

OSZ

R TO
AGA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

~~Handwritten scribble~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ EZER TÓ ORSZÁGA.

(FINNORSZÁG)

IRTA

D^E SZINNYEI JÓZSEF.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1882.

Ára 2 frt 80 kr.

Fejérvataky Lázlónak

baráti emlékül

Szj.

AZ EZER TÓ ORSZÁGA.

(FINNORSZÁG)

IRTA

D^r. SZINNYEI JÓZSEF.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1882.

~~11. 11. 76~~

OSTK
Csongor Székely

249716

M. N. NYOMDA
II. NYOMDA
19 22 32
R
1965

FRANKLIN TÁRSULAT NYOMDAJA

ELŐSZÓ.

Jelen munkám megírásánál az a cél lebegett szemem előtt, hogy a magyar közönséget röviden és tőlem telhetőleg élvezetes modorban megismertessem Finnország viszonyaival, melyek előtte jobbára ismeretlenek.

Egy évig tartózkodtam éjszaki rokonaink között, kik velem ismeretlen, idegen ember létemre úgy bántak, mint rokonnal, jó baráttal; elhalmoztak szívességekkel, kitüntetésekkel; segítségket nyújtottak nekem tanulmányaimban, és bő alkalmat szolgáltattak arra, hogy népüket és országukat töviről-hegyire megismerhessem. Így tehát azon kellemes helyzetben voltam, hogy művem nagyobb részét saját tapasztalásaim alapján írhattam meg.

Ezeket kivül fölhasználtam munkám megírásánál egyes műveket is, melyek közül legnagyobb segítségemre voltak a következők: 1. ér-

demes nyelv-tudósunknak, Hunfalvy Pálnak, adatokban rendkívül gazdag könyve: *Utazás a Balt-tenger vidékein*. Pest, 1871. — 2. Ignatiusnak, a helsingforsi statisztikai hivatal igazgatójának művei: *Le grand-duché de Finlande. Notice statistique*. Helsingfors, 1878. — *Tilastollinen käsikirja Suomenmaalle* (Statisztikai kézikönyv Finnország számára.) Helsingissä, 1872. — és *Suomenmaan tilastollinen vuosikirja* (Finnország statisztikai évkönyve) Helsingissä, 1880. — 3. Koskinen György: *Oppikirja Suomen kansan historiassa*. (A finn nép történetének tankönyve.) Helsingissä, 1870—73. — 4. Krohn Gyula: *Kertomuksia Suomen historiasta*. (Elbeszélések Finnország történetéből.)

Legnagyobb köszönettel tartozom azomban *Jalava Antal* barátomnak, ki nemcsak Finnországban tartózkodásom alatt, hanem azóta is, a legnagyobb és legönzетlenebb készséggel nyújtott nekem fölvilágosítást számos dologról. Fogadja ezért itt is hálás köszönetemet.

Budapesten, 1881. december havában.

DR. SZINNYEI JÓZSEF.

TARTALOM.

	Lap
✓ I. Természet	1
✓ II. Éghajlat	19
✓ III. Népeesség	29
IV. Történet	42
V. Kormányzat.....	170
VI. A finn elem harca a svédde.....	193
VII. A finnek Deákja	214
VIII. Közigazgatás	226
IX. Törvénykezés	230
X. Egyházi ügyek	234
XI. Közoktatás	237
XII. Tudós társaságok	252
XIII. Irodalom	256
XIV. Időszaki sajtó. Cenzúra	325
XV. Színművészet	332
XVI. Képzőművészetek. Zene	343
XVII. Helsingfors	353
XVIII. Helsingforsi élet	362
XIX. A finn parasztok.....	381
XX. A parasztság életnódja és szokásai	415

	Lap
XXI. Földművelés és baromtenyésztés	457
XXII. Bányászat. Erdőgazdaság. Vadászat. Halászat	467
XXIII. Ipar	474
XXIV. Kereskedés	481
XXV. Pénzügy	486
XXVI. A finn-magyar nyelvrokonság	490

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Természet.

Gyönyörű nyári nap van. A tenger csendes, fölszíne sima, mint a tükör, s a hajó könnyedén síklik tova rajta. A hosszú úttól kifáradt utasok nyugtalanul járnak-kelnek a födélzeten és várva várják a szárazföld feltűntét. Végre meglátnak a messze távolban egy keskeny, homályos csíkot; már csak néhány óra van hátra, s az ingadozó hajóból megint biztos, szilárd talajra léphetnek. A homályos csík lassanként mind világosabb és világosabb alakot ölt; már szabad szemmel is ki lehet venni Viapori (Sveaborg) várát, majd a tengerparti ház-sort, mögötte a kimagasló Miklós-templomot hatalmas kupolájával, balra a csillagvizsgáló intézetet, jobbra meg az orosz templomot, melynek fehér födele arra látszik emlékeztetni, hogy a tél birodalmához közeledünk.

A hajó horgonyt vet, s mi partra lépünk Helsinkiben (svédül: Helsingfors), az «ezer tó

országának» csinos kis fővárosában. Itt vagyunk tehát az éjszak regés hónapban, melynek partját két felül két tengeröböl, a finn és a bottniai, vize mossa, míg nyugaton, éjszakon és keleten Svéd-, Norvég- és Oroszország határolja. Itt vagyunk ebben a festői szépségű országban, melynek két milliónyi gyér lakossága 6,800 □ mfd (375,000 □ kilom.) területen lakik elszórva, s mely az éjszaki szélesség 60. fokától fölnyúlik egészen a 70-dikig. Legéjszakibb helye, Rajala, (a 70° 6' 3" alatt) már csak 25 kilométernyire van az örökös jég hónától, a jeges tengertől.

Ide, a zordon éjszakra akarlak vezetni, olvasó barátom, ha kedved van bejárni kalauzolásum mellett ezt az érdekes országot, mely annyi szépet és meglepőt nyújt, hogy fáradságodat nem fogod sajnálni. Nem kell félned azoktól a borzadalmas lényektől, melyekkel a szomszéd népek fantáziája népesítette be Finnország erdőit és mezőit; nem kell csónakáznod tüzes zuhatagok fölött, melyeket hétfejű sárkányok őriznek; nem kell szembe szállnod vasorrú boszorkányokkal, kik a jámbor utazókat ijesztgetik, sem az erdőkben lakó rettenetes óriásokkal és gonosz szellemekkel, melyek kerülnek az isten napját, mert első sugara kövé változtatja őket.

Mind ez volt — nincs. Az éjszak sötétsége eloszlott; az óriások, boszorkányok és gonosz

szellemek már csak a nép dalaiban élnek, s az erdőket már nem ők népesítik be, hanem nyugalmas, békeszerető állatok, melyek messze elkerülnek téged; a zuhatagokban ömlő tűz helyét meg a víz foglalta el, s a hétfejű sárkányok is bizonyára ebbe veszték bele.

Fáradságról beszéltem, mert fáradság nélkül sehol sem lehet utazni, — Finnországban sem. De kellemes az, hogy itt megtalálhatod minden kornak és a világ minden népének közlekedő eszközeit, kivéve az elefántokat, tevéket, szamarakat és a hordó-székeket. Ha például meg akarod mászni Lappország hegyeit, okvetetlenül az apostolok lovain kell járnod, hogyha pedig télen a lapp jégmezőkön akarsz keresztül törtetni, néhány fürge rénszarvast fogsz hosszú, keskeny, csónakalakú szánod elé és röpülsz, mint a gondolat. Ha lejjebb jössz délnek, a rénszarvas helyébe lovat kell fognod; s ha hegyről akarsz lebocsátkozni, melyet kemény hóréteg főd, hosszú hótálpakat kötsz a lábadra, melyeket a jégen megint kocsolyákkal cserélhetsz föl. Így érsz a vasúti állomáshoz, hol beleveted magadat a kényelmes wagonba, s a tüszkölő gőzparipa rendeltetésed helyére szállít. Ha nyáron utazol, ott vár a tóparton a kis gőzhajó, vagy egy jó tágas csónak, mely könnyedén táncol a habok fölött, mikor a tónak kedve kerekedik mutogatni, hogy hajdanában ő is

tenger volt. Hogyha azomban fölsz a tengeri betegségétől, válaszd a biztosabb szárazföldi utat, melyet annál is inkább ajánlhatok, mert az országutak Finnországban többnyire igen jók, s ha az isten áldása kissé bőven jön is az égből, nem sülyedsz soha kocsitengelyig a kátyuba. Legjobb és legolcsóbb póstalovakon utazni. Bemégy az állomásra, melynek neve: kestikievari, beírod nevedet a naplóba, följegyezvén azt is, hogy honnan jössz és hova mégy, s azután hajtatsz a legközelebbi kestikievariba, mely rendszeren egy, néha két vagy három mérföldnyire ¹ van az előbbitől. Ott azután kifizeted a tartozásodat, mely nem több, mint mérföldenként egy márka ² a lóért és még valami csekélység a kocsiórt; — ez megtörténvén, más kocsira ülsz és hajtatsz megint tovább. Hanem a kocsi alatt valahogy hintót ne találj érteni, de még csak négy kerekű szekeret se, mert biz az csak kétkerekű kéré, melynek rendszeren rúgója sincs; s ha kő akad az útjába, — pedig biz az jó úton is akad, — akkor nagyot zökken, rajtad egy nagyot rázint, s azután megint kedélyesen halad előre — a legközelebbi köig. No de se baj, ha már

¹ Egy finn mérföld (peninkulma = 10 virsta (verszt) = 10·6886 kilométer.

² Egy finn márka (100 penni) = körülbelül 40 krajcár.

egyszer épségben eljöttél Finnországig, ebbe a rázásba sem halsz bele.

Különben mi most nem utazunk kétkerekű kárén, se szánon, se csónakon, se hajón, de még csak vasúton sem, — mert ezek nekünk mind lassan járnak; hanem utazunk a gondolatok gyorsröptű szárnyain, melyek egy rövid óra alatt lehoznak bennünket a jeges tengertől a legdélibb partokig.

Ha félsz az előbbinek fagyos szelétől, nem is időzünk a szegény lappok honában, hol nyáron két álló hónapig nem nyugszik le a nap, s a kilenc-hónapos tél homályát az éjszaki fény osztja el. Hagyjuk azt a békességes népet, hadd vadászgasson, halászgasson, vándoroljon legelőről legelőre rénszarvasaival, s olvassgassa háborítatlanul kátéját, bibliáját, imádságos- és énekeskönyvét. Ne háborgassuk nyugalmas foglalkozásában, jöjjünk inkább le délebbre, s állapodjunk meg közel a sarkkörhöz, a Tornio folyó partján. Ott van az Aavasaksa, egy 232 méternyi magasságú hegy, melyről gyönyörű kilátás nyílik éjszak és kelet felé. Látni a kanyargó folyót, s ennek partján Ylitornio templomát és templomfalvát; távolabb hosszú sora emelkedik a hegyesúcsoknak, egyik a másik mellett; némelyik kopár, de a legtöbb erdős és nyár derekán puha, zöld fűvel van fődve. De nem ezért a kilátásért zárandokolnak

ide a touristák nyáron, hanem azon különösségeért, hogy nem kell éjszakabra utazni, ha az ember szent Iván napján éjféle tizenkét óraker látni akarja a napot. Mindenfelől összesereglenek itt a kíváncsi utazók, hogy gyönyörködhessenek a szokatlan látványban; láthatsz itt könnyűvérű franciát, ki nem röstelli fecsegésével zavarni a természet ünnepies csendjét, és alapos németet, ellátva mindenféle tudományos apparatussal, no s természetesen a kockás plaidü és rövid nadrágú angol turista sem hiányozhatik. Mindenik más-más módon készül élvezni a sajátos tüneményt, de valamennyien egyformán bosszankodnak, ha a nap oly udvariatlan, hogy felhök mögé rejtőzik, s meghiusítja szép reményeiket, — mint egyszer XI. Károlylyal tette. Máskor meg az utazók udvariatlanok a nap iránt; így pl. egy angolról beszéllek, hogy megtette a hosszú, fáradságos utat az Aavasaksáig, de mikor a hegy lábához ért, el volt fáradva, s minden habozás nélkül lefeküdt, angolhoz illő flegmával mondván: «Majd eljövök esztendőre».

Mi azonban nem fekszünk le, s reméljük, hogy irántunk a nap sem lesz oly udvariatlan, hogy felhök mögé bújjék, tehát menjünk föl bizvást a hegy tetejére és várjuk be nyugodtan a kísértetek óráját. A kísértetektől ne tartsunk; azok ma nem jönnek elő, mert tudják, hogy ezen a

napon éjjeli tizenkét órakor is világos nappal van. Végre az ylitorniói templom órája üti a tizenketőt; legalább hallani véljük, pedig csak a szívünk dobogását halljuk. Éjjel van. A nap méltóságos gömbje lassan bocsátkozik le a látóhatár széléig, egyenesen éjszakra; most egyszerre úgy látszik, mintha megállna, hogy kipihenje hosszú útja fáradságait. Színe vérvörös, s olyan, mintha kialvófélben volna. Néma csend uralkodik a természetben, a hegyeken, az erdőkben; a legkisebb neszt sem hallani sehol; a méltóságos látvány megbüvölt embert, állatot, növényt, mindent; a legkisebb falevél sem moccan, hab sem loccsan, s a folyó vize nesztelenül siklik tova. A vérvörös golyó megfesti a fák sudarait és visszatükröződik a folyóban. Azután megint elkezd mozogni az ég alján, s lassanként, méltósággal emelkedik fölfelé. Az éj le van győzve; nem tudta lebilincselni a csillagok királyát. Ez megint ragyogni kezd egész fényében, s erdön, mezőn megzendül a madárdal, dicsőítve a természet urát.

Vannak Finnországnak az Aavasaksánál sokkal magasabb csúcsai is, de azért nem lehet mondani, hogy hegyes ország, ámbár fölszíne nagyon egyenetlen. Csak a legéjszakai részekben, a sarkkörtől éjszakra vannak valamivel jelentékenyebb magaslatok, melyek közt legmagasabb a Haldišok (1258 méter), a lappok földjén, Norvégia határán,

s ez is a norvégiai alpesekekhez tartozik voltaképpen; tőle valamivel délebbre van a Jollamoaiivi, mely 1146 méter magas. Jóval alacsonyabbak: a Pallastunturi (858 m.), Yllästunturi (760 m.), Peldoaiivi (667 m.), és Ounastunturi (638 m.). Ezek mind a sarkkörtől éjszakra fekszenek; ettől délre egy csúcs sem éri el a 600 métert, sőt a 300-at is csak nagyon kevés haladja túl. Déli Finnország legmagasabb hegye, a Tiurismaa, csak 221 méternyi, és az ország belsejének középmagassága a tenger színe fölött körülbelül 100 méter.

De ha hegyesnek nem is, annál inkább lehet vizesnek mondani Finnországot. Vízbőség dolgában egyetlen egy ország sem vetekedhetik vele Európában, és vízrendszere nagyon sajtós. Folyója nem sok van, s azok sem jelentékenyek; leginkább csak gerendák úsztatására alkalmasak, — a hajózásra csak kis részben, mert tele vannak vízesésekkel. Az elszánt finn hajós azonban nem ijed vissza ezektől, s minden áldott nap kész megtenni erős csónakján a veszedelmes utat. Főlesketett kormányos erős keze tartja a kormányt, és az edzett hajós lenéző mosolylyal tekint rád, ha vonakodol életedet az ő tudományára bízni, melyet évek hosszú során át szerzett. Egy arcizma sem mozdul a napbarnította férfinak, mikor a zuhatagba jut, s a bösz hullám megragadja csónakját,

hogy a sziklához vágja; csak egyet rándít biztos kezével a kormányon, és minden veszélyen túl van. Neked, szerencsétlen utazónak, a halál verejtéke gyöngyözik homlokodon, és szent borzalommal szemléled az evezőst, ki a legnagyobb veszedelem közepette pipáját kezdi tömni, és nagyot káromkodik, mikor a feje fölött átsapó hullám eloltja a «säkerhets-tändstickor»-t.

Szállj ki, olvasó barátom, a félelmes csónakból; jerünk most kevésbbé veszedelmes útra. Nyergeljük meg ismét a gondolatok szárnyas paripáját, és emelkedjünk magasra, oly magasra, hogy egyszerre beláthassuk egész Finnországot. Éppen jó időnk van hozzá: a nap ragyogóan süt, és egyetlen egy felhőske sincs az égen. Most nézünk le a földre; — úgy-e hogy sajtászerű egy látvány? Egy óriási összetörött tükröt látunk, melyet valami pajkos gyermek ólmos bottal ugyancsak megdolgozott. Alig hagyott rajta ép darabkát; az üveg két harmadrészét egészen eltakarította, s annak helyén most ott feketélik a tükör deszkaháta; csak egy harmadát hagyta meg, az is össze van töredezve. Ezer meg ezer tükrödarab fekszik előttünk; az egyik kisebb, a másik nagyobb, az egyik itt csillog, a másik ott ragyog a napfényben, s csak keskeny csíkok tartják őket össze.

Ereszkedjünk megint lejjebb, s a mint köze-

lebb jövünk a földhöz, a tükör kezdi változtatni a formáját, s végre észrevevesszük, hogy az a mi ott feketéllik a tükördarabok közt, nem is a tükör deszkaháta, hanem kövér legelő, rengő kalászos szántóföld, zordon fenyű-, vagy barátságos nyírfa-erdő, — s az ezer meg ezer tükördarab is átváltozik szemünk láttára ezer meg ezer tóvá, s mind azt látszik mondani: «Lásd, ezért nevezik Finnországot az ezer tó országának!»

A tavaknak ezen óriási sokasága bámulatra ragad minden utazót; — csak egy alacsony hegyhát tetejére kell fölmenni, s az ember könnyen 9—10 tavat, sőt néhol többet is olvashat meg, pedig — mint mondtam — Finnország hegyháti meglehetősen alacsonyak. És mily fölséges látványt nyújt egy ilyen tó, kivált szép nyári éjjelen, mikor valami bűvös-bájos félhomályba burkolózik! Nem szabad felednünk, hogy a magas éjszakra vagyunk, hol az éjjelek és nappalok hossza nem oly arányos, mint nálunk. Tudjuk pl. hogy minálunk Budapesten december 21-dikén 7 óra 48 perckor kél föl és 4 óra 10 perckor nyugszik le a nap, tehát a legrövidebb nap hossza 8 óra 22 perc; Helsingforsban pedig ugyanakkor 9 óra 7 perckor kél és 2 óra 50 perckor nyugszik a nap, tehát ott a legrövidebb nap csak 5 óra 43 perc. És viszont: június 21-én nálunk 4 óra 3 perckor kél és 8 órakor nyugszik a nap, Helsingforsban pedig 2 óra

37 perckor kél és 9 óra 26 perckor nyugszik, tehát a leghosszabb nap minálunk 15 óra 57 perc, ott pedig 18 óra 49 perc. De Finnországban nyáron úgyszólván csak megszokásból beszélnek éjjelről és nappalról, mert éjjel voltaképen nincs is, csak szürkület; az esthomály majdnem észrevétlenül megy át a hajnali szürkületbe. Napnyugta után, mint mondtam, valami bűvös-bájos felhomály ömlik el erdön, mezőn, tavon, és minden oly sajátos színezetet nyer. A festő ecsetje mindenféle világítást képes a vászonra varázsolni, de az éjszaki nyári éjek szürkületét még senkinek sem sikerült lefestenie. Ez valami lefesthetetlen, leírhatatlan, mikor nincs sem nappal, sem éjjel, mikor a természet pihen, de nem alszik; minden csendes, néma, hangtalan és mozdulatlan. Följön a hold is, és kísérteties fényt vet a tájra; oly mélabúsan tekint le a földre, mintha a hosszú téli éjtszakákra emlékeznék, mikor az ő uralma is oly soká tartott. A tó vize mozdulatlan, csak a partok felé torlódnak a habok, mintha vissza akarnák foglalni előbbi birodalmukat, s azután tehetetlenségük érzetében haragosan tajtékozva esnek vissza. A partot komor, méltóságos, százas fenyűfák szegélyzik, melyek az éjjeli szürkületben még komorabbak, még méltóságosabbak, s csak szánalomból látszanak túrni a vidámabb nyírfákat; — amazok rideg askéták, a természet

karthauzi barátai, emezek mellettük vidám világiak; amazok azt látszanak mondani, hogy minden, a mi körülöttük van, csak hiúságok hiúsága, emezeknek pedig elvük: élni a jelennel, s nem gondolni a jövőre. Mikor aztán valami játszi szelöcske pajkosan végig leng a tó fölött és odafurakodik a fák közé, a nyírfák levelei elkezdenek vidám táncot járni, a tó vize is táncra kerekedik, csak a komor fenyőfák nem mozdulnak, csak ők állanak mereven, mint előbb, csendesen zizegve: «Hiúságok hiúsága! minden mulandó, — a ti örömötök is!» És igazuk van. A pajkos szellőt csakhamar elnyeli a zordon éjszak fergeges szele, mely magával viszi a nyírfák megsárgult leveleit is, és szegények szép ruházatuktól megfosztva siratják rövid örömüket. A tó hullámai is elcsendesednek, lesímulnak és megmerevednek; a tél hosszú időre bilincsekbe veri őket. Csak a fenyők állnak akkor is mereven, de már nem zordonan; tőlük sem a szél, sem a fagy nem tudta elvenni a szegényes ruházatot; lábuk alatt a tél hófehér leple terül el, melyből az ágaknak is jut elég, s a tüleveleket finom jégréteg vonja be, mely a hideg téli nap fényében csillog-villog mint ezer meg ezer gyémánt. Ilyen a természet diadémja, és ilyen az éjszak honának tele, melyet a mi déli fantáziánk oly zordonnak tud képzelni!

De hova is tévedtem! Hiszen én az «ezer tó

országának» ezer meg ezer taváról akartam beszélni! El akartam mondani, hogy Finnország területének csak 68 0/0-a szárazföld, 12 0/0-a tó, 20 0/0-a pedig mocsár és tőzegföld, melynek kiszáritásán még századokig kell dolgozni. Ebből azt lehet következtetni, hogy Finnország voltaképpen egyenetlenül és tökéletlenül kiszáradt tengerfenék, melynek mélyebb helyein megmaradt a víz. Ezt regéli a néphagyomány, s megerősítik a több mint egy század óta folytatott észleletek is, melyekből kiderült, hogy Finnország folytonosan emelkedik a tenger fölszíne fölé, még pedig a nyugati partokon egy métert, a délieken pedig körülbelül 6 decimétert száz év alatt.

Azt mondtam, hogy Finnország vízrendszere sajátos, s úgy is van. Másuttá forrásból ereske lesz, ez a patakba ömlik, ez a folyóba, és így tovább, de nem úgy Finnországban. Ott a forrás vize először tavat képez, ez a tó lefolyik egy másik, mélyebben fekvő tóba, ez megint egy harmadikba, negyedikbe ... tizedikbe, míg végre folyóvá keskenyedvén utat tör magának a tenger felé.

Finnország középső része a hegyhátak által három nagy medencére van osztva. Az első, a kelet-finnországi, 120 nagy tavat és több ezer kicsinyt foglal magában, melyek mind közlekednek egymással és összesen 1600 □ kilométernyi területet foglalnak el. Ezen vizek egy központi

reservoirban, a Saima tóban egyesülnek, mely azután a Vuoksi folyón át a Ladogába, Európa legnagyobb tavába ömlik, míg vizét másrészt a Saima-csatorna a finn öbölbe vezeti le. A másik, kelet-häméi medence fő-reservoirja a Päijänne tó, mely 190 kilom. hosszú, de szélessége sehol sem haladja túl a 26 kilométert; ez a Kymmene folyón át a finn öbölbe ömlik. Legkisebb jelentőségű a nyugat-häméi medence, melynek vizei Tampere (Tammerfors) közelében a Pyhäjärvi-ben egyesülnek, azután a Kumo folyón át a bottniai öbölbe ömlenek. Ezek a tavak nagyobb részt hajózhatók, s így az iparra és kereskedelemre nézve nagy jelentőségük van. A többi vízrendszer közül említendő éjszakon az Oulujärvi (983 □ kilom.), mely sok kisebb tavat fogad magába, s azután az Oulu folyón át a bottniai öbölbe ömlik; ezen medence kiterjedése körülbelül 24,000 □ kilom. Még nagyobb terjedelmű (50,000 □ kilom.) egy másik éjszaki medence, mely a Kemi folyón át szintén a bottniai öbölbe ömlik. Még éjszakabbra a lappok földjén van az Enare vagy Inare tó (1400 □ kilom.), mely tíz hónapon át jéggel van borítva, s a jeges tengerbe ömlik.

De hagyjuk ezeket, s menjünk vissza Keleti-Finnországba, a Saima tó partjára, melynek vize tiszta, mint a kristály, úgy hogy derült időben a mélyebb helyeken is le lehet látni a tófenéig.

A ki a Saimát egyszer látta, az soha sem feledi el; az egész tó, kristálytishta vizével, mely a nyári napmelegben sötétkék színt vesz föl, számos kisebb-nagyobb szigetével, melyeken oly dús néha a növényzet, hogy azt képzelnéd, valami déli országban jársz, — mind ez úgy hat az emberre, hogy évtizedek múlva is gyönyörűséggel gondol vissza rája. És nem is csuda, mert ott van Finnország legszebb pontja, a Punkaharju. Mi az a Punkaharju? Egy fél mérföldnyi hosszú, keskeny sziget, oly keskeny, hogy az országút elfoglalja egész szélességét, s a partja, mely körülbelül 30 méternyi magasságú, kétfelül oly meredek, hogy az ember félne rajta járni, ha nem volnának mind a két felül természetes kerítésképen fenyű- és nyírfák. Ha végig mégy a Punkaharjun, és találsz egy kis tisztást, nézz ki rajta a tóra, és elbűvölően szép látvány tárul eléd. Jobbra, balra, mindenfelé a meddig csak szemed ellátó óriási víztükör, s benne száz meg száz apró sziget, sűrű fenyű- és nyírfaerdőkkel, ezerféle színvegyület, a legvilágosabb zöldtől a legsötétebbig, s mind ez mintegy ünnepi pompában csillog, ragyog a nap fényében; — az utas szíve ennek látására hevesebben dobog, ajkán elhal a bámolat szava, s elbájolva, némán csodálja a főséges természetet, mely oly pazarul hintette szépségeit e vidékre.

De van a Saimának még egy másik neveze-
tessége is. Ha déli partjain utazunk, egyszerre
valami távoli tompa zúgás, földrengésszerű moraj
üti meg fülünket: ez az Imatra zúgása. Mint fön-
nebb említettem, a Saima vizeit a Vuoksi folyó a
Ladogába viszi. A Vuoksi a Harakka nevű falu-
nál kezdődik, s itt még inkább tengeröbölhöz,
mint folyóhoz hasonlít; szélessége körülbelül 80
méter, és mélysége 13 m.; folyása méltóságosan
nyugalmas, alig vehető észre. Néhány versztnyire
innen, Kalliosaari táján, jobban kezd látszani a
folyása, de még itt is nagyon lassú, mintha nem
szívesen hagyná el a tavat. Nemsokára megszű-
kül, kissé meghajlik kelet felé, gyorsabban folyik
és hullámszerűen kezd. Már érzi erejét, nem tűri a
feket, megint kiszélesedik és még rohamosabbá
lesz. Megint sziklafalak akadályozzák útjában;
most igazán kitör a dühe, átlátszó kék vize fakó
színt vesz föl, fehér habokkal van fodrozva, és
képezi az első vizesést, a Tainio-zuhatagot, me-
lyet Kis-Imatrának is szoktak nevezni. Itt a
Vuoksi 173 m. széles. Kissé megnyugodva, de
még mindig hullámosan tovább halad Siitoláig,
hol kompon lehet átmenni; itt már hallani lehet
az Imatra dörgését. Ezen alul már csak egy ki-
sebb zuhatag (Linnankoski) van, azután a folyó
megint kiszélesedik körülbelül 340 méterig, de
aztán sziklafalak közé ér, melyek közt az óriási

vízmennyiség összeszorul 42 méternyi szélesre, és 600 méternyi úton rohan le 19 méterrel mélyebbre. Ez az Imatra-zuhatag, vagyis inkább sellő (rapide, Stromschnelle). Vannak Európának magasabb és szélesebb zuhatagai, így pl. a Pletschbach 275 méternyi magasságból omlik le, a schaffhauseni vízesés szélessége meg 101 m., de a víznek rengeteg nagy bőségére nézve egy európai zuhatag sem múlja fölül az Imatrát, mert mint hozzávetőleg kiszámították, a Vuoksi minden másodpercben 105 millió liter vizet nyel el.

Képzелhetni, mily mennydörgésszerű morajt idéz elő ezen óriási vízmennyiség, mikor két sziklafal közé szorítva utat tör magának. Dörgése elhallatszik félmérföldnyire, de tovább is elhallatszanék, ha bele nem vegyülne a felső zuhatagok moraja. A zuhatag egyik partjáról a másikra a leghangosabb kiáltást sem hallani át, s ugyanazon a parton is nehezen érteni meg egymás szavát; a víz irtózatos moraja elnyel minden más hangot. A ki nem tudja megérteni, hogy lehet valamit borzasztóan szépnek nevezni, az jöjjön ide, nézze meg az Imatrát, és meg fogja érteni. A bösz elem óriási hullámokat vetve, tajtékozva tör előre, mintha tágítani akarna sziklabilincsein; de hasztalan, a szikla nem enged, a föltornyosuló víz-oszlopok megint csak visszaesnek; helyükbe újak emelkednek, de azok is hasonló sorsra jutnak.

A sziklákat ostromló hullámok tajtékozva törnek meg és a levegőbe millió meg millió parányi vízgöngyöt szórnak, s ezekben napos időben a leggyönyörűbb szivárvány mutatkozik. Jaj annak a merész hajósnak, ki az Imatrához közel akar a folyón átevezni, — az menthetetlenül veszve van; a dühöngő elem magával ragadja, a hullám átesap feje fölött, és az Imatra soha többé ki nem adja szerencsétlen áldozatát. Csónakja is eltűnik, s néhány másodperc múlva apró forgácsokra törve kerül elő a zuhatag torkolatánál, egyetemben az ú. n. Imatra-kövekkel, melyeket a zuhatag a leg-sajátságosabb formákra esztergályoz ki.

Fölséges látványt nyújt e fékevesztetten tovarohanó víztömeg, mely elkábítja, elszédíti a nézőt; keblét gyönyörrel tölti el, de ugyanakkor borzalommal is; az ember bámulattal szemléli az elemek óriási hatalmát, és remegve érzi a maga eltörpülő semmiségét!

Ime néhány kép az «ezer tó országából».

II.

Éghajlat.

Közép- és déli Európa népeinek általában sajátságos fogalmuk van az éjszaki országok éghajlati viszonyairól. Csak említeni kell Orosz- vagy Finnország nevét, s már szinte borzogat bennünket a hideg, és fantáziánk rögtön megteremti az éjszak sajátzerű képét. És ez a kép az örökös tél képe; a föld keményre van fagyva, rajta vastag hóréteg, mely soha sem olvad el; a nap csak néhány óráig látszik az égen, fénye olyan mint a hold világa, csak világít, de nem melegít. A természet szegény, puszta, élettelen; és a háttérben ott az éjszak réme, melynél minden élet megszűnik, — a jeges tenger. Ilyen az a kép, melyet fantáziánk szemünk elé teremt; ilyennek képzei a legtöbb ember Finnországot is.

Azonban a természet mégsem olyan mostoha, mint a mi fantáziánk; az nem kárhoztatja éjszaki rokonaink hazáját örökös télre, nem fosztja meg

öket a nap világától, melegétől. A hidegből többet juttat ugyan nekik, mint nekünk, de rendszeren beéri hat hónapig tartó téllal. A természet november elejétől április végéig hosszú téli álmat alszik fehér leple alatt, s mikor ezt leveti, siet fölvenni pompás nyári köntösét, mert tudja, hogy a tél nagyon hamar megfosztja tőle. Ha júniusban még Finnországba, látod, hogy a rétek, mezők már zöldellenek, de a fák csak akkor kezdenek virággani. Ekkor vannak a leghosszabb napok, de a legnagyobb meleget csak sz. Iván napja után lehet érezni, és júliusban néha oly melegek járnak, mint déli Európában, pl. Olasz- vagy Spanyolországban. A természet teljes pompájában díszlik, minden gyorsan nő és érik a majdnem folytonos napfény hatása alatt. Augusztus eleje szintén igen meleg, de közepe táján már változó és a végén hűvös. Az éjtszakák folyvást hosszabbodnak, és néha hideg éjszakai szél fúj; mikor ez estefelé lecsendesedik, beköszönt a fagy. Szeptemberben még zöld a növényzet és néha meleg is van; de ebben a hónapban már sötétek az éjtszakák, sokat esik és viharok dühöngnek, egy szóval, «itt van az ősz, itt van újra». Mind hűvösebb és hűvösebb lesz, a fagyok gyakoriabbak, a fák levelei megsárgulnak és lehullanak. Októberben a természet megkezdi téli álmát, és közepe táján a földet már hóréteg, s a tavakat jég borítja. Az ég

be van borúlva, a havazások, viharok gyakoriak; majd megint szép derült napok következnek; s ilyenkor mutatkozik az éjszakai tél igazi voltában. Mert igaz ugyan, hogy néha rideg, zordon, viharos; a fagyos szél hordja a havat, és végigront a fenyűerdőn, zúgva, zsörtölődve, mintha azért haragudnék, hogy a fák túleveleit nem tudja magával vinni: de nem ez az igazi képe tél apónak. Tél apó szigorú, néha nagyon is szigorú, de nem mogorva, nem zord természetű; ha néha zsörtölődik is, csakhamar megint elkezd mosolyogni, és mosolyog szépen, barátságosan, úgy hogy minden ember fölvidul és siet ki a szabadba. Itt azután van vidám élet; a tavon százan meg százan síklnak ide s tova korcsolyáikon, merész köröket írva le a jégen, — a parton meg csöngős szánok üzik egymást, végigszántva tél apónak szép fehér leplét. Aztán tél apó egyszerre megelégteli a mulatságot, talán azért haragszik, hogy az emberek össze-vissza barázdálják az ő hótakaróját, elkezd zsörtölődni, és olyankor mindenki hazamegy az ő csendes házi tűzhelyéhez. Tél apó arra is megtanítja az embereket, hogyan kell becsülni és szeretni azt a csendes házitűzhelyt.

Különben Finnország éghajlata fekvéséhez képest aránylag enyhe, s ezt annak köszönheti, hogy partjait két oldalról tenger mossa. Azon országok közül, melyek vele ugyanegy szélesség

alatt fekszenek, egyedül csak a skandináv félszigetnek van enyhébb éghajlata; ellenben európai Oroszország sokkal hidegebb. Hogy például Helsingforsban milyen a középhőmérsék, azt a következő táblázatból lehet látni:

Január	--- --- ---	—	6.66°	Celsius
Február	--- --- ---	—	7.89°	»
Március	--- --- ---	—	3.96°	»
Április	--- --- ---	+	1.16°	»
Május	--- --- ---	+	7.66°	»
Június	--- --- ---	+	13.86°	»
Július	--- --- ---	+	16.78°	»
Augusztus	--- --- ---	+	16.06°	»
Szeptember	--- --- ---	+	10.72°	»
Október	--- --- ---	+	5.60°	»
November	--- --- ---	—	0.14°	»
December	--- --- ---	—	3.88°	»

Ez azonban csak a középhőmérsék, s így nagyon természetes, hogy rendszeren hidegebb, illetőleg melegebb van, még pedig jóval hidegebb vagy jóval melegebb. Helsingforsban például, ritkán ugyan, de azért mégis előfordul, hogy -30°C. -t mutat a hőmérő, éjszakabra eső vidékeken -40° -t is; így Tornióban, ha nem is minden évben, de tíz év alatt mindenesetre több ízben, megesik, hogy a hőmérőben megfagy a kéneső. Viszont nyáron nem is éppen ritka eset, hogy a hőmérő $+30^{\circ}\text{C.}$ -nál többet mutat árnyékban.

Oly országban, mint Finnország, mely tíz szélességi fok alatt fekszik, természetesen nagyon elütő az éghajlat a különböző szélesség alatt fekvő helyeken. Vegyünk csak három helyet, pl. Finnország hajdani fővárosát, Turku-t (svédül Åbo), mely az éjszaki szélesség $60^{\circ}27'$ alatt fekszik, azután Oulu-t (svédül Uleåborg), a 65° alatt és Enontekiäinent, a sarkkörtől éjszakra a $68^{\circ}45'$ alatt; ezeknek a középhőmérséke a különböző időszakokban a következő:

	Dec.— febr.	márc.— máj.	jún.— aug.	szept.— nov.	az egész évben
Turku	— 5.38	+ 2.64	+ 15.72	+ 5.45	+ 4.61
Oulu	— 11.15	— 2.73	+ 14.34	— 2.20	+ 0.66
Enontekiäinen	— 16.98	— 3.92	+ 12.60	— 2.73	— 2.68

Nagy különbség van azután a partvidékek és az ország belsejének éghajlata közt is. A partvidékek inkább alája vannak vetve a tenger befolyásának, melynek vize nyáron átmelegedvén, később csak lassan hűl le, de viszont, mikor aztán egyszer jéggel van fődve, nagyon nehezen és sokára melegszik föl. Azért sokkal lassabb az átmenet az egyik évszaktól a másikba a partvidékeken, mint az ország belsejében. Így például Helsingforsban a növényzet sokkal később fejlődik, mint Hämeenlinnában (svédül Tavastehus), holott ez utóbbi éjszakábbra fekszik az előbbinél, de viszont Helsingforsban rendszeren tovább tart-

ják meg lombozatukat a fák, mert a tenger sokszor még egészen nyílt, mikor a hámeenlinnai tavak már hetek óta jéggel vannak borítva. A tengerpartok télen néhány hónapig be vannak fagyva, s ha szigorú a tél, befagy némelykor az egész finn öböl is, sőt még az sem példátlan dolog, hogy a tengert Finnország partjától a svéd partokig jég borítja.

A tenger szomszédságának róható föl az is, hogy Finnországban meglehetősen sok eső esik. A mint a Helsingforsban tett észleletek tanúsítják, évenként átlag 162 esős nap van, s általában mondhatni, hogy Finnországban sokkal kevésbé lehet tartani a szárazságtól, mint a túlságos esőzéstől.

De van azután a finn földművelőnek még egy hatalmas ellensége, melyet még jobban retteg: a fagy, ez a láthatatlan vendég, mely éjjel jár, titokban, s föleszi a szegény embernek egész évi kenyerét. Május, június, július hónapokban szokta megtenni félelmes körútját, de legveszedelmesebb akkor, mikor a gabonaszem még növéfélben van a kalászban s még nincs megérve. Akkor sok ezer embert tehet egy éjtszaka koldússá.

Szépen írja le a fagyot hozó éjjelt Topelius, a finnek kedves elbeszélője.

A földművelő kimegy este az udvarra, meg-

nézni az égi jeleket. A nap hűvös volt s az ég felhős. Éjszaka felől fúj a szél, és ez szerencse, mert míg csak egy kis szellőcske lengedez és felhők látszanak éjszakai, addig nincs veszély. De este felé csendesülni kezd a szél és nap-nyugta után egészen csöndes az idő. Ugyanakkor egy derült csík kezd látszani a felhős ég éjszakai részén; ez a kék csík hirtelen elterjed az egész égbolton: s nem látni többé egyetlenegy felhőcskét sem. A levegő is hűvösödik; délben a hőmérő 15 fokot mutatott, nap-nyugtakor csak 3-at vagy 4-et.

A szegény földművelő aggodalmasan szemlélgeti földjét. «Ott van az én kenyérem», mondja magában. «Jaj, az a szép szántóföld, azok a sárga kalászkok, melyek az imént még rengtek a szélben, mennyi fáradságomba kerültek, s mennyi örömet szereztek azok nekem! Most egészen mozdulatlanok, pedig még nem hajtották meg fejüket a gabonaszemek terhe alatt! Mindenható isten, óvd meg kalászaikat két hétig — egy hétig — néhány napig csak, s akkor learathatom őket!»

Az idő halad, az égen föl kezdenek tűnni a csillagok, eljön az éjféli. Nincs egy felhőcske sem az égen, s a leggyengébb szellő sem lengedez! Jobb volna zápor, égiháború, fergeg, mint ez a borzasztó, derült, nesztelen csendesség a termé-

szetben, mely a láthatatlan pusztító szellemnek titkos közeledtét jósolja.

A levegő hőmérséke már majdnem a fagy-pontig szállt alá. A szegény földművelő nem tud aludni; sejtí a bekövetkező szerencsétlenséget, és azon gondolkozik, hogyan lehetne elejét venni. Némelyek tüzet raknak a szántóföld közelében, s ha van a levegőben annyi mozgás, hogy a füst végig száll a földeken, akkor még van remény a termés megmentésére. Mások meg hosszú köteleket húznak végig a földek fölött, mozgatással akarván megóvni a kalászokat az elfagyástól. Ez küzdelem a létért; a vízbefúló nádszálhoz is kapaszkodik.

Végre derengeni kezd a hajnal, és napkeltekor leghidegebb a levegő; a hőmérő —2 fokot mutat, de van olyan fagyos éjtszaka is, hogy a hőmérő kénesője leszáll —6 fokig. Fínom jég-hártya vonja be a kis víztócsákat. A harmat megfagy és fehér, csillogó dér alakjában esi meg a földet és erdőket. A kalászok olyanok, mintha meg volnának ezüstözve. A legszebb reggel van; minden csendes, és a fölkelő nap dicsőíti a mindenható istent.

Még van egy kis reménység. Van a fagnak egy neme, melyet a földművelő jégfagnak nevez, s a mely nem tesz kárt a gabonában. Ez akkor történik, mikor a hidegre nem jön mindjárt me-

leg. Azomban néha kevéssel napkelte után meleg déli szél kezd fújni, s a fagyos reggelt szép nap-sütötte idő követi. A melegség teljessé teszi a fagy pusztítását.

Eleinte semmi változást sem lehet észrevenni a növényvilágban. Hanem a mint a dér fölenged, s a nap elkezd melegíteni, a pusztulás is szembe tűnik. A gyengébb növények megfehéredett levelei lekonyulnak; a burgonyalevelek megfeketednek, mintha tűz perzselte volna meg őket. A vetés változatlanul látszik, de ha közelebbről vizsgálod a kalászkok belsejét, észreveszed, hogy azok a félig megégett szemek víz-tisztaságú nedvvé váltak, és csakhamar nem marad hátra semmi más, mint az üres, száraz kalász.

Ilyen az a borzasztó láthatatlan vendég, mely oly sokszor hozott nyomorúságot Finnországra. És a fagy útjai igen különösek, mondhatni: szeszélyesek. Megtörténik, hogy két közelfekvő szántó föld közül az egyikben elfagy a vetés, a másikon pedig egészen épségben marad; sőt néha az is megesik, hogy egy és ugyanazon földnek csak a fele fagy el, a másik fele nem. Az egyik vidéket elpusztítja a fagy; a másikat érintetlenül hagyja. Ez attól függ, hogy a föld nedves-e, vagy száraz, sekély és álló vizek vannak-e közelében, vagy mélyek és folyók, és sokszor a

föld művelésétől is. A rosszul művelt földet elpusztítja a fagy, a jól műveltet pedig sokszor megkíméli.

Tél apónak hosszú időt mért ki a természet, de tél apó telhetetlen, — ő nyáron is beköszönt itt-ott egy-egy órára; — őt magát nem látni, de a keze nyomát ott hagyja a természet és ember együttes művén.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

III.

Népe sség.

Az alább következő statisztikai adatokat a jeles finn statisztikusnak, dr. Ignatiusnak köszönhetjük. Ő említi egyik művében (*Le grand-duché de Finlande. Notice statistique.* Helsingfors, 1878.), hogy Finnországnak — úgy mint Svédországnak is — oly népességi statisztikája van, melynek talán nincs párja Európában a terv egyformaságára és a felölelt évek hosszú sorára nézve. Ez t. i. onnan van, hogy a finnországi papság 1749 óta minden évben köteles volt a kormányzóság számára bizonyos meghatározott rendszerben kimutatást készíteni a halálesetekről, születésekről és a házasságokról; sőt eleinte minden három, később minden öt éves időszak végén azt is ki tartozott mutatni, hogy a lakosság kor, nem, foglalkozás stb. szerint hogyan oszlik meg. Sajnos azomban, hogy ez a statisztika nem terjed ki egész Finnországra, mert azon

keleti részekben, melyek még a mult század elején orosz kézre kerültek, a papok nem voltak kötelezve ily adatok szolgáltatására; ezek tehát csak 1812 óta folynak, mikor egész Finnország megint egyesült az orosz főnhatóság alatt.

Érdekes látni, hogyan gyarapodott Finnország népessége a jelen század folyamában, mint a következő adatok mutatják:

1815-ben volt	---	---	---	1.095,957 lélek.
1820-ban	»	---	---	1.177,546 »
1830-ban	»	---	---	1.372,077 »
1840-ben	»	---	---	1.445,626 »
1850-ben	»	---	---	1.636,915 »
1860-ban	»	---	---	1.746,725 »
1865-ben	»	---	---	1.843,245 »
1870-ben	»	---	---	1.767,191 »
1875-ben	»	---	---	1.912,647 »
1878-ban	»	---	---	1.990,848 »
1879-ben	»	---	---	2.028.021 »

Ezen számok voltaképen nem a tényleges, hanem a jogszerinti népességről szólnak. Tehát ezekbe nincsenek beleértve az átútazó vagy hosszabb-rövidebb ideig ott tartózkodó (de polgári joggal nem bíró) idegenek; nincsenek beleértve továbbá az egyes városokban fekvő orosz csapatok, az orosz sereg szolgálatában levő orosz polgári személyek és családjuk, sem az orosz papok; és végre nincsenek beleértve a zsidók sem (számszerint vagy 4—500), kik polgárjogot nem sze-

rezhetnek, és csak útlevéllal tartózkodhatnak Finnország területén; foglalkozásuk a házalás.

Ha Finnország lakosságát a területhez arányítjuk, kitűnik, hogy egy négyszög-kilométerre átlag csak 5 lakos esik. A lakosság sűrűbb Európa többi északi országaiban; így európai Oroszországban körülbelül 14, Svédországban 10 és Norvégiában körülbelül 6 lakos esik egy négyszög-kilométerre; de itt nem szabad tekintet nélkül hagyni azt, hogy ezek az országok mind sokkal messzebb lenyúlnak délre, mint Finnország, és hogy a déli vidékek népességének sűrűsége nagy befolyással van az általános arányra. Ha ezen országoknak csak azon részeit hasonlítjuk össze Finnországgal, melyek ugyanazon szélesség alatt, tehát a 60° -tól északra terülnek el, akkor az arány egészen más lesz. Az olonetzi kormányzásban (európai Oroszországban) 2.5 lakos esik egy \square kilométerre, a wlogdaiban 2.7, az archangeliben csak egy. A skandináviai félszigetnek az a része, mely a 60° -tól északra van, körülbelül másfélszer akkora, mint Finnország, és népessége mégis csak 1.650,000 lélek, tehát \square kilométerenként 3 lélek. Ebből tehát világosan látni, hogy azon országok közül, melyek ugyanazon szélesség alatt fekszenek, Finnország a legnépesebb.

Természetes, hogy oly nagy kiterjedésű or-

szágban, mint Finnország, melyben az éghajlati és más természeti viszonyok más-más helyeken oly nagyon különbözök, a népesség sűrűségére nézve is nagy különbségeket találunk. Vannak délen és délnyugaton községek, melyekben 25 lakos esik egy □ kilométerre, míg az ország belsőjében, a nagyobb közlekedési vonaloktól elszigetelt helyeken ugyanakkora területre csak 2 lakos számítható; sőt a lappok földjén 10 □ kilométerre esik egy lakos! Érdekes összehasonlítani a terület és népesség arányait különböző időkben; így 1750-ben egy □ kilométerre esett átlag 1.5 lakos; 1775-ben: 2; 1800-ban: 3; 1825-ben: 3.4; 1850-ben: 4.4 és 1875-ben: 5.2; tehát ezen 125 év alatt Finnország népessége majdnem meg-négyszereződött.

Lássuk már most, hogyan oszlik meg az egész lakosság a városok és a falvak közt. Finnországnak 1815-ben 29 városa volt; jelenleg van 35,¹ s ezeknek népessége időről időre következőleg gyarapodott:

1815-ben a városok összes népessége	51,934 lélek.
1840-ben " " "	84,599 "
1860-ban " " "	109,510 "
1875-ben " " "	148,355 "

A legnagyobb városok népessége az utolsó (1878) statisztikai kimutatás szerint a következő:

¹ A falvak száma 9,916.

Helsinki (Helsingfors ¹)	36,090	lélek.
Turku (Åbo)	23,692	„
Viipuri (Viborg)	13,611	„
Tampere (Tammerfors)	12,337	„
Oulu (Uleåborg)	9,227	„
Pori (Björneborg)	7,848	„
Kuopio	6,506	„
Nikolain-kaupunki (Waasa)	5,307	„

Némelyekben ezek közül a tényleges népesség sokkal nagyobb, mint a jogszerinti. Így például Helsingforsban évenként számos tanuló és orosz katona tartózkodik, úgy hogy a tényleges lakosság számát 40—45,000-re lehet tenni. A legkisebb város Hankoniemi (Hangö), mely 1875-ben csak 330 lakost számlált.

Az uralkodó vallás Finnországban a lutheránus, és ezt vallja 1.952,421 lélek, görög-keleti van 37,861 és római katolikus csak 566. Ezenkívül az 1870-iki népszámlálás adatai szerint volt Helsingforsban, Turkuban és Viborgban 404 zsidó és 86 mohamedán.

Nemzetiség dolgában Finnország sokkal jobban van, mint hazánk; ott nincs 15 különböző nemzetiség, csak hat. Túlnyomó többségben vannak a finnek (Suomalaiset), kik az egész népes-

¹ A finn városoknak többnyire két nevük van: finn és svéd. A fővárosnak finn neve *Helsinki*, svédül: *Helsingfors*. Minthogy az utóbbi ismeretesebb, ezentúl is csak ezen fogom nevezni.

ségnek körülbelül 90 0/0-át képezik; a nyugati és déli partvidékeken s az ahvenanmaai (álandi) szigeteken elszórva lakó svédek nem egészen 10⁰/0-ra tehetők. Van azután még Finnországban vagy 6,000 orosz (ide nem értve a katonaságot), többnyire kereskedők a városokban, de a viborgi kormányzóságban van néhány orosz falu is; továbbá vagy 1,200 német Helsingforsban és Viborgban; körülbelül 1000 vándorló cigány,¹ és végre úgy 600 lapp a legéjszakibb vidékeken.

Foglalkozására nézve a lakosság 80⁰/0-a földművelő; 7⁰/0 kereskedő, hajós vagy iparos; az állam szolgálatában állók 1·5, a katonák pedig 1⁰/0-ot képeznek;² azután a más szolgálatá-

¹ A finnországi cigányok, úgylátszik, a fajták, mint a mi u. n. oláh-cigányaink. Vándorolnak faluról-falura, egész seregesen; foglalkozásuk nincs, legföljebb üstöt, patkót, vagy szeget kovácsolnak; mindennapi kenyerüket lopással vagy jövendőmondással keresik meg. Valóságos rémei a népnek, mert a hol csapatosan megjelennek, ott föleszik az egész tanyát, s a mit oda nem adnak nekik szép szerével, azt erővel veszik el. Nem félnek ők semmitől, — de a hol halott van a háznál, onnan szaladnak, mert a holttest iránt rendkívüli borzalommal viseltetnek.

² Megjegyzendő, hogy ezek orosz szolgálatban álló verbuvált katonák, mert 1875-ben, mikorról ezek az adatok szólnak, még nem lépett életbe az általános hadkötelezettség.

ban állók: 4·5⁰/₀, a foglalkozás nélkül valók: 2·5⁰/₀ stb.

A nők, mint a legtöbb európai országban, úgy Finnországban is, többségben vannak. Mint említettem, 1878-ban az összes népesség 1.990,848 volt, és ebből 975,107 férfi és 1.015,741 nő, sőt volt idő, mikor még nagyobb volt az eltérés. Ennek oka egyrészt a foglalkozás különbözősége, mely szerint a férfiak sokkal nagyobb erőfeszítést kénytelenek kifejteni, és több veszélyben forognak, mint a nők; másrészt meg az életmód is befolyással van erre. Az éjszakai az éghajlat kényszeríti az embereket a szeszes italok élvezetére, s itt az iszákosság általánosabb, mint délen; természetes, hogy az iszákosság legtöbb áldozata férfi, — míg a finn nők, nagyon kevés kivétellel, mentek ezen nyavalyától. Ki van számítva, hogy az átlagos életkor, melyet a Finnországban születettek elérnek, 37 év; a férfiaknál csak 35·6 év, a nőknél pedig 38·4 év.

A mi a testi fogyatkozásokat illeti, a vakság aránylag sokkal közönségesebb Finnországban, mint más országokban. Így 1873-ban a lutheránus lakosság közt 3,891 egészen világtalan személy volt, még pedig 1,276 férfi és 2,615 nő, s ezenkívül volt még 4,068 részleges vaksággal megvert személy, vagy olyan, kinek annyira meggyöngült a látása, hogy nagy betűkkel nyomtatott

könyvet nem tudott olvasni. Ennek oka részben a kéménnyel nem bíró kis kunyhókban kereendő, melyek azonban most már ritkák, és csupán a keleti részekben találhatók néhol; másrészt meg a túlságosan meleg gőzfürdőkben, melyekről alább bővebben fogok szólni, s végre az a szokás is hozzájárul, hogy a gabonát fűtött szárító csűrőkben érlelik és csépelik, minthogy a korai eszések miatt nem érhetik meg a lábán.

A süket-némák nem oly számosak, mint a vakok, számuk körülbelül 1,500. Az elmebetegekről nincsenek teljes adatok az utóbbi évekből; 1865-ben 3,143 volt, azaz 587 lélekre esett egy.

* * *

A mi a népesedési mozgalmat illeti, álljon itt néhány évről a házasságkötések, születések¹ és halálozások statisztikája.

	Házasságok.	Születések.	Halálozások.
1866-ban	11,140	58,853	61,894
1867-ben	11,733	59,170	69,774
1868-ban	10,121	43,757	137,720
1869-ben	17,238	58,395	43,675
1870-ben	17,917	63,748	31,841
1871-ben	17,318	66,567	31,958
1872-ben	15,796	66,189	35,889
1873-ban	15,634	68,422	43,525
1874-ben	16,852	70,898	45,225

¹ A halva született gyermekek természetesen nincsenek beletudva az alább következő számokba.

	Házasságok.	Születések.	Halálozások.
1875-ben	15,934	69,509	43,410
1876-ban	15,807	70,759	42,151
1877-ben	16,116	74,819	47,448
1878-ban	15,261	70,273	47,736

Ezen tizenhárom év alatt a születések és halálozások statisztikája oly ingadozásokat mutat föl, melyeket az azelőtti években nem lehetett találni. Így 1868-ban az elhunytak az egész népességnek 7·90°/o-át képezték, s ez oly halálozási arány, a melyen a múlt század kezdete óta nem fordult elő; viszont 1871-ben csak 1·79°/o-ra ment az elhalálozottak száma, a mi addig még soha sem történt meg. Azonban ez a két év, valamint általában az 1866—1868 és 1870—72 közti korszak egészen rendkívülinek tekinthető a népesedési mozgalmat illetőleg. A XVII. század vége óta nem uralkodott Finnországban oly borzasztó inség, mint a melynek következményeit sínylette az ország 1866-tól 1868-ig. Az éhségtől gyötört, elgyengült lakosságot ragadós nyavalyák pusztították, s némely kerületben egy év alatt elhalt a lakosság negyedrésze. Ellenkezőleg 1870—1872-ig visszahatást lehet tapasztalni a népesség ezen rohamos megcsökkenése ellen; a közegészségi viszonyok nagyon kedvezők voltak, s a születések száma is úgy aránylott a halálozások számához, mint 2 az 1-hez.

Finnország népességének túlnyomó része földműveléssel keresi kenyerét, azért határozottan lehet állítani, hogy a születések és halálozások számára legnagyobb befolyással van a termés. Ha rossz a termés, — és ez vajmi gyakran megtörténik oly éjszaki országban! — a következő évben ragadós betegségek lépnek föl, a halálozások száma növekszik s a születéseké csökken. Természetes, mert rossz lévén a termés, ezer meg ezer család kénytelen fakéregből s más efféle tápláléknak nem való anyagokból sültött kenyeret enni, mely azután megveti az ágyát a járványos kóroknak.

A számításokból kiderült, hogy Finnországban 1,000 szülésre esik 1,015 gyermek, még pedig 985 élő és 30 halva született. Az előbbieket nemük szerint következőleg oszlanak el:

	Fiú.	Leány.
1872-ben	33,919	32,270
1873-ban	35,097	33,325
1874-ben	36,370	34,528
1875-ben	35,695	* 33,814
1876-ban	35,886	34,873
1877-ben	38,189	36,630
1878-ban	36,395	33,878

A törvénytelen gyermekek száma az utóbbi évtizedben a következő volt:

		A születések összes számához viszonyítva.
1872-ben	5,868	8·86%
1873-ban	5,709	8·34 „
1874-ben	5,743	8·10 „
1875-ben	5,521	7·94 „
1876-ban	5,340	7·54 „
1877-ben	5,296	6·89 „
1878-ban	5,223	7·43 „

Mint látjuk, az itt felsorolt években (1878-at kivéve) a törvénytelen gyermekek százaléka folyton fogyott; ezt a kedvezőbb anyagi körülményeknek lehet tulajdonítani, melyek elősegítették a házasságkötéseket. Természetes, hogy a városokban nagyobb a törvénytelen gyermekek száma, mint falun; a városokban 14·2% törvénytelen (a fővárosban 22·7), a falukon csak 6·9%.

Az elhunytak nemük szerint következőleg oszlanak meg:

	Férfi.	Nő.
1872-ben	18,111	17,778
1873-ban	21,936	21,589
1874-ben	22,976	22,249
1875-ben	22,056	21,384
1876-ban	21,579	20,572
1877-ben	24,437	23,011
1878-ban	24,081	23,655

Éppúgy, mint minálunk, Finnországban is nagy a halandóság a gyermekek közt. Pl. az 1878-ban elhalt 47,736 személy közt 23,062-öt

éven aluli gyermek volt, tehát az egész összegnek majdnem fele. Ezek közt volt egy éven aluli: 13,325; egy—két éves: 4,799; két—három éves: 2,399; három—négy éves: 1,479; négy—öt éves: 1,060. A nagy halandóságnak oka bizonyára a rideg éghajlat, és a hiányos ápolás;¹ ez a kettő okozza, hogy Finnországban minden ötödik gyermek meghal, mielőtt élete első évét betöltötte volna.

Az erőszakos halállal kimultak 3⁰/₀-át képezik a halálozások összegének, és például 1876-ban következőleg oszlottak meg:

Vízbefúlt	551
Megfulladt	56
Megfagyott	28
Széngőz által megölt	10
Megégett	96
Lőpor által megölt	11
Összezúzódot	120
Más, véletlen halállal kimult	174
Iszákosság áldozata	28
Meggyilkolt	76
Öngyilkos	68

¹ A nép szegény, s nyomorúságban tengődvén, nem gondolhatja gyermekeit kellőleg; ha elhalnak, a szülők megnyugodva sóhajtanak föl: «A jó isten magához vette!» Szerintük jobb a gyermekre nézve, hogy kiszabadult e siralom völgyéből.

Tehát összesen 1,218 erőszakos haláleset, azaz átlag 6 esik évenként 10,000 lélekre, a mi igen nagy arány. Azonban ezt könnyen megmagyarázhatjuk magunknak, ha meggondoljuk, hogy ezen szerencsétlen áldozatok számának felét a vízbefultak teszik, már pedig az igen természetes, hogy ez a halálnem gyakori oly országban, melynek ezer meg ezer tava van, s nagy részben a tenger által van határolva, és melynek lakossága jó részben halászattal és hajózással foglalkozik.

Sajnálni lehet, hogy a finn statisztika egy kérdéssel még nem igen foglalkozott tüzetesen, azért nekünk sincsenek adataink róla; ez t. i. a be- és kivándorlás. Pedig ez nagy szerepet játszik Finnországban, kivált a keleti részekben, honnan a kivándorlás leginkább Oroszországba történik. Így például 1864-ben Sz.-Pétervárott 14,743 finn lakott, és számuk azóta tetemesen gyarapodott. Kevésbé jelentékeny azoknak a száma, kik Norvégia éjszaki részeibe, a jeges tenger partvidékeire költöznek ki, hol a finn eredetű lakosság folyton folyvást szaporodik. Innen, és újabb időben Finnországból is sokan vándorolnak ki Amerikába, Michigan államba, hol egy finn telepet alapítottak, mely külön hitközséget képez; van lapjuk is finn nyelven, sőt még finn irodalmi társaságuk is, a finnországi mintájára.

IV.

Történet.¹

1.

Érdekes volna visszatekinteni abba a rejtelmes, homályos őskorba, mikor a mi őseink és a finnek ősei még egy nép voltak; együtt kóboroltak, vadászgattak, halászgattak, együtt őrzötték nyájaikat Ázsia szívében, együtt küzdöttek ellenségeik ellen, ugyanazokat az isteneket imádták s ugyanazt a nyelvet beszélték. De nem lehet visszatekintenünk, mert hiányzik az a világító fáklya, mely arra a homályos korra fényt derítene. A homály csak a hetedik században kezd oszladozni, mikor a finnek megjelennek a történet színpadán, melyen nekik is jutott szerep, — nem nagy ugyan, de legalább mindig becsülettel játszották és játszószák most is. A finnek tehát kétszáz évvel régiebb

¹ J. Krohn: *Kertomuksia Suomen historiasta.* —
Y. Koskinen: *Oppikirja Suomen kansan historiassa.*

lakói Európának, mint mi. Ő előttük más lakosai voltak Finnországnak, melyek közt valószínűleg legelsők voltak a jotunok, jatulok vagy jättiläinen-ek (óriások), kiket a finn mesék hiisi-knek (gonosz szellem, ördög) is neveznek. Ezek a finn történettudósok véleménye szerint szintén ugor nép voltak, s a később előforduló kwen vagy kainu-i nép valószínűleg ezeknek maradéka volt. Hihetőleg ugyane néphez tartozott a Pohjola (éjszakhon) népe, melyről a finnek nagy époszában van szó, valamint a régi csúd nép is, melyről az oroszok regéi beszélnek. Ezenkívül ősidőktől fogva Finnországban laktak a lappok is, s ezeket és a jotunokat hajdanában közös névvel finneknek nevezték, és ezt a nevet örökölték tőlük az ország mostani lakosai is, s az ország neve is Finnland vagy Finnország maradt. A finnek saját nyelvükön Suomi-nak vagy Suomenmaa-nak (Suomi-föld vagy ország) nevezik hazájokat, önmagukat pedig suomalaisen-eknek, azaz suomi-belieknek.

Tehát, mint mondtam, a VII. század második felében kezdtek a suomalaisen-ek vagy finnek bevándorolni mostani hazájokba, mely akkor meglehetősen puszta és elhagyott állapotban volt. Már századokkal azelőtt elváltak a többi ugor néptől, és letelepedtek az Äänisjärvi és Ladoga tó vidékein, melyekről most nyugot felé kezdtek

vonulni, valószínűleg a szomszéd népektől kényszerítve, — de a mostani Finnországnak csak legdélibb részeit hódították meg, és a lappokat csak lassanként szorították mindig éjszakabra és éjszakabra. A mi derék éjszaki rokonaink is csak úgy jutottak tehát hazájukhoz, mint mi; de lásuk már most, mit műveltek és hogy éltek ők hajdanában Suomiban.

Kenyerőket különféle úton-módon keresték, egyebek közt földműveléssel is, ámbár ez, úgy látszik, csak mellékfoglalkozásuk volt. Árpát természetettek legkorábban, s a nép egyik ága a búzát is régóta ismerte; ellenben a rozsszal csak szomszédjaik útján ösmerkedtek meg. Nagyobb mértékben üzték a baromtenyésztést, ámbár nyájaik nem lehettek igen nagyok, a mit onnan lehet következtetni, hogy adójukat leginkább erdei vadak bőrével rótták le, míg ellenkezőleg az ország svéd lakosainak adója rendszeren a nyájakból telt ki. Főfoglalkozásuk a pogány korban mégis a halászás és vadászás volt; amaz csak ételt, emez kereskedelmi cikkeket is adott, melyeket sóért és mindenféle eszközökért cseréltek be a külföldiek-nél; sőt némely közönségesebb állat bőre pénz gyanánt is járta, így pl. az eveté, melyet finnül raha-nak hittak s innen magyarázható, hogy ez a szó az idők folyamában elvesztette eredeti értelmét s most egyenesen pénzt jelent. A legvesze-

delmesebb s így legtöbb becsületet szerző vadász-
szat volt a medvevadászat. A medvét a finnek
nagy tiszteletben tartották, és soha sem nevezték
az igazi nevén, hanem mindenféle kedveskedő
névvel illették, mint pl. mézestenyерű, széles hom-
lokú, erdei alma, erdő királya stb. Ezt a nagy
tiszteletet valószínűleg csak a félelem szülte, mert
ha a mackó útjukba akadt az erdőben, tisztelet
ide, tisztelet oda, bizony rácéloztak és elejtették.
Volt aztán nagy öröm; rögtön híre ment a hős-
tettnek, s otthon megtisztogatták a padlót, falakat
és asztalokat; elkezdtek sütni-főzni, egy szóval
nagy vendégségre készültek. Azután összejött a
nagy vadász házánál az egész falu apraja-nagyja,
mind ünnepi ruhában és ékszerekkel diszítve.
Végre megérkeztek nagy hangosan dalolva a va-
dászok is zsákmányukkal együtt, az ajtókat kitár-
ták szélesre, az asszonynépet félreszorították az
útból, s a tiszteletre méltó elhunytat ünnepies
menettel vitték be a szobába, s lefektették egy
padra. Ott azután kivetköztették a bundájából,
folytonos tisztességtudó bocsánatkérés mellett, s
azzal vigasztalva a mackót, hogy drága bőre nem
jut valami sehonnai ember kezére, hanem csak
hősök fogják hordani. A húsát azután megsütöt-
ték és megették, dicsőítő verseket énekelvén a
tiszteletre méltó vadállatról. Végre koponyáját
kivitték a dombra és fölakasztották a szent fa

ágára, s aztán még késő éjig víg dal és iddogálás közt tartották a medve halotti torát. Természetes, hogy a jó vadásznak nagy volt a becsülete, de a ki az íjjal nem tudott bánni, azt alig vették emberszámba.

A mesterségek közül legrégebb a kovácsmesterség, mely a régi finneknél nagy becsben állt. Már a legrégebb időkben is szorgalmasan gyűjtögették a vasat a tavakból és mocsarakból, és a szomszéd népek régi meséiben a finnek rendesen mint nagyon ügyes kovácsok szerepelnek. Különösen fegyvereiknek volt a szomszédoknál nagy kelendőségük, mert a finn kovács készítette kard vagy nyíl a nép hite szerint úgy meg volt babonázva mindenféle ráolvasásokkal, hogy mindig oda talált, a hova szánva volt.

Azomban a finnek nemcsak kovácsolni, hanem forgatni is jól tudták a fegyvereket. Először a skandinávok jártak rabolni Finnországba, de mikor a keresztyén hitre tértük után abbahagyták ezt a pogány foglalkozást, akkor a finnek kezdtek mozogni és — ha a régi költeményeknek lehetünk — évenként több ízben visszaadták nekik a barátságos látogatást. Ez nyáron volt; télen pedig, karácsony után, mikor a fagy megegyengette útjukat, szárazföldi szomszédjaikra ütöttek. Lóháton jártak, de szánokat is vittek magukkal, hogy legyen min hazaviinni a zsákmányt. A mint

az ellenség földjére értek, fölégették a falvakat, tönkretették a szántóföldeket, s a férfiakat rendszeren egytől-egyig kardra hányták, de gyermeket vagy nőt megölni nagy szégyen volt. Ezeket a többi zsákmánynyal együtt hazavitték, és rendszeren rabszolgai munkára szorították. Ők magok az ellenség elől földalatti üregekbe, vadon erdőkbe vagy várakba rejtőztek, s egy-két ilyen várnak mai napig is lehet látni maradványait. Ha a két ellenséges sereg szemközt állt egymással, megtörtént néha, hogy a két vezér kiment egy szál kardra. Mind a ketten egy kiterített ökörbőrre álltak rá, s a melyiknek hosszabb volt a kardja, az lett a támadó fél. Mikor aztán az egyik vezér elesett, serege bosszút lihegve rohant a másik seregére, s így kezdődött az ütközet. A mi védő és támadó eszközeiket illeti, bizonyos, hogy páncélinget nem használtak, hanem csak pajzsot, s talán valami sisakfélét; támadásra volt kardjuk, csatabárdjuk, fejszékük, vasrúdjuk, lándzsájuk, íjuk, buzogányuk és parittyájuk.

A pogány finnek durvák, vérengzők voltak a harcban, s otthon sem igen voltak külömbek, kivált a nőkkel szemben. Kétségtelen, hogy a nők náluk az ősidőkben rabszolga számba mentek, de később, a pogánykor vége felé, állapotuk mégis nagyban javult, mint nagy nép-époszukból lehet következtetni. A leány náluk a szó szoros értel-

mében «eladó» volt; az apa addig etette, míg megnőtt és munkabíró lett, s meg is követelte aztán az árát. Sokszor, ha a kérőnek nem volt elég vagyona, hogy a leányt megvehetné volna, elvitte erőszakkal. Azonban a pogánykor vége felé már joga volt a leánynak választani, s ha rokonai kényszeríteni akarták, inkább előlte magát, sem hogy ahhoz ment volna, a kit nem akart; hanem azért a leányrablás mégis egészen közönséges dolog volt. A lakodalomban mindig volt nagy eszem-iszom; közben-közben énekeltek, s a házastársaknak jó tanácsokat adtak. A többnejűség nem dívott a finneknél.

Az asszony népnek sok volt a dolga és nehéz. A szántásvetésben, szénatakarításnál segítettek a férfiaknak; ők őrizték a nyájakat, örölték a gabonát, szőttek, fontak, varrtak, sütöttek, főztek és takarítottak. Az asszonynak meglehetősen szabad keze volt a ház körüli dolgokban, de a férje mégis ura volt neki, ki sokszor veréssel fenyegette, s a kivel nem volt szabad egy asztalnál ennie.

A mi a ruházatot illeti, a férfiak valószínűleg hosszú, kaftánszerű felső ruhát hordtak, mely a derekukon övvel volt átkötve. A leányok hajadon fővel jártak, s hajukat vagy befonták, vagy csak úgy szabadon hagyták, s a végét egyformára vágták. A fejüket piros vagy kék fonállal kötötték át, s ez a homlokot kétfelé osztotta; mikor pedig

férjhez mentek, fátyolt kaptak fejdíszül. A ruha alja sokféle színű szalagokkal volt szegélyezve, vagy pedig különféle fonalakkal kivarrva, s néha magába a szövetbe is ezüst vagy aranyfonál volt beleszőve. Ezenkívül a finn leányok csörgőket is szerettek a fejükre akasztani, nyakukba pedig üveggyöngyöket, átlukasztott pénzdarabokat s több efféléket. A derekukat mindenféle csengő és csörgő holmival ellátott övvel kötötték körül; karjukon karpereceket s ujjaikon gyűrűket hordtak. De legbecsesebb ékszerük volt egy nagy kerek ezüst csat, mely mellükön összetartotta a ruhájukat, s mennél nagyobb volt ez, annál nagyobb gazdagságra mutatott. Ilyen volt a pogány finn leányzók és menyecskék ünnepi öltözete.

Kormányformájuk patriarchális volt, s egységes birodalmat nem is tudtak alapítani, mielőtt idegen uralom alá kerültek. Soha sem volt közös királyuk, ki hatalma alatt egyesítette volna őket; arra ők nagyon is szétszórva laktak. Csak éppen az egymáshoz közel eső falvak egyesültek s képeztek egy kerületet, melynek feje volt a lakosok legvénebbike. Sajnos, hogy nem lehet tudni, mennyire terjedt ennek a hatalma, de nagyon valószínű, hogy békében bírāja, háborúban pedig vezére volt a népnek. Közös ügyei fölött a lakosság időről-időre tartott gyűlésekben tanácskozott és határozott. E gyűlésekben határozták el a há-

borút, ezekben fogadták az idegen népek követeit, s kötöttek velük szövetséget vagy békét, és — itták nagyban a méhsört, mely arra az alkalomra készült. Az egyes kerületek egymástól egészen függetlenek voltak, s ha az egyik békét kötött az ellenséggel, a másik szépen folytathatta a háborút.

Írott törvényeik nem voltak a finneknek, mert az írásmesterséget nem ismerték, hanem a törvények csak a bírák emlékezetébe voltak vésve. Ezekből a régi törvényekből egy és más még most is megvan orosz Karjala finnjeinél. Nevezetesen az, hogy a leánygyermeknek nem volt joga az örökséghez, mikor egyszer férjhez ment és megkapta a hozományt. Úgy a fiú is, a ki a családból kivált, kapott egy részt a közös vagyontól, de azután nem részesült már az örökségben.

A szabad emberek közt aligha volt osztálykülömbőség, hacsak a bírák tisztsége nem volt örökölhető, s így ők nem képeztek valaminemű nemesi osztályt. A szabadokon kívül voltak a finneknek rabszolgáik is, és ezek, mint már mondtam, hadi foglyok voltak, kikkel a nehezebb munkákat végeztették.

A pogány finnek nagy, népes falvakban laktak, kétségkívül azért, hogy jobban megvédhessék magukat ellenségeik ellen; s ez szükséges is volt abban a korban, mikor folytonos harcban éltek.

De semmi sem olyan érdekes, a mit a pogány finnekről tudunk, mint az ő ősi vallásuk. Az ő fölfogásuk szerint mindennek volt lelke a természetben; nemcsak az állatok, hanem a növények és élettelen tárgyak is úgy gondolkoztak és éreztek, mint az ember. Ezen kívül minden embernek, minden állat- és növényfajnak, valamint minden helynek is megvolt a maga védő szelleme, tündére (haltija), mely gondot viselt rá és a bajban segítségére jött. Ha az ember használni akart valami természeti tárgyat vagy eszközt, avagy meg akarta magát óvni tőle, könyörgésekkel és áldozatokkal kellett megnyernie a tündér kegyét. De a tündéréknek sem volt egyforma hatalmuk; azok, melyek egy helyhez vagy fajhoz voltak kötve, csak szolgálai voltak a hatalmasabb tündéréknek, kik nagy térségek s egész elemek fölött uralkodtak. Ezeket különbség kedvéért isteneknek lehet nevezni. Azomban volt még ezeknél is felsőbb, hatalmasabb lény, a lég istene: Ukko (=öreg); de ez nem volt ura a kisebb isteneknek, nem kényszeríthette őket tetszése szerint; ők mind a maguk urai voltak a magok területén, s nem függtek senkitől; — a különbség csak az volt, hogy Ukko működési köre szélesebb s hatalma nagyobb volt.

Úgy látszik, a lég istene volt a finnek legrégebb s eredetileg egyedüli istene, kit akkor még

csak egyszerűen istennek (jumala) neveztek; de mikor aztán a nép phantasiája a többi elemek számára is teremtett külön istent, a lég istene főistenné lett, s Ukko nevet kapott, mert ő volt az istenek legöregebbike. Ukkót, mint neve is mutatja, öreg embernek képzelték, és ruházatúl kékes harisnyát, tarka cipőt és tüzes inget adtak rá. Az első valószínűleg a levegőöget, a második a felhőket, a harmadik pedig a napot, holdat és csillagokat, meg talán az éjszaki fényt jelképezte. A szivárvány volt Ukkónak az ijja, a villám meg a kardja, melyet tüzes hüvelyben tartott. Borzasztó volt a hangja, mikor a felhők mögött megszólalt, s ettől az emberek annyira rettegetek, hogy még ellenségeik megfélemlítése végett sem kérték őt a megszólalásra. Lakása a kilencedik ég fölött, felhők között volt, s a csillagok közt vitt oda az út. Mikor egyszer a méhecske oda iparkodott, egy álló napig röpült, s akkor eljutott a holdig, másodnapra a göncölszekérig, harmadikra a hevényig, s onnan azután már csak egy kis darabka út volt az isten lakásáig. Ott állt Ukko, hatalmas vállain tartva a lég födelét; máskor meg a felhők között látták járni vagy szánkázni. Mint a levegő istene, ő uralkodott a levegőben mutatkozó természeti tünemények fölött; ő teremtette és vezette a felhőket, s küldött esőt, havat vagy jeget a földre. Tőle függött a vetések állása,

azért hozzája imádkozott a földművelő esőért vagy szép időért. A vadász, a halász, meg az útas ember szintén hozzája fordult könyörgésével, s a nyájörző pásztor is az ő kegyeibe ajánlotta nyáját. A betegeken is Ukko segített; volt egy nagy kádja, tele a leghathatósabb orvosszerekkel, s ebből könyörögtek le az emberek a földre gyógyító esőt, vagy pedig arra kérték, hogy a beteg fürdővizét változtassa orvosszerré. A sebeket is ő hegesztette be, úgy hogy rájok nyomta hüvelyk-újját s azzal elállította a vérzést. A betegségeket különböngonosz szellemeknek tartották, melyeket rossz emberek boszorkányok segítségével küldenek másokra; azért könyörögtek Ukkóhoz, hogy kardjával és nyilával büntesse meg azokat a gonosz szellemeket és fölidézőjüket. Máskor meg ellenkezőleg azért imádkoztak hozzá, hogy nyavalyákat küldjön az ellenségre, vagy pedig fogja üldözőbe s veszítse el a tolvajokat, rablókat s más gonosztevőket.

Természetes, hogy a hadak ura is a tüzes fegyverekkel ölö Ukko volt, de mint hadistent külön (Turisas) névvel tisztelték.

Ilyen nagy volt Ukko isten működési köre és hatalma, de azért a világ teremtését még sem neki tulajdonították egyedül. Ő maga csak az elemeket teremtette meg, elválasztván a vizet a levegőtől s a vízből kiemelvén a szárazföldet. Hanem

minden alaktalan és rendezetlen maradt, s Ukko a világ mostani alakjának megteremtését a lég tündéreire (Ilman impi, Ilmatar v. Luonnotar) és Kaleva fiaira bizta, kiket mindenek előtt teremtett volt. Hogy ezek azután hogy végezték a dolgukat, az el van beszélve a finnek ősi époszában, a *Kalevalában*.

A lég tündereit vagy szüzeit Ukko kezének összedörzsölésével teremtette. Ezek később is az ő szolgálatában maradtak és teljesítették parancsait. Mind a levegőben laktak, s vagy a felhőkön, vagy a szivárványon ülve szöttek, fontak. Ugyanott tartózkodott az Utu-tyttö (Pára leány) vagy Terhenetär, ki az égből finom ködöt szitált le a földre, s azzal előmozdította vagy akadályozta az emberek dolgait. Közeli rokonságban álltak vele: a Päivätär (nap tündére), a Kuutar (a hold tündére), Otavatar (göncölszekér tündére) és Tähdetär (csillagok tündére), kik mind igen ügyesek voltak az arany és ezüst szövetek szövésében. Mikor dolgoztak, erdő szélén, szerelem levelén vagy piros felhő mellett szivárványon ültek, s aranyos, ezüstös szöveteikkel sokszor megajándékozták a földi leányokat.

De laktak az égben férfi szellemek is. A Päiväpoika (nap-fiú) és Kuu-poika (hold-fiú) csinos legénykéek voltak, kik aranyban, ezüstben jártak. A Pohjantähti (éjszak csillaga) szerényebb tündér

volt, de az emberek nagyon szerették szelidségeért. E szellemek mindent megláttak, a mi a földön történt, s tudták a legtitkosabb dolgokat is, azért az emberek hozzájuk vagy a fönnebb említett légi leányokhoz fordultak tanácsért, ha valakijük vagy valamijük elveszett, avagy ha eltévedtek útjukban. A nap-fiúnak ezen kívül nagy befolyása volt a termésre és a nyájakra, azért sokat kellett hozzá könyörögni és szépen kellett vele beszélni. A holdnak is sok beleszólása volt az emberek dolgaiba; minden fontosabb munkát, különösen a szövést, hálókötést, birkanyírást stb. a telő holddal kellett kezdeni, akkor jól sikerültek. Az egészség, szépség, szerelmi boldogság is tőle függött. Mikor a hold telőben volt, a leányok megmosták arcukat a szent forrásokban és varázsigékkel üdvözölték a holdat, s így sokáig maradtak fiatalok és szépek. Holdtölte közeledtekor kellett leánykérőbe menni s lakodalmat tartani; akkor beköszöntött a szerencse a házi tűzhelyhez.

A levegőben lakott még a szél tündére is (Tuulen haltija), kit segítségül híttak, mikor vízre bocsátkoztak. Szívesen segített az embereknek, gyorsan hajtván sajkájukat a vízen, de természete nagyon szeszélyes volt, és féktelenségével sokszor bajt szerzett. Mikor így dühöngött, a leánya, Tuuletar, a habok tetejére ült, és hintá-

lózva szötte a víz asszonyának habos leplét. A szél tündérénél sokkal szelídebb természetű volt az Etelätär vagy Suvetar (dél vagy nyár tündére), ki kellemes langyos esőt árasztott a földre és ezzel enyhülést szerzett a szenvedőknek.

Úgy látszik, a szél családjához tartozott a Pakkanen (fagy) is, ki az éjszak honának (Pohjolanak) legtávolabbi vidékén született; kígyó szoptatta s az éjszaki szél ringatta bölcsőjét. Természetes, hogy ez a két dajka veszedelmes egy legényt nevelt belőle.

A vízi istenek és tündérek uralkodói voltak Ahti vagy Ahto és neje, Vellamo. Az előbbi tisztetreméltó öreg ember volt, felesége pedig szép öreg asszony. Ahtolában laktak, a tenger fenekén, egy kis viskóban, de el-ellátogattak a belső tavakba is. Sok gyermekük és cselédjük volt, majdnem mind csupa leányok, kiket Vellamo leányainak, Vellamo házanépének, vagy a víz népének neveztek. Az Aallotar (hab-tündér) a víz színén járt és mozgatta a hullámokat; a Kosken-tyttö (zuhatag leánya) a vizesésekben, sellőkben lakott, s őt segítségül hitta a hajós, mikor a sellőn lebocsátkozott. A veszedelmesebb vizesésekben azonban nem volt elegendő a zuhatag tündérének segítsége, hanem magához Ahtihoz és feleségéhez kellett imádkozni; az előbbi aztán a sziklát oly puhákká változtatta, mint a moha s a

csónakot könnyüvé, az utóbbi pedig segített a tündérnek lecsöndesíteni a zúgó habokat.

Az Ahtola férfi-cselédei közül csak a kis ember (pikku mies) van névszerint említve, ki ugyancsak csintalan fickó volt. Az egész ember alig volt egy arasznyi, s elfért egy csészében, de a mint lábát a szárazföldre tehetette, akkorára nőtt, hogy feje a felhőket verdeste, szakálla térdéig, haja meg a sarkáig ért. Ruhája és fegyverzete nagyon különös volt. Néha sisak volt a fején, kőcipő a lábán és aranykés a kezében; máskor meg tetőtől talpig rézbe volt öltözve, s rézbalta volt a fegyvere, mely rézövérről csüngött alá.

Az erdőknek is megvoltak a magok istenei és tündérei, kik mind az öreg, deres szakállú Tapio-t uralták. Ennek oldala mellett állt öreg felesége, a jó és bőkezű Mielikki, más nevén Mimerkki vagy Simanter. Nekik nagyon sok volt az alattvalójuk; nevezetesen Tapio fia, Nyrikki, ki kék köpönyegben járt és piros sisakot viselt; azután Tapio leányai: Hillervo vagy Tellervo, szép, szőkehajú tündér, — továbbá Tuulikki és a kis Tuometar. Ezen kívül az erdő istennőjének szolgálatában állt még száz meg száz szolgáló tündér, kiket az erdő leányainak (metsän tyttö) vagy kék ruhájokról kék cselédeknek (Sinipiika) neveztek, s mindegyikükre egy-egy fanem őrzése volt bízva.

Tapio népe a nagy mocsarakon túl, éjszak

honában, vadon erdőben lakott három várban: fa-, csont- és kővárban, s ezekben sok kincs volt összehalmozva. A kincses házat nem nyitották meg mindenkinek, csak annak, a ki jól tudott az íjjal bánni és varázsigékkel s áldozatokkal meg tudta nyerni az erdei szellemek kegyét.

Külön tündére volt a földnek is: a föld aszszonya (Maan-emäntä vagy Mannun eukko), ki a föld alatt lakott, s a földművelőket segítette munkájukban.

Halottaikat a régi finnek elégették, és úgy temették el. Az volt a hitük, hogy az elhunytak álomba vannak merülve, kiki a maga sírjában, de álmukból föl lehet őket ébreszteni, ha az ember a sírjukra lép, s akkor felelnek a kérdésekre és tanácsokat adnak az élőknek. Később azonban ez a fölfogás megváltozott, s a pogánykor vége felé annak adott helyet, hogy a halottak mind egy közös helyen, a Tuonelá-ban vagy Manalá-ban laktak. Ez a hely a föld alatt, tizedfél tengeren túl volt; határát Tuoni folyója képezte, melynek fekete vize borzadalmas zuhatagokat és égő örvényeket alkotott. Ezt mindig borzadálylyal emlegették, s a legszentebb eskü volt az, melyet ennek örvényeire esküdtek.

A halottat Tuoni fekete képü, gonoszlelkü leánya vitte át a folyón a halál zordon, rideg országába, melyben minden undorító volt.

A halál birodalmának ura volt Tuoni vagy Mana, s felesége Tuonetar vagy Manatar, ki folyton-folyvást vas- és rézfonalakat font. Ezekből az öreg Mana hálókat kötött, melyeket fia folyton ide-oda húzgált a halál folyójában, hogy a menekülni akaró halottakat kihaláshassza. De azért a halál országából még sem volt lehetetlenség visszatérni.

Maga Tuoni nem ölt, ő csak őrizte a holtakat. A víz, tűz, vas és betegségek pusztították az embereket, s az utóbbiak az ő nemzetségéhez tartoztak. Loviatar, Tuoni leányainak legundokabbika, rút, fekete képű vak vén banya, volt a betegségek anyja. Ennek gyermekei voltak a nyilalás, köszvény, dögvész, stb., összesen kilenc; a többi nyavalya hűgának, Kivutarnak (a fájdalom szellemének) uralma alatt állt, s ez a nyavalyák hegyében tartotta őket fogva.

A halottak Manalában ott folytatták életüket, a hol a földön elhagyták; a ki földi életében gonosztetteket követett el, azt Tuoni tüzes kövekre fektette és kígyós takaróval fődte be. A halottak szellemeit félve tisztelték, mert általános volt a hit, hogy sok kárt okozhatnak az élőknek, és kedvükben kellett járni, ha az ember segítségükre szorúlt.

Undok, mint a Mana népe, volt Hiisi vagy Lempo is, feleségével és népével együtt. Hiisi

legkedvesebb mulatsága és rendes foglalkozása volt a bajszerzés, és azért sokkal jobban féltek tőle, semhogy gyakran mertek volna imádsággal hozzáfordulni. Rendesen arra kérték, hogy az ellenségre hozzon bajt, vagy készítsen valami öldöklő fegyvert.

Sokkal szelidebb és kedvesebb tündér volt Lempí vagy Sukkamieli, a szerelem tündére, ki a rideg sziveket szerelemre tudta gyúlasztani, de néha meg ellenkezőleg féltékenységet támasztott a házastársak szívében és összeveszítette őket.

* * *

Az év kezdete a pogány finneknél korábban volt, mint most. Mikor a gabona mind be volt takarítva, a nyájak föld alá terelve, és a télire való marhák le voltak vágva, akkor a finnek befejezték az esztendőt, valószínűleg november havában, és megkezdték az újévet, természetesen ünnepiességgel. Ezt az újévi ünnepet Ukkónak és az elhúnytak szellemeinek tiszteletére tartották meg, s azért a szellemek napjának is nevezték. Az év elején ugyanis a halottaknak szabad volt följönniük a földre és megtekinteniük előbbi lakóhelyüket, s akkor kedvükben kellett járni, mert attól függött az élők boldogulása az új esztendőben. Fürdőt melegítettek számukra s a fürdőszobába asztalt állítottak, mely tetézve volt

mindenféle étellel és itallal. A gazda maga fogadta az udvaron láthatatlan vendégeit és bevezette őket a fürdőbe; másnap aztán értük ment, hajadon fővel járt előttük és sört öntögetett a saját nyomaiba. Most az egész háznép odasereglett, s ha úgy tetszett nekik, hogy az étel és ital megfogyott, azt jó jelnek tartották; de ha a vízben fenyűszáldarabokat vagy szenet találtak, az rossz esztendőt jelentett.

Másik főünnepük volt vetés ivadán, mikor Ukkótól jó időt kellett kérni nyárra. Akkor levágták a legjobb bárányt, megfőzték és húsát beletették egy faedénybe, hozzá adván minden ennivalóból, a mi a háznál akadt, egy keveset. Ezt a faedényt aztán kivitték egy sörös edénnyel együtt az áldozatra szánt hegyre, s ott hagyták éjtszakára. A mi másnap reggel még megvolt belőle, azt megették az áldozók magok, valamint megitták a sört is, töltvén Ukkónak is egy keveset, hogy a nyár ne legyen nagyon száraz. Ez alkalommal a fehércselédek rendesen leítették magukat.

A harmadik nagy ünnep őszi elején volt, mikor hálát adtak Ukkónak a termésért. Az áldozatra szánt bárányt már tavasszal kiválasztották, s azt nem nyírták egész nyáron, hogy gyapja jó sűrű legyen. Kőverre hizlalták, aztán az ünnep napján leölték és megfőzték, s még más ételeket

is készítettek, itálnak pedig sört. Mikor ezeket behozták, fenyűággal vizet szöktettek a küszöbre és a padlóra az asztalig. Azután a ház asszonya minden ételnemből oda öntött vagy dobott egy kicsit az asztal mögötti kis szoba sarkába, s az udvaron abba a gödörbe, melyben sz. Iván estéjén a nyírfa állt volt; s csak ennek végeztével volt szabad hozzálátni az evéshez.

Azonban nemcsak bárányt szoktak ők áldozni isteneiknek, hanem más állatokat is, ú. m. ökröket, kutyákat és szárnyasokat; pl. Tapionak rendszeren kakasokat áldoztak, sőt neki néha ezüstöt is adtak. Az utóbbi áldozattal szoktak kedveskedni a vízi isteneknek is, ámbár ezek beérték a rézzel, sőt még gombostűkkel is.

Nagy veszedelem idején ezeket az áldozatokat kicsinylették a finnek, s olyankor embereket is áldoztak. Különösen a hadi foglyokat szokták föláldozni isteneiknek, de néha elölték saját magzataikat is, ámbár az utóbbiakról nem tudni egész bizonyossággal, vajjon áldozatul szolgáltak-e, vagy csak úgy tették ki őket, mint sok más pogány nép is tette.

Templomaik nem voltak. Szent helyeik, hol áldoztak, magas hegyek, tiszta források, rohanó zuhatagok, erdők, berkek vagy magános fák voltak. Berkekben álltak az istenek képei is, s ezek rendszeren fatörzsek voltak, melyeknek felső vége

emberi fej alakúvá volt kifaragva; néha sajtáságos alakú kövek is szolgáltak bálványképpen. A közös áldozó helyeken kívül megvolt minden háznak a maga szent fája, melynek lábánál kőoltár állt; arra tettek az istenek számára kóstolót mindenből, a mit a háznál főztek. Szent fa volt a nyírfa, fenyű és hárs, a legrégebb időkben még a tölgyfa is. A házi isteneknek rendszeren a szoba sarkába, vagy a padló alá öntötték az áldozatot, mert mennél közelebb értek hozzájuk az áldozásnál, annál könnyebben jutott fülükbe a könyörgés.

A maga házában rendszeren a gazda volt a pap, de nagy áldozatoknál a pogány finneknek külön papjaik, táltosaik (tietäjä, noita, arpoja) voltak, kik különben orvosok és jóvendőmondók is voltak. Mikor háborúba készültek vagy más valami nagyobb vállalathoz akartak hozzáfogni, a táltoshoz fordultak, hogy tudja meg az istenektől, mikép fog az sikerülni. A táltosnak volt egy szitaforma alkotmánya, melynek feneke különböző részekre volt osztva, s mindenik rész más-mást jelentett, pl. valami helyet, vagy irányt, szelet, vizet, erdőt, boszorkányt stb. A fenék közepére könnyű forgácsot tett és megrázta a szitát; abból aztán, hogy a forgács melyik osztályon állt meg, jósolt a táltos.

De még más módja is volt a jóslásnak.

A táltos hatalmas varázsigék éneklésével, táncolással, ugrálással mind jobban és jobban elbűvölte magát; szeme meredten nézett, arca borzalomkeltő volt, szája tajtékzott, s végre ájultan rogyott össze: most a tündéreknél volt. Míg teste mozdulatlanul feküdt elterülve a földön, addig lelke hal vagy madár képében bolyongott a tengerben vagy a föld fölött és tudakolta a megtudandókat, sőt néha az alvilágba is lement. Mikor aztán visszatért a tündérek köréből, leleplezte a jövődőt, elmondta, hová jutott a veszendőbe ment nyáj, fölfedezte a tolvajokat, a betegségek eredetét stb.

Ha beteget kellett gyógyítani, elment vele éjfélkor a fürdőházba, fölszerelve bűvös tarisznyával, melyben mindenféle orvosságok és csodálatos varázsszerek voltak. A padlóba nyilat szúrt, hogy távol tartsa a boszorkányokat, kik talán akadályozhatnák a gyógyításban; azután a falakat, a tetőt s a padot megveregette lombos ággal, melyet névtelen berekből hozott. Erre megtudván a baj eredetét, hajadon fővel, térden állva visszaparancsolta varázsigéivel a gonosz szellemet eredeti helyére és kemény büntetésekkel fenyegette, ha nem akarna engedelmeskedni. Hogyha csakugyan nem fogadott szót a gonosz, még hatalmasabb varázsigéket mondott.

A táltosok szavára jobban hallgattak az istennek, mint a közönséges emberekére, azért ezek

gyakran megkérték őket, hogy eszközöljenek ki valamit. Nagy mesterei voltak ők a szelek támasztásának, és a hajósoknak szélesomókat adogattak el. Mikor kibontották az első csomót, közönséges szél kezdett fújni; a másodiknál már erősebb, s a harmadik kibontásakor olyan iszonyú vihar támadt, hogy vizen és szárazon minden fölfordult.

A boszorkány-mesterség rendszeren átöröklődött apáról fiúra, anyáról leányra, de néha idegent is elfogadott a táltos tanítványul.

Az ügyes táltosok természetesen nagy tiszteletben álltak, mert a bölcseséget és varázstudományt a pogány finnek még a hősiességnél is többre becsülték, s néhány híres táltost haláluk után istenkép tiszteltek.

2.

A XII. század második felében kezdték először hirdetni Finnországban a keresztyénség tanait, s a pogánykorral megszűnt a finnek függetlensége is. IX. vagy szent Erik svéd király megválasztásakor (1156) három esküt tett: először megfogadta, hogy a keresztyén hitet megszilárdítja és templomokat épít; másodsor, hogy törvény és igazság szerint fogja kormányozni népét; harmadszor megesküdött rá, hogy hadba indul a keresztyén hitért és az ország ellenségei

ellen. Ezek az ellenségek pedig a pogány finnek voltak, kik sokat nyugtalanították a svéd partokat. S a király meg is tartotta esküjét, és nagy sereget gyűjtván, 1157-ben partraszállott Finnországban. Természetesen erős ellenállásra talált, de a finneket véres ütközetben megverte, s a megmaradtak azután megkereszteltették magukat.

Azonban az erőszakos megtérítésnek nem volt sok haszna, mert a finnek szívük mélyében bizony a keresztség után is pogányok maradtak. Az angol eredetű upsalai püspök, szent Henrik, ki Erik királylyal együtt jött az országba, most magára vállalta a nehéz föladatot, hogy a finneket szívük szerint is megnyeri a keresztény hitnek. Anglia bátor és lelkesült fia félelem nélkül járta be a sűrű erdőket, melyekben a pogányok rejtőztek, tanyáról tanyára, faluról falura vándorolt, hirdetvén az isten ígését és megkeresztelvén a megtérőket. Így terjedten terjedt a keresztény hit az ország belsejében is, de ezt rossz szemmel nézte Lalli, egy hatalmas pogány finn, ki gyűlölte az új hit terjesztőit, s köztük leginkább Henrik püspököt, és ezt azután orozva meg is gyilkolta. A szent püspök azonban a keresztényen Finnország védőszentjévé lett, minden időben rendkívül nagy tiszteletben állt, és emléke most is él a népnél.

Henrik püspök halála után úgy látszott, mintha a pogányság megint fölülkerekednék

Finnországban. Mindeddig szabadok voltak, senkit sem uraltak s isteneiket úgy tisztelték, mint ősapáik. S most egyszerre jöttek a tenger felől vasha öltözött emberek, kik megfosztották őket ősi szabadságuktól; s velük jöttek más fekete emberek, kik elkezdtek nekik mesélni mindenféle sajátságos meséket, és meghagyták, hogy ezentúl ősi isteneik helyett valami Krisztust imádjanak, kiről azelőtt soha semmit sem hallottak! Ezeket a furcsa meséket a finnek nagyrészt nem is értették, mert az idegen térítők nem beszélték a nép nyelvét, s a tolmácsok gyakran igen különösen fordították le szavaikat. Az egészből csak annyit értettek meg egész világosan, hogy idegen iga alá kell hajtaniuk fejüket, s a papoknak mindenükből tizedet kell fizetniük. Csoda-e tehát, ha nem igen vonzódtak az új hithez, mely oly gyökeresen megváltoztatta egész eddigi életüket, s az ő régi vallásuktól oly annyira elütött! Svédországban ezalatt mással voltak elfoglalva; a folytonos trónviszályok miatt a királyok semmi figyelmet sem fordíthattak az imént meghódított és megtérített népre, melyet testvérei, a pogány finnek most üldözni kezdtek. A svédek és a megkeresztelt finnek ellen egyesültek a pogány finnekkel az oroszok is, kik félték a növekedő svéd hatalomtól. A keresztyének minden támadáskor a svédekhez fordultak segítségért, erősen fogadván, hogy

keresztyének maradnak; de mikor aztán az ellenség vissza volt verve, a papokat megint elkergették maguktól. A XIII. század elején már alig volt nyoma Finnországban a keresztyénségnek.

De 1220-ban megint akadt egy bátor férfi, Tamás angol dominikánus-barát, ki vállalkozott rá, hogy a keresztyénség zászlaját újra kitűzze Finnországban, s csakugyan nagyon sok hívet is szerzett a háméiek¹ közt a keresztyén hitnek. Az oroszokat bosszantotta az, hogy szövetségeseik így elhagyják őket, s 1227-ben Jaroslaw nowgorodi fejedelem betört az országba. Mikor aztán hazatért, papokat küldött Karjalába (délkeleti Finnországba), kik majdnem az egész lakosságot a görög egyház kebelébe térítették, s ugyanez alkalommal vetették meg alapját a Valamoklastromnak is a Ladoga tó egy szigetén. De a háméi finnek sem hagyták abban a dolgot; a következő évben kétezer emberük tört az oroszokra, s a kis csapat zsákmánynyal gazdagon megrakodva tért vissza, azonban útközben megtámadták őket a görög hiten levő finnek, és majdnem valamennyit fölkoncolták. A pogányság még mindig erős volt, s most a keresztyének üldözése újra megkezdődött. Rettenetes kegyetlen-

¹ A finn nép két főtörzsre oszlik: háméire és karjalai-ra.

kedéseket követték el, s még az ártatlan gyermekeket sem kímélték; a felnöttek gyomrából kirángatták a beleket s azután őket magukat fölláldozták pogány isteneiknek; gyakran úgy is kínozták a keresztyéneket, hogy a szent fák körül kergették őket, mindaddig, míg szegények halva nem rogytak össze. A papoknak kiszúrták a szemüket, megnyúzták a kezüket, lábukat, s aztán szalma közé kötve megégették őket.

Végre a pápa (IX. Gergely) megsokallta e kegyetlenkedéseket s a finn keresztyének segítségére keresztes hadat toboroztatott, bűnbocsánatot ígervén a hadba menőknek. Roppant sereg gyűlt most Svédországból, Norvégiából, Észtországból s magából Finnországból is Tamás püspök köré, s ezzel ő 1240-ben Oroszország ellen indult. Azonban ez az út szerencsétlenül ütött ki; a Neva torkolatánál már várta őket az orosz sereg, s a két ellenség közt most véres ütközet támadt, mely azzal végződött, hogy az oroszok csúful megverték a kereszteseket. Az egész hadjáratnak az lön a következménye, hogy a pogányok még jobban kezdték üldözni a keresztyéneket, s Tamás püspök e fölötti bánatában megvált a püspöki széktől és kolostorba vonult. Utódja, Björn püspök megint a svédekhez fordult segítségért, s a király egy hatalmas sereget küldött Birger jarl (herceg) vezetése alatt Finnországba 1249-ben.

Birger aztán elfoglalta a häméiek tartományát, megkereszteltette őket, s a ki ellenszegült, azt kivégeztette vagy elűzette, s az elűzöttek helyébe a partvidékekre svédekot telepített, a keresztyének védelmére pedig alapította Hämeenlinna várát.

Birger herceg hadjárata óta teljesen vége volt Finnország függetlenségének; attól fogva a svédek tartománya volt, s azoknak fizetett adót. A karjalaiak még mindig nyugtalankodtak, s azért a svéd kormány elhatározta, hogy őket is meghódítja, a mi — legalább részben — sikerült is. Végre 1323-ban Oroszországgal is megkötötték a békét, melyben meg lönek vonva a határok Svéd- és Oroszhon között. A finnek akkor már mind a katolikus hiten voltak, és a svédek meglehetősen jól bántak velük, s megadták nekik mind azt a szabadságot, melylyel maguk bírtak. A meghódítottak nem lönek a hódítók rabszolgáivá, hanem a finn paraszt szabad ember és a maga gazdája maradt a maga tanyáján. A teljes elfoglalás után a kormány hozzáfogott a közigazgatás rendezéséhez. Megszabta az egyháznak s a papoknak fizetendő tizedeket, valamint a többi adókat is. Ezeket a finnek rendesen gabonával, evetbőrrel vagy más bőrökkel rótták le, a svéd lakosság pedig nagyobbrészt vajjal fizetett. A törvénykezést a svédországi szerint rendezték be; 1324-ben minden kerületbe egy bírót rendeltek, s

mindegyik bíró mellé volt adva tizenkét esküdt a népből, s ezek természetesen a svéd törvény szerint ítélték. Birger jarlnak és utódainak emlékezete most is él azon áldásos törvényekben és rendeletekben, melyekkel alattvalóik életét és vagyonát biztosították. A vérbosszú akkor még általánosan el volt terjedve, s arra gondolni sem lehetett, hogy egyszerre egészen megszűntessék, azért Birger jarl csak annyit rendelt el, hogy nem szabad az ellenséget megölni a saját házában, sem a templomban, sem pedig a törvényszék előtt; a nőket egyáltalában nem volt szabad bántalmazni, bár ellenséges családhoz tartoztak is. Birger jarl fia ezenkívül még oltalmába vette az özvegyeket, árvákat és magukkal jötehetetlen öregeket; továbbá megtiltotta, hogy a parasztoktól nem szabad ingyen követelni szállást és eleséget, mint a hatalmasok azelőtt tették.

A svéd társadalom a legrégebb idők óta tökéletes parasztszabadság alapján állt, s így lőn Finnországban is, a minek az lett a következménye, hogy a nép csakhamar teljesen meg volt elégedve a svéd uralommal. Hanem ez időtt a délibb országok lovagszelleme Svédországban is kezdett terjedni, s a hatalmasabb nemzetségek lassanként kiváltak a népből, s egyedül hadi szolgálatra és állami hivatalokra adták magukat. Ezenkívül Magnus király megalapította az általánosabb

rendi különbséget is, elrendelvén 1285-ben, hogy a ki kész teljes lovag-fegyverzetben szolgálni a koronát, annak a birtoka adómentes legyen. Ebből az adómentes osztályból keletkezett később az örökös nemesség, s így történt nemcsak Svéd-, hanem Finnországban is, és így keletkezett a tulajdonképpeni finn nemesi rend, melyhez csatlakoztak a külföldről bevándorolt és itt meghonosodott nemesek. Később 1362-ben az is el lön határozva, hogy azontúl a finnek is részt vesznek a király választásában, még pedig úgy, hogy a királyválasztó gyűlésre a svédek meghiják a finn főbíró (lagman, laamanni), püspököt és ezekhez csatlakozik 12 férfi a népből; de hozzátették azt is, hogy a királyválasztást nem szabad elhalasztani, ha a finnek a tél vagy vihar miatt nem jöhetnének át a tengeren.

A törvény védelme alatt a jólét is mindinkább gyarapodott. Egészen más volt Finnország a svédek bejövetelekor, és más szint kezdett öltetni most. A pogánykorban is volt ugyan némi földművelés és baromtenyésztés, azonban a finnek főfoglalkozása, mint említettem, mégis csak a vadászat és halászat volt. Most azonban már nagyobb mérvben kezdték a földet művelni; az ország lakossága sűrűbb volt és a déli részeken már egész csomó templom és egyházkerület volt található, s a várak védő szárnyai alatt né-

hány kis várost is alapítottak, melyek közt legrégibb volt Turku (svédül Åbo), a hajdani főváros s a püspök székhelye.

A XIV. század végén s a XV. elején nehéz idöket élt a finn nép, minek oka főleg a Holsteinnel folytatott háború volt. A nemeseket minden évben hadiszolgálat tételére hívták, s maguknak kellett szerezniük lovat és fegyverzetet, a maguk pénzén kellett utazniuk és élniük, úgy szintén a váltságdíjat is maguk fizették, ha foglyúl estek az ellenségnek. A parasztloknak sem volt jobb dolguk. Évről évre emelték adóikat, s lerovássukat azzal is megnehezítették, hogy pénzben kellett fizetni, nem pedig terményekben, mert ezeket nehéz volt Dániába szállítani, hol a király most székelt. Pénzt nehezen tudtak szerezni a parasztok, tehát nem volt egyéb hátra, mint egyezkedni az adószedőkkel, kik el is fogadták a terményeket, de természetesen olyan potom árt szabtak nekik, a milyent akartak. Ilyen gazdálkodás miatt sok paraszt tönkre ment, és tanyája üresen maradt. Hanem a mint a felsőbb körökben észrevették, hogy az adó kevesbedik, kiadták azt a rendeletet, hogy a kerület felelős mindig az adóért, úgy, hogy ha valamelyik paraszt tanyája üresen marad, a többi fizeti annak az adóját is. Ezenfölül az adószedők még folyton szedték a maguk javára a törvénytelen adót, jártak a

parasztok lovain, s ingyen ettek, ittak náluk. Egyik panasz a másikat érte a királynál, ki végre elhatározta, hogy könnyít a finnek sorsán. 1414-ben pontosan megszabta az adókat és szigorúan megtiltotta az adószedők zsarolásait; 1419-ben megtiltotta, hogy az adószedőknek nem szabad a parasztok lovain járni; az adófejében hozott termények becslésére pedig az adószedőnek és a népnek egyetértőleg kellett választania négy becslőt. Hogy ezeknek a rendeleteknek és tilalmaknak volt-e valami foganatjuk, azt nem tudni, — de annyit tudunk, hogy Svédországban csak úgy zsarolták a népet, mint előbb. Végre 1436-ban az összes adót leszállították egy harmadával, s most a nép megint szabadabban lélekezett.

A nemesség életmódja olyan volt, mint a déli országokban. A fegyverek csattogása volt legkedvesebb zenéjük (s ebben a XV. század végén s a XVI-ik elején az oroszokkal és dánokkal folytatott háború idején elég részük volt); ha meg békés időket éltek, lovagjátékokkal vagy vadászattal üzték el unalmukat. Csatlósaik más-kép mulattak. Nyáron csónakba ültek, kettesével; az egyik evezett, a másik pedig a csónak orrán állt, lándzsával a kezében; két ilyen csónak aztán nagy sietséggel közeledett, s a lándzsások iparkodtak egymást a vízbe lökni; derekukon kötél volt, melynél fogva ki lehetett őket rántani,

ha a vízbe pottyantak. Télen éjjelenként nagy örtüzeket raktak a várudvaron, s e körül táncoltak, gyűrüt képezve; mikor aztán legjavában forogtak, eleresztették egymás kezét, s ennek következtében valamelyikük rendesen beledült a tűzbe. Ennek aztán, minthogy a tüzet megfertőztette, büntetésül egy nagy kancsó sört kellett fenéig innia. Néha meg sorsot vetettek, s a kire a sors esett, annak át kellett ugrania a tüzet.

Az urak is jól töltötték a hosszú téli estéket. Ettek, ittak, még pedig nagyokat és gyakran; közönségesen csak sörrel oltották szomjukat, de a gazdagabbak asztaláról a drága külföldi borok sem hiányoztak. Szokásuk volt versenyt inni, hogy ki issza a szarvat vagy kancsót fenéig egy, két vagy három hajtásra, s ilyenkor bizony gyakran megesett, hogy az asztal mellől kevesebben keltek föl, mint a hányan leültek melléje. A ki részeg fővel házsártoskodni kezdett, annak az volt a büntetése, hogy hintára ültették, még pedig a deszka élére, s úgy lódították föl a szoba tetejéig. Az iváson kívül rendes multság volt még a kockázás és sakkozás is.

A fiatalság táncolt is. A nagy böjtöt megelőző héten az ifjak pl. egy sajtóságos táncot rop-tak, kezükben meztelen karddal, melyet hol előre, hol meg fölfelé nyújtottak; a tánc végén meg hatszögbe álltak. Tánc közben dalokat énekeltek

az ősök hőstetteiről; de zenészeik is voltak, kik sípval, dobbal, trombitával játszották a nótákat a táncosok lábai alá. A zenészek majdnem mind külföldiek voltak, mert az éjszaki népek szégyenletesnek tekintették azt a foglalkozást. A nőkkel rendszeren körtáncokat jártak, s ilyenkor is régi dalokat énekeltek. A nők külömben, még a főbb rangúak is, jó gazdasszonyok voltak; szöttek, fontak, varrtak, sütöttek, főztek; — de e mellett finom kézimunkákhoz is értettek, továbbá hárfáztak, s ha a papon kívül véletlenül akadt a házban valaki, a ki olvasni tudott, az rendszeren a háziasszony vagy leánya volt.

3.

A hitujítás tanai Finnországban termékeny talajra estek. Egy fiatal finn pap, Särkilahti Péter hozta azokat Wittenbergből, hol Luther és Melanchthon tanítványa volt, s e két férfi beszédei által föllekesítve, hazasiertet, hogy honfitársait is megismertesse az új tanokkal. A körülmények éppen kedvezők voltak. Egy hatalmas és lelkesült katolikus egyházfő akkor még igen könnyen megakadályozhatta volna Luther tanainak terjedését, de a turkui püspöki szék éppen betöltetlen volt, mert a megválasztott püspököt a pápa nem erősítette meg állásában. Ennek a

megválasztott püspöknek tehát a nép s az alsóbbrendű papság előtt nem volt kellő tekintélye, de megkülömben is nagyon csendes természetű ember volt, és tudván, hogy a király (Wasa Gusztáv) pártolja az új vallást, nem igen merte ő sem ellenezni. Särkilahti tehát egész akadálytalanul működhetett és hirdethette az új tanokat a turkuú székes-egyházban, de működését a korai halál már a harmincas évek elején félbeszakította.

Azonban a lutherizmus jövője biztosítva volt, mert a király nemcsak vallási meggyőződésből, hanem fontos politikai okokból is pártolta. A svéd korona országainak pénzügyei ugyanis igen szomorú állapotban voltak, s jövedelme fogyton fogyott. Legtöbb jövedelmet hajtott volna a földadó, de a földbirtok nagy része a nemeseké, és még nagyobb része az egyházaké és kolostoroké volt, s ezek adómentesek voltak. Az államadósság nőttön nőtt, a nagy hadsereg is roppant összegeket pusztított el, s a befolyt adók még a rendes kiadásokat sem fődözték, annál kevésbbé a rendkívülieket. De Wasa Gusztáv éles elméjével rögtön átlátta, hogy az új vallás elterjedése kirántja az országot a pénzügyi zavarokból; s úgy is lön. A király eleintén ki sem nyilvánította abbéli szándékát, hogy az egyházban gyökeres változtatást akar eszközölni. A hitujítókat tanait nem fogadta el, ámbár megengedte, hogy bántat-

lanúl terjeszthessék. Maga csak arra figyelmeztette a parasztokat és polgárokat, hogy mennyi adótehertől szabadulnának meg, ha az egyház birtokaiból is kapna az állam segélyt. A nemeseket meg azzal biztatta, hogy visszakapják azon birtokokat, melyeket őseik az egyháznak ajándékoztak volt.

Így a világi rendek segélyével már uralkodása első éveiben is tekintélyes összegeket csikart ki a katolikus egyháztól. Például az 1525-iki országgyűlésen határozatba ment, hogy az egész évi egyházi tized a katonaság élelmezésére fordítandó, sőt még az is, hogy a lovasság a kolostorok legelőire hajthatja lovait legelni. A következő évben meg az államadósság törlesztésére vették el a papi tized két harmadrészét. Ezen előkészületek után a király eljötnék látta az időt a papi hatalom teljes megtörésére.

Összehívta tehát 1527 nyarán az ország rendeit Westeroos városába. Itt mindjárt kezdetben csodálatos és szokatlan dolgokat láthatott a figyelmes szemlélő; t. i. az országgyűlés megnyitása előtt tartott királyi lakomán a püspökök nem ültek a király oldalán, mint azelőtt, hanem helyüket az államtanácsosok s a lovagok foglalták el, ők pedig csak ezek után következtek. Ebből mindenki sejthette, hogy mi fog történni, s ki félve, ki reménykedve várta a másnapot.

Fölvirradt ez is, és a király kancellárja Andreae Lörinc hosszú beszéddel nyitotta meg az ülést. Hangsúlyozta, hogy Wasa Gusztáv érdeme, hogy Svédország most szabad és független minden idegen hatalomtól; továbbá hogy a király mindig szeme előtt tartotta az ország érdekeit, de ily kevés jövedelemmel lehetetlen neki tovább uralkodnia. A nemesek odaajándékozták birtokaikat az egyházaknak és kolostoroknak, s ezek helyett aztán a korona birtokaiból kellett nekik kárpótlást adni, hogy megélhessenek. Ezen a bajon segíteni kell, különben a birodalom veszte bizonyos. — Alig végezte el beszédjét a kancellár, fölpattant a svéd papok legmerészebbike, Brask János püspök, és cáfolni kezdte őt. «Mi» — kiáltá — «nemesak a királynak esküdtünk hűséget, hanem az egyház fejének, a pápának is. Az ő beleegyezése nélkül nem szabad megengednünk a vallás semmiféle megváltoztatását, sem pedig az egyházi javak elrablását!» Erre maga a király is hevesen fölszólalt és kérdezte a nemeség véleményét ez ügyről. De a felelet egész más-kép ütött ki, mint a hogy ő várta. Hatalmas irígye, Thure Roos, fölállt és a püspöknek kezdte pártját fogni. A király erre megint fölpattant, s mondá: «No most már nem csudálom, hogy a parasztság oly sokszor zavarog, mikor neki ilyen példát mutatnak. Ez a jutalmam tehát minden

gondomért és fáradozásomért! Azt hiszem, ti mindnyájan szívesen látnátok, hogy a fejsze éle a fejembe volna verve, ámbár egyiktek sem meri kezében tartani annak a fejszének a nyelét. Azt mondjátok, hogy királytok és uratok legyek, úgy akarjátok, és mégis fölém helyeztek holmi pipeket-papokat, s a pápa egész nyáját. Legjobb, ha megválok az uralkodástól és elhagyom az országot. Válasszatok helyettem, a kit akartok!» Így szólván Gusztáv király, heves zokogásban tört ki, azután hirtelen fölállt és kiment a teremből.

A képviselők csodálkozásukban és zavarukban állva maradtak. Azt mindnyájan jól tudták, hogy a király lemondása újra rájuk zúdítja a külső ellenségeket, és belviszályokat is támaszt. Mindazáltal három egész nap telt belé, míg a papság és nemesség engedékenységre volt kényszeríthető. Végre a polgárok s a parasztok azzal kezdték fenyegetni a nyakaskodó urakat, hogy mind agyonverik őket, ha rögtön ki nem egyezkednek a királylyal. Most követséget küldöttek hozzá, mely megkérje őt, hogy vonja vissza lemondását. Az első két követséget el sem akarta fogadni, de végre a harmadiknak, mely térden állva és könnyes szemekkel könyörgött, sikerült a királyt megengesztelnie.

Az országgyűlés most egészen azt határozta, a mit a király kívánt. Nevezetesen: hogy a püs-

pököktől elszedik váraikat, és leszállítják jövedelmeiket, hogy többé ne szegülhessenek ellene a királynak, mint azelőtt sokszor megtörtént; továbbá, hogy az egyházaknak, kolostoroknak és káptalanoknak is csak annyi jövedelmet hagynak meg, a mennyire okvetetlenül szükségük van. Azokat a birtokokat, melyeket az egyház a XV. század közepe óta kapott, az adományozók örökösei visszavehetik, ha pedig el vannak adva, vagy zálogosítva, visszaválthatják; azok, melyeket az egyház még előbb kapott, visszaszállanak a koronára. Az egyházi törvények megsértéseért fizetendő pénzbírságok ezentúl nem a püspöki, hanem a királyi pénztárba folynak be. A papok peres ügyeiben nem a püspök, hanem a polgári törvényszék ítél; s a papi hivatalok betöltése, vagy a papok elbocsátása állásukból ezentúl a király jogaihoz tartozik. És végre határozatba ment az is, hogy senkinek sem szabad akadályoznia az «isten tiszta igéjének» hirdetését.

Természetes, hogy ezt a határozatot a király erélyesen végre is hajtatta. Volt nagy fölfordulás az egész országban: a papságtól elvették a jószágokat, a templomokból elvitték az ékességeket, s a barátokat kiköltöztették a klastromokból. Gondolhatni, hogy a zavarosban sokan halásztak, olyanok is, kiknek ahhoz semmi joguk sem volt.

A mi magát a hitújítást illeti, abban Gusztáv

király továbbra is igen elővigyázatosan járt el. Az új püspököket például ezentúl is katolikus szertartás szerint szentelték föl, s a fölszentelő még azt az ünnepies ígéretet is vette tőlük, hogy később megszerzik a pápa megerősítését. Csaknem épp oly elővigyázatosak voltak az 1529-iki papi gyűlés határozatai, melyben Luther nevét említeni sem merték, ámbár voltaképpen mégis a hitújítás útját egyengették. Sok katolikus szertartásnak ugyanis már protestáns értelmezést adtak; pl. hogy a képek Krisztus és a szent férfiak emlékére vannak a templomokban felfüggesztve, nem pedig azért, hogy a hívek térden hajtsanak előttük; a szentelt víz nem mossa le a bűnöket, hanem csak emlékeztetőül szolgál a keresztségre; zarándok utakat jó hitszónokok meghallgatása végett kell tenni, de nem azért, hogy bűnbocsánatot nyerjen az ember stb. Ezeket a magyarázatokat a papok kötelesek voltak fölolvasni a népnek minden templomban, s különben is csak az «isten tiszta igéjét» volt szabad hirdetniük, ha nem akarták elveszteni állásukat. Hogy pedig maguk a papok és papnövendékek is ösmerjék az «isten tiszta igéjét», az iskolákban és székes-egyházakban mindennap kellett egy fölolvasást tartani a szentírásból. Minden püspöki megyébe küldött a király lutheránus prédikátorokat, de ezeket sok helyütt nagyon rosszul fo-

gadták; a papok és deákok kövekkel és botokkal bántalmazták őket, s azért sokszor kénytelenek voltak visszavonulni.

Hanem azért a lutherizmus folyton terjedt. A harmincas években egy Norman György nevű német pap jött a király udvarába, ki el volt látva Luther és Melanchthon ajánló levelével, s csakhamar annyira meg tudta nyerni a király kegyét, hogy ez megtette őt az egyházi ügyek főfelügyelőjévé az egész svéd birodalomban. Mint ilyen rögtön hozzáfogott az egyház teljes újjáalakításához, egészen olyanná akarván azt tenni, a milyen Németországban volt. Ettől fogva nem adták föl az utolsó szentséget, nem volt szabad imádkozni a szentekhez, nem volt szabad használni a szentelt vizet, stb. Több magasabb papi méltóságot megszüntettek, s a híveknek az Úr asztalánál a kelyhet is kezdték nyújtani. Így vált Svéd- és Finnország lassanként lutheránussá.

A hitújítás tagadhatatlanul nagyon jó hatással volt a finn népre. A katolikus hit nem tudta kiirtani a pogánykori babonáságot; a ráolvasások és más babonás szertartások csak úgy dívtak a keresztyénség behozatala után is, mint a pogánykorban, csak annyi volt a különbség, hogy Ukko és a többi pogány isten helyébe Krisztus, szűz Mária és a szentek nevei léptek. Így például szűz Máriát hitták segítségül a gyermekágyasok; sz.

György volt a nyájak védője, sz. Olaf a termésre és sz. Katalin a bárányok egészségére ügyelt; különben a szentek általában a házi istenek szerepét vették át. Egy szóval a pogány vallás a katholicizmus korában még majdnem változatlanul volt meg a népnél. Az új hitnek is sokat kellett küzdenie vele, míg legyőzhette, sőt még most sem győzte le mindenütt teljesen.

De nemcsak ennyiben állt a hitújítás befolyása. Mint mindenütt, úgy Finnországban is, jótékony hatással volt a nemzeti nyelv és irodalom fejlesztésére, mert az első hitújítók egyike volt az, ki megalapította a finn irodalmat, míg a hitújítás kora előtt senkinek esze ágában sem volt finnül írni. A közművelődésre azomban eleintén nem volt oly nagy befolyása, mint más országokban, s ennek oka Gusztáv király fősvénysége volt. Ő az iskolákkal nem sokat törődött, igen keveset költött rájuk, s így természetes, hogy nehéz volt beléjük jóra való tanítókat kapni. A papi tekintély megcsorbulása és a papi jövedelmek megnyirbálása folytán a gazdagabb családok nem igen adták fiaikat erre a pályára, s így nem is igen küldték iskolába; a tanulók legnagyobb része szegény polgárok és parasztok fiaiból telt ki, a kik azután szegénységük miatt nem mehettek külföldre, tanulmányaikat folytatni, — sőt sokszor még otthon sem végezhatték el iskoláikat,

mert megtörtént, hogy a király vagy hivatalnokai erőszakkal vitték el őket íródeákoknak. Ilyeténképpen a tanultság nagyon alászállott Finnországban.

A parasztság sorsa meglehetősen szomorú volt a hitújítás korában. A földbirtokok határai akkor még nem voltak pontosan megvonva, s ezt a körülményt a nemesek hasznukra fordították, úgy hogy parasztszomszédjaiktól hol egy darab leget, hol egy darab szántóföldet vettek el, állítván, hogy az az övék. Máskor meg pénzt kölcsönöztek a parasztnak, mikor ezeknek adót kellett fizetniük, s ha adósságukat nem tudták megadni a kiszabott határidőre, mindenüket elvették a lelketlen hitelezők. Az adószedésnél, mint már mondtam, szintén sok visszaélés történt a szegény nép rovására. Ha azután a paraszt törvénybe idézte a zsaroló nemes urat, nagy ritkán szolgáltattak neki igazságot, mert a bírói széken rendszeren annak a nemes úrnak barátja vagy rokona ült, sőt az is megesett, hogy a maga ügyében maga látott törvényt. Sok helyütt a nemesek csak a bírói fizetést tették zsebre, a bíráskodást pedig valami tanulatlan szolgáljukra («törvényolvasóra») bízták, kinek oly nyomorult volt a fizetése, hogy kénytelen volt megvesztegettetni magát. Igaz ugyan, hogy a paraszt, ha ügyében igazságtalanul ítélt a bíró, panaszra mehetett a királyhoz, s ez igen gyakran

meg is történt; és Gusztáv királyban meg is volt a jóakarát, hogy a nép sérelmeit orvosolja, de uralkodása kezdetén nem volt elég hatalma hozzá. Parancsára az elhatalmasodott nemesek sokszor nem is hederítettek, s a panasztevő még nagyobb bajba keveredett; a király pedig mind erre kénytelen volt szépen szemet húnyni, mert nem akarta magára haragítani a hatalmasabb urakat, kik sokban segítségére lehettek, de sok bajt is szerezhettek neki. De mikor aztán a korona már szilárdabban állt a fején, nagyobb erélylyel fogott hozzá a bajok orvoslásához, s uralkodása vége felé leghatalmasabb alattvalóit is féken tudta tartani, és a legkisebb visszaélésért is kérlelhetetlen szigorúsággal büntette őket.

A kereskedésre nagy gondja volt a királynak. A háborús időkben kénytelen volt a hansavárosokkal oly egyezsége lépni, hogy azok vámfizetés nélkül hozhattak be Finnországba és vihettek ki onnan minden árucikket, és a svéd korona alattvalóinak csak Lübeckbe és Danzigba volt szabad vinniük kereskedelmi cikkeiket. Ez az egyezés természetesen rendkívül nagy kárára volt az országnak, azért a király, mihelyt lehetett, korlátozta s később egészen visszavette a hansavárosok vámmentességi jogát, sőt uralkodása vége felé azt is hátaozottan megtiltotta alattvalóinak, hogy Lübeckkel semmiféle kereskedelmi össze-

köttetésben ne legyenek, hanem a szükséges árucikkeket egyenesen Angliából, Franciaországból, Németalföldről és Portugalból hozzák. Ezzel azt akarta elérni, hogy a mi nyeresége volt Lübecknek a közvetítő kereskedésből, az ezentúl az ő alattvalóinak jusson.

Máskülömben is emelni iparkodott Gusztáv király a kereskedést, csak az a baj, hogy terveinek nagy része többet ártott, mint használt. Szerinte a kereskedésnek és hajóforgalomnak csak a városokban lehet jövője, azért nem engedte, hogy a falusiak is részt vegyenek benne. Pedig Finnországban a partvidéki parasztok már régóta messzire terjedő kereskedést űztek; az éjszaknyugati partokról élelmi cikkeket szállítottak Svédországba, a déli partvidékekről pedig faedényeket vittek Németországba és Dániába; ezenkívül vittek Észtországba tűzifát és halakat. Visszajövet azután sőt s más efféle szükségleteket hoztak magukkal. Ezt az élénk forgalmat a király minden áron meg akarta szüntetni, mert ez az ő nézete szerint kárára volt az országnak. De sem a fenyegetések, sem a szigorú büntetések nem használtak; a forgalom megcsökkent ugyan, de teljesen megszüntetni lehetetlen volt. Uralkodása vége felé maga a király is meggondolta magát, hallván, hogy a németalföldi parasztok mennyire meggazdagodtak kereskedésük által; a tilalmat

tehát nemcsak hogy visszavette, hanem még maga is buzdította a népet a kereskedés folytatására.

Hasonló szigorúsággal, de szintoly kevés eredménnyel gördített a király akadályokat a belső kereskedés elé is. Ez szintén nagyban virágzott akkor. A partvidéki parasztok télen bejártak az ország belsejébe, és sóért gabonát cseréltek. A nemesek, hivatalnokok és papok meg összevásárolták a környékükben kapható árucikkeket, s a tengerpartra szállították, hol sokuknak volt hajójuk. A király ezt is mind eltiltotta, s megparancsolta, hogy a parasztok árucikkeiket a legközelebb eső városba vigyék, ne pedig messzebbre. Azt pedig különösen meghagyta, hogy az orosz kereskedőket nem szabad beereszteni az országba, mert azokban kémeket sejtett.

Mind e tilalmak által a városokat akarta fölvirágoztatni. Azonban ezeknek is sok kárt okozott más rendeletekkel, melyek szintén csupa jó szándék kifolyásai voltak. A polgárok sem vihettek eladandó holmijukat a merre akarták; az élelmi szerek kivitelét például egészen eltiltotta, hogy az eleség az országban nagyon meg ne dráguljon. Néha mégis megengedte a városoknak, hogy egy kis vajat külföldre is vihettek; a többit természetesen lopva vitték ki.

Egészen úgy bánt alattvalóival, mint kis gyermekekkel; azt hitte, hogy semmit sem tehet-

nek jól a maguk esze után. Azért kötelességének tartotta, jó tanácsokkal látni el őket minden dolgukban. Így pl. a kereskedőket tanogatta, hogy mit hova kell vinni, s mit honnan kell hozni; továbbá, hogy a nyílt tengeren nagy csapatokban vitorlázzanak, hogy biztosítva legyenek a kalózkodás ellen, de a kikötőbe egyenként fussanak be, hogy az árucikkek sokasága miatt az árak nagyon le ne szálljanak, stb.

A király rendeletei és tilalmai nem szültek oly nagy visszatetszést, mint az ember gondolná. Egyesek, kiknek káruk esett miattuk, természetesen zúgolódtak, de különben a király nem tett egyebet, mint a mit a közvélemény kívánt. A polgárok mindig azt kiabálták, hogy a parasztok hájózása és kereskedése csak kárára van az országnak. A nagyobb városok meg szívesen elpusztították volna a kisebbeket, hogy ne legyenek vetélytársaik. Például a turkui gyűlésből (1547) folyamodást intéztek a királyhoz, hogy rendelje el, hogy Naantali és Rauma városok lakói költözzenek mind Turkuba, Tammisaari és Ulvila lakosai pedig Viborgba; — mert szerintük több haszna van az országnak két «fővárosból», mint sok kicsinyből. A király nem teljesítette ugyan a folyamodók kérését, de néhány évvel később maga is a kis városok összeolvasztásáról kezdett gondolkozni. Eszébe jutott ugyanis, hogy egy

nagy kereskedelmi középpontot alapít, hova egy részről az oroszok, másrészt a németalföldiek kényelmesen eljuthatnak. Így lőn 1550. megalapítva a régi Helsingfors, egy mérföldnyire a mostanítól. Gusztáv király most kiadta a rendeletet, hogy ide kell hordani az adó fejében befizetett gabonát, bőroket stb., továbbá, hogy az új városba kell költözniük Ulvila, Tanimisaari, Rauma és Porvoo városok lakosainak. Ezek természetesen vonakodtak, mire a király egyre-másra írta a feddő leveleket, és meghagyta nekik kemény büntetés terhe alatt, hogy oda «takarodjanak». Azonban csak az egy Porvoo város lakosai engedelmeskedtek; s később a király sem sürgette a dolgot, mert a kereskedés nem indult Helsingforsban egyszerre oly virágzásnak, mint ő remélte.

A király tanácsadó irataiból tudhatjuk meg, hogy miféle árucikkeket vittek ki és hoztak be akkor. Már az ő korában is igen sok deszkát vittek külföldre, ámbár csak akkor kezdtek építeni fűrészmalomokat, s így a deszkákat legnagyobb részt fejszével kellett kifaragni. Nagy mennyiségben szállították az árbocfákat, kátrányt és szurkot, valamint a már fönnebb említett faedényeket is. Továbbá bőroket, egyebek közt jávorszarvasbőroket, noha Gusztáv király egyik levelében panaszkodik, hogy ez a nemes állatfaj az ország keleti részeiben már kiháló félben van. A barom-

tenyésztők vaját, faggyút és bőroket küldtek külföldre. Nagy kelendőségük volt a finn lovaknak is, és a király gyakran figyelmeztette alattvalóit, hogy nagyon jó lovakat ne adjanak el. Ment a külföldre sok hal, sőt gabona is meglehetősen, s a mi legkülönösebb, oly termékeny országba is, mint Oroszország.

A bevitelnél legnagyobb szerepet játszott a só; ezenkívül hoztak be kisebb mennyiségben cukrot és mindenféle fűszert, déli gyümölcsöt, német, francia és portugál borokat, szöveteket, lovagöltözeteket stb.

A mi a pénzt illeti, a hazain kívül, melyet egyebek közt Turkuban is vertek, sok külföldi is volt forgalomban. Az észt pénzek déli Finnországban közönségesebbek voltak, mint a svédek, és magyar aranypénzt is elég sokat lehetett látni.

Az ipar nagyon jelentéktelen volt. A bányaművelés, mely Svédországban már régóta virágzott, itt alig hogy megkezdődött. Éppen Gusztáv király uralkodása alatt nyílt meg az első vasbánya Finnországban; azelőtt mocsaraktól és tavak fenekéről nyerték a vasat, de azért Svédországból is sokat hoztak. Azt már említettem, hogy a finnek mindig híres jó kovácsok voltak, s hírüknek megfelelték ebben a korban is, mikor már finomabb munkákat csináltak; voltak köztük már

rézművesek és puskaművesek is. Ennyi az, a mit azon kor iparáról tudunk.

Nagy gondot fordított Gusztáv király a földmívelés fölvirágoztatására is. Intézkedései e téren célszerűbbek voltak, mint a kereskedést illetők, de szintén nagyon önkényesek. Elrendelte, hogy a parasztnak mikép kell berendezniük gazdaságukat, pl. hogy okvetetlenül kell tartaniuk teheneket, juhokat és kecskéket, — különben büntetés alá esnek. És ez nem volt pusztá fenyegetés. Minden évben pontos állami vizsgálatot tartottak minden parasztnál, s a kinek nem volt teljes rendben a gazdagsága, azt elkergették a birtokáról, és más gazdát tettek a helyébe. Gusztáv király t. i. abban a hitben volt, hogy mind az a föld, a mi nem nemesi birtok, az a korona tulajdona, s a parasztnak csak bérlői a földeknek, melyekért haszonbér fejében adót fizetnek. Csak Gusztáv második fiának, Jánosnak uralkodása alatt kezdtek megengedni, hogy az adó alá eső földeket örök áron meg lehessen venni.

Uralkodása vége felé az jutott eszébe, hogy állami baromtenyésztő-tanyákat alapít, és e végből vélt birtokjogára támaszkodva, elszedte a parasztoktól az alkalmas földeket, s másokkal kárpótolta őket, melyeket olyanoktól vett el, kiknek az ő nézete szerint túlságosan sok földjük volt.

A vagyonbiztosság tehát meglehetősen rossz lábon állt ebben a korban, de nem állt külömben a személybiztosság sem. Ha Svédországban az állami építkezéseknél vagy más munkálatoknál szükség volt munkásokra, a derék király mindjárt az ő hűséges finn parasztjaira gondolt, s ha szép szerével nem akartak jönni, elfogták őket erővel és katonai fődözet alatt vitték Svédországba. Különösen az ácsokat szokta Finnországból hoztatni. De nemcsak ilyen mesteremberek kellettek ő felségének; egyszer olyan embereket kerestett keleti Finnországban, kik meg tudják mondani, hol kell kútat ásni, hogy jó vízre bukkanjanak; másszor meg az «orvosláshoz» értő parasztokat akart szerezni ugyanonnan, mert valószínűleg fülébe ment a szavói ráolvasók híre.

Hanem az a királyi kéz, mely oly szívesen elvette a másét, adni is szívesen adott, ha szükség volt rá. A XVI. század közepe táján roppant înséges évek jártak Finnországban, s az éhhalál sűrűn szedte áldozatait. A király minden lehető elkövetett, hogy a nyomorúságon segítsen. A nemeseket és polgárokat fölszólította, hogy fölösleges gabonájukat adják el mérsékelt áron; a korona javaiból is adott a szükségét látóknak, de nem ajándékul, hanem pénzért vagy cserében bőrökért, avagy kölesön is. Végre vetőmagról is gondoskodott a nép számára.

A földművelés általában még igen gyenge lábon állt akkor Finnországban. A közönséges években is nagy isten áldásának tekintették azt, ha az elvetett gabona három magot adott. Termett közönségesen rozs, árpa, zab, továbbá Turku vidékén búza és keleti Finnországban tatárka (pohánka) is. Babot is termesztettek mindenfelé; borsót ritkábban. Ezen kívül déli Finnországban volt elég len, kender és komló.

A halászat igen jövedelmező volt, valamint a vadászat is. Savonlinnába ezerével hozták évenként a nyúlakat, nyírfajdokat és császármadarakat adó fejében, sőt jávorszarvast is annyit löttek, hogy azzal is fizettek adót. Azonban a mindinkább terjedő földművelés mégis háttérbe kezdte már szorítani a vadászatot.

A mi az erkölcsöket illeti, érdekesnek tartom idejegyezni Olaus Magnus uppsalai érsek néhány sorát, melyekben röviden jellemzi a finn népet a XVI. század elején. «A keresztyén hitre térte után» — úgymond — «a finn nép mind megtanulta a jó szokásokat; különösen nagyon vendégszeretők a saját házukban. Egymás között a finnek jól megférnek, csendes természetűek és lassú haragúak; de ha sokáig ingerlik őket, végre borzasztó bosszúvágy támad bennük. Szép templomaik vannak, és készséggel építenek újakat. Papjaikat nagy becsben tartják és becsüle-

tesen megfizetik tizedjüket minden jövedelmükből.»

Ez a jellemzés általánosságban véve megállja a helyét; azonban a mi a papok becsben tartását és a tizedek pontos fizetését illeti, abban a hitújítás — mint már mondtam — jelentékeny változást idézett elő. Abban is elég okunk van kételkedni, hogy a finnek oly csendes természetűek lettek volna, s oly jól megfértek volna egymással. Maga Olaus Magnus említi egy másik helyen, hogy durvák voltak, s azért a fegyvertartás kemény büntetés terhe alatt meg volt nekik tiltva; csak fejszéket volt szabad otthon tartaniuk. Azomban a hitújítás korában ez a tilalom már nem volt érvényben. Az oroszok ellen (1555 és 56-ban) mindenféle fegyverekkel jött a nép, s utazás közben is mindig jól föl voltak fegyverkezve. Szükség is volt rá, mert az utas soha sem tudhatta, melyik pereben rohanja meg valami ólálkodó ellenség; s az emberölés és gyilkosság akkor nagyon közönséges dolgok voltak. Az emberek többet bíztak a maguk erejében, mint a törvényben, mely — mint láttuk — nem is igen nyújtott biztos menedéket az üldözötteknek. És nemcsak a nép között fordultak elő azok a bűntények; az akkori törvényszéki iratok és más oklevelek tanúsága szerint a hivatalnokok és nemesek is ontottak embervért, s az is megesett,

hogy a béke hirdetői, a papok is, véres büntényeket követtek el. Egy gyilkosság másikat vont maga után, ez megint harmadikat, és így tovább, mert a vérbosszúnak még általános volt a divatja, sőt a törvények is megengedték. A gyilkost nem ítélték mindig halálra, hanem ha a meggyilkoltnak rokonai beleegyeztek, csupán pénzbírsággal büntették, mely meglehetősen nagy szokott lenni. Pénzbírságot róttak a tolvajra is, de volt elég példa rá, hogy akasztófára ítélték. Ha nemes embert kellett fölakasztani, azzal tisztelték meg, hogy piros ruhában kötötték föl. Nőket soha sem végeztek ki kötéllel, hanem azokat élve temették el; a boszorkányokat megégették.

A hitújítás általában nem szelídítette eleinte Finnországban az erkölcsöket, hanem ellenkezőleg rontotta őket. Sok olyan, a mit az emberek szentnek tartottak, most megvetés tárgya lön; lassanként az emberek mindent meg kezdtek vetni, a mi szent volt. A féktelenség borzasztó arányban nőtt. A sok erőszakoskodást és más gonosztetteket nagyban előmozdította a túlságos sörivás; az isten háza mellett mindenütt ott állt a sör istenének temploma is, melyet az ájtatos hívek szorgalmasan látogattak. A pálinka akkor még új és nagyon ártatlan jövevény volt, melyet Németországból hoztak, s leginkább csak orvosságúl használtak.

A nép becsületességéről nincsenek adataink, de annyit sejthetünk, hogy azzal bizony nem lehettek valami nagyra, mikor a nemesek és hivatalnokok, sőt maga a király is oly nagyon keveset törődtek a mások tulajdonjogával. Ennek is a hitújítás volt az oka, mert az egyházi javak visszavétele sokakban fölkelte a kapzsiság ördögét.

Mint már említettem, a finnek, még pedig nemcsak a parasztok, hanem a felsőbb rendűek is, durvák voltak tetteikben és beszédjükben, s e tekintetben maga a király sem képezett kivételt. Minden beszédjéből látni, hogy meglehetősen erélyes, de egyszersmind durva kifejezéseket is szokott használni, s alattvalói híven követték példáját. E mellett ő felsége babonás is volt, mint az egész nép, s épp úgy hitt a ráolvasások és varázslatok hatásában, mint a legutolsó paraszt, s egyszer szörnyen megijedt az üstökös csillag láttára. Ezen azonban semmi csodálni való nincs, mert a babonáság akkor egészen általános volt.

Ilyen állapotban volt a finn nép Wasa Gusztáv uralkodása alatt, mely önkényes, sőt sokszor erőszakos volt ugyan, de mindig jóakarátú, és csakugyan nagyban növelte a nép munkásságát, jólétét, s az állam hatalmát.

4.

Gusztáv halála után fia, az éles eszű, tanult, de e mellett szeszélyes, durva, gyanakvó és zsarnoki természetű XIV. Erik lépett a trónra, kinek uralkodása alatt (1560—1568) sokat szenvedtek alattvalói. Folytonos belviszályok dúlták az országot, s ezekhez még hozzájárult az Észtország elfoglalására indított háború, mely azzal végződött, hogy Észtországot csakugyan a svéd koronához csatolták, — továbbá a dán háború, melyben egy finn hős, Claus Horn, diadalmasan vezette a svéd birodalom hajóhadát. A kegyetlen Erik szomorú véget ért: megőrült, s midőn esztét visszanyerte, mostoha öccse, János herceg megfosztotta trónjától, és az ország rendjei börtönbe vették, melyben haláláig (1577) sínylett.

János királyfi, kit apja «Finnország hercegévé» tett volt, fényes udvart tartott Turku várában. A finn történetírók magasztalólag szólnak róla, s olvasóim talán nem veszik rossz néven, ha én is szentelek neki néhány sort.

A lakószobák Turku várában tágasak és kényelmesek voltak; a kápolna s a díszterem még most is látható, ámbár az előbbit most lisztes kamrának használják, az utóbbiból meg három szoba van csinálva. A szobák igen fényesen voltak berendezve; a szürke kőfalakat drága szö-

vetek fődtek, s a termeket festmények díszítették. Összesen tizenhét képe volt János hercegnek, s legnagyobb részük a trójai háború egyes mozzanatait ábrázolta. Egyiken a Görögországba készülő Párist lehetett látni; a másikon Helena elrablását; a harmadikon Priamost, a mint ünnepiesen fogadja hazatért fiát és szép zsákmányát. A többieken ezen nőrablás következményei voltak lefestve; mint: a bosszúra készülő görögök kikötése a trójai parton, harcaik a trójaiakkal, Hektor és Palamedes stb. hősök, továbbá a vészthozó fa-ló, s a legutolsó képen Agamemnon, a mint a győzelem után a zsákmányt osztogatja. Ezekén kívül voltak újabb tárgyú képek is, például egy a hitújítás korából, s végre allegorikus festmények. Hogy kik festették ezeket, arról semmi tudomásunk sincs; a képek művészi értékéről sem lehet tudni semmit, mert mind elpusztultak. Azonban árukat tudjuk; legnagyobb részüket 100—200 talléron vették, csak Hektor és Palamedes harcaért fizettek 215 tallért.

Az ágyak és székek díszes szövetekkel voltak takarva. A lepedők «kamara-vászonból» (finom vászonból) készültek, s vörös és fekete selyemmel voltak kivarrva, s az egész ágyat függönyök takarták el. Az időt két fali óra mutatta; mind a kettő aranyozott rézből készült, s az egyik ébresztővel is el volt látva.

A bútoroknál is sokkal díszesebbek voltak az asztali készletek és a ruhák. Az asztalokra finom, fekete selyemmel kivarrt vászon abroszokat terítettek. Az edények, melyekből ettek, nagyobbrészt ezüsből vagy aranyból voltak. A herceg pohárszékében sok ezüst tál és medence volt, de tányér kevés, és kanál csak két tucat. Úgy látszik tehát, hogy akkor nem váltogatták a tányérokat oly sűrűn, mint mai napság. Kést és villát minden vendég maga tartozott hozni. Különösen nagyok és drágák voltak azon medencék, melyekben az italokat hozták be; volt például egy 31 fontos és 4 latos; egy ezüst boroscancsó meg 40 fontot és 14 latot nyomott. Ezen kívül volt ott sok mindenféle arany, ezüst serleg, palack stb., továbbá ezüst sőtartókról is van említés téve, melyeknek egyike négy fontot és két latot nyomott.

Az ételekről — fájdalom — semmi adatunk sem maradt; valószínű, hogy abban a korban Finnországban is oly bőven bántak a fűszerekkel, mint Európában mindenütt.

A ruhák legnagyobbrészt selyemből vagy bársonyból voltak, aranynyal, ezüsttel gazdagon kivarrva, és ezüsttel beszegve. A mai kor embere, ha még oly fázékony is, elesodálkozik, hogy mily sok bundabélésű ruhát használtak akkor. Néha két ilyen is volt rajtuk; alúl cobolylyal vagy

hiúzzal bélelt kabát, s e fölött még hosszú bunda. Így aztán nem fagyhattak meg, ha még oly haragos volt is tél apó. A harisnyák jobbára selyemből voltak, még pedig leginkább feketék vagy fehérek, de néha pirosak is; ezekre fekete vagy barna bársony cipőket húztak. A zsebkendők arannyal voltak hímezve. A fejet vagy magas kalap, vagy alacsony sipka fődte, leginkább bársonyból, néha selyemből is, jól kibélelve; diszítésül fácán- vagy darutoll volt melléje tűzve, vagy az egész gyöngsorral volt körülkötvé. A herceg nejének legdrágábbik sipkája bíbor bársonyból volt, széles, négysoros aranysegélylyel, s minden sorban három rubint és egy gyémánt; ezen kívül négy aranyrózsa, mindenikben négy gyémánt és egy rubint; azután volt rajta még nyolc kis aranyhímet, mindegyiknek közepén egy gyémánt és egy rubint; végre 86 gyöngyrózsza. Az egésznek ára volt 2,200 tallér. Még drágábbak voltak többi ékszerei; egy nyaklánc 4000 tallérba került; egy nagy gyémánttal és több kis drágakővel ékesített lánc 8000 tallérba; egy mell-keresztje 2000-be, stb. — A herceg ruháit két német eredetű udvari szabó varrta.

Az udvarnál sok és sokféle mulatságot rendeztek. A termekben gyakran táncoltak, rendszeren hegedű és hárfa hangjainál, de néha pusztanékszóra is. A ki a táncban nem lelte kedvét,

az a kártyázó asztalnál talált szórakozást. (A kártyát éppen ez időtájt hozták be Finnországba.) Színi előadásban is gyönyörködhetnek az udvar főrangú urai; legalább egyizben van említés róla, hogy a turkui iskola növendékei 1563-ban húshagyó kedden egy színdarabot adtak elő, melyért a hercegtől 30 márkát kaptak akkori pénzben (= körülbelül 17 forint) jutalmul.

A ki olvasni szeretett, talált a herceg könyvtárában mindenféle szellemi táplálékot. A könyvtár legnagyobb részét természetesen vallási munkák tették; megvolt benne az újszövetségi szentírás latin, angol, francia és finn nyelven, valamint az egész biblia németül, de svédül — elég csodálatos! — egyik sem. Ott volt továbbá az ágostai hitvallás németül, egy svéd könyv *A pápa pusztulása* címmel, és több német vallásos munka. Ezen kívül akadt néhány történelmi és költői mű is, például Plutarchos életrajzai, Olaus Magnus svéd krónikája, stb.; azután Ovidius költeményei, Boccaccio novellái német fordításban, stb.

De mégis csak legtöbbet és legszívesebben mulattak az Isten szabad ege alatt. Gyakori mulatság volt a sétakocsizás vagy sétalovaglás, arannyal, ezüsttel gazdagon diszített kocsikon vagy fényes szerszámú lovak hátán, nagy fegyveres kísérettel. A tornajátékoknak is nagy volt még a

divatjuk, s ezek számára külön tér volt kijelölve Turkuban.

Sokszor csónakon tettek kirándulásokat a közeleső szigetekre. A tengerparton egész kis hajóraj állt készen e célra: 10 nagyobb és több kisebb hajó, csónak, melyeknek legénysége összesen 188 emberre ment. A hercegnek külön hajógyára is volt Turkuban.

A hajó legénységén, csatlósokon, testőrökön és pattantyúsokon kívül körülbelül kétszáz szolgaszemély volt a herceg szolgálatában. Volt saját udvari papja, orvosa, gyógyszerésze, s a két utóbbi német volt. Azután ott volt még a várnagy és a várórség; továbbá az egész kancellária, svéd és német íródeákokkal, s az apródsereg. A hercegnőnek, ki a lengyel király húga volt, udvarhölgyei lengyel leányok voltak. Nöcseléd csak tizenhárom volt. Végre a vár népéhez tartoztak még a különféle mesteremberek, kik közt voltak pénzverők is, mert a hercegnek joga volt külön pénzt veretni.

Nemzetiségére nézve a vár népe igen tarkabarka keverék volt. Legnagyobb részét természetesen finnek és svédek voltak, de volt köztük sok lengyel és német, néhány dán, skót, olasz (valószínűleg zenészek), francia és angol is. A testőrök, csatlósok és pattantyúsok, úgy látszik, mind külföldiek voltak.

Ebből a fényes udvarból lépett János herceg bátyja legyőzése után a svéd birodalom trónjára. A finn népet szerette s nyelvét is beszélte, de uralkodása csak bajt hozott alattvalóira.

Mindjárt trónra lépte után megkezdődött a hosszadalmas orosz háború, melynek igen regényes oka volt. Mint már említettem, János király a lengyel király húgát bírta nőül, kit Iván cár is megkért volt, s ez természetesen szörnyű haragot táplált szívében szerencsés vetélytársa ellen. Még Erik uralkodása alatt híre járt Oroszországban, hogy János herceget lázadás miatt kivégezték, s így Jagello Katalin, a szép lengyel hercegnő özvegyen maradt. A szerelmes cárnak sem kellett több; még meg sem bizonyosodott a hír valóságáról, hanem kapta magát, és levélben megkérte Erik királytól a szép özvegy kezét, s örök barátságot ígért a svéd királynak. A ravasz Erik kapott a jó alkalmon, és kétértelmű ígéretekkel hitegette a szerelmes Ivánt, kinek szenvedélye nőttön nőtt. Így alkudozgattak egy pár esztendeig, de a cár végre megsokalta a várakozást, és fényes követséget küldött a neki ígért menyasszonyért, nem tudván, hogy annak a vélt menyasszonynak férje még él. Ekkép a király csalfasága napvilágra jött, s ő trónja és szabadsága elvesztésével bünhődött. Hanem a szegény követek is rosszúl jártak. A lázadók serege betört

a házukba, elvitte mindenüket és jól elverte őket. Elrablott holmijukat később visszakapták ugyan, de egy ideig még ott tartották őket.

A szerelmes cár természetesen borzasztóan fölgerjedt e váratlan dolgok hallatára, s mint János király követei Juusten püspökkel élükön megérkeztek udvarába, borzasztóan elverette, kiraboltatta, s aztán lófarkra kötve hurcoltatta őket vissza lakásukra. Még tovább is kínozták szegényeket; ruhájukat csak harmadnap adták nekik vissza; egy ideig kenyéren és vízen tartották őket, s még éjjeli nyugodalmukat is háborgatták azzal, hogy füstöt eregettek be a szobájukba, úgy hogy néhányuk bele is halt a sok sanyargatásba.

Két esztendeig tartották a követeket fogva, s azalatt Iván és János «barátságos levelezést» folytattak, melyben vetekedtek egymás gyalázásában. «Mit törődöm én a te Katalinoddal», írta például egyszer Iván cár, «hiszen van példa rá, hogy a lengyel király lányát lovászhoz adták nőül . . . És ki vagy te? Parasztember fia csak. Hol volt az öregapád koronás király? Hát az apád nem jött-e Viborgba bőrkeztyűvel a kezén, megnézni az árúba bocsátott faggyút, mikor a mi kereskedő hajóink ott jártak? És a ti népetek minden időben minket szolgált. A mi krónikáink folytonosan emlegetik a varjag-okat azaz svédeket, kik a

mi hadseregünkben szolgáltak . . . » stb. De János király is győzte szép szóval: «Durva leveledből látom», gúnyolódék ő, «hogy magad is csak orosz muzsik (paraszt) lehetsz, kinek az esze nem terjed továbbra, mint a meddig a kéményének füstje látszik.»

Ez az udvarias levélváltás végre véres háborúba ment át, s a két király szerelmét népeik keserülték meg. Az oroszok borzasztó vérengzésnek mentek végére Észtországbán és a finn határ-részekén. A szegény finneknek jutott ki belőle az oroszlánrész, bár ők hősiezen védelmezték magukat, és sokszor visszaadták szomszédjaiknak a kölcsönt, — a miért is a svéd király 1581-ben nagyfejedelemséggé emelte Finnországot. A háború János egész uralkodása alatt tartott, s csak halála után, 1595-ben kötötték meg a békét, melynek egyik föltétele az volt, hogy Finnország egy része megint az oroszok kezébe került.

Még több bajt és zavart okozott János király azzal, hogy beleavatkozott az egyházi ügyekbe, és itt fölzavarta a békét, mely apja alatt már beállt. Felesége katolikus volt, s ez a jezsuiták segítségével hajlandóvá tette a királyt a katolikus hit visszafogadására, s János 1577-ben ki is adatott egy új lithurgiát (az úgynevezett «vörös könyvet»), melyben megint vissza voltak állítva az eltörölt katolikus szertartások. Ez termé-

szetesen visszatetszést szült, de a király üldöztette mindazokat, kik nem akarták az új lithurgiát követni. Sőt még tovább is ment. Eltiltotta Luther kátéjának használatát, s a katolikus hittant adta a gyermekek kezébe. Az énekes könyvből kitöröltette a pápa ellen szóló énekeket, s csakhamar az ő üdvéért való könyörgéseket tett a helyükbe. A külföldi lutheránus egyetemekre senkit sem bocsátottak többé, ellenben útazási ösztöndíjakat adtak olyan ifjakknak, kik valami külföldi jezsuita iskolába mentek tanulni. A király maga kész volt visszatérni a katolikus hitre, s a pápával már egyezkedésbe is bocsátkozott, igérvén, hogy egész népét visszatéríti, ha a pápa néhány engedményt tesz. Erre azonban a római hatalmas főpap nem volt hajlandó, s ez a király buzgalmát lehütötte; hozzájárult még az is, hogy Katalin meghalt, és ő 1586-ban lutheránus leányt vett nőül, s így fő ösztönzője elmaradt oldala mellől. A lithurgia mellett kardoskodott ugyan ezentúl is, de már nem oly nagy buzgalommal, s végre halálos ágyán (1592) elrendelte, hogy «az új lithurgiát félre kell tenni, mert oly sok nyugtalanságot és bajt okozott».

János király korára keserűséggel gondolnak vissza a finnek. Hazájuk szomorú sorsra jutott; az ország folytonos háború színhelye volt, pusztította barát és ellenség, legjobb fiai elvérzettek

a hosszú harc alatt, s az idegen zsoldosok teljesen tönkre tették a nép jólétét; ehhez járultak még a fölüjított egyházi viták, melyek a hívek lelki nyugalma is fölzavarták.

Azonban János fia, Zsigmond uralkodása alatt sem javultak az állapotok. Zsigmond lengyel király is volt, Lengyelországban lakott, s folytonos viszályban élt nagybátyjával, Károly herceggel, kit az ország rendei 1595-ben a birodalom főkormányzójává választottak. De a király azért minden tartományban külön kormányzót tartott, s ezek nem sokat törődtek a főkormányzó rendeleteivel, s csak a Lengyelországból jövő parancsokat teljesítették.

Oroszországgal, mint már fönnebb említettem, 1595-ben békét kötöttek, nagy öröme a finn népnek, mely leginkább érezte a háború sanyarúságait. A parasztok élete és vagyona folyton veszelyben forgott, kivált a határvidékeken; vállukat a fölemelt adó terhe nyomta, s ezen kívül még a védő sereg is a nyakukon volt, s ezt kötelesek voltak jól tartani, étellel, itallal bőven ellátni, ámbár maguknak is alig volt betevő falatjuk; s mind ehhez még jó képet kellett vágniuk, mert ha a vitéz urak egy kis durcásságot vettek észre, vitézi haragjukban mindenüket elvették vagy össze-vissza törték a parasztoknak, és ráadásul még őket magukat is jól helyben hagyták.

Természetes tehát, hogy a finn parasztok nagyon megörültek a béke hírének, mert remélhették, hogy most már megszabadulnak az alkalmatlan jó barátoktól. Azonban csalódtak. A hatalmas sereget nem vonták ki az országból, még csak le sem szállították a hadi létszámot, s a vitéz katona urak most még jobban kezdtek hatalmaskodni, mint a háború idején. A szegény sanyargatott földművelők jártak panaszra fűhöz-fához, de mindenütt csak süket fülekre találtak, és kevésbe múlt, hogy a kormányzó (Claus Fleming) vasra nem verette a panasztévöket. Most kapták magokat, elmentek a főkormányzóhoz, Károly herceghez, s ez keményen rá is parancsolt a katonákra, hogy a népet békében hagyják. De mit értek vele? Fleming úr a panaszosokat börtönbe vettette Turku várában, a főkormányzó rendeleteit pedig félredobta, s így minden a régi-ben maradt. Hanem a finn parasztok szívós természetűek; 1596 őszén újra követség ment Pentti Pouttu vezetése alatt a főkormányzóhoz, mely azzal fenyegetődött, hogy ha sérelmeiket nem orvosolják, kénytelenek lesznek az orosz cárhoz fordulni segítségért. De éppen roszkor jöttek; Károly herceg, beleúnva a sok vizzályba, már leköszönt volt a kormányzóságról, s elkese-redésében így felelt a követeknek: «Magatok szerzetek békét magatoknak. Hiszen csak vagytok

annyian, hogy le tudjátok rázni nyakatokról a zsoldos katonákat, ha mással nem, hát karókkal és sulykokkal.»

E meggondolatlanúl kiejtett szavak lángra lobbantották az elrejtett szikrát. A parasztok azon kezdtek, hogy összeverekedtek a katonákkal, de ebből csakhamar általános pórlázadás lett, s az elkeseredett nép gyújtogatott, tört, zúzott, rabolt, gyilkolt, — és nem kimélt senkit, csak a nőket és gyermekeket. Ki mit kapott a kezébe, azzal rontott a katonákra és hivatalnokokra. Puskájuk nem sok volt a fölkelőknek, de ügyes íjászok szép számmal voltak köztük; néhányuknak volt lándzsája vagy kardja is, de a legtöbbnek nem jutott efféle fegyver. Azok tehát elővették a kamara sarkából a hosszú-nyelű sulykot, szépen, sűrűn kiverték a vastag fejét vasszegekkel, s ezt a rettenetes fegyvert aztán úgy forgatták, mint a buzogányt; azért híják ezt a pórlázadást buzogányháborúnak.

Néhány hónapig dühöngött a felbőszült tömeg, míg végre 1597. február 24-dikén véglegesen leverte Fleming a lázadókat egy véres csatában. Az egész pórlázadás másfélezer parasztnak került életébe.

Jobbra fordult a nép sorsa IX. Károly alatt, ki 1604-ben elfogadta a rendektől a királyi koronát, s 1611-ig uralkodott. Még 1601-ben Finn-

országba jött a nemesek, katonák és hivatalnokok visszaéléseinek megszüntetésére. Először vizsgálat alá vette az ország bajait, azután 1602-ben maga elé idéztette a nemes urakat, s visszavette tőlük azon földeket, melyeket jogtalanul elvettek a parasztoktól. Ezek után a hivatalnokokra került a sor, kik közül egész esomót összefogatott és Stockholmba vitetett; ott vizsgálatot indítottak ellenük, és nagy részüket előléptették a rég megérdemelt — akasztófára. A megmaradottakra keményen ráparancsolt, hogy a törvénytelenégektől óvakodjanak, különben őket is fölmagasztalják.

A nép, melyet Károly így védő szárnya alá vett, nagyon megszerette őt, és mindig csak «jó király»-nak nevezte. Ő alatta kezdődött az az orosz háború is, melyben Ingermanland a svéd birodalomhoz lön csatolva, és ezen harcokban is a finneké volt az oroszlánrész.

5.

Most fényes korszaka következett a svéd birodalom történetének. 1611-ben Gusztáv Adolf lépett a trónra, ki népét a világtörténelem színpadjára vezette, s oly szerepet játszatott vele a harmincéves háborúban, mely a svéd nevet az egész világon híressé és tiszteltté tette. Fájdalom, csak a svédet! Pedig hát azokban a győzelmek-

ben, melyeket Gusztáv Adolf seregei a németországi csatatéren kivívtak, másoknak is volt részük, még pedig igen-igen nagy részük. A világtörténelem magasztalva emlegeti a kitünő svéd hadvezért, Horn Gusztávót, ki a hős király elhunytá után legjelesebb vezérük volt a svédeknek, pedig hát ez a magasztalt svéd hadvezér nem is volt svéd, hanem régi finn nemes családból származott, melyet még XIV. Erik király emelt volt bárói rangra. És több jeles vezérük is volt a finneknek, kiket a svédek nagyon szeretnek a maguk embereivel egy kalap alá fogni. De még az sem volna nagy baj, ha sikerülne a svédeknek, elpörölni a finnektől jelesebb hadvezéreiket, mert még akkor is az övék marad a hakkapeliták dicsősége, melyet semmikép sem pörölhetnek el tőlük a jó szomszédok.

Kicsodák-micsodák azok a hakkapeliták? — Mindjárt látni fogjuk, csak kezdjük a dolgot elülről.

A császáriak, mikor híre futott, hogy Gusztáv Adolf Németországba készül jönni, nem igen törődtek vele; csupán csak az aggasztotta őket, hogy Gusztáv Adolf állítólag egy sereg finn boszorkányt hoz magával, s ezeknek oly borzasztó a külsejük, hogy láttukra a legvitézebb katona is eszeveszett futásnak ered. Mikor aztán alkalmuk volt szemtől szembe látni azokat a borza-

dalmas boszorkányokat, bizonyára nevettek félelmükön, mert a finn harcosok kis lovaikon éppenséggel nem nyújtottak valami borzadalmas látványt, sőt ellenkezőleg nagyon jelentéktelen erejűeknek látszottak. De nem sok idő telt bele, hogy megint boszorkánymestereknek tartották a finneket, és csak úgy borzadtak tőlük, mint azelőtt. Volt is okuk rá. A finnek, ha a leghíresebb császári csapatok rontottak is rájuk, megálltak szilárdan egy helyben, mintha a lábuk gyökeret vert volna, és hőiesen állták ki a rohamot; mikor meg rajtuk volt a támadás sora, vakmerően, majdnem eszeveszetten rohantak az ellenségre, ha százannyi volt is, mint ők. Úgy jöttek, mint a forgószél, elsöpörve mindent maguk elül; róluk is el lehet mondani, a mit a régi krónikás írt őseinkről, hogy «az ellenség fejeit aprították, mint a nyers tököt». A császáriakat zavarba hozta, sőt megrémítette csatakiáltásuk: «hakkaa päälle! hakkaa päälle!» («üsd, vágd!»), melyet varázsmondatnak tartottak, s erről nevezték el őket «hakkapeliták»-nak. A katolikus egyházakban új sort toldottak be a litániába s országszerte könyörögtek a templomokban: «A horribili Haccapælitarum agmine libera nos Domine!» («a hakkapeliták borzasztó seregétől ments meg uram minket!»).

Idézhetnék egész esomó egykorú svéd, német

és hollandi írót, kik mind a legmagasztalóbb szavakkal festik a finnek harcratermettségét, hősiességét, halálmegvetését stb., — de minek? Az a litániabeli mondat többet mond, mint a legnagyobb magasztalások.

A harminc-éves háborúról fölösleges volna írnom, mert azt minden olvasóm jól ismeri; azért inkább Finnország belső állapotára — Gusztáv Adolf és leánya, Krisztina korában — térek át.

Gusztáv Adolf uralkodása első éveiben többször beutazta Finnországot, türelmesen meghallgatta mindenütt a nép panaszait a katonák, nemesek, hivatalnokok, papok stb. ellen, és a mennyire lehetett, orvosolta a zaklatottak bajait, s a visszaélésekért kemény büntetést szabott az illetőkre; — csak a nemesekkel nem mert eleinte kikötni, de később ezekkel is éreztette szigorúságát.

A további intézkedések megtétele végett 1616. januáriusára összehívta Finnország rendeit Helsingforsba országgyűlésre. Meg voltak hívva a nemesek közül a teljeskorúak mind; a papságból a püspök, két káptalani tag, és egy-egy pap minden kerületből; azután egy polgármester, egy tanácsos és egy polgár minden városból, valamint két parasztember minden kerületből, és végre a lovaság és gyalogság vezérei egy-egy alvezérrel és

két-két közlegényyel együtt; e katonai képviselők a nemesek rendjében foglaltak helyet és velük szavaztak. Január 22-dikén maga a király nyitotta meg az országgyűlést, hosszú beszéddel, melyet maga írt volt. A királyi előterjesztések fölött csak tíz napig tartott a vita, és február másodikán már alá voltak írva az országgyűlés határozatai, melyek a Lengyel- és Oroszország iránt való magatartásra, a fuvar-törvényre és új adókra vonatkoztak. Ugyanaz nap átiratot küldtek a svédeknek, hogy ők is egyezzenek bele ezen határozatba, a mi később meg is történt.

Azomban a király minden jóakarató intézkedése dacára is sok törvénytelenséget kellett túrnie a népnek az urak részéről, s ennek oka a törvénytelenkedés nyomorult állapota volt. A birói székeken főrangú urak ültek, kik csak a gazdag jövedelmet tették zsebre, de ritkán teljesítették kötelességüket, hanem valami pappal vagy polgárral, sőt néha valamelyik szolgájukkal helyettesítették magukat. Ezeknek az ú. n. törvényolvasóknak igen kevés jogi ismeretük volt, sőt néha még írni és olvasni sem tudtak. Ezek a jó urak aztán rendesen csak a saját hasznukat tekintették, s a szerint olvasták a feleknek a törvényt, a hogy a felek olvasták az ő markukba az — információt. Azelőtt voltak ugyan fölülvizsgáló biróságok, de ezek már régen megszűntek, s így

a jogában sértett szegény ember nem kereshetett másutt igazságot, mint a királynál, — olyan hosszú útra pedig a károsodott vajmi ritkán vállalkozhatott.

Ennek a nagy bajnak megszüntetésére alapította Gusztáv Adolf 1623-ban a turkui főtörvényszéket, melyben az elnökön és alelnökön kívül négy ülnök volt, s ezekhez még néhány polgármestert és törvényolvasót adtak segédekül. A főtörvényszék első elnöke Bjelke Miklós báró volt, kit a király egyszersmind Finnország főkegyelmeztörvényszékének is kinevezett, s 1628-ban parancsa alá helyezte az összes finnországi katonaságot is. Bjelke pontos, buzgó, szigorú ember volt, és érelyesen látott a munkához, de ez eleinte nagyon nehezen ment. A törvénytelenséghez annyira hozzá volt mindenki szokva, hogy csaknem lehetetlen volt megbízható hivatalnokokat kapni, s eleinte maguk a főtörvényszéki ülnökök is durva büntényeket követtek el. Ezenkívül természetesen sok bajt szereztek a féktelen nemes urak is, kiknek a főtörvényszék nagy szálla volt a szemükben. Mindazáltal ez a turkui főtörvényszék kezdte meg a rendszeresebb, pártatlanabb és érelyesebb igazságszolgáltatást Finnországban.

A büntetések nagyon eltértek a mostaniaktól. Az emberölést nem tartották oly nagy bűntettnek, mint most, s ha a meggyilkoltnak rokonai

belenyugodtak, a gyilkos megválthatta magát pénzbírsággal; ha azonban nem egyeztek bele, a törvényszék bántatlanul elbocsátotta a tettest, de egyszersmind «volgelfrei»-nek nyilvánította, azaz ki hol érte, kapta, agyonverhette, és senki-nek sem volt szabad szállást adni neki. Így ítélték akkor is, ha a tettes nem jelent meg a törvényszék előtt. Másrészt megint halálra ítélték a boszorkányokat, istenkáromlókat és legtöbbnyire a tolvajokat is. A kivégzések általában igen közönségesek voltak; minden templomdombon ott állt az akasztófa, még pedig ritkán üresen. A nagyobb bűnösöket először rendesen megcsonkították vagy kerékbe törték; a vallató-kínzást azonban Gusztáv Adolf egész birodalmában eltiltotta.

Ez időtájt már a finn nyelvet is sűrűbben kezdték használni a törvényszéki jegyzőkönyvekben, ámbar csak annyiban, hogy a tanúvallomásokot részben az illetők saját szavaival, tehát finnül írták le. Szokássá vált az is, hogy a törvény egyes szakaszait finnül olvasták föl, s az új rendeleteket nemcsak svédül tették közhirrre, hanem finnül is, eleinte csak szóval, de a század közepe táján már nyomtatásban is. A század második felében a nép sürgetni kezdte már a törvénykönyv kinyomatását finn fordításban.

Míg a főtörvényszék erélyes elnöke az igazságszolgáltatást kezdte reformálni, azalatt a nem

kevésbé erélyes turkui püspök, Rothovius Izsák az egyházi állapotok javításához fogott. Volt is rá szükség. A népnél még mindig voltak nyomai a régi pogány vallásnak; a boszorkányok, javasasszonyok és más bűbajosok még mindig nagy tekintélynek és jövedelemnek örvendtek, sőt az is megesett, hogy a babonás parasztok a hatalmasabbaknak tartott lapp boszorkányokhoz fordultak segítségért bajaikban.

Az ünnepnapok és templomok nem voltak szentek a népnek. Az istentisztelet alatt a templom előtt nagyban mérték a sört és pálinkát, s így természetes, hogy a hívek rendszeren nagy zajt csaptak az isten házában. A vanajai pap egy ízben panaszt emelt az egyháztanácsnál, hogy az ő hívei az istentisztelet alatt ki-be futkosnak «mint a veszett kosok». A papot sokszor mindenféle csínytetekkel bosszantották; így pl. Hammarlandban egy ízben a prédikáció alatt elkezdtek a szószéket ide-oda himbálni, mire a pap ijedtében kiesvén a textusból, a persely hosszú nyelével agyba-fejbe verte alkalmatlankodó hallgatóit.

Az illetlen beszédek, durva káromkodások, verekedések napi renden voltak minden osztálynál, magukat a papokat sem véve ki. Egy papi gyűlésben 1644-ben a vizsgáló pap a fiatal jelöltre rákiáltott: «Hallod, bestia!» Erre a fiatal ember hatalmas pofoncsapással felelt, és a tisztelt vizs-

gálónak hajába kapott. Nagyon jellemző az is, hogy mikor 1659-ben a pietarsaarii pap ellen vádat emeltek, hogy veri a feleségét, az egyház-tanács így ítélte: «Ha a pap túlságosan veri a hitvestársát, törvény elébe kell őt idézni».

A részegeskedés szintén borzasztóan el volt terjedve mind a felsőbb, mind az alsóbb körökben. Gyakori dolog volt, hogy a papok az egyházi gyűlésbe, a városi tanácsosok meg a tanácsülésbe részeg fővel jöttek, s elképzeltetni, miket műveltek ott. Az orihvesi-i papot 1662-ben bepanaszolták, hogy folyton-folyvást részeg, úgy, hogy az éjjelt nem tudja megkülönböztetni a nappaltól, s érdemes felesége híven követi ura példáját. Azt mindenki egészen természetes dolognak tartotta, hogy a tisztességes emberek is leisszák magukat hébe-korba, s a hivatalnokoktól például mindig azt az ígéretet vették, hogy részeg fővel sem árulják el a hivatalos titkokat.

A fajtalankodás, házasságtörés és gyermekgyilkolás szintén mindennapi dolog volt, s különösen az utóbbi oly gyakran fordult elő, hogy a főtörvényszék 1641-ben tanácsot kért a kormánytól, hogy mit lehetne megakadályozására tenni.

S mind ezekben a szép dolgokban — mint már említettem — részeseek voltak a papok is, kik közt sok volt a tanulatlan, műveletlen ember. Azért rajtuk kezdte Rothovius a javítást.

Minden évben egyszer vagy néha kétszer is, papi gyűlést tartott Turkuban, s ott először valami hitágazatról folyt a vita, azután az egyházközségek rendezéséről és rendbentartásáról tanácskoztak. A határozatoknak s a saját rendeleteinek végrehajtásáról saját szemével szeretett meggyőződni, azért minden évben körútat tett püspöki megyéjében.

Szavainak szigorú büntetésekkel adott nyomatékot. Ha valamely pap két ízben elmulasztotta az istentiszteletet, egy heti fogsággal bünhődött, ha pedig harmadszor tette, elvesztette az állását; úgy szintén az is, a ki törvényes ok nélkül elmaradt a papi gyűlésből. Természetesen a részegeskedésre, fajtalankodásra, erőszakoskodásra is szigorú büntetések voltak szabva.

A híveket, ha az egyház vagy közerkölcsiség törvényei ellen vétettek, a pap nyilvánosan megfeddette a szószékről, s ezenkívül még bírságot is rótt rájuk; nagyobb vétségekért két-három vasárnap egymásután a templomajtóban kellett állniuk vagy kalodában ülniük. Néha azzal is büntette Rothovius a vétkes községet, hogy egy időre bezáratta a templomát. A szeszes italok kimérését ünnepnapokon eltiltotta, s erősen kikelt «azon általános disznó szokás és kutya életmód» ellen, hogy a nép evett, ivott templomba menés előtt. Ezzel valószínűleg azt akarta elérni, hogy része-

gen ne jöjjenek a templomba; — a ki pedig az úr asztalához készült járulni, annak dohányoznia sem volt szabad.

Gondja volt a püspöknek a népnevelésre is. A papokat folyton szörlongatta, hogy szorgalmasan tanítsák a kátét és olvastassák a népet. Az úr asztalához járulás előtt kikérdezték a híveket a kátéból; a ki ezt nem tudta jól, az házasságra nem léphetett, sőt még csak komának sem fogadták el.

Nagy akadályára volt Rothoviusnak a javítási munkálatokban az a körülmény, hogy a papi állások betöltése nem mindig tőle függött; a nemeseknek joguk volt papot választani abba az egyházközségbe, melyben birtokuk feküdt, — s ha távol voltak, ezt a jogukat rendesen valami ispánjukra ruházták át. Azután meg nehéz is volt jóra való papokat kapni; még az egyetem fölállítása után is oly nagy volt a hiány képzett emberekben, hogy sokszor gymnasistákat kellett ki-nevezni egyik-másik községbe papnak.

Sok jót tett Finnországban Brahe Péter gróf, kit 1637-ben neveztek ki az ország főkormányzó-jának. Ő több ízben hosszában, széltében bejárta az országot, tanulmányozta az állapotokat, és 1638-ban terjedelmes jelentést írt útjában szerzett tapasztalatairól a kormánynak. Ebben nemcsak föltárta a hiányokat és bajokat, hanem

mindjárt orvoslásukra vonatkozó terveit is előadta. Érdekes olvasni ezen nagyeszű férfiú jelentését, mert nemcsak azt tanulhatjuk meg belőle, milyenek voltak annak idejében Finnország belső viszonyai, hanem látjuk azt is, mennyire szívén viselte a nemeslelkű gróf a reábízott nép ügyeit. Brahe indítványai oly bölesek voltak, s az ő tekintélye és hatalma oly nagy, hogy a kormány majdnem minden módosítás nélkül elfogadta azokat. Ő tehát hozzá fogott az újításokhoz. Legelőször is hajózhatóvá tett néhány folyót, hogy a közlekedést megkönnyítse; azután egyes városokat megnagyobbított, új kereskedő-helyeket alapított; rendezte a kerületi felosztást, szabályozta az adóbehajtást, ujoncozást; egyetemet és egész esomó más iskolát alapított; behozta a póstát, stb. stb. Így munkált ő közre minden erejéből Finnország fölvirágoztatására 1640-ig, mikor megvált főkormányzói tisztétől és a svéd birodalom igazságügyminisztere lett. Néhány év múlva, 1648-ban, megint visszatért ugyan Finnországba, s újra kezébe vette az ügyek vezetését, de most már nem újított annyit, mint első ízben, hanem jobbára csak új intézményeinek fönmaradására ügyelt. Hivatalos teendői 1651-ben megint visszázólitották ugyan Brahe grófit Svédországba, de azért mind haláláig jóakaró gondnoka volt az ő kedves finn népének, melyet a távolból is védett

és támogatott minden ügyeiben. A nép őszinte tisztelettel és szeretettel ragaszkodott a nagyeszű és nemeslelkű grófhhoz, és hálája jeléül az «ország atyja» nevével ruházta fel őt.

A folytonos háborúskodás nagy kárára volt az iparnak és kereskedésnek, mely a XVII. század első felében igen nyomorúlt állapotban volt. A polgárok — mint Oxenstjerna Axel írja — fényesen éltek, bővebben költekeztek, mint jövedelmeik engedték, fiaikat nem fogták dologra, hanem henyélni hagyták vagy hivatalnokokká nevelték őket; a kormány maga is sokat ártott az iparnak és kereskedésnek azzal, hogy sok gazdag, tevékeny gyárost és kereskedőt nemesi rangra emelt, s ezek természetesen abbahagyták a munkát és földbirtokot vásároltak, melyen uraként éltek. A munkát általában igen kevésre becsülték, s mindenki csak harci dicsőség után vágyódott, s könnyebb is volt karddal a kézben, erőszakkal szerezni kincseket, mint fillérenként gyűjtögetni, szorgalmas, becsületes munkával. Azért sok polgárfiú ott hagyta az apja kalapácsát vagy tűjét, és buzogányt vagy kardot vett a kezébe.

Gusztáv Adolf iparkodott ugyan segíteni e bajokon, s új kereskedelmi törvényt adott ki, de ezzel még többet ártott, mert a külömben is kisterjedelmű kereskedést még szűkebb békókba

verte. Később Oxenstjerna tágitott ugyan valamit e bilincseken, de nagyobb változást ő sem tudott létrehozni, mert szabadelvűségével jóformán egyedül állt a kormánytanácsban.

A népnek leggazdagabb jövedelem-forrása akkor is, mint most, a földművelés volt. Az egykorú írók mind magasztalólag szólnak Finnország termékenységéről, s hiteles adatok bizonyosága szerint akkor sokkal több gabonát vittek ki külföldre, mint most, és az árak is sokkal csekélyebbek voltak a jelenlegieknél. — Ezt annál különösebbnek kell tartanunk, mert akkor a földeknek még igen jelentékeny része parlagon hevert, és így természetesen — bár nagyon termékenynek mondták Finnországot, — sokkal kevesebb termett, még aránylag is, mint napjainkban. Hogy magyarázható meg tehát, hogy a gabona mégis tetemesen olcsóbb volt, sőt még sokat ki is vittek belőle? Nagyon könnyen. Egyik főök az volt, hogy akkor még nem pazaroltak oly sok gabonát a pálinkafőzésre; másik meg az, hogy akkor az erdők és vizek sokkal több táplálékot nyújtottak az embereknek, s így ezek kevésbé szorútlak növényi táplálékra, — maradt tehát elég a kivitelre.

A parasztok nagyon egyszerűen éltek, s igen kevés oly szükségletük volt, melyet kívülről kellett beszerezni. Ha semmijük sem termett, ettek

fak
ség
köz
hoz
és
A
ker
fiú
sok
kés
kiv
eze
azt

ors
biz
ber
ker
kár
oly
ber
ist

a n
rek
bar
ser
ött

fakéreg-lisztből sütött kenyeret, sőt még a közönséges esztendőekben is azt keverték a gabonaliszt közé, attól való féltükben, hogy különben nagyon hozzá találnak szokni a «fényüzéshez». A kávéról és cukorról akkor még semmit sem tudtak. A ruhákat otthon szőtték; az ünneplők sokba kerültek ugyan, de azután át is öröklődtek apáról fiúra, fiúról unokára. Porcellánra és üvegre nem sok pénzt vesztegettek, hanem edényeiket otthon készítették, kit fából, kit a héjából. Az egyedüli kívülről hozott fényüzési cikk a dohány volt; ezenkívül csak vasat és sőt hoztak a városból, azt is sokkal kevesebbet mint most.

A városok oly messze voltak, kivált az ország beljebb eső részeiben lakóknak, hogy bizony sok parasztember akadt, a ki soha életében nem látott várost, s a nagyobb terjedelmű kerületekben még a templomba is csak nagy ritkán jutottak el. A gyerekek közt akárhány volt olyan, ki addig nem részesülhetett a keresztségben, míg a maga lábán nem tudott elmenni az isten házába.

Ilyen körülmények között nem csuda, hogy a nép megmaradt ősi egyszerűségében. Az emberek füstös viskókban laktak, és pedig egy szobában — mert több nem is volt, — a lovakkal, sertésekkel, libákkal, stb. házi állatokkal. A falon ott díszlett az elkerülhetetlenül szükséges íj a

puzdrával együtt, továbbá a finnek nemzeti hangszere, a kantele. A közönséges házi eszközökhöz tartozott a kézi malom is, melylyel a magot lisztté őrölték.

Az életmód még mindig a régi volt. A hosszú téli esték unalmát mindenféle mulatságokkal üzték el, és itt-ott akadtak még a régi pogány szokások maradványai is. Így pl. meg szokták ülni az elejtett medve torát, s ilyenkor ittak a mackó egészségére a saját koponyájából, utánaözvén a tisztos vad hangját, hogy továbbra is kedvezzen nekik a vadászszerencse.

Míg a nép így ősi egyszerűségében tengődött, addig a nemesség, mely éppen ebben a korban állt hatalmának és gazdagságának tetőpontján, úszott a fényben és pompában. A nemes urak fényes palotákat építtettek birtokaikon és Stockholmban vagy más nagy városban; bebútorozták drága bútorokkal és a szobák falait külföldi művészek festményeivel díszítették. A palota körül nagy park terült el, benne üvegházak, szökőkútak, márványszobrok. És a fényes falak közt fényesen is éltek, és óriási összegeket költöttek mulatságokra, vendégségekre. Nem elégedtek meg a régi nemesek egyszerű neveivel, hanem újakat vettek föl, melyekben aranynak, ezüstnek, gyémántnak, csillagnak vagy más valami fényesnek okvetlenül kellett lenni. A nemnemesek irányában rop-

pant gögösen viselkedtek, s előjogaik közt határozottan ki volt mondva, hogy ha nemes leány nem-nemeshez megy nőül, elveszti öröklési jogát, s ehhez szigorúan ragaszkodtak is. A szegény aszszonynak nem volt szabad nemes rokonai lakodalmára vagy keresztelőjére jönnie, s ha kegyelemből részt vehetett valami közönségesebb vendégségben, az utolsó helyen kellett szégyenkeznie. Ha nemes ember nem-nemes leányt vett el, gyermekeik sem a nemesi rangra, sem az öröklési jogra nem tarthattak igényt, s alig tekintették őket törvényeseknek. Sok nemes úr udvari lelkészt tartott, csak azért, hogy az istentisztelet alkalmával ne legyen kénytelen egy fődél alatt ülni a «csöcselékkal». Dölyfösségük növeléséhez maguk a nem-nemesek is hozzájárultak szolgálalázatosságukkal és hízeltgéseikkal; így, hogy több példát ne említsek, az egyetemi ünnepiességeknel a gróf és bárófiúknak még a tanárokénál is előkelőbb helyük volt, sőt egyszer Alanus egyetemi tanár nyilvános vitatkozást tartott, melyben azt állította, hogy a nemesség isten intézménye, s hogy a nemesek külömb anyagból vannak gyúrva, mint a többi ember fia.

Az életmódról, erkölessokról és szokásokról már több helyütt szöltam; most csak néhány dolgot akarok még fölemlíteni a mondottak kiégészítésére.

A XVII. század emberei a maiakhoz képest meglehetősen korán keltek. Az iskolai előadások már reggeli 5 vagy 6 órakor kezdődtek, az egyetemen pedig 7-kor; ugyanily korai órában mentek a hivatalokba is. Ebédet 12 órakor ettek, és este korán feküdtek le; csak a korhelyek virrasztottak.

A bútorzat a középosztálynál igen egyszerű volt és részben eltért a mostanitól. Pamlagjuk, székük nem igen volt, hanem legtöbbször csak a falhoz erősített hosszú padokon ültek; szekrényt sem lehetett látni sehol, s a ruhákat nagy ládákban tartották, vagy egyszerűen a falba vert szegekre akasztották. Porcellán-edények nagyon ritkán látnál voltak, s a tálak, tányérok és csészék rendszeren cinnből vagy fából készültek, a gazdagabbakéi ezüsből.

A ruházatban és étkezésben azonban nagy fényűzést fejtettek ki, s ez ellen hiába prédikáltak a papok és hiába adott ki tilalmakat a kormány. Így pl. az 1611-iki országgyűlés bevégezte után a jelen volt papok még egy külön ülést tartottak, melyben sokat panaszkodtak azon «sértő divat ellen, mely — uram Isten! — minden rendnél általánosan el van terjedve és a melyből erkölcstelenség és mindenféle gonosz pogány szokás származik». Elhatározták tehát, hogy óva fogják inteni híveiket azon gonosz fény-

űzés elhagyására, hogy az isten «haragjában ne változtassa az ő jó illatjukat rossz bűzzé, fűrtös hajukat kopasz fejjé és bő ruháikat szűk zsákokká». Maguknak a papoknak kellett jó példát mutatniuk és kerülniük azt a «némelyeknél tapasztalható könnyelműséget, hogy magas kalapokban és utálatos nagy nyakkendőkkel stb. járnak». Egy egykorú író szintén keseredett szívvel panaszolja, hogy a papok magas kalapokat hordanak, és bársonnyal szegélyezett kaftánokban járnak, és hogy a papnék a nemes asszonyokat majmolják finom kendőkkel és bő újjaikkal. 1657-ben a turkui püspök elrendelte, hogy a papok nyírják rövidre hosszú hajukat; a szakállviselést, mely akkor általános volt, nem tiltotta el. 1661-ben meg Enewald Svenonius, az egyetem rektora egy ünnepies szónoklatban intette a deákokat, hogy «az isten szerelméért ne bosszantsák Jézus Krisztust azokkal a nagyon ékes és kimondhatatlanul bő bugyogókkal, mert különben miattuk az egész országot fogja büntetni új, borzasztó háborúkkal».

XI. Károly idejében 1664-ben jött ki egy rendelet, melyben a király elmondja, mily nagy lelki fájdalommal vette észre a nemesek és polgárok borzasztó fényűzését, mely nagy kárára van a hazának s az isten haragját vonja a népre; azért eltiltotta az arany és ezüst szöveteket, a

drágakövekkel vagy gyöngyökkel diszített arany vagy ezüst szegélyeket, selyemzsinórokat, csipkéket stb. Eltiltotta a fölösleges fehérneműeket is. Annyit azonban mégis megengedett, hogy a nemesek szolgálainak ruháin lehessen egy sor selyemzsinór; továbbá, hogy a gombok olcsóbb aranyból vagy ezüsből lehessenek, de ezeknek az ékességeknek nem volt szabad drágábbaknak lenniük, mint a ruha kelméje, és egy ruhának kivarrására nem volt szabad 120 rőfnél több zsinórt használni. Az asszonynépet eltiltotta a hosszú szoknyák, üveggombok, üvegfüggők és üvegnyakláncok használatától. A ruházatban általában kerülni kellett a különös divatokat és a divatok folytonos változását, s mindenkinek rangjához képest kellett öltözködni. A ki ez ellen a rendelet ellen vétett, először 70 ezüst tallérnyi, másodszor pedig két-annyi bírságot fizetett.

Hasonló rendeleteket adtak ki az evés-ivásbeli fényűzés ellen is, de ezeknek éppoly kevés volt a foganatjuk, mint az előbbieknak. Így 1648-ban elrendelte a turkui tanács, hogy az eljegyzéskor nem szabad semmiféle lakomát adni, és hogy a lakodalomnak sem szabad egy napnál tovább tartania, s másnap csak a legközelebbi rokonoknak, a vőfélyeknek és nyoszolyólányoknak volt szabad összejönniük egy kis eszem-iszomra. A lakodalomban csak egyszer volt szabad enni.

A polgármester lakodalmára 50 pár vendéget volt szabad meghíni, beleszámítva a zenészeket is; a lakoma kilenc tál ételből állhatott, nem többől; ital azonban lehetett olyan és annyi, a mennyit akartak és a mennyire a vagyonukból telt, «mindazáltal csak mértékletesen». A leggazdagabb kereskedőknél szintén lehetett 9 tál étel, de csak 40 pár vendég, és semmi más külföldi bor, mint francia és spanyol. A szegényebb polgárok csak 20 pár vendéget híhattak, 5 tál ételt ehettek, és hazai sört ihattak. A gazdának siettetnie kellett az evést, úgy hogy esti 9 órakor már le legyen hordva az asztal. A város tanácsa fölügyelt a lakodalmakra, és a ki a rendelet ellen vétett, minden paragrafus megszegéseért 36 márka (körülbelül 15 frt) bírságot fizetett.

Egy későbbi (1664) királyi rendelet még szűkebbre szorította a vigalom határait. Az egész népet négy osztályra osztotta, s mindenikre nézve pontosan megszabta, mit egyék, mit igyék és hogyan öltözködjék. A legfelsőbb osztály lakodalmában nem lehetett több 24 pár vendégnél, a legalsóiban pedig csak nyolc pár. A két felső osztály ihatott külföldi borokat, különösen franciát és spanyolt, de rajnait csak «okkal-móddal»; a harmadik osztály csak sört ihatott, még pedig külföldit is, ha akart; a legutolsó osztálynak nem volt szabad mást innia, mint hazai sört és

pálinkát. Az első osztály kárpitokkal, arany- és ezüst szövetekkel, valamint ezüst csillárral diszítette a termét, az utóbbival azonban csak akkor, ha volt a háznál; kölcsön venni nem volt szabad. A második osztályban csak festményekkel volt szabad a falakat ékesíteni, a többiben semmivel sem. A polgármester és tanácsurak házában a menyasszony néhány gyémánttal és gyöngysorral diszített selyemruhát («de csak erkölcsösen és tisztességesen szabottat») vehetett magára, és fejdíszében is lehetett néhány gyémánt és gyöngy. Hasonló menyasszonyi ruhájuk lehetett az előkelőbb polgárok leányainak is, de annak mégis valamivel olcsóbbnak kellett lennie. A szegényebb sorsú polgári menyasszonyok ruhája posztóból volt, egy kis aranykivarrással, de gyémántok és gyöngyök nélkül. A szolgálók menyasszonyi ruhájának olcsóbb kelméből kellett szabva lennie, még pedig «nem valami új divat szerint».

A lakzi ünnepnapon este 7 órától éjfélig, hétköznap pedig déli 12 órától 5-ig tarthatott, és táncolni csak a lakoma után volt szabad.

Ugyanez a rendelet intézkedett a többi házi ünnepiességek iránt is. A keresztelőnek minden lakoma nélkül kellett végbemennie és az ajándékozás ez alkalommal tilos volt. Temetések alkalmával eltiltotta azt a fényűző szokást, hogy a holttestet két ízben vitték ünnepies kísérettel,

először a templomba, azután a temetőbe. A halottra csak az illető községben volt szabad harangozni, és pedig polgárra félóránál nem tovább. A koporsót nem volt szabad túlságosan földiszíteni, sem pedig a halottat arannyal, ezüsttel, selyemmel, gyöngyökkel vagy láncokkal. A halottas népet csak falun volt szabad megvendégelni, ott is csupán egyszer, és szállást is csak egy éjjelre volt szabad nekik adni. Idegen virrasztókat sem volt szabad híni a halotthoz, hanem csak maga a ház népe virraszthatott.

Az egyetemi tanács 1642-iki határozata intézkedett a rektori lakomák iránt is. Ezeket hat tál ételt volt szabad adni, a vajon, kenyéren és sonkán kívül; dessertnek csak sajt járta, és semmiféle édesség. Az ital finn sör volt, és mellette egy kis francia bor; ha pedig a rektor rostocki sörrel akart szolgálni vendégeinek, csak akkor volt szabad bort töltenie, mikor a főbb-rangúak egészségére ürítettek poharat. Az is pontosan meg volt szabva, kit legyen szabad meghíni e lakomákra, kit nem; a nők, még a tanárok nejei is, egészen ki voltak zárva.

Ebben a korban kezdett terjedni a pálinka és dohány élvezete. A pálinkát már száz évvel ezelőtt behozták ugyan az országba, de eleinte csak orvosságnak vagy fáradságos úton frissítőnek, erősítőnek használták. Csak a XVII. szá-

zad második felében lőn általánosabbá, és a század vége felé már minden viskóban főzték. Sokkal gyorsabban terjedt a dohány, és hiába iparkodott a kormány megakadályozni terjedését, hiába törekedtek a papok arra, hogy híveik — hamar dohányoznak — legalább csak hétköznap dohányozzanak. A dohányzókat szigorúan büntették; így pl. 1659-ben egy szolgalegényt, ki az úr asztalához járulása előtt elszítt egy pipa dohányt, arra ítélték, hogy egész nap a templomajtóban álljon; s 1673-ban két paraszt egy álló napig ült kalodában azért, hogy a prédikáció alatt egyet szippantottak a tubákból.

A fényűzéssel együtt járt a véghetetlen büszkeség is. Ez egyebek közt abban nyilvánult, hogy a jó urak restelni kezdték az apjuk egyszerű becsületes nevét, és a kor szokása szerint valami tudósabb szagút, azaz *-us* vagy *-ander* végűt vettek föl.

Még nevetségesebbnek tűnik föl előttünk az a feltékenység, melylyel méltóságukat iparkodtak mindenképpen megóvni. Sokszor a leghevesebb viták tárgya volt az, hogy ki lépjen be az ajtón előbb, vagy ki üljön az asztalnál följebb. Egyszer ilyesmi fölött összekapott két fiatal tudós ember: magister Mathesius és Tavast káplán; ügyüket az egyetemi tanács elé vitték, mely azt a bölcs határozatot hozta, hogy a magister magasabb rangú

volna ugyan, de minthogy mind a ketten káplánok, lépjen előbbre az, a ki éppen hozzájut. Az asszonyok természetesen túltettek ebben a férfiakon, s 1644-ben megesett a turkui templomban, hogy két polgár-asszony az elsőség miatt a szó szoros értelmében hajba kapott, s e miatt a templomot három napra bezárták.

6.

Krisztinát 1654-ben Károly Gusztáv követte a trónon, ki oly kitünő tehetségű uralkodó volt, hogy igen sokat tehetett volna alattvalói jólétének előmozdítására, ha a lengyelek, dánok és oroszok elleni háborúk nem vették volna igénybe minden idejét és erejét. Ezek növelték ugyan az ország területét s a finnek és svédek harci dicsőségét, de növelték egyszersmind a nép nyomorúságát és elégtelenségét is.

Károly Gusztáv utóda, XI. Károly (1660—1697) a béke barátja volt. Ő alatta ment végbe a nagy «reductio», melyet már az 1655-iki országgyűlésen elhatároztak volt. Az előbbi királyok rendkívül könnyen bántak az ország javaival, s a korona uradalmait egyre-másra ajándékoztatták a nemes uraknak, s ennek természetes következménye az volt, hogy az ország pénzügyei a lehető legrosszabb állapotra jutottak. Az 1655-iki or-

szágyűlés tehát elhatározta, hogy a korona «elidegeníthetetlen» (de mégis elidegenített) javai visszaadandók; mindazon korona-uradalmaknak pedig, melyek Gusztáv Adolf halála óta lőnek elajándékozva, negyedrésze essék vissza a koronára. Ennek a határozatnak végrehajtását meg is kísértették, de könnyen érthető okokból nagyon kevés eredménnyel. Az 1680-iki országgyűlésen a parasztrend újra szőnyegre hozta ezt az égető kérdést, az indítványhoz hozzájárultak a papi és a polgári rend tagjai is, s végre a nemesi rend is kénytelen volt a «nagy reductió»-ba beleegyezni. Az országgyűlés határozatát azután a megválasztott redukáló bizottság kéréssel szigorúsággal végre is hajtotta.

Ez a reductio kétség kívül teljesen jogos és okvetetlen szükséges volt. Kevésbé üdvös volt az ország rendének ez alkalommal hozott másik határozata, mely — a reductio sikeresebb végrehajtására — korlátlan hatalmat adott a király kezébe. A rendek ebben kijelentették, hogy a király semmiféle alkotmányhoz nincs kötve, és nem köteles az országos ügyekre nézve meghallgatni a kormány-tanács véleményét. A következő (1682-iki) országgyűlésen azután határozatba ment az is, hogy a király törvényt alkothat és változtathat, a nélkül, hogy az ország rendeit megkérdezné vagy beleegyezésüket kérné. Ezzel

a finnek és svédek alkotmányos szabadsága majdnem egészen tönkre volt téve, és jöttek idők, mikor keserűen tapasztalták ezen határozatok következményeit.

Azomban a főcél, melyet a rendek ezen határozat hozatalánál szem előtt tartottak, t. i. a nagy reductio erélyes végrehajtása, — el lön érve. Ezzel a nemesség hatalma egyszer mindenkorra meg volt törve. Igaz ugyan, hogy ez a reductio számtalan családnak boldogságát is tönkre tette, és végrehajtásánál sokszor nagyobb szigorúsággal jártak el, mint a jogosság és méltányosság kívánta volna: de mind ez az államnak és a szegény népnek érdekében történt. Ez valóságos társadalmi forradalom volt, melynek alapján nyugszik a mostani viszonyoknak is legnagyobb része. Kétségtelen, hogy ha a nemesek hűbér-urasága megmaradt volna, idő múltával a parasztok földbirtokossága és szabadsága elenyészett volna, — s a nagy reductiónak köszönhető, hogy ennek a nagy szerencsétlenségnek elejét vette.

Nevezetes XI. Károly uralkodása arról is, hogy alatta a katonaállítást és tartást újra rendezték. Az ország sok apró kerületre lön beosztva, s minden kerület birtokosai kötelesek voltak átengedni egy tanyát a hozzátartozó földdel együtt egy-egy gyalogos katona fentartására. Így keletkeztek a katonai telkek. Béke idején a katona

maga művelte földjét, s a mi jövedelme volt belőle, az volt egyedüli zsoldja; ha pedig háborúba ment, távolléte alatt az illető kerület viselte gondját a földjének. Mikor otthon volt a katona, minden harmadik évben új hétköznapi egyenruhát kapott a kerületétől, s ez élelmezte őt a hadi gyakorlatok idején; fegyverrel a kormány látta el, sőt háború idején egyenruhával és élelemmel is. A lovaskatonákat szintén egyes birtokosok tartották el, s ezek egy-egy katona eltartásáért 60 tallérnyi adóelengedésben részesültek. Finnországban összesen hét gyalog- és három lovas-ezred volt, ide nem értve a verbuvált csapatokat. Ez volt akkor a legjobb védelmi rendszer Európában, és a külhatalmak félelemmel és tisztelettel szemlélték XI. Károly intézményeit. A királyt azonban takarékosága és békeszeretete visszatartotta a háborúktól, és így népe húsz esztendeig háborítatlanul élvezhette a béke áldásait.

XI. Károly a szigorú rend embere volt, és minden téren az ügyek rendbehozását tartotta legelőször is szem előtt. 1686-ban új egyházi törvényt adott ki, mely Finnországban 1868-ig érvényben volt; az egyetemes törvénykönyv átdolgozásáról is gondoskodott, de ez a munka csak félszázaddal később készült el. A törvénykezést és közigazgatást szigorú rendben tartotta, s még a nép munkálkodását is ellenőrizte. Egy szigorú

rendeletében (1686) pontosan megszabta, hány munkás embert tarthat minden földművelő földbirtokának terjedelméhez mérve, mert szerinte a birodalom munkaerőit nem volt szabad elfecsérelni; azért a parasztok még a saját felnőtt gyermekeiket sem tarthatták otthon, ha többen voltak a megszabott munkás-számnál. Az ép-kézláb kapa-kasza-kerülőket, semmirevaló deákokat, és általában mindazokat, kik a maguk-választotta pályán meg nem állták a sarat, minden irgalom nélkül besoroztatta a hadseregbe, hogy senki se töltse idejét dologtalanul.

Azomban Finnország napról-napra jobban és jobban háttérbe szorult Svédország mellett; XI. Károly és utódai nem látogatták meg távoli alattvalóikat, s a kormányférfiak nagyon rosszul ismerték a finnek viszonyait. Ezt különösen azon inséges években lehetett tapasztalni, melyek XI. Károly uralkodásának végén nehezedtek a népre. «1674—1676. és 1687—1688. években — írja a finnek jeles történetírója, Koskinen György, — úgy látszik, meglehetősen általános rossz termés volt hazánkban. — Azután megint bőven termett minden. De 1695—1697. végre borzasztó inség lett, melyhez foghatót csak napjainkban ért népünk másodszor. Úgy látszott, mintha maga a természet rendje is megbomlott volna valamiképpen. Az 1694—5-iki tél hosszú és szigorú volt,

s a rákövetkezett nyár hideg és esős. — A következő 1696. év azomban még sanyarúbb volt. Már februárban eltűnt a jég, és megjöttek a vándor-madarak. Sokan akkor vetettek már; de márciusban megjött az utó-tél, úgy hogy a tavak újra befagytak. A nyár épp oly zordon volt, mint az előbbi, és augusztusban kemény fagyok jártak. Az éh-inség, mely most kezdődött, valóban borzasztó volt. Már 1696. nyarán is haltak el emberek éhen; kenyeret fenyőfa kérgéből, szalmából és üres kalászból sütöttek, de akkor még volt egy kis liszt, a mit bele lehetett keverni. Sokkal borzasztóbb volt a szükség a következő télen és tavasszal; mert most a régi termés egészen elfogyott már. A nemesek, papok és hivatalnokok közül is többen fakéregből és üres kalászból süttött kenyeret ettek. A házi állatok is éhen vesztettek, s az emberek rakásra pusztultak. Az 1697. év tavaszán érte el az inség tetőpontját, és az öldöklő-angyal ezerszámra söpörte el az embereket. Sokaknak annyi közbevegyíteni való gabonaműjök sem volt, hogy a fakéreglisztből kenyeret süthettek volna, hanem pusztán fakéregből készítettek valami pépet, melybe csalánt és calla palustris-gyökeret kevertek. A falusiak először főlették barmaikat; azután ló-, kutya- és macskahúst, állati dögöt és emberi holttesteket használtak táplálékul. Voltak rá példák, hogy a szülék

megették megholt gyermekeiket és a gyermekek szüleiket. Mint borzadalmat keltő, árnyékhoz hasonló kísértetek, vánszorogtak az emberek körül országban, ráncos arccal, elvadúlt tekintettel és megfeketedett bőrrel, úgy hogy a barát nem ismert többé barátjára. Halva rogytak össze, ki a saját udvarán, ki a templomban, ki még úton-útfélen. Az életben maradtak gyakran oly erőtlenek voltak, hogy nem bírták a holtakat sírba temetni; néha 150 holttestet is dobtak egy nagy gödörbe, és mindig voltak köztük ismeretlen vándorok, kikről senki sem tudta, merre van hazájuk. Szeptembertől szeptemberig (1696—97) az éhen holtaknak száma Pohjanmaaban 19,400, Häme és Uusmaa kormányzóságokban 28,248 és az egész turkui püspökségben több mint 60,000 volt. A viborgi püspökségből nem tudjuk az összeget; de egyes példákából látni lehet, hogy a nyomorúság ott is oly nagy volt, ha ugyan nem nagyobb. Az éhen és az éhségből támadt betegségekben elhaltak száma tehát egyetlen egy év leforgása alatt legalább is 100,000 volt, azaz Finnország akkori népességének körülbelül hetedrésze. Maga a rendje-bomlott természet is szomorkodni és szenvedni látszott. Föl van jegyezve, hogy a kakasok és kakukkok nem szóltak, és hogy hiúzok s nagy patkány-hadak jelentek meg a falvakban, valószínűleg azok is az éhségtől hajtva.

Az emberek szívében borzasztó kétségbeesés lakozott. Nagy embertömegek nyomúltak a nyugati részekből is Häme, Savo és Viipuri kormányzóságokon keresztül Oroszországba, ámbár a kormányzók igyekeztek a kivándorlást megakadályozni. Hogy a bűntények, különösen a lopások száma növekedett, alig lehet csodálni; nagyobb csoda az, hogy általában volt még valami rend. Helyenként fölbomló-félben is volt a társadalom. Mikkeli tájékán már az elmúlt évben kifosztottak a parasztok néhány úri telket. Karjalában 1697. februárjában valóságos zendülés támadt, melyben a parasztok megszalasztották az ellenük küldött katonaságot. Az utazók biztossága végett mozgó őrcsapatokat kellett kirendelni Häme és Uusmaa kormányzóságokban az országutakra, és Järviö faluban Urjala egyházközségben rablóbanda tartózkodott, úgy hogy a kormányzó katonaságot volt kénytelen oda küldeni. A magánosok birtokában nem igen volt ugyan már lopni való jószág, hanem a korona magtárai nagy veszedelemben forogtak. — Azomban a korona gabona-készlete sem volt elegendő. Abból osztottak, a mig telt, a népnek és a katonaságnak, részint kölcsön, részint mérsékelt áron; hanem a hivatalnokok, papok, egyetemi tanárok s a nemesi birtokokon lakó parasztok onnan szerezhettek maguknak eleséget és vetőmagot, a honnan éppen tudtak. Egy

tyunnyri (= 1.65 hektoliter) rozsért, melynek közepára máskor 9, jó esztendőben csak 6 tallér (= 2 frt 25 kr.) volt, 1696. őszén a városokban már 22 tallért, és 1697. tavaszán végre 30—32 tallért, sőt többet is fizettek. — Néhány hajó, melynek őszzsel gabonát kellett volna hoznia Finnországba, hajótörést szenvedett, s a késői termés miatt a Svéd- és Észtországból hozandó segély is késett. E nagy nyomorúság közepette halt meg XI. Károly király. Ő neki mégis gondja volt vala a nyomor enyhítésére, s mihelyt a jég elindult, s máshonnan szereztek gabonát, javúlni kezdtek az állapotok Finnországban. Abban az évben lett volna valaminemű termés; hanem a földek legnagyobb részt bevetetlenül maradtak. Csak 1698-ban, mikor a kormány gondoskodott vetőmagról s isten bő termést adott, múlt el végre a megpróbáltatásnak e borzasztó ideje, melynek következményeit azomban még sok évvel később is sínylették hazánkban.»

Még szomorúbb napok következtek XII. Károly uralkodása alatt, kinek makacs és harcias természete az országot a bukás örvényének szélére vitte. Az oroszok, dánok és lengyelek elleni háború az országnak majdnem minden munkás kezét igénybe vette; a földművelés pangott, a nép nyomorgott, s mégis folyvást zaklatták adóért. Finnország legjobb fiai hazájuktól távol véreztek

el, vitézül küzdve hős királyuk oldalán, s hogy csak egy esetet említsek, a narvai győzők is felelő részben finnek voltak. De a hadi szerencse csakhamar elfordult a fiatal királytól, és saját országa lőn a harc terévé. Egyik csapás a másik után érte a finneket. 1710-ben nagy Péter cár csapatai ostromzár alá vették Viborg várát, mely hősi védelem után végre kénytelen volt kapuit kinyitni az ellenségnek; nem sokára Käkisalmi vára is az oroszok kezébe került. Ehhez járult még az Észtorországból behozott borzasztó pestis is, melynek ezren meg ezren estek áldozatul. 1712-ben az oroszok borzasztó rablóhadjáratot indítottak Kajaani városa ellen, s ugyanazon év őszén egészen a Kymi folyóig nyomultak előre, de innen megint visszavonultak. Ez még mind csak előjáték volt; 1713-ban kezdődött az a korszak, melyet «hosszú háborúskodásnak» (iso viha) nevez a finn történelem, s melynél szomorúbbat a finn nép sem az előtt, sem azóta nem élt át. Május elején a cár Helsingfors kikötőjébe jött hajóhadával; Armfelt finn vezér kis csapatával nem tudta megakadályozni partraszállását, azért fölégette a várost és visszavonult. Az oroszok Turkuig nyomultak s még ugyanabban az évben hatalmukba kerítették az ország déli és délnyugati részét. Innen tovább és tovább terjeszkedtek; 1716-ban bevették az utolsó finn várat, Kajaani-t is, és így az egész

ország az ő kezükben volt. A mit a történetírók ezen évekről beszélnek, az emlékeztet a tatárjárásra Magyarországon. A lakosság meg volt rémülve, s a győzelemittas durva sereg elül az erdőkbe menekült, ott hagyva házát, földjét, minden ingatlanát. A mit el lehetett vinni, — pénzt, ékszereket, — azt elvitték magukkal járatlan úton a vadonba, a mit meg nem vihettek magukkal, azt elásták. A hivatalnokok majdnem mind Svédországba menekültek, a papok nagy része szintén, — és sok vidék egészen lakatlan maradt. De ez a rémület nem is volt alaptalan, mert a féktelenül dühöngő ellenséges csapatok raboltak, gyilkoltak, kínozták a szegény népet, s oly vérlázító kegyetlenségeket követtek el, melyeknek leírásától visszaborzad az ember. A távolabbi vidékeken, a hol a lakosság ellenállást fejtett ki, a békekötésig tartott ez a borzasztó üldözés, s a lakosok nagy része, mely nem menekült Svédországba, életével lakott vagy erdei rejtekeiben meghúzódva nyomorgott. A délibb részekben, hol a vezér szemmel tarthatta katonáit, mégis nagyobb biztosságban élt a nép, és Galitzin herceg, a fővezér, kiérdemelte a finnek háláját szelíd és művelt bánásmódjával. De azért volt ott is elég nyomorúság. Sok embert, kivált fiatalokat és gyermekeket, Oroszországba vittek és az otthon maradtak majd leroskadtak az ellenségtől rájuk rótt adó-

teher alatt. Csak 1717-ben hozták be az oroszok a közigazgatásba valamiféle rendet, s akkor a lakosságot rákényszerítették, hogy hűséget esküdjenek a cárnak. Valami Douglas gróf, XII. Károly volt testőre, ki a pultavai csatában foglyúl esett, lön most főkormányzó; az egyes kormányzóságok élére «főbírákat» állítottak, — nagyobbrészt lív-országi nemes embereket. Az egyházi ügyek kormányzását Ritz Jakabra, a someroi lelkészre bízták, mert mind a két püspök Svédországba menekült volt. Az egyetemi tanárok is elfutottak, s az iskolák közül is csak kettőt lehetett nagy ügygyel-bajjal helyreállítani. Az országban nem volt többé könyvnyomtató, s az abc-könyveket fába kellett metszetni és úgy nyomtatni.

Ily nyomorúságos állapotban volt az ország, melyet XII. Károly egészen a maga sorsára hagyott. Nyolc évig viselte a szegény nép a terhes igát, míg végre I. Frigyes király 1721-ben békét kötött a cárral, átengedvén neki Livországot, Észtországot, Ingermanlandot, Käkisalmi kormányzóság déli részét, s Viborg várát és környékét. Az oroszok ekkor kivonultak az országból, s így vége volt az «iso viha»-nak, — de vége volt egyszersmind a svéd birodalom hatalmának is.

A béke helyreálltával megint helyreállt az előbbi rend is Finnországban. Az egyetem tanárai, a főtörvényszék tagjai s a hivatalnokok vissza-

tértek Svédországból, s a többi menekültek, valamint az Oroszországba hurcolt foglyok szintén visszajöhetnek hazájukba. De hosszú ideig véreztek még az orosz uralom ütötte sebek, mert az ország lakossága teljesen el volt szegényedve és felényire fogyott. A legnagyobb és legaggasztóbb baj az volt, hogy Finnország elvesztette keleti határvárait, melyek útját állhatták volna a veszedelmes szomszédnak. Egy része a finn népnek orosz uralom alatt állt, s a többieknek is minden órán rettegniük kellett, hogy hasonló sorsra jutnak, mert Svédország maga annyira ki volt merülve a háború után, hogy egy újabb rohamot nem tudott volna visszaverni. Ezenkívül politikai jogait illetőleg is nagyon gyenge lábon állt Finnország. Maga a kormányrendszer most a népszabadságra volt alapítva, a miért is ezt a korszakot a szabadság vagy a rendi kormányzat korszakának szokás nevezni. Az 1720-diki alkotmány az egész kormányhatalmat a kormánytanács kezeibe adta, melyben szótöbbséggel döntötték el az ügyeket, s a királynak csak két szavazata volt. A kormánytanács felelősséggel tartozott a rendeknek, melyeket minden harmadik évben össze kellett hívni. Azonban a rendek között mégis nagy volt a különbség a kiváltságokra nézve. Természetesen még mindig a nemesi rend volt a leghatalmasabb, s a kormánytanács tagjai csak ennek köréből ke-

rülhettek ki; minthogy azomban Finnországnak kevés nemes családja volt, s a többi három rendet összevéve csak vagy 35 ember (6 pap, 12 polgár és 17 paraszt) képviselte: nagyon jelentéktelen szerepet is játszott az egész alkotmányos életben. Így azután csakhamar hallani lehetett azt a panaszt, hogy Finnországot mellőzik és szükségleteire nincsenek kellő tekintettel. Nyelv dolgában sem álltak külömben, és több országgyűlésen követelték a finnek, hogy a rendeleteket fordíttassák le, s hogy az országos hivatalokba csak olyan embereket ültessenek, kik az ország nyelvét értik. Az előbbi kívánságot teljesítette is a kormány, de az utóbbit nem.

Orosz-Finnországban (vagyis az Oroszországhoz csatolt részekben) természetesen szó sem volt politikai jogokról, mert Oroszországban nem volt semmiféle rendi-alkotmány. Azomban vallásukat és társadalmi jogaikat megtarthatták a lakosok.

Svéd- és Oroszország politikai viszonya a békekötés után hosszú ideig meglehetősen barátságos volt. Azomban maga a svéd nép pártokra szakadt: az egyik párt bosszút akart állani Oroszországon, és a háborút sürgette, a másik pedig a béke barátja volt. Amaz volt a «kalap-párt», mely emezeket «háló-sipkák»-nak csúfolta. Végre az 1738-iki országgyűlésen győztek a «kalapok», azaz a háború-pártiak, s ez nagy elkeseredést

szült Finnországban, mert a nép tudta, hogy a háborúnak ő issza meg a levét. A kalap-párt reményei határtalanok voltak; nemcsak azt akarták visszahódítani, a mit az oroszok elvettek tőlük, hanem még többet is. Arra gondolni sem akartak, hogy a dolognak rossz vége is lehet, s 1741. július 28-dikán végre hadat üzentek Oroszországnak.

Finnországban a megelőző években igen rossz termés volt, s így természetesen a háború általános elégtelenséget keltett a külömben is sanyargatott, elszegényedett népnél. A hadüzenet után hetek múltak el, míg némi csekély hadi erőt tudtak a határon összpontosítani, s ezenkívül a tengeri hadseregben iszonyú járvány pusztított, mely az egész háború tartamára meglankasztotta a tengeri hadi műveleteket. A háborúnak, melyet a kalap-párt oly meggondolatlanúl s oly büszke reményekkel kezdett meg, az lőn a vége, hogy másfél hónap lefolyása alatt egész Finnország az oroszok kezébe került. Uralmuk most csak egy esztendeig tartott, s ennek neve «pikku viha» azaz «kis háborúskodás» volt. Az egyetemi tanárok, a főtörvényszék birái s a főbb hivatalnokok most is megfutamodtak, de külömben a menekültek száma nem volt nagy, s az uralkodás olyan is volt, hogy a népnek könnyen megtetszhetett. A főparancsnok, Keith tábornok, egy orosz szol-

gálatban álló skót volt, ki szelídségével megnyerte a finnek szíveit. A közönségesebb hivatalokban finneket alkalmazott, s az egyetemet és a főtörvényszéket is megkísértette helyreállítani. Az egyházi ügyek kormányzására közös egyháztanács volt kinevezve, melynek elnöke a turkui hitközség lelkésze volt. A katonák ezúttal nem raboltak, nem gyilkoltak, mert a főparancsnok szigorú rendben tartotta őket. — Az ország összes lakosainak hűséget kellett esküdniök Erzsébet cárnénak és a trónörökösnek.

Az orosz uralom alól 1743. őszén szabadúlt föl Finnország, mikor a turkui békekötés végét szakasztotta a szerencsétlen háborúnak. Oroszország megint egy nagy darabot kapott Finnországból.

Ezen háború alatt a finn népben meggyökerezett az a meggyőződés, hogy Svédország nem képes már hosszú ideig megtartani és megvédeni Finnországot, és a kormánynyal különben is általánosan elégedetlenek voltak. Ezt tudták a kormányférfiak, s úgy a hogy iparkodtak is megengesztelni az elkeseredett finneket. Már a háború alatt tartott stockholmi országgyűlésen kineveztek egy bizottságot, a menekültek segélyezésére, és egy másikat Finnország szükségleteinek megvizsgálására. A háború-okozta károk pótlására elengedtek minden adóhátralékot s ezenkívül még

három évre teljesen elengedték az adókat. Csak-hogy ezt az adómentességet később mindenféle ürügyek alatt megnyirbálták, s ez csak növelte az elégedetlenséget. Sok nehézséget és kellemetlenséget okozott az új határ is a keleti részeken, mert egyenes vonalakban lévén meghúzva, hol egy falun, hol egy úri birtokon ment keresztül, s így aztán megesett az a furcsa dolog, hogy a falu vagy birtok felerésze Svédországhoz, másik fele meg Oroszországhoz tartozott.

Az ország pénzügyeit a háború teljesen tönkre tette, úgy, hogy a bank kénytelen volt 1745-ben a bankjegyek beváltását megszüntetni, a minek következménye a papírospénz értékének csökkenése és az árak felszökkenése volt.

Az 1746-iki országgyűlésen komolyan kezdtek gondoskodni Finnország állapotának javításáról. Először is anyagi helyzetének javítását vették tárgyalás alá, s rendek által választott bizottság e végre mindenféle utat-módot ajánlott, melyeknek nagy részét nem követték ugyan, de egyetmást mégis elfogadtak. Azután gondoskodtak arról is, hogy Finnország jobban meg legyen ezentúl védve Oroszország ellenében, s e célból több várat alapítottak, egyebek közt Viapori (Sveaborg) várát is Helsingfors kikötőjének öréül.

Az elégtelenség azomban nem akart megszűnni, azért a kormányon lévő «kalap-párt»

elhatározta, hogy szigorúsággal fogja az elégedetleneket elnyomni. Az országgyűlés kezdetén, mikor a «kalapok» állása még igen bizonytalan volt, oly indítványt tettek a finnek megengesztelésére, hogy a Finnországban alkalmazandó hivatalnokok vagy odavaló születésűek legyenek, vagy legalább értsék a nép nyelvét, és hogy ezenkívül Stockholmban minden főbb hivatalban legyen legalább egy ember, a ki finnül tud. Ez a méltányos engedmény most már szóba sem jött, sőt ellenkezőleg arról kezdtek gondolkozni, hogy lehetne a finnekkel megtanúztatni s svéd nyelvet. Főköormányzónak Rosen kormánytanácsost tettek meg, — egy vén és hevestermészetű katonát, kinek teendője volt az ország lakóit rendben és folytonos félelemben tartani. Az igaz is, hogy Finnországban a Svédország iránti hűség meglehetősen gyenge lábon állt, és hogy az orosz kormány mindenképpen azon mesterkedett, hogy a finneket magához édesgesse. Tervben volt, hogy mihelyt az öreg Frigyes király meghal, mind a négy finnországi rendből egy-egy ember segélyt meg kérni a cárnétól a trónörökös, Adolf Frigyes állítólagos egyeduralmi törekvései ellen, és Oroszország akkor rögtön beküldi seregét Finnországba, Dánia pedig déli Svédország ellen intéz rohamot. E titkos üzelmek kipuhatolására Rosen főköormányzó kémeket tartott, és ezeknek följelen-

tései alapján üldözőbe vette a gyanús egyéniségeket, de köztük sok ártatlant is fogságra vettett. A svéd kormány erélyes intézkedései folytán az oroszok minden terve dugába dőlt, és Adolf Frigyes 1751-ben minden akadály nélkül trónra lépett, megesküdván az 1720-iki alkotmányra.

Azonban alig foglalta el Adolf Frigyes a királyi széket, már is viszályba keveredett a kalap-párttal. A királyné, Lujza Ulrika, ki rendkívül eszes és egyeduralomra vágyódó nő volt, folytonosan arra ösztökélte férjét, hogy nagyobb befolyást követeljen magának a kormány-ügyekben. A kormánytanács pedig éppen ellenkezőleg mindinkább szűkebbre szorította a király hatalmát, s mikor a vitás kérdések az ország rendei elé kerültek, ezek mindig a kormánytanács mellett szavaztak. Sőt az 1755-iki országgyűlésen határozatba ment, hogy a mit a kormánytanács többsége elhatároz, az «ügy tekintendő, mint magának a királynak kegyelmes határozata, s ha a király akkor is megtagadná aláírását, a királyi névjegy nyomandó a végzés alá». Erre a királyné természetesen szörnyen fölháborodott, és 1756-ban forradalmat iparkodott támasztani, de tervei még idejekorán kiderültek, minek következtében az udvari párt több tagja verpadon végezte életét, ezenkívül a királyi pár nyilvános megdorgálásban

részesült. Ettől fogva a kalappárt egyedül uralkodott.

Azonban uralma tíz év alatt véget ért. A nagy Frigyes elleni háború, melyre Franciaország biztatta fel őket, szerencsétlenül ütött ki, és sokba került. A pénzügyek annyira tönkre jutottak, hogy a kalap-pártnak meg kellett buknia, s az 1765—66-iki országgyűlésen a hálósipka-párt jutott a kormányra.

Finnország közigazdasági viszonyain a kalappárt mégis javított egyet-mást. Több vízesés kitisztítását eszközölte, s új terményeket honosított meg az országban. A németországi háborúból visszatért katonák hozták magukkal az első burgonyákat Finnországa, s a dohánytermesztés kötelességévé lett téve a városoknak. A közegészség-ügyet is újra rendezték, és minden kormányzáságba küldtek orvosokat. Az ipar azonban gyenge lábon állt, mert a kalappárt csak Svédország iparának viselte gondját.

A hálósipka-párt erről is gondoskodott, és Finnország kereskedését is kiszabadította az 1765-iki országgyűlésen bilincseiből. Stockholm előbbi kereskedelmi hatalma meg lön törve; és minden város jogot nyert a szabad hajózásra a birodalom saját területén, s a legnagyobb rész arra is, hogy hajóit a keleti tenger külföldi ki-

kötőibe is küldhesse. Ettől az időtől kezdve virágzott föl a finnek tengeri kereskedése.

A hálósipka-párt általában az igazságot és méltányosságot tartotta szem előtt az uralkodásban, és sok üdvös újítást hozott be. 1766-ban életbe lépett az általános sajtószabadság. Franciaország befolyása Svédország ügyeire, mely sokszor oly káros volt, most megszűnt, de a kormánypárt e helyett Oroszországra kezdett hallgatni, a mi még veszélyesebb volt az ország függetlenségére nézve. Még nagyobb hibát követett el ez a párt a pénzügyek kezelésében, és pedig éppen takarékoságával. A bank kölcsönforgalmát teljesen megszüntették. A bankjegyeket lassanként megint teljes értékükre akarták emelni, s aztán beváltani. Ennek következtében nagy pénzszükség támadt az országban, sokan csődbe kerültek, s az elégtelenség nőttön nőtt; s ennek meg az lön a következése, hogy 1769-ben újra a kalappárt ragadta magához a kormány gyeplőit.

A pártok viszálykodása még javában folyt, mikor a király (1771) meghalt, és fia, a nagy eszű III. Gusztáv foglalta el a trónt. Az országgyűlést békítő beszéddel nyitotta meg, melyben a rendeket egyetértésre intette; de a jó szó nem fogott rajtuk, sőt a pártviszályok még hevesebbek lettek, s a nép e miatt meg jobban elkeseredett. Az elégtelenség annyira nőtt, hogy több helyen

föllázadtak a rendi kormány ellen, s mikor 1772. augusztus 14-dikén a király fölszólította a testőrséget a haza megmentésére: két óra alatt, minden vérontás nélkül meg lőn törve a rendek és a kormánytanács hatalma. Harmadnapra összehívták a rendeket a gyülesterembe, s ott a király fölolvasta nekik az új alkotmányt, melyet minden változtatás nélkül rögtön el is fogadtak.

Ezen 1772-diki alkotmány, melynek egy része még most is érvényben van Finnországban, sokkal nagyobb hatalmat adott a király kezébe, mint az addigi volt. Nevezetesen megszabta, hogy: ezentúl a királynak kell kormányoznia; azomban a törvényhozást és módosítást a király és a rendek együtt végzik; az új adók kivetéséhez, s az ujoncozáshoz szintén szükséges a rendek beleegyezése; továbbá a rendek egy bizottság által időről-időre megvizsgáltatják az állami pénztárt. Mindez mostanáig is érvényben maradt; azomban az alkotmány többi pontjai később módosulást szenvedtek. Nevezetesen: a rendek összehívása az uralkodó kénye-kedvétől függött (megvált. 1869.); a rendek beleegyezése nélkül nem lehetett hadat indítani (megvált. 1789.); a bank felügyelete csak a három felsőbb rendre volt bízva, úgy, hogy a parasztrend ki volt belőle zárva (megvált. 1800.) stb.

III. Gusztáv uralkodásának első éveit általá-

ban igen szerencsések voltak, s különösen Finnországra nézve sok tekintetben nagyon áldásosak. Azomban voltak árnyékoldalai is, melyek időfolytán jobban kitűntek. A királyban meg volt gyökerezve az ellenszenv az országgyűlési intézmény ellen, s ő általában keveset törődött a királyi hatalom azon korlátaival, melyeket saját alkotmánya szabott eléje. Ezenkívül udvartartása nagyon fényes volt, s így sok pénzt nyelt el. Továbbá a szólásszabadságnak sem volt nagy barátja a király, azért a sajtószabadságot is mind szűkebb és szűkebb határok közé szorította. Így lassanként megint lábra kapott az elégedetlenség, különösen a felsőbb körökben, s ez tetőpontra hágott, mikor a király 1788-ban a rendek megkérdezése nélkül haddal támadta meg Oroszországot. A legveszedelmesebb mozgalom Finnországban indult meg. T. i. Sprengporten György Magnus finn nemes ember, s a finn sereg volt parancsnoka, külföldi útjában mindinkább megerősödött abbeli meggyőződésében, hogy Finnországnak el kell válnia Svédországtól, mert a nép csak úgy remélhet nemzeti jövőt. Hazatérve, csakhamar megalakította a függetlenségi pártot, és maga orosz szolgálatba lépett, remélvén, hogy segítyt nyer II. Katalin cárnétól. Magában a népben nagyon kevés híve akadt e pártnak, mert a király kedves modora, s az a körülmény, hogy

többször megfordult Finnországban, megerősítette az alsóbb osztályokat hűségükben; s másrészt maguk a függetlenségi párt tagjai sem igen bíztak az orosz segély önzetlenségében.

A hadi szerencse nem kedvezett a finn és svéd fegyvereknek; a király seregeinek vissza kellett vonulniuk, s akkor az a finn hadosztály, mely Armfelt tábornok vezérlete alatt Anjala felé hátrált, különös dologra határozta magát. A jelen volt vezérek aláírásával ellátva egy levelet küldöttek a cárnéhoz, melyben az ország rendei nevében békét ajánlottak neki, s arra kérték, hogy az utolsó békekötésben átadott részeket adja vissza. A cárné azt felelte, hogy a «finn nemzet» hívja össze rendeit, s ezek adják meg a kívánatoknak a törvényes megerősítést; s ezenkívül Sprengportent is a határra küldte az alkudozások folytatására. E közben a hadsereg vezérei már terjedelmesebb szövetséget kötöttek egymás közt Anjalában, azon célra, hogy a királyt békekötésre kényszerítsék. A szövetségesek azomban jobbára svédek voltak, kik természetesen hallani sem akartak a finnek függetlenségi törekvéseiről, s így Sprengporten e tekintetben semmit sem érhetett el. A függetlenségi párt hívei is haboztak, s az anjalai szövetség többi tagjai is csakhamar észrevették, hogy a közvélemény ellenük fordult. Végre jött a parancs, hogy a főbb bűnösök

elfogandók és Stockholmba viendők; mire néhányan Oroszországba menekültek. Az elfogottak közül kilencet a hadi törvényszék hosszú vizsgálat után halálra ítélt, de csak egyet végeztek ki közülük.

A király, a mint észrevette, hogy a közvélemény megint az ő részén van, összehitta 1789-ben az ország rendjeit. A nemesek közt igen erős volt az ellenzék, s midőn a király ezekkel nem tudott boldogúlni, erőszakhoz nyúlt, s vezéreiket fogságra vettette, s február 21-dikén új alkotmánytervet terjesztett az országgyűlés elé. Ez az ú. n. «egyesülési és biztosító levél» (Yhdistys ja vakuutus-kirja) volt, mely az 1772-iki alkotmánynak néhány fontos cikkét megváltoztatta. Így pl. az új alkotmány kimondta, hogy a király a rendek megkérdezése nélkül is indíthat hadat; továbbá hogy a rendek az országgyűlésen csak azon indítványokat tárgyalhatják, melyeket a király terjeszt eléjük, s ha valamely indítványt ki szeretnének tüzni tárgyalásra, a királyhoz kell folyamodniuk. A nemesek hevesen elleneztek ugyan ezt az alkotmányt, de a király a többi három rend segélyével mégis győzött, s látván, hogy megint hatalmas pártja van, új bizalommal folytathatta a háborút.

A hadi szerencse inkább Gusztáv király seregeinek kedvezett, mint az oroszoknak, de

azért a béke mégis úgy lön megkötve, hogy a határok a régiben maradtak. Így tehát a háborúból, melynek költségei 134 millió finn márkára rúgtak, semmi haszna sem volt Gusztáv alattvalóinak.

Mikor e sokaktól szeretett és sokaktól gyűlölt uralkodó orgyilkos kéz áldozata lön, fia, IV. Gusztáv Adolf követte a trónon. Uralkodása kezdetén sok jó hajlamnak adta tanújelét a fiatal király, és sokat tett alattvalóinak, kivált a finneknek javára, kiket különösen kedvelt. Azonban később szűk lett neki birodalma határa, beleavatkozott az európai nagy eseményekbe, s ez okozta romlását. Napoleon ellenségeinek táborába állott és kicsinyes hadi műveletekre pazarolta az ország vagyonát. Mikor Napoleon 1807-ben Tilsitben békét kötött I. Sándor cárral, egyszersmind biztatta az utóbbit, hogy bírja rá a svéd királyt az angol szövetség elhagyására, s jutalmul Finnországot ígerte oda neki. Így indult meg az a háború, mely oly nagy változást idézett elő Finnország sorsában.

7.

Az orosz seregek 1808. február 21-dikén, még mielőtt a cár hadat üzent, átlépték Finnország határát, és Loviisa mellett tábort ütöttek.

Az orosz fővezér, Buxhöwden gróf proclamatiót intézett a finnekhez, melyben a népet megadásra, a katonaságot pedig a svéd zászlók elhagyására buzdította. Azomban ennek semmi foganatja sem volt. A finn csapatok, melyeket hamarjában össze lehetett szedni a határon, kénytelenek voltak ugyan meghátrálni, de azért égtek a vágytól, hogy az oroszokat visszaverhessék, s parancsnokuk már támadásra készült, mikor új parancs jött, mely szerint folytatniuk kellett a hátrálást. A finn csapatok szomorúsággal eltelve vonultak a vett parancs szerint éjszak felé, s így az ország legnagyobb része kardesapás nélkül jutott az ellenség kezébe.

De április vége felé nevezetes fordulat állt be a hadseregben. A finn Adlercreutz, a fővezér főhadsegédje a siikajokii templom közelében váratlanul az üldöző oroszok ellen fordult és szétverte őket. Kevéssel ezután még egy vereséget szenvedtek az oroszok, s ennek következtében kénytelenek voltak meghátrálni, folytonosan előre szorítva a bátor finnektől. Ez a váratlan fordulat aggodalomba ejtette a pétervári kormányt, mely most szükségesnek látta újabb csapatokat küldeni a finnek ellen, s ezekkel sikerült is meghátráltatnia a kis üldöző sereget.

Ezalatt az orosz kormány már Finnország jövőjéről is kezdett gondoskodni. Sándor cár, úgy

látszik, azon volt eleinte, hogy Finnországot mint külön államot csatolja birodalmához; de mikor az orosz államférfiak látták, mily könnyű szerrel foglalják el csapatjaik a finn föld legnagyobb részét, mást gondoltak, és Finnországot orosz provinciának nyilvánították, s a néptől országszerte azt követelték, hogy hűséget esküdjék a cárnak. Végre június 17-dikén kiadták a cár manifestumát, melyben Finnország egyesülését az orosz birodalommal megerősítette, s egyszersmind azt is megígérte, hogy a törvények és kiváltságok továbbra is sértetlenül érvényben maradnak.

Azomban a finnek folytatták az ellenállást, és több helyen maga a föld népe is fegyvert fogott. Június 14-dikén a hős Adlercreutz és von Döbeln Lapua mellett megverték az oroszokat, kik ismét kénytelenek voltak takarodót fuvatni. A szeszélyes hadi szerencse a finnek és svédek felé fordult s az ország visszahódítása nem látszott lehetetlennek. Ennek az lön a következése, hogy Pétervárott máskép kezdtek gondolkodni. Elhatározták t. i., hogy Finnországból valamilyes képviselő-testületet hívnak össze Pétervárra, nevezetesen néhány embert (a különböző rendektől választva) minden kormányzóságból, hogy ezek előadják a finn nép kívánalmait a cárnak. Így jött létre a «finn követség», melyről alább fogok szólni.

E közben Oroszország mind nagyobb és nagyobb hadi erőt küldött Finnországba, s ez előtt a finn csapatok — bár hősileg védték magukat — kénytelenek voltak meghátrálni. Egész Finnország az oroszok kezébe került, s végre 1809. szeptember 17-dikén Hamina (Fredrikshamn) városában megkötötték a békét, mely szerint a finnek az orosz cár alattvalóivá lettek.

Az imént említett «finn követség» még 1808-ban megérkezett Sz.-Pétervárra, és november 30-dikán kihallgatásra jött a téli palotába. Azomban itt a követek kijelentették a cárnak, hogy a finn népet az alkotmány szerint csak szabályszerűen választott, s magában az országban összegyűlt követek képviselhetik, mire Sándor cár rögtön megígérte, hogy összehíja az ország rendeit, s a követség tanácsát csak a rögtön teendő intézkedésekre nézve kérte ki. Ugyan ez idő tájt kinevezte Sprengportent, a függetlenségi párt főemberét, az ország főkormányzójává. Végre 1809. február elsején megjelent az országgyűlést összehívó levél, melyben az orosz cár először használta a «Finnország nagyfejedelme» címet. Az ország rendei március havában összegyülekeztek Porvoo városában, s 28-dikán a cár ünnepiesen megnyitotta az országgyűlést, francia trónbeszédrel üdvözölvén a követeket. Másnap a rendek a főtemplomban hűséget esküdtek I. Sándor cár-

nak. A cár még Porvooba érkeztekor aláírta a «biztosító-levelet», melyben megígérte a finneknek, hogy vallásukat, törvényeiket, kiváltságaikat bántani nem fogja. Ennek szövege következőleg hangzott: «Mi I. Sándor, isten kegyelméből egész Oroszország császára és egyeduralkodója, stb. stb., Finnország nagyfejedeleme stb. stb., kinyilatkoztatjuk, hogy: miután mi, isten akarata szerint birtokunkba vettük a finn nagyfejedelemséget, ez irat által akartuk biztosítani és megerősíteni az ország vallását és alaptörvényeit, valamint azon kiváltságokat és jogokat, melyeket mind-egyik rend az említett nagyfejedelemségben külön, és valamennyi lakos összevéve, mind a főbb-, mind az alrangúak eddig az alaptörvények szerint élveztek; igérvén, hogy mind ezen előjogokat és rendeleteket épen és rendületlenül megőrizzük teljes érvényükben. Nagyobb biztosság okáért ezt a biztosító levelet sajátkezű aláírásunkkal láttuk el. Kelt Porvooban, március 15. (27.) 1809. Sándor.» — Most a trónon ismételte ünnepies ígéretét, mire a kikiáltó hangosan kiáltá: «Éljen I. Sándor, egész Oroszország császára és Finnország nagyfejedeleme!» Így lett Sándor cár a finnek törvényes uralkodójává.

A porvooi országgyűlés negyedfél hónapig tartott, s újra rendezte az ország ügyeit. A kato-naállításra nézve a cár megújította azon ígéretét,

hogy Finnországban soha sem fognak erőszakkal katonát fogdosni, s a hadügy továbbra is megmarad az előbbi alapon. Hanem a sokat sanyargatott nép könnyebbségére egyelőre fölmentette a finneket a hadi szolgálat alól, s e helyett pénzzel kellett magukat megváltaniuk. Ezen váltságdíjakból, melyeket a rendek lehetőleg kicsinyre szabtak, keletkezett a finn hadi pénztár. A rendek ezenkívül még azt kérték, — és meg is nyerték, a mit kértek, — hogy ez a hadmentesség ötven évig tartson, s mikor a hadsereget újra felállítják, mind a legénység, mind a tisztikar csupán finn alattvalókból álljon, s a sereget ne legyen szabad kivinni Finnországból. Az adószedésre és a pénzügyek rendezésére nézve szintén hozott új határozatokat az országgyűlés. Pénzegységül az orosz ezüstrubelt fogadták el, s 1811-ben megalapították a finn bankot. Végre szervezték a kormánytanácsot, mely 1816-ban «Császári finn szenátus» nevet kapott, s két osztályra van osztva, t. i. gazdasági és igazságügyi osztályra, s e tanács tagjait a cár engedelmével a rendek ajánlották. Az igazságszolgáltatás és a kormánytanács működésének ellenőrzésére alapították a procuratori méltóságot, a finn ügyek előterjesztésére pedig 1811-ben egy államtitkárt vett maga mellé a cár.

Az országgyűlést július 19-dikén maga a cár

rekesztette be. A trónbeszédben hangsúlyozta, hogy a rendek teljes szabadsággal vitathatták meg a szőnyegre került ügyeket, és aztán még egyszer megújította abbeli ígéretét, hogy az alkotmányhoz szigorúan fog ragaszkodni, s kinyilatkoztatta, hogy «a finn nép most a nemzetek sorába van emelve». — Nem kell felednünk, hogy ekkor a béke még nem volt megkötve Svéd- és Oroszország közt, s így a finn rendek teljesen a maguk felelősségére kötöttek egyezséget az orosz cárral. A dolognak tehát némi forradalmi színeze volt. A finnek nem is mulasztották el hangsúlyozni, s a cár maga is elismerte április 4-diki manifestumában, hogy a rendek «önkéntesen és kényszerítés nélkül» esküdtek neki hűséget. És ez igaz is, mert a rendek akkor még nem voltak kénytelenek megtenni azt, a mit tettek, ámbár látták, hogy a svédek nem képesek többé megvédeni Finnországot; de másrészt meg az is igaz, hogy a cár háta mögött álló hatalmas hadsereg is nagyban befolyt arra az «önkéntességre» és «kényszerítés-nélküliségre».

Ekkép a finn nagyfejedelemség lassanként szervezkedett, s 1811-ben a cár a régebben elfoglalt részeket is visszacsatolta az anyaországhoz, melynek fővárosa 1819-ben Turku helyett Helsingfors lett.

I. Sándor cár utódja, Miklós, trónraléptekor

(1825.) aláírt Finnország számára egy biztosító levelet, melyben megfogadta, hogy a finnek vallását és alaptörvényeit érintetlenül hagyja, s erre a nép hűséget esküdött neki. Miklós cár erélyes és igazságos uralkodó volt, de a szabadelvű eszméknek nem nagy barátja. Hosszú uralkodása alatt egyetlen egyszer sem hitta össze az ország rendeit, minek következtében sok szükséges újítás és javítás elmaradt. Uralkodásának csak néhány nevezetesebb mozzanatát akarom itt röviden megemlíteni. Nevezetesen ő törölte el a halálbüntetést, kijelentvén 1826-ban, hogy ezentúl mindig kegyelmezési jogával szándékozik élni; s ez időtől fogva kezdtek a halálra ítélteteket Szibériába deportálni. Kevésbé öröndetes újítás volt a cenzúra behozatala 1829-ben, melyhez 1850-ben az a tilalom járult, hogy finn nyelven nem szabad nyomatni egyebet mint vallási és gazdasági műveket. Az egyetem 1828-ban az ország fővárosába lőn áthelyezve, mert előbbi székhelye, Turku, 1827-ben porrá égett. Ezenkívül a kormány több új várost is alapított. A hadmentesség továbbra is fönállott, de azért szükség esetén Finnországban is verbuváltak katonákat, s ily verbuvált legényekből állították össze 1829-ben a finn gárdát is.

Miklós 1855-ben meghalt, és utána fia, II. Sándor cár foglalta el a trónt, s mint elődje, úgy

ő is megerősítette a finnek vallását és alaptörvényeit, azután hűségi esküt vett alattvalóitól. II. Sándornak sokat köszönhet Finnország, mert ő sokat tett mind a közoktatási, mind a közgazdasági állapotok javítására. Ő alatta épült (1858—1862.) az első finnországi vasútvonal, Helsingforstól Hämeenlinnáig, s később folytatták Pétervárig. Ő alatta rendezték a vámviszonyokat Finn- és Oroszország közt (1859.), s azóta Finnország önálló vámterület; továbbá az ezüst rubel helyett 1860-ban a márka lett a pénzegység, s 1865-ben végbe ment ama pénzváltozás, mely a finnek nagy államférfiának, Snellman János Vilmosnak nevét halhatatlanná fogja tenni. Erről alább majd bővebben szólok. De legnevezetesebb ténye II. Sándor uralkodásának az volt, hogy újra ébresztette az alkotmányos életet. 1809 óta nem volt országgyűlés, s az uralkodók nem is cselekedtek alkotmány-ellenesen, mikor nem hitták össze az ország rendeit, mert az alaptörvényekben az uralkodók kénye-kedvére volt bízva, hogy tartanak-e országgyűlést, vagy nem. Sándor cár 1863-ban megint összehívta a rendeket Helsingforsba, s azóta még háromszor volt országgyűlés, t. i. 1867., 1872. és 1877—78-ban. Sőt az 1869. április 15-dikén kiadott országgyűlési rendtartásban elrendelte, hogy minden ötödik évben kell országgyűlést tartani, de ha a szükség úgy kívánja, a nagyfejedelem

idő közben is összehíhatja az ország rendeit. Végül még meg kell említenem az 1863-diki és 1865-diki rendeleteket a finn nyelvre vonatkozólag, melyekről alább, Snellman életrajzában, bővebben lesz szó.

Sándor cár valódi atyai szeretettel viselkedett kedves finnjei iránt, de a finnek is mint atyjukhoz, úgy ragaszkodtak hozzá, s magamnak is elég alkalmam volt látni és hallani őszinte szeretetüknek őszinte — nem mondva csinált — nyilatkozásait. Finnországban a sokat zaklatott, üldözött orosz cár a legutolsó kunyhóban is bizvást hajthatá fejét nyugalomra; ott élete fölött alattvalóinak hálás szeretete örködött volna.

II. Sándor 1881. március 13-dikán orgyilkos kéz áldozata lön, s utána fia, III. Sándor következett, ki szintén megerősítette a finnek alkotmányát.

V.

Kormányzat.

Mint az előbbi fejezetben már elmondtam, Finnország 1809 óta elválhatatlanul van egyesítve Oroszországgal. Az orosz cár mindenkor egyszersmind Finnország nagyfejedelme is, s a két ország külügyeit közösen vezetik; minden egyébben a finn nagyfejedelemség teljesen független Oroszországtól: van saját alkotmánya, törvényhozó testülete, hadserege, bankja, pénze és határvámja Oroszországgal szemben; Oroszországból útlevél nélkül nem lehet bejönni Finnországba, s ha az orosz cár alattvalója finn állampolgárrá akar lenni, hűséget kell esküdnie a finn nagyfejedelemnek.

Röviden elmondva ennyiből áll Finnországnak Oroszországhoz való viszonya. Most térjünk át a részletekre.

A finnek alkotmányát, mely egyike Európa legrégebb alkotmányainak, három törvénykönyv

foglalja magában, s ezek a következők: 1. Az 1772. aug. 21-dikén Stockholmban szentesített *Alkotmány* (svédül: *Regeringsformen*, finnül: *Halitus-muoto*); 2. az 1789. febr. 21. és április 3-án kelt *Egyesülési és biztosító levél* (svédül: *Förenings och säkerhets-akten*, finnül: *Yhdistys- ja vakuutus-kirja*), melyeket I. Sándor nagyfejedelem és utódai szentesítettek; és 3. az 1869. április 15. (3.) szentesített *Országgyűlési rend* (finnül: *Valtiopäivä-järjestys*).

Az 1772-iki alkotmánynak második cikke szerint «a királynak kell kormányoznia birodalmát, mint a svéd törvény mondja, — neki es senki másnak; a jogot és igazságot biztosítania, szeretnie és megóvnia; de az igaztalanságot és jogtalanságot megtiltania, elpusztítania és elta- posnia; senkinek életét és becsületét, testét és boldogságát nem szabad megrontania, ha törvé- nyesen nincs vétkesnek bizonyítva és elítélve; sem senkitől ingó vagy ingatlan vagyonát elven- nie vagy elvételnie törvényes ítélet és vizsgálat nélkül; úgy szintén kormányoznia kell birodal- mát a Királyi Charta, az Ország Törvénye és ezen Alkotmány szerint». Továbbá (9. tc.) «egyedül a királyi felségnek van joga kegyelmezni, vissza- adni becsületet, életet és vagyont minden bün- ténynél, mely nincs szemmeláthatólag isten világos szava ellen». Egyebekben a király hatal-

mát korlátozzák az ország rendei, s (40. t. c.) neki nem szabad ezek tudta és beleegyezése nélkül új törvényt hoznia, sem pedig a régít hatályon kívül helyezni; továbbá nem szabad új adókat kivetnie, sem katonaságot ujoncoznia (45. tc.), sem pedig háborút kezdenie (48. tc.).

Végre érdekesek még ezen Alkotmánynak befejező szavai, melyeket az 57. tc.-ben olvasunk: «Mindezeket mi, a birodalomnak itt összegyűlt rendei, szükségesnek láttuk megerősíteni a birodalom helyes kormányzása, a mi szabadságunk és biztosságunk alapjául, magunknak, otthon lévő honfitársainknak és utódainknak, mind a születetteknek, mind a születendőknak számára. Ez által újra kijelentjük, hogy mi a legnagyobb borzadalommal vagyunk eltelve a királyi egyeduralom vagy u. n. souverainitás ellen; legnagyobb szerencsénknek, dicsőségünknek és előnyünknek tartván, lenni és élni szabad és önálló törvényhozó, de a törvényeknek engedelmességgel rendelőkül, egy uralkodó, de a törvényekhez kötött király uralkodása alatt: mind a ketten egyesítve és védve a törvény által, mely megszabadít bennünket és kedves hazánkat azon veszélyektől, melyeket a rendetlenség, féktelenség, egyeduralom, oligarchia és polyarchia hoznak létre az egész nemzet szerencsétlenségére s minden polgár kárára és bánatára. Mi annál inkább meg vagyunk

győződve szabályos, törvényes és szerencsés uralkodásról, mivel ő felsége maga is kijelentette, hogy legnagyobb dicsőségének tartja, első polgárkép élni szabad nemzetben, és mi remélljük, hogy ez a szándék nemzedékről nemzedékre örökölődik a későbbi korig is. Azért ez által mi is a magunk és a birodalom ellenségének nyilatkoztatjuk azt vagy azokat az értelmetlen és gonoszlelkű polgárokat, a kik titkon vagy nyilvánosan, ravaszsággal, ármánynyal vagy nyilvános erőszakkal meg akarnának bennünket fosztani ezen törvénytől, s királyi egyeduralmat, vagyis ú. n. souverainitást kényszeríteni ránk, vagy szabadság örve alatt meg akarnák dönteni ezen törvényt...» stb. — Valóban különösnek tetszik, hogy e szavak oly alkotmányban olvashatók, melyet a minden oroszok cárja szentesített!

Azomban az 1789-diki pótlék némi változtatásokat eszközölt ezen törvényekben. Így mindjárt első cikkében ezeket olvassuk: «A királynak teljes hatalma van kormányozni, megbékéltetni, megszabadítani és védelmezni a birodalmat; hadat indítani, békét és szövetséget kötni a külföldi hatalmakkal; kegyelmet osztani, visszaadni az életet, becsületet és vagyont; betölteni legfelsőbb tetszése szerint az ország összes hivatalait, melyekbe az országban született finn embereket kell kineveznie; — valamint a törvényt végrehajtani

és igazságot szolgáltatni. A többi államkormányzati ügyek úgy intéztetnek el, a hogy a király legjobbnak látja.» Az itt is ki van emelve, hogy «a népnek tagadhatatlan joga van a királylyal tanácskozni, egyezkedni, valamit megtagadni, vagy valamibe beleegyezni» (5. tc.), de hozzá van téve az is (6. tc.), hogy «az országgyűlésen a birodalom rendei semmi más ügyet nem vesznek elő, mint azokat, melyeket a király terjeszt eléjük». A többiekben érvényben maradtak az 1772-iki törvények.

Mint már említettem, a porvooi országgyűlésen állították föl a kormánytanácsot is, melynek hivatalos címe 1816 óta: «Császári finn szenátus» (Keisarillinen Suomen Senaatti). Székhelye eleinte Turku volt, de 1819-ben átlőn helyezve az ország mostani fővárosába, Helsingforsba.

A szenátus hatásköréhez tartoznak: a polgári kormányzat, a közgazdasági ügyek, s a legfelsőbb igazságszolgáltatás, kivéven azon ügyeket, melyeknek elintézése egyenesen az uralkodónak van fönntartva. A szenátus minden határozatát a császár nevében hozza, s azok ellen nincs föllebezés. A beadott iratok, mind a magánfelekéi, mind a hivatalosak, szintén úgy vannak fogalmazva, mintha egyenesen a cár kezéhez mennének. A szenátusnak a törvényszabta határok közt kell mozognia, s nincs joga a törvényt vissza-

vonni, megváltoztatni vagy másra magyarázni; csak arra van joga, hogy, ha a szükség úgy hozza magával, törvényt magyarázatokat indítványozzon a cárnak. Nem szabad új adókat szednie, sem az évről-évre megállapítandó budgeten túl költekeznie, kivéven az okvetetlenül szükséges előre nem látható kiadásokat.

A szenátusnak két főosztálya van, ú. m. igazságügyi és gazdasági, mely utóbbi megint hat ügyosztályra oszlik, s ezek: a polgári, pénzügyi, kamarai, hadi, egyházi és földművelési ügyosztály. A szenátus elnöke a főkormányzó, s mind a két főosztálynak van egy alelnöke és 8 vagy 10 szenátor-tagja.

A szenátus együttes tanácskozásaiban részt vesz a főkormányzó mint elnök, mind a két alelnök, és három-három szenátor mind a két osztályból; ha azomban az uralkodó úgy kívánja, a szenátus valamennyi tagja részt vesz az összes ülésen. Az összes ülés nem határozatképes, ha nincs jelen legalább nyole tag. Ezen ülések tárgyai: azon ügyek, melyeket a cár véleményadás végett terjeszt a szenátus elé, valamint a cár rendeletei; továbbá az érvényben levő törvények magyarázata körül fölmerülő kérdések; közel rokonnak folyamodása egybekelési engedélyért, és válópörök; nagykorúsítási kérvények; államhivatalt keresők fölmentése a szokásos vizsgálatok

alól; a papi és bírósági kerületek fölosztása iránti kérdések; papok és néptanítók özvegyeinek és árváinak folyamodása számfelletti kegyelem-évekért; hivatalokban való megerősítések oly hivatalnokok számára, kiket maga az uralkodó nevez ki, s ugyanazoknak fölmentése; a könyörgési napokra vonatkozó rendeletek kiadása; és elintézése azon esetleg fölmerülő vitáknak, hogy valamely ügy a szenátus melyik osztályához tartozik, stb.

Az igazságügyi osztály az ország legfőbb ítélőszéke; felügyel a törvényszabta igazságszolgáltatás menetére; tárgyalja és eldönti az udvari törvényszékektől és a hadi főtörvényszéktől hozzá föllebbezett polgári és bünfenyítő ügyeket, a kegyelmi kérvényeket bűnügyekben, a semmiségi kereseteket, stb.

A gazdasági osztály az ország közgazdasági ügyeit tárgyalja, kiadván azokat az illető ügyosztályoknak, melyeknek élén egy-egy szenátor áll.

A polgári ügyosztály körébe tartoznak általában mindazok az ügyek, melyek a közrendet és a polgári kormányzatot illetik.

A pénzügyi osztály az ország pénzügyeit, jövedelmeit és kiadásait, kereskedelmi és tengerészeti ügyeit, bányaművelését, gyáriparát stb. kezeli.

A kamarai ügyosztály az országos számadá-

sok átvizsgálásával foglalkozik, fölügyel a népszámlálásra és szabályozza a szenátus kiadásait.

A hadi ügyosztály azon ügyeket tárgyalja, melyek a katonatartást, különösen a katonai telkek kibérlését s az országban elszállásolt orosz katonaság eltartását illetik.

Az egyházi ügyosztályhoz tartoznak az egyházi, iskolai és államlevéltári ügyek.

A földművelési ügyosztály a földművelési, közlekedési, földmérési, erdészeti stb. ügyeknek viseli gondját.

Az ügyosztályokban előkészített ügyeket az illető ügyosztály főnöke azután a gazdasági osztály ülésén előterjeszti, s itt szótöbbséggel határoznak fölöttük.

A szenátus tagjai fele részben nemesek, fele részben a többi három rendből (l. alább) valók; maga az uralkodó nevezi ki őket, mindig három-három évre. Az alelnök fizetése 20,400, a szenátoroké pedig 16,400 finn márka; az ügyosztályok főnökei ezenkívül 1200 márka pótlékot kapnak, kivéve a polgári ügyosztályét, kinek pótléka 1600 m., s a pénzügyi osztályét, kié 2400 márka.

A szenátus elnöke, mint említettem, a főkormányzó (Kenraali-kuvernööri), kinek, mint az országos kormány fejének, kötelessége felügyelni a közbiztonság és béke föntartására, a cár paran-

csainak és rendeleteinek szigorú foganatosítására és arra, hogy az ország lakosai mind személyükre, mind vagyonukra nézve a törvény védelmében részesüljenek. Ő a közvetítő a cár és a szenátus között; a cárnak a szenátushoz, és ennek a cárhoz intézett iratait átveszi és átküldi, és figyelemmel kíséri az egész szenátus működését. Az összes-üléseken ő elnököl, s ha az ő véleménye eltér a többség véleményétől, az bele iktatandó a jegyzőkönyvbe, de azért ő köteles aláírni a szenátus többségének határozatát. Joga van ugyan a császárnál fölszólalni a szenátus határozatai ellen, de ezeknek végrehajtását nem szabad megakadályoznia. Évenként két hivatalos körútát köteles tenni az országban, s megvizsgálni az igazságszolgáltatás, közigazgatás és tanítás stb. menetét, s mind ezekről jelentést tenni az uralkodónak. Birói hatalma nincs a főkormányzónak, s azért a hozzá fellebbezőket köteles az illető hatósághoz utasítani. Az igazságügyi osztály ülésein csak akkor foglalhat helyet és szavazhat, mikor bűnügyeket tárgyalnak; polgári pörös ügyek tárgyalásánál nem. Fizetése összesen 65,143 finn márka.

Megjegyzendő, hogy a főkormányzó az egyetlen finnországi hivatalnok, a kinek nem kell finn állampolgárnak lennie.

Ezen kívül van a cár oldala mellett egy finn

miniszter-államtitkár (ministeri-valtiosihiteeri), ki a császári finn kancelláriának főnöke; ő nyitja föl a cárhoz intézett iratokat, melyek a szenátustól s a főkormányzótól érkeznek Pétervárra, s ő terjeszti azokat a cár elé; úgy szintén ellenjegyzi a cári manifestumokat, kinevezéseket stb.

Most térjünk át a finnek legújabb és legfontosabb alaptörvényére, melyet az *Országgyűlési rend* alapján bővebben akarok itt ösmertetni, helylyel-közzel beleszövéen egyet-mást, a mi egyes dolgokra világot fog vetni, s megértésükre szükséges.

A finn nagyfejedelemség rendjei, melyek az országgyűlésen a finn népet képviselik: a lovagság és nemesség, a papság, polgárság és parasztság.¹ Az ország rendjei a cár meghívására legalább

¹ A finn parasztok mindig szabadok voltak. Csak az ország keleti részeiben volt és van kis részben még most is jobbágyosság; mert midőn azok a részek 1721-ben orosz uralom alá kerültek, a kormány a paraszttelkek nagy részét orosz főuraknak adományozta, s a parasztok ezeknek évi bért fizettek, vagy pedig robotoltak az árenda fejében. Külömben szabad költözési joguk volt. Midőn azonban a keleti részeket megint visszacsatolták Finnországhoz, a finn kormány apródonként vissza kezdte vásárolni a jobbágytelkeket a földesuraktól, és megint eladta (39 évi törlesztés mellett) a parasztoknak, kik így szabadokká lettek. Most már alig van hátra egy-két

minden ötödik évben összegyűlnek országgyűlésre; ha az uralkodó szükségesnek látja, időközben is összehívhatja őket, de az utóbbi esetben csak azon ügyek tárgyalhatók, melyek miatt a rendek összejöttek. Az országgyűlés helye Finnország fővárosa, kivéve azt az esetet, ha valami ellenség berontása vagy más fontos akadályok miatt ott nem jöhetnének össze a rendek, a mikor aztán a cár egy más helyet tűz ki az országban. A rendes országgyűlésre hívó levél legkésőbb három hónappal, a rendkívüli pedig hat héttel a megnyitás előtt adandó ki. A rendes országgyűlés legfeljebb négy hónapig tarthat, s ezen idő leteltével a cár feloszlathatja; sőt ha mind a négy rend kívánja, vagy a cár jónak látja, az országgyűlés előbb is föloszlatható.

A képviselő ezen minőségében csak az ország alaptörvényeihez van kötve. Kimondott véleményéért vád alá helyezni vagy szabadságától megfosztani nem szabad őt, ha csak a rend, melyhez tartozik, határozatilag ki nem adja. Ha durva büntény vádja nehezül rá, nem szabad őt elfogni, hacsak tetten nem kapták; kisebb kihágásokért és vétségekért, vagy adósságért nem szabad a képviselőt szabadságától megfosztani.

visszaváltatlan jobbágytelek, s nemsokára azok is szabad parasztok kezébe kerülnek.

A lovagi és nemesi rendhez tartozó nemzetségek¹ a *Lovagházi rendtartás* szerint képviseltek magukat az országgyűlésen. Ezen rendtartás értelmében pedig vagy a nemzetség feje, vagy valamelyik férfitagja, vagy ezek valamelyikének képviselője jelenik meg az országgyűlésen. Ki vannak zárva azok a nemesek és lovagok, 1. kik más rend képviselőivé vannak választva; 2. kik még nincsenek huszonöt évesek, vagy bár öregebbek is, gondnokság alatt állanak; 3. kik a három megelőző évben nem voltak az adófizetők lajstromában; 4. kik esődbe jutottak, és nem tudják kimutatni, hogy hitelezőiket kielégítették; 5. kik becstelenítő bűntényért ítélet alá estek; 6. kik polgártársaik bizalmát veszítették; 7. kik más rendbeli képviselő választásánál részt vettek a szavazásban; 8. kik kétség esetén nem tudják kimutatni nemesi származásukat; és 9. kik nem keresztyének.

A nemesi és lovagi rend elnöke, kit a cár nevez ki, az «ország marsallja» (maamarsalkka) címet viseli.

A nemességnek ez idő szerint már alig van más kiváltsága, mint az, melyről most szóltam, t. i. hogy az országgyűlésen minden nemzetség-

¹ A finn nemesség jelenleg 240 családból áll, s ezek közül 9 grófi, 46 bárói és 185 köznemes.

nek joga van magát képviseltetni. Ez pedig édeskevés azon kiváltságokhoz képest, melyeknek egyikét-másikat az olvasó már az előbbi fejezetből ismeri. Láttuk, hogy a középkorban a nemes uraknak nagy hűbérjóságaik voltak, melyekben mint kis-királyok uralkodtak, s a szegény parasztnép fölött zsarnokoskodtak, úgy hogy ez alig győzte már a sok panasztevést. A hitújítás után az egyházi javak nagy részét magukhoz ragadták, s ezzel még inkább növelték hatalmukat, melyet később a buzogány-háború és IX. Károly szigorú ítéletei törtek meg. De Gusztáv Adolf hadjáratai megint növelték a nemesek hatalmát és tekintélyét; folytonosan pénzre lévén szükség, a kormány eladta a nemeseknek az adószedés jogát, s így a többi rendek, de kivált a parasztok, inkább a nemesség, mint a korona alattvalói voltak. A XI. Károly alatti nagy reductio roppant kárára volt ugyan a nemeseknek, de később megint ők lettek az urak, s az 1723-diki országgyűlésen kivívták maguknak a «lovagság és nemesség kiváltságait». Ezek a kiváltságok hosszú ideig oly szentek és sérthetetlenek voltak, mint akár az alkotmány, de később apródonként elsze-degették a nemes uraktól az egyik kiváltságot a másik után, úgy hogy jelenleg majdnem semmi sincs már belőlük hátra. A «lovagság és nemesség kiváltságai»-nak sorozata így kezdődik: «Mi

(Frigyes király) ígérjük és kinyilvánítjuk, hogy a birodalom lovagságát és nemességét szeretni és tisztelni akarjuk.»(!) Azután ki van kötve (2. §.), hogy a birodalmi tanácsba s a főbb hivatalokba csak nemes embereket szabad kinevezni; továbbá (5. §.), hogy nemesembert nem szabad elfogni, ha nem kapják «nyilvános nagy büntényen és gyilkosságon, véresen, éppen a tett elkövetésében vagy menekülőben»; s ha ilyes esetben elfogják, akkor «tiszta (!) és biztos szobába kell őt zárni». A nemesek pöreit (a 6. §. szerint) az udvari, nem pedig az alsóbb rendű törvényszék tárgyalja, mint a többi rendbeliek ügyes-bajos dolgait. A had, szolgálatban állók fölött a hadi törvényszék itéli «de kisebb büntényekért, nem szabad őket oly büntetéssel illetni, hogy az szégyent hozó s a nemességre nézve lealázó legyen». Azután (8. §.) el volt rendelve, hogy a nemeseknek s az ő bérlőiknek és zselléreiknek birtokai föl vannak mentve a katonatartás, királyi tized, katonaállítás, hivatalos fuvar, katona-beszállásolás, paplak-, állomási ház és törvényszéki épület építése, pótdók stb. terhe, szóval minden efféle alkalmatlan dolog alól, — «neveztesék az bármi nemű néven» — kivévén az útsinálást, templom-, templom-kerítés- és híd-építést. Ez a pont nagyobbrészt még most is érvényben van, de úgy, hogy ezek a jogok magához a birtokhoz vannak kötve, nem pedig

a nemesi ranghoz. E szerint, ha nem-nemes kezére kerül ilyen kiváltságos nemesi birtok, a fönnbbi kiváltságokat az is élvezi; ha pedig nemes ember közönséges birtokot vesz magának, ugyanazokat az adókat fizeti, mint akármelyik paraszt. Még ugyanazon pont szerint a nemesek kiváltsága volt az is, hogy korcsmákat tarthattak az útszéleken, a nélkül, hogy ezek után adót kellett volna fizetniük. Ezt a jogukat természetesen később elvesztették, de az italmérési kedv, úgy látszik, az utódokra is átöröklődött, mert a nagy pálinkafőző gyárak egyikét-másikát nemes grófok és bárók építették. A további pontok egyikében (19. §.) a nemesség számára nagy kiváltságok vannak fönntartva az ipar és kereskedés terén; nevezetesen az is, hogy «a nemesség és lovagság az egész birodalomban fönntarthassa és üzhesse szokásos ökör-kereskedését, és birtokain ökröket hizlalhasson, s azokat azután vásárra vigye». Mulatságos a 29. §. is, mely így kezdődik: «Ez által elrendeljük és keményen megparancsoljuk, hogy oly fiú, ki még nem töltötte be 21-dik évét, vagy szüleinek gondnoksága alatt áll, valamint semmiféle nemes rangú leány ne merjen ezen naptól fogva szüleinek engedelme és beleegyezése nélkül valamiféle házasságra lépni», — természetesen a végből, hogy a nemes és nem-nemes vér keveredését meg lehessen akadályozni. És végre

a 31. §. szerint «legyen joga a nemeseknek a kisebb büntényekért, nyakaskodásért és gondatlan-ságért is megfenyíteni és megbüntetni parasztjajkat és magán szolgáikat».

Ilyen kiváltságokat adott az 1723-diki országgyűlés a nemes uraknak, de, mint mondtam, ezekből alig maradt meg más, mint a képvisel-
leti jog.

Lássuk már most a többi rendeket.

A papi rendhez tartoznak: az érsek és a püspökök, s a tényleges szolgálatban álló papok által választott képviselők, még pedig számszerint: a turkui püspökségből legalább 12, a porvoo-iból 10 s a kuopio-iból 6; ezen kívül az egyetemi és középiskolai tanárok képviselői; az utóbbiak minden püspökségből küldenek az országgyűlésre egy, vagy ha úgy akarják, két képviselőt, s az egyetemi tanárok szintén egyet vagy kettőt.

A polgári rendet képezik a városok képviselői, olyaténképpen, hogy minden város egy képviselőt választ; ha azomban a lakosok száma meghaladja a 6000-t, akkor minden teljes 6000 után egyet-egyed. Az oly városok, melyekben a lakosok száma nem éri el az 1500-at, nem kötelesek külön képviselőt választani, hanem egy más városkával közösen küldhetnek egyet az országgyűlésre.

Választói joguk van mindazon városi lakosoknak, kik a városnál föl vannak véve az adózók

lajstromába, és az utolsó előtti adókivetés szerint kötelesek községi adót fizetni. Nem szavazhatnak: a nemesi s a papi rendbe tartozó lakosok, a kereskedő-tengerészek, az alsóbb-rangú katonaság, a köz- és magánintézetek ör szolgálói; továbbá azok, a kik másnak szolgálatában vagy folytonos munkában vannak, a napszámosok stb. effélék, kik esetleges munkával tartják el magukat, valamint azok sem, kik csak a maguk fönntartására üznek valami mesterséget; végre, a kik az utolsó előtti évre kivetett községi adójukat nem fizették le.

A választás egy előre kihirdetett napon a városi tanács előtt megy végbe, a városban divó szokás szerint. A szavazatokat nem fejenként számítják, hanem az adófillérek, vagy egyáltalán azon alap szerint, mely a városi adó kivetésénél is irányadóul szolgál. A hol csak a választókat választják meg közvetlenül, ott ezek fejenként szavaznak a képviselőre.

A parasztrend képviselőit járasonként (tuomarikunta vagy kihlakunta) választják: minden járás egyet. Ezek a választások közvetettek, azaz, a járásbeli községek (kunta) a bíró előtt s az általa kitűzött napon képviselő-választókat választanak, még pedig legkésőbbben nyole nappal a követ-választás előtt. A választók választásában részt vehet a község minden lakosa, a

kinek a manttaali-ba¹ irt szabad vagy örökös telke van, vagy a ki mint állandóan megtelepedett lakos akár koronai, akár hivatalos telket (puustelli) tart haszonbérben, s más rendhez nem tartozik, sem az állam szolgálatában nem áll.² Minden község választ a szavazó-joggal bírók közül egy választót; ha pedig a község lakosainak száma meghaladja a 2000-t, minden teljes 2000 után egyet-egyet; s a szavazatokat a mant-

¹ Manttaali, a svéd mantal (mann-zahl) szóból van átfinnesítve, s így eredetileg az egy házhoz vagy családhoz tartozó férfiak számát jelentette. Később kamarai elnevezéssé lett, mely valamely telek nagyságát jelenti, s a mely szerint fizetik az adót. A közönségesebb telkek nagysága $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$ manttaali; a nagyobbaké fél vagy egy manttaali. De vannak olyan úri telkek is, melyekben 20—30 manttaali is van, s az ilyenekhez több falu tartozik.

² Ugy látszik, ezen törvény hozásánál megfeleltek arról, hogy falun nemesak telkes gazdák és haszonbérlők laknak, hanem mások is. Ebből aztán az a furcsaság származott, hogy most pl. a falusi hivatalnokok, bírák stb., semmiféle rendhez sem tartoznak, s így választói joggal sem bírnak. Rájuk nézve még mindig érvényben van II¹. Gusztáv által 1789. április 4-dikén kiadott rendelet, melynek 3. §-a így hangzik: «Sem a járásbírónak, sem pedig más hivatalnoknak nem szabad a képviselőválasztásokba beavatkoznia vagy a parasztság teljes választási szabadságát korlátoznia, különben a király kegyelmét és hivatalát veszti.» — A városi hivatalnokok a polgári rendhez tartoznak.

taalik szerint számítják. Az így megválasztott követ-választók aztán összejönnek egy meghatározott napon, és — fejenként szavazva — megválasztják a képviselőt. A parasztrend képviselői legnagyobb részt egyszerű földművelők, vagy ha úgy tetszik, — parasztok.

A három nem-nemes rendben szavazati joggal bírnak mindazon nagykorú férfiak, kik a már említett követelményeknek megfelelnek, — ha nem is keresztyének. Nem szavazhatnak: a kik a három utolsó évben nem voltak beírva az adófizetők lajstromába; a gyámság alatt állók; kik csődbe jutottak, és nem tudják kimutatni, hogy hitelezőiket kielégítették; kik becstelenítő bűntényért ítélet alá estek; kik polgártársaik bizalmát veszítették; kikre rábizonyúlt, hogy pénzzel vagy ajándékokkal iparkodtak szavazatokat vásárolni, avagy akár erőszakkal, akár fenyegetésekkel zavarták a választási szabadságot; kik megvesztegették magukat; és végre, a kik már más rendhez tartozó képviselő választásánál szavaztak.

Képviselővé választható a három nem-nemes rendben minden választó, ki az illető rendhez tartozik, akár a választó-kerületben, akár másutt lakik; kivéven azokat, kik nem keresztyének, nem töltötték be 25-dik évüket, vagy a kik nem a maguk rendjebeli képviselőre adták szavazatukat. Ha a képviselő-választásnál a jelöltek egyenlő

számú szavazatokat kaptak, sorshúzással döntenek el, melyik legyen közülük képviselő.

A megválasztott képviselőnek nem szabad magát kivonnia kötelessége teljesítése alól, hacsak nincs hatvan éves, vagy nem mutathat föl törvényes akadályokat. Az országgyűlés folyama alatt a képviselőnek csak oly esetben szabad lemondania, ha lemondásának okát az illető rend helyesli és elfogadja.

Ha valamely választó-kerület nem küld az országgyűlésre képviselőt, vagy nem annyit, a hányat kellene, arra a rend bírságot mér, mely a rend pénztárába foly. Ezen szabály alól csak a lapp választó-kerület tesz kivételt, mely nem köteles képviselőt választani.

A képviselőt uti költséggel és illő fizetéssel saját választói kötelesek ellátni.¹ Ha a követ nincs megelégedve fizetésével, az illető rend szabja meg, hogy mennyit kell kapnia. A ki a gyűléseken meg nem jelenik, távolléte idején nemcsak fizetését nem kapja meg, hanem esetleg még ugyanannyi bírságra is ítéltető.

A választások rendszeren egész csendben,

¹ A nemesek természetesen nem kapnak semmi fizetést; a papi és polgári rend képviselőinek napidíja 15—20 márka (6—8 frt), a paraszt-rendbelieké: 12 m. (5 frt).

minden etetés, itatás és korteskedés nélkül foly-
nak le; mindenki beadja szavazó-jegyét, s azzal
megvan. Visszaéléseket csak annyiban tapasztal-
tak eddig, hogy egyes svekomán urak (l. alább)
arra ajánlkoztak, hogy valami kis város képvise-
lését ingyen, vagy a szokásosnál kisebb fizetés
mellett vállalják el. Más nemű vesztegetésre nem
volt példa.

Mikor a rendek összeülnek, először meg-
vizsgálják az egyes követek megbízó leveleit,
azután a cár kinevezi az elnököket és alelnökö-
ket. A papi rend elnökévé az érseket szokás
kinevezni, ha pedig ez akadályozva van, a püs-
pökök valamelyikét. Az elnökök azután esküt
tesznek, hogy a nagyfejedelem s a rendek jogait
egyaránt teljes erejükből védelmezni fogják.

A cár vagy helyettese az országgyűlés meg-
nyitásakor előterjeszti a megvitatandó ügyeket; ¹
ezeket a rendek kiosztják az 5 bizottság közt,
előkészítés végett. A bizottságokban a rendek
egyenlő számmal vannak képviselve. ²

¹ A rendeknek vagy az egyes képviselőknek nincs
joguk törvényjavaslatok beadására, hanem csak folya-
modhatnak az uralkodóhoz, hogy ezt meg ezt az ügyet
tűzze ki tárgyalásra.

² Ezeken kívül a rendek még egy külön (4 állandó
és 4 póttagból álló) bizottságot választanak, melynek
kötelessége évenként megvizsgálni azon bankbeli pénz-

A bizottságok által előkészített ügyek a rendek elé kerülnek. Mind a négy rend külön tanácskozik, s üléseik nyilvánosak; ha azomban valamely rend jónak látja, zárt ülést is tarthat. Szükség esetén mind a négy rend összegyűlhet közös tanácskozásra, de közösen határozniuk nem szabad.

A tanácskozások nyelve ez idő szerint a nemesi, polgári és papi rendben a svéd; a parasztrendben pedig jobbára a finn, de részben a svéd is, a mi kissé nehézkessé teszi a tárgyalások menetét, mert minden beszédet tolmácsolni kell.

Az egyes határozatokról a jegyzőkönyv átküldésével tudósítják egymást a rendek. Alaptörvényt hozni, megváltoztatni, magyarázni vagy eltörölni csak az uralkodó előterjesztésére s mind a négy rend beleegyezésével lehet; ugyanez áll a kiváltságokra és adókra nézve is. Más kérdésekben elég három rendnek beleegyezése; ha azomban két rend mellette, kettő pedig ellene van valamely indítványnak, akkor ennek eldöntése a következő országgyűlésre marad. De ha az ügy halasztást nem tűr, akkor az illető bizottságot kiegészítik hatvan emberre; ez a bizottság most szótöbbséggel dönt az ügyben, és a mit a többség

tárat, melyek a rendek felelős gondviselése alá vannak helyezve.

elfogad, az úgy tekintendő, mint a rendek határozata. A szavazó-cédulák kinyitása előtt minden szavazásnál félre kell tenni egyet, és szavazat-egyenlőség esetén ez dönt.

Az országgyűlés határozatait minden képviselő aláírja; ezen határozatokat aztán az országgyűlés feloszlata napján az ország marsallja átnyújtja az uralkodónak vagy helyettesének, ki az országgyűlést berekesztettnek nyilatkoztatja ki.

Végül álljon még itt egy kis statisztikai kimutatás a képviselők számáról a négy utolsó országgyűlésen:

	1863—64.	1867.	1872.	1877—78.
Nemesi rend	154	124	110	121
Papi rend	33	27	37	36
Polgári rend	38	31	38	45
Paraszt rend	48	56	56	59
Összesen	273	238	241	261

VI.

A finn elem harca a svédvel.

Finnország hat évszázadon át volt egyesítve Svédországgal, de nem mint társország, hanem mint provincia. Ezen idő alatt az önállóságnak nagyon kevés nyomát találjuk éjszaki rokonaink történetében; a svédek voltak itt az urak, ők terjesztették az országban a nyugateurópai műveltséget, és a svéd szellem mindenben rajta hagyta a kezenyomát.¹

¹ Természetesen a neveken is, azért ne csodálkozzék az olvasó, hogy ebben a cikkben csak egy finn nevet talál. A dolog genesisé igen egyszerű. A középkorban ritkán találunk családneveket; néhány akad ugyan, mint Karhu, Härkä, Paljaspää stb., de rendszeren csak apjáról nevezték a fiút, mint pl. Mikko Paavalinpoika = Pálfi Miklós. A XVI. század vége felé már kezdték használni a latinositott és görögösített neveket; így lett pl. Pakkanen-ből (= fagy) Frosterus; Kalajokiból Calamnius; Joutsen-ből (= hattyú) Cygnaeus; Helala-ból Helander, Hällä-ből Helenius; Hyömäki-ből Hymander; Lavola-

A katolikus egyházzal meghonosult természetesen a latin nyelv is, és az egyházban csak

ból Lavonius; Lukka-ból Lukander; Mola-ból Molander; Närvä-ből Nervander; Pelo-ból Pelander; Runko-ból Rungius; Salo-ból Salenius; Toppila-ból Topelius; Wiisas-ból Wisius stb. stb. Így volt ez a mult század elejéig, mikor a svédes nevek kezdtek divatba jönni: az -inus, -enus végű nevekből elhagyták az -us-t, például így lett a hajdani Tammela finn névből először Tammelinus, azután Tammelin; Salmela-ból Salmelinus, azután Salmelin stb. stb. Sokan még svédesebb neveket vettek föl, s ekkép keletkeztek Finnországban a -berg, -ström, -qvist, stb. végű nevek, melyeket most ezrivel lehet találni. Ezek részint elferdítései, részint fordításai a finn neveknek, részint pedig egészen önkényesen fölvett nevek. A művelteknek általában latinos, görögös vagy svéd nevük van, mert a mint az iskolába jöttek, az igazgató letétette velük az apjuk becsületes finn nevét, mivel az «parasztos», és valami «művelt» hangzású nevet parancsolt rájuk, mely azután rajtuk is maradt. A mesteremberek természetesen szintén nem akartak hátramaradni a «műveltségben», azért fölszabadulásukkor rendesen ők is fölvettek valami -us, -ander, -gren, -qvist, -ros stb. végű «művelt» nevet, hogy valaki «parasztnak» ne tartsa őket. Csak a legújabb időben kezdte meg néhány fennomán író megint a finn nevek használatát; de csodáljuk, hogy a nevek finnesítése nem terjed nagyobb mérvben, holott az itt igen könnyen megy. Nem kell ugyanis engedélyt kérni a kormánytól, mint nálunk, hanem egyszerűen kinyilatkoztatja a hivatalos lapban, hogy neve a mai naptól fogva ez meg ez, s azal megvan.

annyi szerepe volt a nép nyelvének, hogy Stjernkors Manó püspök rendeletére a Miatyánkot, Ave Mariát, apostoli hitvallást és a gyónási formulát finnül olvasták. Az oktatás nyelve szintén a latin volt, de a törvénykezésé nem: ott kezdettől fogva a svéd uralkodott. A potestantizmus első teendője volt, visszahelyezni a nemzeti nyelvet természetes jogaiba, azért az első finn reformátor, Agricola Mihály turkui püspök még wittenbergi tartózkodása alatt elkezdte fordítani az új-szövetségi szentírást finn nyelvre, s ő adta ki később a legelső finn könyveket, nevezetesen egy abc-könyvet 1542-ben, katekizmust, imádságos könyvet, valamint az egész új testamentomot 1548-ban. Hanem alig vették észre a svédek, hogy a finn vallási irodalom terén mily mozgalom támadt, rögtön lépéseket tettek ennek elnyomására, s e végből Agricola halála után 1558-ban egy svéd papot ültettek a turkui püspökségbe. Ezzel azonban a finnek nem voltak megelégedve, azért már öt év múlva elmozdították és Juusten Pált neveztek ki helyébe, ki azután folytatta Agricola irodalmi munkásságát. Az egyházban így lassankint mind nagyobb és nagyobb tért kezdett elfoglalni a finn nyelv; 1642-ben megjelent Stockholmban az egész szentírás finn fordításban, s ez már csak azért is nevezetes, mert föeszközlője egy svédországi születésű egyetemi tanár, Petrus Eskil

volt, ki annyira megtanulta a finn nyelvet, hogy megírta ennek nyelvtanát is. Ebben az időben a papság gondoskodása folytán az olvasni tudás is mindinkább terjedt a népnél, és 1649-ben Oxenstjerna Axel fölállította az első finn népiskolát Kemiő egyházkerületben. Azonban a svéd urak gondoskodtak arról, hogy a finn nyelv nagyon általánossá ne legyen; a nép köréből természetesen nem szoríthatták ki, tehát minden áron azon voltak, hogy legalább a művelt körökből szoruljon ki. Ez leginkább az iskolák által történt, melyekben a latin nyelv helyébe legnagyobb részt a svéd lépett, mint a tanítás nyelve, ámbár a tankönyvekben rendszeren a finn nyelv is ott volt a svéd mellett, míg a tanítványok megtanulták az utóbbit. Ez által elérték azt, hogy a svéd nyelv mind nagyobb tért hódított magának a művelt és tudós körökben, s a nemzet nyelve; a finn nyelv, csak a kunyhók lakóinak nyelvévé lett.

A svédek tehát mindent elkövettek arra, hogy az önálló nemzetiség tudata kihaljjon a finn népből, azonban céljukat nem érték el: a nemzetiségi érzést el tudták ugyan altatni, de megölni nem. Életben volt az az egész svéd uralom idejében, mutatkozott is, hol világosabban, hol homályosabban, de egész öntudatra nem tudott ébredni soha. A finn nép nemzeti élete a svéd uralom alatt hasonló volt a delejes álomhoz, melyben az

ember él, lélezkik, mozog, de csak azt teszi, a mit a delejező parancsol; hanem ebből az álomból föl kellett végre ébrednie a népnek. Svédországnak kétségkívül halálával tartozik a finn nép azért, hogy tőle nyerte a nyugateurópai műveltséget, de azért az iskolázásért busásan megfizette tanítójának a tanpénzt, mert hat évszázadon át volt védőfala Svédországnak a keletről fenyegető veszély ellenében, és Németországban is sokszor finn fegyverek vívták ki azon győzelmeket, melyekkel a svéd történelem dicsekszik. Ezen szolgálatokkal Finnország leróttá háláját a svédek iránt, és végre mint egy hosszú álomból ébredve, észrevette, hogy most már nemcsak szükségtelen, hanem határozottan káros is a svéd gyámkodás. A kötelékek, melyek a két országot egymáshoz csatolták volt, már előbb megtágultak az által, hogy Oroszország elfoglalta Finnország egyes részeit, míg végre 1809-ben egész Finnország Oroszországhoz lőn csatolva. Ezen elszakadásnak okai nem voltak ugyan nemzetiségiek, hanem tisztán politikaiak, de már néhány évtizeddel az elválás előtt, a nemzetiség terén is új mozgalom, új élet támadt, s ennek főtényezője Porthan Henrik Gábor (sz. 1739., † 1804.), turkui egyetemi tanár volt. Porthant a finn történelem atyjának szokták nevezni, mert ő volt az első, a ki a finn történetet mint önállót, Svédország történetétől

elkülönítve vizsgálta. Tanulmányai tárgyává tette saját nemzete állapotait, régiségeit, nyelvét és nemzetiségét, s nem volt hazafias ügy, melyet tudományával és buzgalmával elő ne mozdított volna. Hatása egészen tudományos volt ugyan, és céljai nem voltak politikaiak, de ezekből mégis kivilágolt az, hogy Finnország lakossága külön nemzet, melynek a történelemben külön helye van. Az ekképpen fölébresztett nemzeti érzés az 1808–9-iki események után néhány hazafiban mind élénkebbé és élénkebbé kezdett válni, mire fontos tényezők folytak be. Igen különös, de való, hogy maga Svédország is hatással volt a finn nemzeti szellem élénkítésére. A svéd irodalom a jelen század elején ugyanis nagy változáson ment át; a szépirodalom III. Gusztáv idejében a francia minták szűk keretében mozgott, s a többi irodalmak ott majdnem ismeretlenek voltak. Csak a jelen század elején ismerkedtek meg a svéd írók Shakespeare-rel, még később Goethével, Schillerrel és más német írókkal, s ez által természetesen ott is reakció támadt a régi classicismus ellen, s e reakció fő képviselője az új vagy ú. n. phosphoros iskola volt, mely a többi romantikusokat követve, bizonyos eredetiséget kívánt a költészetben, s mely legszívesebben népies tárgyakat dolgozott föl. Ebből természetesen az következett, hogy megszerették a népköltészetet, azután magát

a népet és nemzetiséget is. Ehhez a szellemi mozgalomhoz csatlakoztak Turku (Finnország akkori fővárosának) fiatal írói is, kik «Aurora-szövetség» név alatt egyesületet alapítottak és egy *Mnemosyne* című svéd folyóiratot adtak ki (1819—1823). A finnek nemzeti lelkesedésének csakhamar híre ment Svédországban is, és egy 1810-ben megjelent svéd könyvecskében (*Lyceum*, I. füzet, 6. l.) már szó van a «fennomániáról», mely napról-napra jobban terjed a turkui egyetemen. És a finnek csakugyan, ha nem is «mániával», de mindenesetre nagy buzgalommal kezdték művelni nyelvüket; Judén Jakab abban az időben írta finn költeményeit, melyek tiszteletreméltó helyet biztosítanak neki a finn irodalomtörténetben, — s ezenkívül követelni kezdte, hogy a finn nyelv az iskolák és a törvénykezés nyelvévé tétessék; Renvall Gusztáv kiadta finn szótárát, valamint Becker Reinhold finn nyelvtanát; Gottlund Károly Axel megkezdte philologiai tanulmányait, és Topelius Zakariás népdalokat gyűjtött, míg másrészt Sjögren János András a rokon nyelvekre fordította figyelmét.¹ De valamennyi

¹ Az ő nyomdokaiba lépett később Finnország legnagyobb fiainak egyike, az európai hírű Castrén Mátyás Sándor, ki előbb az egyetemen a klasszikus és a sémi nyelveket tanulmányozta, azután a rokon nyelvek és népek tanulmányozására adta magát. Egy ideig a

közt legnagyobb feltűnést okozott az *Åbo Morgonblad* (vagyis: *Turkui reggeli lap*) című politikai lap szerkesztője, Arwidsson Adolf Iivar, ki akkor magántanár volt az egyetemen. Ő az 1809-iki nagy állami változások alkalmával lelkesült szózatot intézett a hazafiakhoz, követelvén, hogy az ország jövődjét ezután önálló alapra fektessék, a nemzeti nyelvre és nemzeti történelemre támaszkodva; és ő volt az, ki fennen hangoztatta: «Svédek már nem vagyunk, oroszokká nem lehetünk, tehát finneké kell lennünk». Haném a rettenthetlenség, melylyel a meglevő állapotok ferdeségeit ostorozta, bántotta a kormányt; Arwidsson lapját betiltották, őt magát pedig elűzték az egyetemről. Azomban a mag el volt hintve, a

lappok, a karjalai finnek, szamojédek és zürjéneknél tartózkodott, majd 1845—49-ig a Szibériában lakó rokon népek közt járt, roppant nehézségekkel, veszélyekkel és sokszor nyomorral is küzdve. 1851-ben a finn nyelv és irodalom tanára lett a helsingforsi egyetemen, de már 1852-ben elragadta a korai halál. Castrén roppant munkássága bámulatos szorgalomról tanúskodik; zürjén, cseremisiz és osztják nyelvtanát, valamint a lappok nyelvéről írt értekezéseit útazásai közben adta ki latin, német és svéd nyelven; lefordította a *Kalevalá*-t is svédre. Hátrahagyott munkái halála után tizenkét kötetben jelentek meg a pétervári akadémia kiadásában ezen címmel: *Castrén's nordische Reisen und Forschungen*.

szó ki volt mondva, hogy «finnekké kell lennünk», és ez lőn azután a hazafiak jelszava. De nem kell hinni, hogy Arwidsson szavai mindjárt megtették hatásukat; nem is tehették, mert akkor még nem volt a finneknek semmijük, a mire a hazafiak nemzetiségi törekvésükben támaszkodhattak volna. Az az idő külömben sem volt kedvező ily nemzeti-ségi törekvéseknek; az ország a háború után ki volt merülve, a nép nem bízott az új viszonyokban és félt minden változástól. «A legbátrabbak is» — mondja Meurman Agathon, a Snellman munkáihoz írt előszavában — «elvesztették minden bizalmukat az ország önállóságára nézve, szóltanul rejtették szívébe sötét sejtelmeiket, csupán, hogy úgy mondjuk, passiv ellenállással kísértvén megakadályozni minden változást, bármily szükséges legyen is. Lassanként meglankadt a szellemi és irodalmi élénkség is. Nemsokára a többség nem talált semmi óhajtani, sem semmi remélni valót. A hivatalnokok, a műveltség igazi képviselői, egyhangú rendszerességgel haladtak előre az előléptetés szabályos fokain, megkapták fizetésüket a meghatározott napon, takarékosan élvén, valamit félre is tettek belőle a jövő időkre, és így még csak fizetés-felemelésért sem folya-modtak. Lehet-e tehát csudálni, hogy ők a legteljesebb meggyőződéssel hitték, hogy minden oly jól van, a mennyire csak lehet. Ha szívük néha

mégis kívánt, mint az emberi szív általában kívánni szokott, valami tárgyat a lelkesülésre, azt megtalálták Oroszország hatalmasságában, Sz.-Pétervár fényében, Szt.-Pétervár tudományosságában és művészetében. Arról a Svédország iránti háláról, melyet most oly szorgalmasan prédikálnak, akkor csudaképen sem lehetett hallani semmit. Ha Svédország nevét említették, azt némi szánakozással tették, szegénysége miatt. Hogy létezik finn nemzet, az egynek sem jutott eszébe. Hogy ilyen körülmények közt semmiféle élénkség sem lehet semmi téren, az nagyon természetes. A földművelés pangott, ipar sem volt, még kevésbé irodalom. Hogy is lehetett volna valakinek valami mondanivalója? Az egyetemen előadásokat tartottak, buvárkodtak, és csodálták a maguk rendkívüli tudományosságát. Az a kevés is, a mi dissertatióképen megjelent, latinul volt írva, és az ország ezekről nem tudott semmit, de azt hitte, hogy nem is szükséges rólok tudnia semmit. Hiszen ott hivatalnokokat neveltek a fiúkból; nem elég-e az? A hivatalnok-korszak fagyasztó légkörében minden élettelen volt, minden meg volt halva.»

Ilyen sötét korszak következett a nemzeti lelkesedésnek azon hirtelen föllobbanása után, melyről fönnebb volt szó. De ezt a sötétséget esakhamar megint fény váltotta föl, s ez a fény

nem volt gyorsan feltűnő, de épp oly gyorsan eltűnő üstökös csillag fénye, hanem a hajnal derűje, mely a nap feljöttét jelentette a nemzeti-ség egén.

Különös, hogy valamint a hitujítás korában, úgy most is vallási mozgalom adta meg az első lökést. A harmincas években megkezdődött a pietistikus mozgalom, mely a burokratia nagy borzalmára és minden üldözése dacára nagyban terjedt. Főapostola egy finn paraszt volt, s erről eszükbe jutott a művelteknek, hogy parasztok is léteznek. A pietisták gyűléseiben majdnem kizárólag finnül beszéltek, mert ez volt a mozgalom vezetőjének nyelve, s a testvérek túlnyomó része csakis ezt értette. Ez által néha a finn nyelv társalgási nyelvvé is lett, és a nyelvészek után a pietisták voltak az elsők, kik megkísérették tiszta finnséggel beszélni és írni. Így keletkezett a vallási mozgalomból nemzetiségi mozgalom.

Ehhez járultak más körülmények is. Az 1830. év október havában egy vasárnap reggelén két fiatal finn magister, Lönnrot Illés és Lindfors Márton, élénk vitában volt egy régi finn könyv fölött, melynek újra nyomtatását az utóbbi szükségesnek látta. De miképpen? kinek költségén? Ekkor megvillant agyában az a gondolat, hogy Helsingforsban irodalmi társaságot kellene alapítani a finn irodalom emelésére és terjesztésére.

És a fiatal Lindfors nem is nyugodott addig, míg a szó tetté nem vált, s ekkép született meg 1831-ban a «Suom-laisen Kirjallisuuden Seura» («Finn Irodalmi Társaság»). A másik fiatal magister, Lönnrot Illés pedig pedig útnak indult népdalokat gyűjtögetni, bejárta Finnországot és orosz Karjalát, s már 1835-ben kiadta a «Seura» költségén a *Kalevalá-t*, ezt a remek nép-époszt, mely bátran állítható a világirodalom többi nagyszerű nép-eoszai mellé. Ezen éposz megjelenése nagy esemény a világirodalom történetében, de még nagyobb jelentőségű esemény a finn nemzeti mozgalmakra nézve. Mint fönnebb mondtuk, Arwidsson szavai a maguk idejében nem hathattak az egész népre, mert nem volt alap, melyre a nemzetiségi törekvéseket fektetni lehetett volna; — Lönnrot megadta ezt az alapot. Most a hazafiak büszkén hivatkozhatnak arra, hogy egy nép, mely oly lángeszű époszt tudott megteremteni, mint a *Kalevala*, bír annyi szellemi erővel, hogy helyet követeljen magának a nemzetek sorában; ilyen nép nem pusztúlhat el, nem vesztheti el nemzetiségét, nyelvét, annak élnie kell és föl kell virúlnia.

Azomban a művelt közönségre a *Kalevala* nem tett oly nagy hatást, mint várni lehetett volna, mert ennek légköre rá nézve már idegen légkör volt, nyelve idegen nyelv. Akkor aztán föl-

lépett egy költő, ki a «műveltek» nyelvén, azaz svédül szólt a «művelt közönséghez»; ez volt Runeberg János Lajos. Ő idegen nyelven, svédül írt ugyan, de azért testestül-lelkestül finn volt, s dalai át vannak hatva a legtisztább hazafiasságtól és nemzeti lelkesedéstől.

A mag tehát el volt hintve, de még nem kelt ki. Minden hazafinak ajkán lebegett egy szó, egy óhajtás, de még jönnie kellett egy férfinak, a ki ezt a szót, ezt az óhajtást kimondja. Végre megjött az is. 1844-ben föllépett Finnország legnagyobb embere, Snellman János Vilmos, kiben a lángésszel rendkívüli merészség, határozottság és rendületlenség párosult s mindezeket folyton táplálta a lángoló szeretet hazája és nemzete iránt. Snellman mindjárt fölléptekor megragadta vas kezével a nemzeti mozgalom gyepelőit és ezeket holta napjáig kezében tartotta. Első és legszükségesebb teendő volt a finn nyelvet kiemelni elnyomott állapotából s az iskola, a műveltség és irodalom nyelvévé tenni. A finn nyelv abban az időben annyira el volt nyomva, hogy ennek csak lehetőségére is gondolni nagy merészség volt, s mindenki azt hitte, hogy ez lehetetlen. De oly vasakarató férfi, mint Snellman, semmit sem tart lehetetlennek, a mit joggal lehet követelni. Lapot alapított *Saima* cím alatt, melyben kérlelhetlenül ostorozta a meglevő állapotokat és vaskövetkeze-

tességgel mutatta ki, hogy ezeknek meg kell változniuk, mert a kor szelleme követeli, s ez az igazságos követelés nem ismer akadályokat, nem fél az ellenállástól. Nekünk van — úgymond — saját hazánk, saját határunk, saját kormányunk, saját pénzügyünk, ebben a hazában egy nép lakik, melynek saját nyelve, saját nemzetisége van, ezt meg kell óvni és föl kell virágoztatni, s ennek szolgálatában a legesekélyebb erők is hasznavehetők, mindenki találhat valami jóra való, erejének megfelelő teendőt, ha csak szereti azt a népet, melyben él, melynek költségén nevelkedik és élvezi élete előnyeit. Tegyük a nép nyelvét a műveltség nyelvévé, hozzuk mozgásba ez által a nép szellemi erejét, s akkor semmiféle külső erőszak nem tehet bennünket tönkre. — Természetes, hogy ez a tan lelkesedést keltett a fiatalságban, mert ez nem riad vissza csüggetegen a látszólagos lehetetlenségektől; a haza és nemzet szent nevének említésére föllelkesült, és örömmel hallotta a szavakat, hogy nincs oly csekély erő, mely a haza szolgálatában hasznossá ne válhatnék. De visszhangra találtak Snellman szavai nem csak a fiatalságban, hanem azoknál is, kik már munkabíró korban voltak, és már néhány hónap mulva hatalmas sorokban állta körül a nagy férfiút az új «fennomán» párt.

A bürokratiát ennek láttára félelem fogta

el, mert minden gépszerűsége dacára is volt anynyi belátása, hogy szíve mélyén a fennománok követelését észszerűnek és jogosnak, s így önmagára nézve veszedelmesnek ismerje el. Még egy év sem telt el tehát, és már megalakult az ellenpárt, a svekománok pártja, akkor még névtelenül ugyan, de ugyanazon programmal, mint most. Fűnek-fának panaszolták, hogy az az örjöngő párt egy csapással meg akarja szüntetni a svéd nyelv használatát Finnországban; bizonyították, mily határtalan igazságtalanság volna ez a svéd ajkú lakosság irányában; hogyan menne tönkre az ország egész műveltsége, ha arra kényszerítenék a tudósokat és hivatalnokokat, hogy finnül is tudjanak stb. Ebhez járult később még egy «fontos» érv, t. i. az, hogy Finnország nagy halálával tartozik Svédországnak azért a sok jóért, melyben általa részesült, s ennél fogva halálos vétek volna a svéd nyelv uralmát megszüntetni.

Természetes, hogy Snellman szörnyű veszedelmes államfölforgató forradalmár volt az ő szemükben, kinek minden áron szárnyát kellene szegni. Meg is tettek mindent, a mi csak tőlük telt, hogy elhallgattassák. Hatalmas fegyver volt kezükben a cenzúra, melyet mind szigorúbban és szigorúbban alkalmaztak ama félelmes kis lap ellenében. Csakhogy Snellman nem volt az az em-

ber, a kit az akadályok visszarettentenek; fenyegették mindennel, még azzal is, hogy Szibériába küldik, de ő csak azt felelte, hogy neki mindegy, akár Finnországban, akár Szibériában porladoznak csontjai. Végre látván a svekománok, hogy semmikép sem boldogúlhatnak vele, 1846. végén parancsot eszközöltek ki a *Saima* betiltására. De ezzel nem volt vége a dolognak; a történetet nem történetté tenni nem lehetett. A *Saima* megszűnt ugyan, de az eszmék, melyeket terjesztett, éltek a fennománok szívében, és félő volt, hogy megint csak fölütik fejüket az irodalomban. Erről tenni kellett és a svekománok tettek is róla: 1850-ben kijött egy rendelet, mely megtiltotta, hogy finn nyelven nem szabad kiadni mást, mint vallási és gazdasági iratokat!

Azonban ezzel sem sikerült elnyomni a nemzetiségi mozgalmat. II. Sándor cár alatt sok minden megváltozott Finnországban; az 1850. évi rendelet lassanként feledségbe ment; 1858-ban megalapították az első finn tannyelvű lyceumot Jyväskyläben, 1863-ban pedig ugyanott megnyílt a finn tanítóképző intézet; de a legnagyobb győzelem, melyet a fennománok kivívtak, voltak az 1863. és 1865-iki rendeletek, melyek szerint a finn nyelv 1884. elejétől fogva minden téren teljesen egyenjogú lesz a svédvel; ezeket Snellman eszközölte ki, a ki akkor szenátor volt.

Hanem a küzdelem nem szűnt meg, az foly napjainkban is, mind a társadalmi életben, mind a sajtóban; a két párt épp oly elkeseredett harcot folytat, az egyik valóságos, a másik képzelt jogaiért, mint negyedfél évtizeddel ezelőtt. És mind a kettőnek programja ma is az, a mi volt akkor. A fennománok meg akarják fosztani a svéd nyelvet eddigi bitorolt jogaitól, és a finn nyelvet akarják az oktatás, tudomány, műveltség, irodalom és törvénykezés nyelvévé tenni. Főközlönyeik; a *Kuukauslehti*¹ című havi folyóirat, melynek szerkesztője Koskinen György egyetemi tanár,² továbbá: a svéd nyelvű *Morgonbladet* (szerk. Hagman Ágost), melyben az agg Snellman is gyakran hallatta hatalmas szavát, és végre a népies *Uusi Suometar* (szerk. Löfgren

¹ Azóta, hogy e sorokat írtam, a *Kuukauslehti* megszűnt, és helyébe egy *Valvoja* (Figyelő) című félhavi folyóirat lépett, mely igen ügyesen van szerkesztve.

² Koskinen (családi nevén Forsman) György 1830-ban született Waasaban; jelenleg a történelem tanára az egyetemen s a finn irodalmi társaság elnöke. Körülbelül két évtized óta tényleges feje a fennomán pártnak, s mint tudós és író is az első rangúak közé tartozik; nevezetesen ő írta meg az első teljes finn történetet finnül, s ő egyike azon keveseknek, kik az egyetemen finnül tartanak előadásokat. Két ízben volt országgyűlési képviselő, és mind szónoklataiban, mind hirlapi cikkeiben erélyesen védelmezte a finn nyelv jogait.

Viktor). Ezen valóban nagy gonddal és kitűnően szerkesztett napilap, mely Finnországnak legelterjedtebb lapja, hathatósan védi a finnség érdekeit, és az utóbbi tíz év alatt igen sokat tett a nép műveltségének előmozdítására. Ezekkel szemben állnak a svekománok lapjai, a *Helsingfors Dagblad* és az ultrasvekomán *Helsingfors*, melyek épp úgy kürtölik, mint társaik negyedfél évtized előtt, hogy mily roppant veszedelembé akarják sodorni a fennománok a hazát, s mily roppant hálátlanság volna Svédország irányában a svéd nyelv leszállítása jelenlegi hatalmi polcáról. Hanem az mind csak üres beszéd és kénytelenségből előrántott ürügy; a dolog bibéje egészen más. Minthogy t. i. a művelt emberek svédül beszélnek, sokan egy kis sophismával azt szeretik következtetni, hogy aki tehát svédül beszél, az már eo ipso művelt ember, úr, és egy fejjel magasabb a parasztnál, a ki nem érti ezt a germán «kultur-nyelvet». Már pedig mért legyen az ember «műveletlen paraszt», mikor oly könnyű szerrel lehet «művelt» és «úr»? Ez egy; de van itt még egy másik ok is, t. i. a burokratiai gépezetnek borzasztóan szabályszerű és renyhe mozgása, melynek természetes következménye az, hogy a gépezet minden egyes kis kereke és szegecskéje szent borzalommal viselkedik minden változás és újítás iránt, mert az szabálytalanság.

— Ezek szemében a fennománia valóságos örült-ség, sőt bűntény. — Követelni azt, hogy ők, kik negyven vagy ötven esztendeig azzal üdvözölték egymást, hogy «god dag», most «hyvää päivää»-t mondjanak, vagy hogy az obligát tubákat ne «war so god»-val, hanem «tehkää hyvin»-nel kínálják, — ez vakmerőség, forradalmárság! A paragraphusok híveinek pedig legszentebb kötelessége az ilyen veszedelmes forradalmárokat üldözni és elnyomni, s ezt a svekománok annál könnyebben tehetik, mert most még az ő kezükben van a hatalom. Használják is ezt a hatalmat, ámbár néha nem úgy üt ki a dolog, a hogy ők akarnák. Így pl., hogy csak egy esetet említsek, Helsingforsban volt egy finn tannyelvű állami minta-lyceum, de a svekománok észrevették, hogy ez veszedelmes mérvben kezdi terjeszteni a finnséget a fővárosban, azért 1870-ben áthelyezték egy kis vidéki városkába Hämeenlinnába, s ott van most is. A finnek phlegmatikus természetűek, s nem mozdulnak egy könnyen, de ha megbosszantják őket, ugyancsak neki fognak a dolognak. Úgy volt most is: az elmozdított minta-iskola helyébe újat alapítottak a fővárosban, továbbá négyet a vidéken, s ezenkívül még 5 leányiskolát is, — mind magán-adakozásokból. Így mozditják elő a svekománok néha a fennomániát.

Nem hagyhatom említés nélkül azt a rend-

kívüli önfeláldozást, melylyel a fennománok ügyüket támogatják. A kormánykörökben, mint mondtuk, még a svekománia uralkodik, s így állami segélyre ritkán számíthatnak, tehát maguknak kell áldozniuk, a mennyit csak áldozhatnak. És ezt teszik is mindnyájan, még pedig nemcsak a művelt osztálybeliek, hanem a szegény munkás nép is, és sokszor látni az adakozók sorában szegény napszámost vagy szolgálót, ki néhány pennit visz a haza oltárára; többet nem adhat, de azt szívesen adja.

Hogy a fennománia előbb-utóbb győzni fog, az bizonyos, mert szilárd alapja van a népben, ebben az értelmes, szorgalmas, műveltség után törekvő népben, mely föl tudja fogni hivatását. A fennománia megnyitja a nép előtt a tudomány csarnokát, saját nyelvén közölvén vele az ismereteket. A finn iskolák tanárainak kezébe van letéve a fennománia jövője; a jelenleg elő és munkálkodó felnőtt nemzedék még a régi iskolába járt, svéd nyelven nyert oktatást, s így — fájdalom! — természetes, hogy szívesebben beszél svédül, mint finnül, de a most növekvő nemzedék, mely a finn iskolából kerül ki, az már egészen finn lesz. Örvendetes előjelül szolgálhat az, hogy az egyetemi ifjúság körében már most is többségben vannak a fennománok.

Ezek szerint a svekomániának nem jósolha-

tunk mást, mint bukást, s ez természetes is, mert nincs szilárd alapja a népben. Finnország két milliónyi lakosságának ugyanis csak egy tized része svéd, a többi mind finn. Ezt tudják maguk a svekománok is, azért a történelemben keresnek alapot, de ezzel nem sokra mennek, mert a történelemből csak azt tanulhatják, hogy az a nép, mely nem gondol nemzetiségével és nyelvével, elpusztúl. Svédországtól egyáltalában semmit sem várhatnak, sem politikai, sem műveltségi tekintetben; ha szellemi kölcsönre van szükségük, azt sokkal egyenesebb úton szerezhetik meg; — így tehát nincs egyéb hátra, mint az, a mi előbb-utóbb be fog következni, t. i. hogy az egész svédseget tisztelettel ad acta teszik. Maguk is érzik tehetetlenségüket, és nem tudnak semmi vezéreszmét fölmutatni; és — hogy egyenesen kimondjam — az egész svekomániának tényleges alapja nem egyéb, mint konzervatív közönyösség, melynek egész programja csak annyi, hogy «maradjunk a réginél!» Kényelmes program, míg «intra dominium» vannak; csakhogy, ha a jelek nem csalnak, néhány évtized múlva már «extra dominium» lesznek.

VII.

A finnek Deákja.

Néhány szót akarok szólni arról a nagy férfúró, kiról már az előbbi fejezetben is megemlékeztem röviden. Snellman János Vilmost értem. De ne várjon tőlem az olvasó terjedelmes élet- és jellemrajzot, sem a nagy férfú működésének tüzetes fejtegetését, mert akkor Finnország újabbkori politikai történetét kellene részletesen megírnom, — annyira össze van ez forrva Snellman működésével. Csak rövid vázlatot adhatok tehát, s csak a legfőbb dolgokat említhetem meg.

Az olvasó bizonyára különösnek fogja találni, hogy a finnek legnagyobb emberének, kit méltán nevezhetünk az ő Deák Ferencüknek, szintén svéd neve van. De ennek is megvan a maga története. A Snellman-család ősapja, Juhana Juhananpoika (Jánosfi János) paraszt ember fia volt, és a tizenhetedik század utolsó évtizedében az oului iskolába került, s itt az igazgató

elkeresztelte szorgalmáról és jó tehetségéről Snellmannak; svéd nyelven ugyanis *snäll* annyit tesz, mint: jó, ügyes, szorgalmas.

Snellman János Vilmos 1806-ban született; atyja hajóskapitány volt, de üres óráiban bölcselettel is foglalkozott és tanulmányait papirosra is tette, bár soha sem adta ki; tőle örökölte Snellman hajlamát a bölcseletre. Fiának gondos nevelést adott, és középiskolai tanulmányai végeztével a turkui egyetemre küldötte, hol eleinte papnak készült, de miután erről a szándékáról lebeszélltek, a bölcseleti tanulmányokra adta magát. Turkuban volt akkor is, mikor 1827-ben lángba borult és elhamvadt az egész város; az öreg úr egyszer e sorok írójának jelenlétében nagyon élénk színekben rajzolta az óriási tűzvészt, melynek oltásában mint fiatal egyetemi hallgató ő is igen tevékeny részt vett. Tanulmányait azután külföldi, nevezetesen német egyetemeken folytatta, s csakhamar mint író is föllépett, több latin, svéd és német munkát adván ki Hegel rendszerében,¹ s ezek által a tudományos világ-

¹ *Dissertatio academica absolutismum systematis Hegeliani defensura.* 1835. — *De vi historica disciplinae philosophicae Leibnitii, meditationes.* 1836. — *De spiritu ad materiam relatione.* 1848. — *Försök till en framställning af logiken.* I. Häftet. Helsingfors, 1837. — *Philosophisk elementarkurs: Psychologi.* Stockholm,

ban nem csak otthon, hanem Németországban is elhíresült. Azonban ő nem maradt a pusztá elméletnél; hanem 1844-ben kilépett a politikai élet színpadjára. Az előbbi fejezetben megkísérettem vázlatos képét adni a nemzetiségi mozgalmaknak, melyek Snellman fellépését megelőzték, s melyeknek ő azután főtenyezője és vezetője lett. Elmondtam, hogy a szikra élt a hazafiak keblében, csak még egy férfúnak kellett jönnie, ki lángra lobbantsa. Erre vállalkozott Snellman, mikor a mondott évben megindította a *Saima* című svéd nyelvű lapot, melyben szavakat adott a hazafiak szívében élő érzelmeknek és óhajtsóknak; irányt adott az eddigi céltalan törekvéseknek; buzdította honfitársait a finn nyelv és irodalom emelésére, fejlesztésére, terjesztésére. Kimutatta lángeszének egész éleselműségével, hogy a finn nyelvnek kultúrnyelvvé emelése és a finn irodalom megteremtése életkérdés a finn nemzetre nézve, s azt is hangsúlyozta, hogy a nemzeti szellem ne csak a nyelv és nemzetiség iránti szeretetben nyilvánuljon, hanem a társadalmi és politikai élet terén is. Fölemelte hatalmas szavát a szellemi tétlenség ellen, mely akkor

1837. *Logik.* u. o. 1840. — *Rüttslära*, u. o. 1840. — *Versuch einer speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit.* Tübingen, 1841. — *Läran om staten*, stb.

Finnországban uralkodott, és új életet öntött a társadalomba. Szavai általános föltűnést és lelkesedést keltettek mindenfelé, de másrészt keserű gyűlöletet is. A kormány rossz szemmel nézte, hogy Snellman a meglevő állapotokat bírálgatja és ostorozza, s a cenzúra, mint mondtam, igen sok akadályt gördített működése elé, de Snellman rendületlenül állt, mint a köszirt. Akkor is, mint később, az volt az elve, hogy a meglevő állapotokat föl kell használni mindazon előnyök elérésére, melyeket általuk el lehet érni, s így tehát soha sem szabad a kedvezőtlen állapotok miatt hátrálni s a munkától visszavonulni. Sem szép szó, sem a fenyegetések nem tudták kezéből kivenni hatalmas fegyverét, a tollat; végre tehát a hatalom birtokosai kénytelenek voltak erőszakhoz nyúlni, s a *Saimá*-t betiltani. Snellman akkor (1843—1849) a kuopioi gymnasium igazgatója volt, s minthogy megtiltották neki, hogy a felülvizsgálathoz ne szóljon, annál nagyobb gonddal igyekezett a serdülő nemzedékből jó hazafiakat nevelni. Csakhamar reménye nyílt, hogy ismét szélesebb működési körre tehet szert; az egyetemen ugyanis megürült a bölcsélet tanszéke, s mi lett volna természetesebb, mint hogy Snellmant, a nagy tudományú és európai hírű philosophust nevezték volna ki tanárnak. De ez nem történt meg; az intéző körökben izgága embernek, nép-

lázítónak s a jó ég tudja, mi mindennek nem tartották, a kire a viláért sem lehet rábízni a nemzet díszét, virágát, mert még derék, jó hazafiakat találna nevelni az ifjaktól, pedig a burokrata urak nem akartak belőlük mást neveltetni, mint engedelmes, rendszeresen forgó kerekeket, melyek jól beleillenek a burokratia gépezetébe. Kineveztek tehát egy jó csendes, «gutgesinnt» embert, a ki nem volt oly államfölforgató, mint Snellman, nem sok vizet zavart egész életében, hanem azért ő neki kellett szenvednie Snellman mellőztetéseért, mert a fennománok hatalmas macskazenével tisztelték meg. Snellman tehát tanárság nélkül maradt és meglehetősen szerény anyagi körülmények közt élt családjával; kapott ugyan kecsegtető meghívásokat több külföldi egyetemről, melyek jobban meg tudták becsülni, mint a saját honfitársai, de ő visszautasította a meghívásokat, és megelégedett otthon egy szerény könyvvivői állással! Íme az élet szatirája; egy lángeszű férfiú, ki arra született, hogy egy egész nemzet sorsát intézze, kénytelen e helyett napjait azzal tölteni, hogy a számadási könyv fölött görnyedve az egyszer-egyet számlálgassa. De a nagy szellemeket nem tudja megtörni a kicsinyeskedő hálátlanság, üldözés, mellőzés; nem törték meg ezek Snellman szellemét és akaraterejét sem. Nem gondolt a gyűlölettel, az

üldözéssel, a veszélyekkel, hanem 1847-ben újra a nyilvánosság elé lépett egy *Litteraturblad* című folyóirattal, melyet 1863-ig szerkesztett. Ebben ugyanazon elveket hirdette, mint a *Saimá*-ban, s ugyanazon erélyvel és bátorsággal, mint előbb.

Végre az érdem mégis megkapta jutalmát. 1855-ben trónra lépett II. Sándor cár, és még ugyanazon évben meghítták Snellmant a bölcsélet tanszékére az egyetemen, s e meghívást, nagy örömeire tisztelőinek, el is fogadta. Az egyetemen Hegel bölcséleti rendszerét fejtegette és nagy hatással volt nemcsak a tudományos, hanem a hazafias szellem élesztésére is.

Természetes, hogy ellenségeinek számát ezzel is szaporította, s mikor egyszer azon határozott állítással lépett föl, hogy Finnországnak előnyére van, hogy Oroszországgal van egyesítve, majdnem az egész ország ellene zúdult, mindenféle rágalmakat szórtak ellene, sőt egyenesen hazaárulónak is bélyegezték; ő azonban megvetette a «szóhősöket és szájhonfiakat», kik az ő nagy eszméivel szemben csak üres frázisokat tudtak puffogatni, s egy árva szóval sem védte magát a vádaskodások ellen. Ott állt ő rendületlenül, egy hajszalnyt nem tágitva álláspontjától; dacolt egy egész ország közvéleményével, — s mi lön a vége? Az, hogy csakhamar népszerűbb lett, mint valaha; a kik hazaárulónak nevezték, kény-

telenek voltak elismerni, hogy a haza bölcisének igaza volt, s most senki sem kételkedik többé Snellman mondásának igaz voltában.

A tanárságot 1863-ig viselte s akkor szenátor és a pénzügyek főnöke (pénzügyminiszter) lett, s mindjárt szenátorsága első éveiben kieszközölte az 1863-iki és 1865-iki nyelvtörvényeket, melyek legelőször emelték ki a finn nyelvet előbbi elnyomott állapotából, egyenjogúvá tévén azt a svédde, mint hivatalos nyelvet. Snellmannak köszönhető nagy részben az is, hogy Finnországnak most saját pénze van, ámbár ezt még 1860-ban, tehát még Snellman elődje, Langenskjöld idejében kapta. Azomban mindamellett, hogy Finnországnak volt már saját pénze és bankja, még egy igen fontos teendő várt Snellmanra, mint a pénzügyek főnökére, t. i. meg kellett szilárdítani a finn bank állását és hitelét megint emelni a külföldön. A háborús időben ugyanis az orosz állami bank megszüntette az ezüstpénz kiadását, és a finn bank is, mely köteles volt a saját papirospénzének értékét az orosz papirospénzéhez szabni, kénytelen volt ez okból visszatartani ezüstjét, és beváltatlanul hagyni papirospénzét, minek természetes következménye az volt, hogy az ezüst egészen kiment a forgalomból és a papirospénz értéke leszállt. Snellman végre szokott erélyével kieszközölte az 1865.

nov. 8-iki rendeletet, mely szerint az érepénz az egyedüli törvényes fizetési eszköz Finnországban; s ezen rendelet kiadatása után a finn bank rögtön beválthatta a papirospénzt teljes névértéke szerint. Ezzel Snellman megörökítette nevét a finn történetben, mert ezen pénzváltozás által az általános hitel megszilárdult, s az ország közgazdasági helyzete biztos alapokra lőn fektetve.

Snellman 1866-ban nemességet kapott; 1868. évben megvált a szenátori méltóságtól, s egy ideig még a «Finn irodalmi társaság» elnöke volt, de ezen tisztjéről is csakhamar leköszönt és a magánéletbe vonult vissza. De nem azért, hogy «babérain nyugodjék», mint sok más tenné, mikor a hetedik évtized terhe nyomja vállait. Snellmannak még nem volt szüksége nyugalomra, ő még nem volt öreg, még bírta a munkát. Arca fonnyadt, ráncos volt, alakja összegörnyedt, lába ingadozott, keze reszketett, de abban a megvénhedett, elgyengült testben még mindig az a hatalmas, erős, fiatal lélek lakott, mely évtizedekkel ezelőtt oly nagy mozgalom vezetőjévé tette Snellmant, s mely most is szilárdan állt, bár a lábak roskadoztak; és a reszkető kéz most is a régi erővel fogta a nemzeti mozgalom gyepelőit. A nemzet ki is mutatta háláját és határtalan tiszteletét nagy fia iránt, oly nagyszerű ünnepiességgel üllvén

meg 1881. május 12-dikén Snellman hetvenötödik születése-napját, milyent Finnország még nem látott. Azomban az örömet csakhamar országos gyász követte. Alig két hónap mulva, július 4-dikén villámcsapásként sújtotta mindenfelé a honfiakat az a váratlan gyászhír, hogy a haza atyja nincs többé! Az agy, mely annyi nagy eszmét szült, megszűnt működni, a szív, melyet annyi nemes érzés töltött be, megszűnt dobogni, és a vaskéz, mely oly erélylyel tartotta a kormány rúdját, megmerevedett örökre!

Snellman jellemzésére ide iktatok még néhány sort, melyeket még Finnországban, a nagy férfiú életében s az ő hatalmas egyéniségének közvetlen behatása alatt vetettem papírra:

«Snellman teljes életében vasszorgalmú, munkabíró ember volt, és most is az. Csodálatos, hogy oly életmód mellett, a milyent folytatott, ily késő aggkort érhetett; mert mindig igen keveset aludt, és reggeli három óráig rendszeren íróasztala mellett ült, sőt az is sokszor megtörtént, hogy munkája mellett átvirrasztotta az egész éjtszakát, s íróasztala mellől egyenesen az iskolába ment. Most is így él; mindig hajnalig virraszt, s a mellett igen jól érzi magát. A fennómán pártnak, mint mondtam, most is ő a vezére, s e párt svéd nyelvű közlönyébe, a *Morgonbladet*-be

gyakran ír vezércikkeket, melyeket mindig élvezet olvasni. Csodálatosnak tűnhetik föl, hogy ő, ki teljes világéletében a finn nemzetiség, nyelv és irodalom érdekében működött, egy svéd nyelvű lapba dolgozik, és különben sem írt soha egy sort sem finnül. Azomban a dolog nyitja az, hogy ő, mint az akkori műveltek általában, svéd nevelést kapott, s az ő fiatal korában a művelt körök-ből mindenütt ki volt zárva a finn nyelv, s ezen csak a cselédekkel beszéltek: így tehát természetes, hogy ő sem bírja a finn nyelvet annyira, hogy írhatna rajta, ámbár beszélni elég jól beszéli. Mint svéd nyelvű író határozottan kitűnőnek mondható. Megpróbálkozott az irodalomnak mindenféle terén, s fiatal korában szépirodalmi dolgozatokat is adott ki, de ezeket bölcséleti és politikai írataival később homályba borította. Stílus dolgában legkitűnőbbek hírlapi cikkei. Senkinek sincs Finnországban oly tiszta, világos, erőteljes stílusa, s oly éles, maró szatírája, mint neki; tud írni gyengéden is, de ott van leginkább helyén, a hol ostromozhat, gúnyolhat, kikelhet a nemzeti félszedségek ellen, melyeket kérlelhetetlen szigorúsággal bírál és tesz nevetségessé. Hírlapi cikkei, melyek pl. a *Saima* vagy a *Litteraturblad* hasábjain jelentek meg, nem ephemer érdekű dolgok, nem fölszínes gyári munkák, hanem oly dolgozatok, melyeket ma, évtizedek múlva is

érdekkel lehet olvasni, s gyönyörködhetik e nagy szellem műveiben mindenki, a ki Finnország ügyei iránt érdeklődik, — nemcsak maga a finn nép.

Snellman roppant műveltséggel bír. Nem is szólva nagy történelmi tudományáról, melyet benne mint államférfiban már eleve föltételezhetünk, bámulnunk kell irodalmi ösmereteit, melyek minden művelt nemzet irodalmára kiterjednek. Természetesen alaposan ismeri hazája irodalmát is, és még most is elolvas minden újonnan megjelenő finn könyvet. Ezenkívül roppant pontossággal és lelkiismeretes gondnal követi a külföld minden országának politikai mozzanatait, s e sorok írójához is például mindjárt az első találkozásakor azt a kérdést intézte: — «Mért bántják önök mindig azt a Tisza Kálmánt?» — Széleskörű ismeretei tették lehetőségessé, hogy a *Litteraturblad*-ban mindenféle szakba vágó munkákat bírált, s mindenikhez érdemlegesen szólott hozzá.

Roppant szorgalmát és kitartását mutatja az, hogy neje halála után öreg ember létére elkezdet zongorázni tanulni, s csakugyan meg is tanult, és mindig zsoltárokat játszott. Ez magában véve igen jelentéktelen körülmény, de mégis tanúsítja, mily akaraterő lakik benne. Igazi finn természet. A mit egyszer a fejébe vett, azt végre

is hajtja, ha törik, szakad is ; így tesz kis dolgokban, de így az ország dolgaiban is. Határozott, szilárd, egész a nyakasságig, és programjától egy hajszálnyira sem tágít, s nincs hatalom, amely engedelkenységre bírja. Olyan mint a százas tölgy, mely törik, hogyha törnie kell, de hajlani nem hajlik.»

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VIII.

Közigazgatás.

Finnország nyolc kormányzóságra vagy megyére¹ van osztva, s mindegyiknek élén egy kormányzó áll. A kormányzókat a szenátus gazdasági osztályának ajánlatára egyenesen az uralkodó nevezi ki, s ők a megye székhelyén kötelesek lakni. Nekik kötelességük fölügyelni arra, hogy a rendet és közbiztonságot senki se háborítsa meg a kormányzóságban; hogy a hivatalnokok teljesítsék kötelességüket; hogy a bűntények napvilágra jőjjenek, s a bűnösök a törvényszék elé kerüljenek; hogy hamis mértékeket senki se használjon; hogy az utak jó karban legyenek, stb. stb.

¹ Finnül: lääni, a svéd län (német: lehn) szóból. Ez az elnevezés a régi feudális rendszer maradványa, mert a kormányzóságok a középkorban nem is voltak egyebek, mint hűbér-tartományok, s kormányzóik legnagyobbbrészt hadvezérek voltak.

Minden évben jelentést kell küldeniük a cárhoz a megye állapotáról, úgy szintén a szenátusnak is számot kell adniuk a földművelésről, kereskedésről stb. keresetmódokról. Ugyanezekről minden ötödik évben kimerítőbb jelentést kell beadniuk a szenátus gazdasági osztályához.

A megyék járásokra (kihla- v. voutikunta) vannak osztva. Minden járásban van egy járásbiztos (kruununvouti, svédül: kronofogde) és egy adó-összeíró (henki-kirjoittaja, svédül: häradskrifvare), kiket a kormányzó ajánlatára a szenátus gazdasági osztálya nevez ki. Az előbbi beszedi az adókat és számot ad róluk, eszközli a végrehajtást, fölügyel a bérbeadott korona-birtokok és épületek, továbbá az utak, hidak stb. jó karban tartására. Az adó-összeíró évenként népszámlálást tart, külön járási telekkönyvet és adólajstromot vezet, kiveti az adókat, és a beszédetkről számadást küld a kormányzónak, stb.

A járások megint rendőri körökre oszlanak, s mindegyiknek élén egy nimismies, azaz falusi rendőrfőnök áll, kit a kormányzó nevez ki. Annak kötelessége a közrend fönntartására fölügyelni, a bűnösöket vád alá helyezni, a szökevényeket nyomozni, az utakra, hidakra fölvigyázni, stb. Az ő parancsa alatt állanak: a hídbiztos és az erdész.

A járások száma 57, a rendőri köröké pedig

250. Az előbbiek nagysága és a lakosok száma igen különböző. Legnépesebb az ilmajoki-i járás Waasa-megyében, mert lakosainak száma 59,526; leggyéresebb népességű pedig a lappföldi járás, melyben csak 6476 lélek lakik. Pedig az utóbbi legnagyobb járása Finnországnak; területe 1052 □ földr. mfd., míg a legkisebb kerületé (Piikkiö, Turku-megyében) csak 18·5 □ földr. mfd.

A városi közigazgatás a városi tanács kezében van, s ez a tanács a megye kormányzójának főnhatósága alatt áll. Tagjai: a polgármester — kinek jogvégzett embernek kell lennie, — és a tanácsosok s ugyanezek képezik a városi bíróságot is. A polgármestert a megválasztott három jelölt közül a cár maga nevezi ki. Azon városokban, melyekben nincs külön főkapitányság, a városi tanács kötelessége a rendőri fölügyeletről is gondoskodni.

Falun minden hitközségnek külön közigazgatása van, hacsak e célból más községgel vagy községekkel nem egyesül. A község ügyei fölött a községi gyűlés határoz, s ebben részt vehet «minden jóhírnevű községi lakos, vallás-külömbőség nélkül, ha finn alattvaló, teljes-korú, községi adót fizet, legfeljebb egy évi adóval van hátralékban, és nem cselédje másnak». (Ugyanez áll a városi községekre nézve is.) Szavazásnál mindenkinek annyi szavazata van, a hány adófillér

van rá kivetve. A községi gyűlés elé tartoznak a község gazdasági ügyei, az elemi oktatás, közegészség-, szegény-ügy stb. A végrehajtó hatalom a gyűlés által választott községi esküdtek kezében van, kiknek száma az elnökön és al-elnökön kívül legalább öt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IX.

Törvénykezés.

Ha a finn-magyar rokonság még bizonyításra szorúlna, az én argumentumaim között nem utolsó helyet foglalna el az, hogy finn atyánkfiai épp úgy szeretnek pörösködni, mint jómagunk. Ha Péter és Pál uraimék össze találhatnak veszni a fülemüle füttyén, nagy haragosan beállítanak a járásbirósághoz, városban meg a városi bírósághoz, igazságot keresni; minthogy pedig a bíró nem lehet mai napság oly részrehajlatlan, hogy a fülemüle füttyét se Péternek, se Pálnak oda ne ítélje, a pöre-vesztett fél appellál az udvari törvényszékhez, s innen, ha kell, még a szenátushoz is. De már innen feljebb nincs appelláta, s a fülemüle-füttyé azé marad, a kinek a szenátus odaitélte.

Nekünk nincs semmiféle pörös ügyünk, mi csak semleges szemlélők vagyunk, azért törvényszéki sétánkat megfordított rendben is tehetjük,

azaz fölülről kezdhetjük meg. A legfőbb ítélőszéknél, a szenátus igazságügyi osztályánál már járunk, lássuk tehát most mindjárt az udvari törvényszékeket. Ilyen három van: a turkui, waasai és a viborgi. Az első alá, mely 1623-ban alakult meg, az illető városi bíróságokon kívül 19 járás tartozik; székhelye Turku, az ország előbbi fővárosa. Arra, hogy az ülés határozatképes lehessen, legalább öt tag jelenléte szükséges. A waasai udvari törvényszék, mely alá 15 járás és az illető városi bíróságok tartoznak, jóval fiatalabb; ezt 1776-ban állították föl, és székhelye Waasa városa. A viborgi 1839 óta áll fenn, s 23 járás tartozik alája, az illető városi bíróságokkal együtt.

A szenátusnál és az udvari törvényszékeknél írásban adják elő ügyeiket a felek, az alsóbb fokú bíróságoknál ellenben rendszeren csak szóval. És — hihetetlen bár, de való, — Finnországban nincsen ügyvéd; a peres felek (még a parasztok is) legtöbbször személyesen viszik ügyeiket a bíróság előtt, s általában mindenki védheti a maga vagy a más ügyét, ha nem is tett semmi jogi vizsgálatot.

A városi bíróságok száma ez idő szerint 31. Ezeknek tagjai a városi tanácsosok, s elnökük a polgármester; jogérvényes ítélet hozására elegendő három tag jelenléte. Közvádlóként a városi ügyészek szerepelnek.

Falun a legalsó bíróság a járásbíróság, melynek tagjai: a járásbíró (mint elnök) és tizenkét esküdt, kiket az előbbi a járás tisztességes és értelmes parasztgazdáinak közül választ. Ez az esküdt-szék nem hozhat jogérvényes ítéletet, ha nincs jelen legalább is öt tagja. Mikor ítélethozatalra kerül a dolog, a bíró előadja az ügyet az esküdteknek, és tudatja velük, hogy a törvény mit mond az illető esetre; ha az esküdtek nincsenek egy véleményen a bíróval, hanem maguk közt megegyeznek, akkor az ő ítéletük dönt, nem pedig a bíróé; ha ellenben nem egyhangúlag ellenzik a bíró véleményét, akkor az utóbbi emelkedik ítélet-erőre. Minthogy a járások legnagyobb részt igen nagy terjedelműek, a járásbíróságnak több székhelye van, s az egyik évben itt, a másikban amott, a harmadikban megint másutt ülészek, és így tovább. Hogy a bíróság mikor és hol ül össze, azt a hírlapokban és a szószékről tudatják a néppel. Ilyenképpen az 57 járás bíróságainak száma 216-ra növekszik, de ezek évenként csak kétszer, tavasszal és ősszel, és csak rövid időre ülnek össze. Innen van aztán, hogy némelykor a peres ügyek roppantúl fölhalmozódnak, és hogy ha valami pert egy tanú elmaradása vagy valami más akadály miatt az egyik ülészekben nem lehet letárgyalni, akkor félévi halasztást szenved, s néha többet is, a mi sok nehézségre ad okot.

Csak törvényszabta kivételes esetekben híhatja össze a járásbíró az esküdteket rendkívüli ülésre. Az országgyűlésen több ízben tettek ugyan már indítványokat a járásbíróságok állandósítására, de a parasztok mindig elleneztek, mert attól félnek, hogy ha egyszer az embereknek alkalmuk lesz mindjárt első haragjukban a bíróhoz szaladni, akkor sokkal több lesz a pör mint most, mikor sokan szépen kiegyezkednek addigra, míg az esküdtszék összeül.

Valamennyi törvényszéknek főfelügyelője a procurator vagy államügyész, kinek kötelessége ügyelni arra, hogy minden hivatalos testület és személy szigorúan ragaszkodjék az ország törvényeihez. Neki joga van részt venni a szenátus ülésein, továbbá átolvasni jegyzőkönyveit, és megjegyzéseket írni beléjük, ha szükségesnek látja. Ezenkívül átvizsgálja az udvari törvényszékek jelentéseit, és ezekre is megteszi észrevételeit a főkormányzó előtt. Ha a főkormányzó vagy a szenátorok valamelyike valami hivatalos ügyben eltér a törvénytől és az érvényben levő rendelektől, a procurator köteles őt meginteni, s ha ennek nincs foganatja, jelentést tenni a dologról magának a cárnak.

Egyházi ügyek.

Mint már fönnebb említettem, a lutheránus vallás Finnországban az uralkodó, s a népességnek legnagyobb része ezt követi. Az egész ország egy érsekségre és két püspökségre van osztva; az érsek székhelye Turku, a két püspöké pedig Porvoo és Kuopio. Mind a három egyházi megye ügyeit egy-egy káptalan intézi, melynek elnöke a püspök (illetőleg érsek), tagjai pedig: a székes-egyház lelkésze és még két — a megyebeli papok által három évre választott lelkész. A püspököt a megyebeli papok által titkos szavazás útján választott három jelölt közül az uralkodó maga nevezi ki.

Az egyházi megyék prépostságokra oszlanak, és mindegyik élén egy prépost áll, kit a papság választ. Minden prépostság több vagy kevesebb paróchiát foglal magában, s ezek megint egy vagy több községből állanak. Egy paróchiában több

templom is lehet, melyekben minden vásár- és ünnepnapon tartanak istentiszteletet. A paróchiáktól távolabb eső egyházakat fiókegyházaknak (kappeli) hívják, s ezeknek csak segédlelkészük van; azon egyházak ellenben, hol maga a lelkész lakik, kinek rendesen segédlelkésze (káplánja) is van, anyaegyház (emäseurakunta, pitäjä) nevet viselnek.

A papokat rendesen természetben, gabona-neműekkel fizetik; néhol azomban készpénz fizetésük is van, s jövedelmeik, mint nálunk is, igen aránytalanok.

Az evangélikus papok száma egész Finnországban körülbelül 900. A három püspökségben van összesen 45 prépostság, 286 paróchia és 491 község.

Az érvényben lévő egyházi törvényekben eszközözlendő módosítások fölött az országgyűlés és az uralkodó együttesen határoz, de e módosításokat előbb megvitatja a zsinat, mely minden tíz évben ül össze. Ennek tagjai: az érsek (mint elnök), a két püspök, 30 választott lelkész, egy szenátor, egy-egy bíró mind a három főtörvénytől, egy tanár a hittudományi karból, egy a jogtudományiból, és egy-egy képviselő a 45 prépostságból, tehát összesen 84 (34 egyházi és 50 világi).

A más valláson levők teljes vallás-szabad-

ságot élveznek és külön egyházközségeket képezhetnek.

A görög nem egyesült egyháznak számos kiváltsága van. Ennek feje a Viborgban székelő görög egyházkormány, mely a sz.-pétervári metropolitától függ. Ez az egyház tudvalevőleg nem ismeri el a vallás-szabadságot, és tagjainak nem szabad más hitre térniük.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Közoktatás.

1. Népiskolák.

A nép gyermekeinek legnagyobb része vagy a szüleitől, vagy a vándortanítóktól nyeri az első oktatást. Még nincs sok ideje annak, hogy az iskolával bíró községek száma meglehetősen csekély volt. De II. Sándor cár uralkodása, mely más tekintetekben is áldásos volt Finnországra nézve, a népoktatásban is új korszakot alkotott. Az uralkodó maga vetette föl a népiskolák kérdését. Ekkor lépett elő a népiskolák későbbi főfelügyelője, dr. Cygnæus Uno, ki előbb mint hittérítő működött Amerikában, azután utazásai közben Pestalozzi és Fröbel több lelkes hívével kötött ismeretséget, és ő is magáévá tette amazoknak nevelési elveit. Mikor a népiskolák ügye szönyegre került, kikérték a káptalanok véleményét, s ezek a népiskolát kizárólagosan az egyház szolgájává akarták tenni. Ezek ellenében állt elő Cygnæus

azzal a követeléssel, hogy az évszázadok óta oly áldásosnak bizonyult házi oktatást továbbra is fönntartsák, és erre alapítsák a fönnebb említett férfiak elvei szerint berendezett népiskolát. Mint-hogy első sorban a nő az új nemzedék nevelője, neki is éppen oly nevelésben és oktatásban kell részesülnie, mint a férfinak, tehát mind a két nem számára kell népiskolákat alapítani. A népiskola ne legyen csupán ábécéző kiseddóvó-intézet, hanem közölje a néppel mindazon nélkülözhetetlen ismereteket, melyekre minden honpolgárnak, bármily osztályhoz tartozik is, szüksége van, az istenhez, felebarátjához, a hazához és a természethez való viszonyában. Cygnæus nézetei helyesléssel találkoztak, s 1858. április 19-dikén megjelent a rendelet, mely a falusi községeket állandó népiskolák alapítására kötelezte, és kormánysegélyt ígért nekik e célra. Néhány évvel később (1863) megnyitottak egy finn tannyelvű néptanító-képző intézetet Jyväskylä-ben férfi- és nőtanítók számára; azóta pedig három újabbat is alapítottak, t. i. Tammisaari-ban (Ekenäs, 1871), Uusi-Kaarlepyy-ben (Ny-Carleby, 1873) és Sortavalá-ban (1880). S miután az 1863—64-iki országgyűlés megszavazta a szükséges költségeket, az 1866-diki törvény véglegesen szabályozta a népoktatást.

Ezen törvény szerint minden város köteles

fölállítani és fönntartani annyi elemi iskolát, a mennyi szükséges arra, hogy a 7. és 14. év közt levő gyermekek, kiket otthon nem tanítanak, kellő oktatásban részesülhessenek. Ezen kívül kötelesek iskolákat tartani azon idősebb növendékek számára is, kiknek nevelése el volt hanyagolva. A városi elemi iskolák alsóbbakra és felsőbbekre oszlanak; az előbbiek a 6—10, az utóbbiak pedig a 10—14 éves gyermekek számára vannak. A falusi községekben az elemi oktatás a szülőkre van bízva, mint annak előtte, de a községek kötelesek fölügyelni, hogy mindazon gyermekek, kik valamely oknál fogva nem részesülhetnek a szülei háznál oktatásban, az e célra fölállított állandó vagy vándor-iskolát látogassák. Azon községek, melyek állandó iskolát alapítanak, az államtól 600 márka segélyt kapnak egy férfi- és 400-at egy nőtanító tartására, azon föltétellel, hogy maguk építenek vagy adnak át egy alkalmas iskola-házat, a tanítónak vagy tanítónőnek pedig adnak egy, legalább két szobából és konyhából álló lakást, egy vagy másfél hektarnyi szántóföldet, egy legelőt és egy tehénnek való eleséget.

A felsőbb elemi oktatás tárgyait képezik: a vallás, olvasás, írás, földrajz, történet, számvetés, a geometria elemei, terület- és térfogat-mérés, a természettudományok és alkalmazásuk, a rajz és az ének; továbbá a leányok számára a varrás

és a fiúk számára különféle mesterségek. Az alsóbb elemi iskolák tárgyai ugyanezek, kivéve a történetet, földrajzot, a terület- és térfogatmérést és a természettudományokat.

A finn népiskolai kézi könyvek közt van egy, melynél kitünőbbet kevés nemzet pædagogiai irodalma mutathat föl. Ez Topelius Zakariásnak, a jeles regény- és novella-írónak *Maamme kirja* (*A mi hazánk könyve*) című munkája, mely megismerteti a nép gyermekeit hazájuk legtöbb vidékével, a finn nép rokonaival, Finnország népének természetével, jellemével, a finn mythológiával, történettel és alkotmányával. Oly munka ez, melyet minden gyermek örömmel, élvezettel és haszonnal olvas, és belőle számos ismeretet meríthet. Ehhez méltán sorakozik Topelius másik iskolakönyve, a *Luonnon kirja* (*Természet könyve*), mely a gyermekek felfogásához mértén röviden tárgyalja a természetrajz és természettan elemeit.

Az 1878—79. iskola-évben az állandó elemi iskolák száma 536 volt, s ezek közt volt 146 városi és 390 falusi iskola. Ezekben működött 302 férfi- és 363 nőtanító; a növendékek száma 23,798 volt, még pedig 13,276 fiú és 10,522 leány. Ezen kívül volt még számos magán elemi iskola is, melyeknek oktatási terve majdnem teljesen megegyezett az előbbiekével.

A mi az oktatás nyelvét illeti, az állandó nép-

iskolák közül 411-ben tanítottak finnül, 118-ban svédül, 6-ban finnül és svédül és egyben oroszul.

Ezen számok mutatják, hogy a népoktatás aránylag még nagyon fiatal intézmény Finnországban. Azomban ezen számokból nem szabad következtetést vonni a finn nép műveltségi állapotára. Olvasni minden gyermek megtanul otthon, vagy a vándorló iskolákban, melyeket a községek tartanak fenn, s a melyek egy-egy faluban két-három hónapig tartózkodnak. Ezenkívül van a városokban és faluhelyeken számos kisiskola (pikku koulu, v. pikku lasten koulu), melyekben az olvasás, írás és ének elemeit tanítják.

A hivatalos statiszt. adatok szerint 1877-ben 342,836 iskolaköteles (azaz 7—16 éves) gyermek volt Finnországban; ezek közül 5852 közép- vagy szakiskolákba járt; 18,442 felsőbb elemi iskolákba; 116,201 a vándorló iskolákba; 17,249 az alsóbb elemi iskolákba és a kis-iskolákba; 124 a vakok és süketnémák intézeteibe,¹ és 177,985 a szülői háznál részesült oktatásban. Teljesen meg volt fosztva minden oktatástól 6983, köztük 1801 valami természeti hiba miatt.

A kis-iskolák és a vándorló-iskolák száma ezernél többet tett, s ez a szám még meg-

¹ Vakok intézete van kettő; süketnémáké négy.

sokszorosodik, ha tekintetbe vesszük, hogy a vándor-tanítók évenként több helyen megfordúlnak.

2. Középiskolák.

A középiskolák lyceumokra és reáliskolákra oszlanak. A lyceumok hét osztályúak, de a hetedik osztály két évi tanfolyamot vesz igénybe. Az oktatás nyelve az iskolák nagyobb részében még svéd, de a finn lyceumok évről-évre szaporodnak.

A mi az oktatás tervét illeti, előttem fekszik az ország legjobb középiskolájának, a hämeenlinnai finn mintalyceumnak programja, s ebből veszem a következő adatokat. Az említett lyceumban előadott kötelező tárgyak: hittan (I.—VII. oszt.), finn (I.—VII.), svéd (II.—VII.), latin (I.—VII.), orosz (I.—IV.), német nyelv (IV.—VII.), földrajz (I.—III.), történelem (I.—VII.), menynyésztan (I.—VII.), növénytan (III.—VI.), állattan (III.—VI.), szépírás (I. és II.) — Fakultatív tárgyak: a görög és orosz nyelv az V.—VII. osztályokban, a mennyiben minden tanítvány tettségére szerint választhatja akár az egyiket, akár a másikat; (a statisztikai kimutatások szerint a növendékek két harmada rendszeren a görögöt választja); — továbbá a francia nyelv, rajzolás, torna és ének.

Az 1878—79. iskolai évben volt 12 hétosztályú (azaz teljes) lyceum, 195 tanárral és 2140 tanítvánnyal; továbbá 3 négyosztályú lyceum, 20 tanárral és 259 tanítvánnyal. Újabb adataim csak a finn lyceumokról vannak, s ezeknek száma az 1880—81. iskolai év elején tíz volt; még pedig 4 állami (3 teljes és egy négyosztályú), 6 magán-lyceum.

A reáliskolák célja: előkészíteni a növendékeket a szakiskolákra. A teljesek négy-, az alreáliskolák pedig kétosztályúak. Az 1878—79. iskolai évben összesen 19 reáliskola állt fön, 138 tanárral és 889 tanítvánnyal. A tanítás nyelve a reáliskolák kétharmad részében finn, a többiben svéd.

Leányiskola az 1878—79. iskolaévben 14 volt, még pedig 7 állami (svéd oktatási nyelvvel), és 7 magán-iskola (finn oktatási nyelvvel). A helsingforsi hétosztályú finn leányiskolában — melyben 6 férfi- és 10 nőtanár működik, — a következő tárgyakat tanítják: hittan, finn, svéd, német, francia, angol nyelv, földrajz, történelem, menyiségtan, állat- és növénytan, természettan, szépírás, rajzolás, ének, torna és kézimunkák. Ezek közül az angol nyelv és a kézimunkák fakultatív tárgyak, és a francia s német nyelv is annyiban, hogy csak az egyiket kell okvetetlenül tanulni.

3. Szakiskolák.

Ilyenek: egy műegyetem (Helsingforsban); két ipariskola; 7 tengerésziskola; egy katonai nevelőintézet; 2 gazdasági intézet; 2 kereskedelmi iskola; 29 iskola inasok számára, stb.

4. Egyetem.

Már Gusztáv Adolf akart Finnországban egyetemet alapítani, de szándékának végrehajtásában megakadályozta a németországi háború és korai halála. Tervét fölelevenítette Oxenstjerna Axel, ki a dorpati egyetemet akarta Turkuba áthelyezni; de ebből nem lett semmi. Brahe Péter mint Finnország főkormányzója újra fölkarolta ezen ügyet, és sürgette folyton folyvást, míg végre 1640. március 26-dikán Krisztina királynő aláírta a turkui egyetemen alapító oklevelét. E szerint a finnek egyeteme, mely még ugyanazon évben megnyílt nagy ünnepiességek közt, csak néhány évvel fiatalabb a mi budapesti egyetemünknel.

Az új egyetemnek az első évben csupán 44 hallgatója volt, s ezek közt csak 8 volt finn. Azomban a hallgatók száma nőttön nőtt, s 1641-ben már 250 volt, bár ezek is legnagyobb-részt Svédországból kerültek ide.

Az egyetem eleinte nagyon szegény volt.

Az előadásokat az e célra átalakított gymnasium-épületben tartották, melyben azomban csak két nagyobb előadó terem volt. Ezekben meg nem volt kályha, tehát nem lehetett fűteni, s téli időben — pedig Finnországban elég kemény telek járnak! — a fogak vacogása zavarta a tudós tanárok előadásait. Tudományos gyűjteményekről szó sem volt; a botanikus kertnek meg volt ugyan a helye, de abban semmit sem termesztettek, csak káposztát és répát a tanár urak konyhája számára; az egyetemi könyvtár meg mindössze abból a húsz könyvből állt, melyeket az egyetem elődjétől, a gymnasiumtól örökölt. Az egyetem egész évi budgetje 6400 ezüst tallér, azaz körülbelül 10,000 forint volt.

A tanárok száma kezdetben tizenegy volt (két finn és kilenc idegen), s ezek közül 3 esett a hittudományi, egy az orvosi, egy a jogi és hat a bölcséleti karra.

Ha valaki a hallgatók sorába föl akarta magát vétetni, nemcsak a fölvételi vizsgálatnak kellett magát alávetnie, hanem ezenfölül a «*depositio*» kellemetlen ceremóniáinak is. A *deposition*nak pedig az volt a rendje és módja, hogy az egyetemi tanács által kinevezett «*depositor*» maga elé rendelte a felvételi vizsgálaton átbocsátott jelölteket, fölöltöztette őket különféle színű rongyokból összetákolt ruhákba, korommal befeketi-

tette arcukat, nagy szarvakat és füleket csinált a kalapjukra, és szájukba nagy disznóagarakat dugott. Azután fokosforma botot vett a kezébe, s azzal mint valami számár- vagy ökörcsordát, a depositio-terembe terelte őket. Ott a jelölteknek körbe kellett állaniuk, s maga a depositor a kör közepén állva, elkezdte mustrálni a csordáját, és nagyság szerint rendezte el a deponálandó ifjakat. Ezután latin beszédet intézett hozzájuk, melyben elsorolta az ifjúság általános rossz szokásait, és megmutatta nekik, hogy mily nagy szükségük van a «pallérozódásra». A beszéd végeztével néhány kérdést tett, s minthogy a szegény delinquensek a szájukba dugott nagy agyarak miatt nem tudtak tisztán, érthetőleg felelni, hanem csak morogtak, motyogtak valamit, istenigazában eldöngette a hátukat, esztelen teremtményeknek és disznóknak nevezvén őket, kiket még csak ezentúl kell embersorba nevelni. Így szólván, harapófogóval kirángatta agyaraikat, sokszor oly erővel, hogy a vér is kibuggyant utánuk. «Hasonlóképpen vétessék el tőled» — mondá — «a nagyehetőség és iszákosság!» Azután lépté a kalapról a hosszú füleket, mondván: «Légy szorgalmas, számár, hogy ember legyen belőled». Szintúgy vette le a hosszú szarvakat is, e szavakkal: «Ezennel kiírtom belőled a szemtelenséget és durvaságot». Azután egymásután vé-

gig nyújtóztatta a depónálandókat egy padon, és gyalut vévén kezébe, végig gyalulta vele a hátukat, úgy hogy minden csontjuk ropogott belé, és mondá: «Így egyengessenek téged a tudományok és művészetek erkölcsössé és gyaluljanak símára!» Végre még tetőtől talpig meglocsolta, s azután szárazra dörzsölte őket, hozzátevén: «Így pusztúljon ki belőled a kicsapongás és szennyesség!» Ezen ceremónia végeztével aztán «szabad egyetemi hallgatóknak» nyilvánította őket.

Ez a «szabadság» azomban az első fél-estendő alatt nem volt valami nagyon kellemes, mert a fiatal deákok kötelesek voltak kiszolgálni öregebb társaikat, és szolgálat közben sokszor táncolt a bot a hátukon. A szolgálati idő leteltével nagy vendégséget csaptak az öregebb deákok tiszteletére, melyben ittak és — verekedtek. Most az újdonsült deákok még egy ideig juniorok voltak, s csak később léptek — mint seniorok — az összes deák-jogok és kiváltságok élvezetébe.

A deákok szorgalma kezdetben nem volt valami dícséretre méltó, s a tanárok egyre-másra panaszkodtak, hogy hallgatóik ritkán járnak az előadásokra. S a derék múzsafiak csakugyan szívesebben ültek a korcsmákban sörös kancsó mellett, mint a fütetlen egyetemi termekben. Békés polgár nem igen tehette be a lábát oly korcsmába, a hol néhány deák ült együtt, mert azok mindig

készek voltak öklükkel és kardjukkal demonstrálni neki, hogy mennyivel különb a tudományos ember a «civis»-nél. Különösen a rendőrséggel szerettek összetűzni, de ha idegen ember nem akadt a kezük ügyébe, azzal is beérték, hogy egymás közt verekedtek; ha meg éppenséggel semmi okot nem tudtak találni arra, hogy valakinek beverjék a fejét, akkor nyakukba vették éjtszakának évadján a várost, és — beverték egy csomó ablakot.

Azomban nem akarom tovább folytatni a turkui deák-élet rajzát; hisz ez ott is csak olyan volt, mint nálunk és akárhol. Lássuk most inkább az egyetem további történeteit.

Az egyetem székhelye majdnem két évszázadig Turku városa volt, de 1827. szept. 4. és 5-dikén az egész város porrá égett, s ekkor az egyetem átköltözött az új fővárosba, Helsingforsba, és neve ettől fogva I. Sándor cár emlékére «Császári finn Sándor-egyetem» lett. Itt azután 1832-ben fölépült a nagy és kényelmes egyetemi épület, melynek építési költségei 429,348 rubelt és 21 kopeket tettek. A központi épületen kívül van az egyetemnek külön könyvtárepülete, élet-tani intézete, csillagászati és meteorologiai obszervatóriuma, botanikus kertje, chemiai intézete, stb.

Az egyetem főfelügyelője a cár által kinevezett kancellár, ki a fontosabb kérdéseket kö-

teles a cár elé terjeszteni. Ha a kancellár nem lakik az egyetem székhelyén, akkor az alkancellár helyettesíti őt. Ennek vezetése alatt intézi a rector és az egyetemi tanács az egyetem ügyeit. A rector-t a rendes tanárok által választott jelöltek közül három-három évre a kancellár nevezi ki. Az egyetemi tanács áll a rectorból, mint elnökből, és 12 rendes tanárból, kik közt van kettő-kettő a hittudományi, jogi és orvosi karból, s hat a bölcséletiből, — és ezek mindig az egyes karok legrégebb tanárai. Az egyetemi tanács tehát előléptetés és nem választás útján alakul meg. A tanács intézi az egyetem gazdasági ügyeit, és ítélt az egyetem kebelében fölmerülő vitás kérdések fölött. Új tanárok, vagy ösztöndíjasok kijelölésében valamennyi rendes tanár részt vesz.

Az egyetem négy karra oszlik, u. m. hittudományira, jogira, orvosira és bölcséletire, s az utóbbi megint történelmi-nyelvészeti és természettudományi-mathematikai szakosztályra. Minden karnak élén egy dékán áll, kit az alkancellár által fölterjesztett jelöltek közül a kancellár nevezi ki három-három évre. A rector és a dékánok együtt alkotják a fegyelmi bizottságot, mely a hallgatók kihágásai fölött ítélt.

Tanári állásért csak olyanok folyamodhatnak, kik az illető karban kiállották a doctori szigorlatot. A folyamodók kötelesek terjedelmesebb

szak-értekezést benyújtani, melyet a kar szigorú bírálat alá vesz; ha ezt elfogadják, következik a nyilvános disputatio, mely rendszeren 5—6 óráig is eltart; s ha a jelöltek ebben megállták a helyüket, akkor a tanács az illető kar meghallgatása után a jelöltek közül hármat ajánl, s ezen ajánlottak közül nevez ki a cár egyet. A rendkívüli tanárokat szintén a cár nevezi ki, a magántanárokat pedig a kancellár. A rendes tanárok négy, a többiek pedig csak két leckét kötelesek tartani hetenként.

Az alkancellár fizetése 8574 márka; a rendes tanárok közül a fiatalabbaké 5000, az öregebbeké 8000 márka; a rector ezenkívül 4000, a prorektor 600, s a dékánok 1200 márka pótléket kapnak; a nyelvtanítók (lectorok) fizetése 2400—2500 márka; a magántanárok közül csak 10 kap fizetést, még pedig 2—3000 márkát.

Az egyetemhez tartozó intézetek, gyűjtemények és szertárak: 1. a könyvtár, körülbelül 120,000 kötettel; ehhez járúl az orosz könyvtár 20,000 kötettel; 2. anatómiai és élettani intézet; 3. pathologiai intézet; 4. köz-kórház; 5. csillagászati obszervatórium; 6. természettani gyűjtemény; 7. magnetikus obszervatórium; 8. kémiai laboratórium; 9. ásványtani gyűjtemény; 10. néprajzi és történelmi múzeum; 11. pharmakologikus laboratórium; 12. állattani múzeum; 13. érem-

gyűjtemény; 14. szobrászati múzeum; 15. rajzterem; 16. vívó- és tornaterem; 17. botanikus kert.

A hallgatók származásuk helye szerint hat *osakuntá*-ba (osztályba) vannak osztva, és minden osakunta élén egy tanár áll mint *inspector*, és egy magántanár vagy *doctor* mint *curator*. Minden osakunta köteles fölügyelni tagjainak magaviseletére, s a kihágásokért az illetőket megbüntetni. Közös ügyeik fölött az egyetemi hallgatók közgyűlésben határoznak; a közgyűlések tartására, mely tíz évig el volt tiltva, a cár 1880-ban adta meg újra az engedélyt.

Az 1880-dik évi nyári félévben a helsingforsi tudomány-egyetem hittudományi karánál volt 4 rendes tanár; a jogtudományinál 4 rendes és egy rendkívüli; az orvosinál 7 r., 2 rk. és 3 magántanár; a bölcséletinél 17 rendes, 7 rk., 11 magántanár és 8 lector; ehhez véve 4 mestert, kik ügyességeket tanítottak, a tanító kar állt 68 tagból; — 4 rendes és egy rendkívüli tanári szék betöltetlen volt.

A hallgatók a négy kar között következőleg oszlottak meg: hittudományi 197, jogtudományi 252, orvosi 87 és bölcséleti 512, összesen: 1048,¹

¹ A legújabb adatok szerint az 1881-diki téli félévben a hallgatók száma 1315 volt.

— köztük egy nő is, mert Finnországban a nőknek is van joguk az egyetemre járni.

Az egyetem az államtól csak 560,000 márka egyenes segílyt kap, de ezenkívül van saját vagyona is, még pedig igen tetemes, úgy hogy pl. 1879-ben 1.090,500 márka jövedelme volt, és költségei csak 829,200 márkára rúgtak; nevezetesen fizetések (tanároknak, hivatalnokoknak és szolgálknak): 422,700 m.; a könyvtár és a többi gyűjtemények kiadásai: 81,400 m.; ösztöndíjak 93,800 m.; utazási ösztöndíjak tanárok számára: 11,500 m.; nyugdíjak: 68,300 m.; építési költségek: 107,600 m.; és fűtésre, tisztogatásra, világításra stb.: 43,900 m.

Az előadások az egyetemen nagyobbrészt svéd nyelven folynak, csak néhány bölcseletkari tanár és a hittudományi kar tanárai tanítanak finnül. Hogy azomban előbb-utóbb a finn nyelv fog túlsúlyra vergődni, arról kezeskedik az 1865-iki nyelvtörvény, mely elrendelte, hogy a ki a jogtudományi vagy hittudományi karban rendes, rendkívüli, vagy magántanári alkalmazást akar nyerni, vagy a neveléstan tanárává akar lenni, annak anyyira kell bírnia a finn nyelvet, hogy ezen előadásokat tudjon tartani. A többi karban elegendő annyi nyelvismeret, hogy az illető a finn könyveket megértse. A hallgatóktól is megkivánnak annyi nyelvtudást, hogy a finn előadásokat megértsek.

XII.

Tudós társaságok.

Ezek közt a legelső helyet foglalja el a Finn Irodalmi Társaság (*Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*), mely éppen az idén (1881) üllte meg fennállásának félszázados évfordulóját. Keletkezéséről már fennebb, a nemzeti küzdelmek kapcsában szóltam. A társaság, melynek az egész országban és minden társadalmi osztályban, még a parasztok között is, számos pártoló tagja van, a finn haza ismeretének s a finn nyelvnek és irodalomnak előmozdítását tűzte ki célúl, és feladatának derekasan meg is felel. Összegyűjt minden nyomtatott és kéziratban levő munkát, mely Finnországra vonatkozik, bármely nyelven van is írva; továbbá minden finn könyvet, bármely tárgyról szól is. Évkönyvében, a *Suomi*-ban, gazdag gyűjteményét találjuk a legbecsesebb néprajzi, történelmi, nyelvtudományi stb. értekezéseknek, és valóban nagyítás nélkül mondhatni, hogy a finn

irodalom legjelesebb termékei csekély kivétellel a *Seura* kiadásában jelentek meg. — Továbbá: a helsingforsi *Tudós Társaság*, mely 1838-ban keletkezett és három osztályra oszlik, nevezetesen természettudományi- és matematikaira (7 taggal), természetrajzira (10 taggal) és történelmire s philologiaira (14 taggal). A helsingforsi *Tudós Társaság* csereviszonyban áll vagy száz európai és amerikai tudományos akadémiával, és munkálatait *Acta societatis scientiarum fennicae* cím alatt bocsátja közre. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezen tudós társaságnak jelentősége sokkal csekélyebb, mint a *Seurá*-é.

A helsingforsi *Societas pro Fauna et Flora fennica* 1821-ben alakult meg, és célja összegyűjteni és megismertetni a finn állat- és növényvilág termékeit. E végből minden évben több fiatal botanikust és zoológust utaztat a saját költségén, és gyűjteményeit az egyetemnek ajándékozta.

A helsingforsi *Finn történelmi társulat*-nak tizenöt választott tagja van; — oly férfiak, kik a finn történelem körül érdemeket szereztek maguknak munkáikkal. Ezen társulatnak, mely 1875 óta áll fenn, rendes kiadványa a *Historiallinen Arkisto* (Történelmi oklevéltár).

A helsingforsi *Finn archaeologiai egyesület* mely 1870-ben keletkezett, feladatául tűzte ki a finn mű- és nyelvmélekek, énekek és hagyomá-

nyok megőrzését. E végből adja ki a *Suomen muinaismuisto yhtiön aikakauskirja*-t (a finn archæologiai egyesület folyóiratát).

Ezen kívül említést érdemelnek még: az orvos-egyesület, a jogtudományi és a pædagogiai társulat, melyek szintén adnak ki könyveket és folyóiratokat.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

XIII.

I r o d a l o m.

1. Műköltészet.

Fönnebb, a nemzetiségi küzdelmekről szól-
tomban elmondtam, mily szerepet játszott és ját-
szik részben még most is a finnországi művelt
osztálynál a svéd nyelv. Nem lepem meg tehát
olvasóimat, ha most azt mondom, hogy a legje-
lesebb finn költők svédül zengték dalaikat. Ismer-
kedjünk meg ezek közül néhánynyal, kiket olva-
sóim névről bizonyára ismernek.

Franzén Ferenc Mihály született Ouluban
1772. február 9-dikén. Atyja, ki kereskedő volt,
fiát szintén e pályára szánta, de észrevévén rend-
kívüli tehetségeit, az egyetemre küldte őt. Fran-
zén tanulmányai végeztével először mint magán-
tanár, majd mint könyvtárőr és az irodalomtör-
ténetnek, és később a történelemnek s erkölcs-
tannak rendes tanára működött az egyetemen.
Miután hazája az oroszok uralma alá jutott,

Fránzen 1810-ben Svédországba menekült, és kumlai lelkész lett, s 1831-ben hernösandi püspök. Itt végezte életét 1847. augusztus 14-dikén.

Költői pályáját néhány kis lyrai költeménnyel kezdte meg, melyek részint az általa szerkesztett *Åbo Tidningar*-ban, részint a *Stockholms Posten*-ben jelentek meg, s általános föltűnést keltettek; ezekért a svéd akadémia jutalommal is kitüntette a szerzőt. «Fránzen költeményein» — írja Győry Vilmos, a svéd irodalom avatott ismerője¹ — «ritka báj ömlik el. Érzelme mély, költői gondolatokban gazdag, nyelve soha sem dagályos, kifejezései mindig találók, újak, világosak és odaillők; verselése oly folyékony, mint honfiai között kevés költőé.» «Fránzen fővonása» — így olvasom Hammerich dán író ügyesen összeállított Chrestomathiájában — «mindig a tiszta s az érzelmes; most gyermekes, majd merész, most bánatos, majd epedő hang lesz nála túlnyomóvá, majd mindezek édes harmóniában olvadnak össze. Nem az az egetvivő, viharos költészet ez, a mely megdöbönt, nem az a mindent tagadó meghasonlás, kesergő világfájdalom, mely kivált a legújabb kor némely költőjénél kétszeres értelemben mindennapi; hanem ama csendes,

¹ *Három svéd költő. (Kisfaludy-Társaság Évtárlapjai. Új folyam, IV. 566.*

szelid költészet, mely örömeiben úgy, mint fájdalomában, még mindig általános érdeket költ és nem közönséges élvezetet nyújt. Franzén költészete nem harsogó folyam, mely gátakat törve, talán romboló hatással rohan szerteszét; hanem csendes, kristálytisza csörgeteg, melynek alakja aranyfövény, a tiszta erkölcsösség, s mely világosan keresztül csillámlik mindenütt e játszi habfodrokon, melyek édes csevegését lehetetlen nem élvezettel hallgatni!»

«Egy sokkal avatottabb bíráló, maga Tegnér, a költő, így nyilatkozik Franzénról: «Franzén gyönyörű költeménye: *Thorild Leopoldhoz*, a legszebb mű, a mit svéd nyelven régtől fogva olvastam. A mi a költészetet illeti, Franzén csakugyan mindnyájunk mestere. Mert a míg mi egyebek gyarló módon fellobbanunk s egy pillanattig megállunk, csillogva az éjben, addig az ő lángja csendes, de állandó fényvel tündököl s nála az ihlet nem mulékony, hanem megszokott, természetszerű állapot. Nála mindig az ős szülékre gondolok, a bűnbe esés előtt. Az ő lelkében még a béke és ártatlanság édene virúl!

«Így Tegnér. Hasonló elismerő nyilatkozatot idézhetnék még Runeberggtől is; de most csak annyit kívánok megjegyezni, hogy Svécia úgy tekinté e költőjét, mint Finnország utolsó, megbecsülhetetlen ajándékát a régi anyaországnak.»

Franzén költészetének részletes ismertetése helyett álljon itt néhány költeménye Győry Vilmos sikerült fordításában s az ő szíves engedelmével:

Egyetlen csók.

Im távozol, s a parton engem itt hagysz,
Szobor gyanánt tekintni keltedet.
De mégis fátylat egy mosolyra nyithatsz:
Nyújts a hajóbul egyszer még kezet.

Elmúlt tehát az égi üdv varázsa,
Hozzád hogy olykor bélopózhatám,
S ruhád selymének pusztá suhogása
Oly bűvösen hatott, váróra, rám.

S mit ápolál, mind a virág körültem
Mit én tudom, mi édeset sugott;
Te megjelentél, s akkor üdvözülten
Csak néztelek, s csak némán álltam ott.

Nem hallom aztán ajkid andalodva,
Sem zongorádnál, sem hímzés felett,
Midőn a szék mögött hozzád hajolva
Leomló fürtöd meg-megilletett.

Csak egy csókot, mint testvérek s barátok:
Elsőt, utolsót, s váljunk ezután.
Szemedbe' könnyecseppet rezegni látok.
Ah, felesékolni hagyjad ezt csupán!

Szüléd ám lássa, s megbocsássa. Bírni
Szerelmem — e szelid fiúcska — ládd

Mást nem kér, s nyugton elmegy félre, sirni,
S többé soh' sem lát, csak gondol reád.

S jutok-e néha én is majd eszedbe?
De nem! Feledj, légy boldog! S én? Talán
Idővel a seb magától heged be.
Óh tedd meg addig ezt, csak ezt csupán!

A fecske.

«Naponta megjelenve ablakomnál,
Mi az, mit ajkad mondni vágy nekem?
Kis fecske, mondd, azért vagy itt lakomnál,
Hogy minden áron szólnod kell velem?»

Korán ébredve Fanny, ablakára
E kérdéssel jön, és ezt hallja ott:
«Nem értesz-é? Figyelj a kis madárra,
S bár hangja nem zengő, felfoghatod.

Nyarad közel van; megtanítlak, jöszte,
Hogy üdvöt ez, s boldogságot hogy ad:
Hű pár vagyunk mi, s osztott munka közbe
Rakjuk meg a vidámság hajlokát.

Már-már uj élet fog nyomunkba' kelni,
S nekünk az ő javok szent gondot ad;
Majd megtaníttjuk szállni, énekelni
S dicsérni — mint mi — alkotójokat.

Magoknak ők is fészket raknak aztán,
De itt köröttünk, a szülők körül,
S boldog nyugalmokat mi sem szakasztván,
Lebegve leng a kis család s örül.

S ha végre hervad, mit virágba' leltünk,
 Mindentül itt csendes bucsút veszünk,
 S csak így, ha mindeneknek megfeleltünk,
 Egy boldogabb hazába költözünk.

Csak bimbaját látod ma még nyaradnak:
 Óh töltsed úgy, miként mi, éltedet!
 Nézd azt a fát, virágit hogy fakadnak:
 S lásd, élte hervatag, mint a tied.»

«Edvin, te vagy, bármily alakot öltés te,
 Felismerem benn én Edvinemet;
 Zengő madár légy, vagy csak pusztá főske,
 Oh jöjj akárhogy: Fanny a tied.

Tiéd a mennyben, és tiéd a földön:
 Ha élek, nőd; a mennyben angyalod;
 S ha majd a halhatlanságot felöltöm,
 A földi korlát nem szakaszt el ott.

Soká ne gyászolj, mást keress magadnak;
 Te töltsd be tisztet itt; az én helyem
 Láthatlan öre lenni, fenn, utadnak,
 Mig véled egyesülök végtelen.»

A falusi élet.

Keresse ám a városok zajában
 A boldogságot házról házra más,
 A gazdagok s nagyoknak udvarában,
 Hol a hiú fény, csábító varázs:

Én itt találom ősi kis tanyámon,
 Itt élem éltem boldog napjait.

Bár szalmakunyhó csak, de ez sajátom :
Itt születtem, bár halhatnék is itt.

E föld adott én őseimnek éltet,
S ily szép a tenger most is e helyen.
Az ősi föld az, a mely engem éltet,
Az ősi templom lelki enyhelyem.

Ha elvetém az árpát, fáradoztan
S üres vetőzsákkal megjövet
Hogy int a kunyhó füstje s bokra ottan,
Hová a bú s a bánat nem követ.

Fejem nyugton hajtom le éjszakára,
Az égre bízom minden gondomat;
Ha fenve sarlóm, a kalász ha sárga,
Nem félek: Isten jó időt nem ad.

Maradj, ki itt daloltál a tavasszal,
Találsz te is, szedd vígan a szemet;
S a pár kalászt se számolom panasszal,
Mit görnyeteg özvegnőnk újra szed.

S az első fillért, mely az alma bére,
Mit a piacra gyermekem szedett,
Betészem a szentegyház perselyébe,
Mely a szegény vakoknak gyűjtöget.

Ha a kevéssel is beéri élted,
Mi boldog édesen foly itt napod;
Ád minden, még a legkisebb is élvét,
S még az elég se lesz megúnatott.

Jer, dőlj le itt, hol ránk partján az érnek
A szilfa enyhe árnyékot terít;

S a míg hűtözöl, ám kérdezd, mit érnek
Selymökkel, illatukkal termeid.

Virágokból füzök lakomra láncot,
A nyárközép vigalmas ünnepén,
S ha jő karácson, járunk fürge táncot,
A gyermekek közt újra gyermek én.

S minő öröm, király ilyent csak sejt-e:
Egy-egy gyümölesoltvány ha megfogán!
Vagy egy bárányt, kit anyja künn felejte,
Ölembe véve meghozok magam!

S ha megjön este a csordával öre,
Számára kész az érdemelt falat:
Farkas van ott, hol ő jár legelőre,
S meghozza mégis mindig nyájamat.

Nem tölthetünk távol vidék borából,
S nincs asztalunkon ezüst serlegünk;
De van az egyszerű fenyűkupából
Pezsegve ömlő hófehér tejünk.

Mi jó itthon, ha künn a vész viharzik,
És hű szivemre hajlik hitvesem,
S vagy én vagyok, kinek vig ajka hangzik,
Vagy ő dalol vidító dalt nekem.

Kincsért s hirért ám vesse más kockára
Erényit ott, hol nyerni így lehet:
Hires, ha nőm hallgat lantom szavára,
És gazdag én, ha ő engem szeret.

Csak rá nézhessek, és ám hadd borítsa
Szemem világát majdan a halál;

Kezem hálásan még kezét szorítsa,
Ha elhaló szóm nem is érti már.

És jól tudom, hogy bárha év jön évre,
Nem fogja elfeledni ő nevem';
S gyakorta hull a könny imakönyvére,
Ha templomból siromnál megjelen.

S ha nem egyszerre térünk is pihenni,
Leszünk mint két beszélgető barát;
A kiknek oly jó a multon merengni,
Hogy észre sem veszik az éjtszakát.

A másik jeles finn-svéd költő Cygnæus Fri-gyes, Finnország legnagyobb szónoka, született Hämeenlinnában, 1807. április elsején. Tanulmányait 1832-ben befejezván a helsingforsi egyetemen, először a haminai kadet-iskolában tanított, azután pedig 1839-ben a világtörténet magántanárára lett az egyetemen. Tizenöt évvel később (1854) kinevezték az æsthetika tanárává, s ezt a hivatalát 1867-ig viselte, mikor is nyugalomba vonúlt. Meghalt 1881. febr. 7-dikén.

Cygnæus egészen a régi svéd- finn műveltség színvonalán állt; hön szerette a finn népet, mely ezen magasabb műveltség hordozója, azomban, hogy ezen műveltségnek a svéd nyelv-e a közege, vagy a finn, azzal keveset látszott törödni. Ezért őt nem lehet a szó közönséges értelmében fennomán-nak nevezni; de hogy finn érzelmű volt, büsz-

kén vallotta magát finnek, bizonyítja az, hogy ha valami idegen meg merte sérteni a finn nemzet becsületét, azt ő kérlelhetetlen szigorúsággal fenyegette meg, mire elég példát idéznek életrajz-írói.

Cygnæus — kinek összes költeményei *Skaldestycken* cím alatt öt kötetben jelentek meg, — nagy műveltséget, sőt tudományosságot tételez föl olvasóinál. Ezeknek nemcsak nagy figyelemre van szükségük, hogy gondolatai menetét, kitéréseit és célzásait megérthessék, hanem sokszor meglehetősen sok és sokoldalú tudományra is, ha költeményeit élvezni akarják. De a ki nem riad vissza ezen akadályoktól, az bő kárpótlást is nyer. A mi munkáinak legnagyobb érdemét képezi, az a felfogás nemessége, a nagy és szép iránt való lelkesedés, mely minden sorában nyilatkozik, másrésről meg utálása és megvetése minden nemtelen és aljas dolognak. Hibája: hogy midőn jellemeket fest, mindig végletek közt mozog; az ő alakjai vagy végtelen nemesek, fenségesek, vagy végtelen nemtelenek, aljasak. Azon középúton járó lényeket, melyek az életben mégis legközöséesebbek, alig ismeri; ő mindenben csak a superlativusokat keresi, s csak azokban talál költőiséget. Sajnálom, hogy mutatványokkal nem szolgálhatok költeményeiből, mert nyelvünkre egy sincs lefordítva.

A harmadik költő, kivel foglalkozni akarok, Topelius Zakariás. Nevével már találkozottak olvasóim. Topelius Kuddnäsben született 1818. január 14-dikén. Először az oului iskolában, majd Helsingforsban Runeberg vezetése alatt tanult, s 1833-ban kezdte meg egyetemi tanulmányait. Ezeket 1852-ben bevégezvén, rövid ideig a waasai gymnasiumban tanított, de már 1854-ben kinevezték az egyetemre a finn történelem tanárának; 1876-ban a világtörténelem tanszékére helyezte át magát, de már két évvel utóbb nyugalmomba lépett. Most Helsingfors közelében, saját birtokán él, és hazája terjedelmes történetének megírásával foglalkozik.

Irodalmi munkásságát 1842-ben kezdte meg, midőn átvette a *Helsingfors Tidningar* című hírlap szerkesztését. Lyrai költeményeit, melyek először legnagyobbbrészt a saját lapjában jelentek meg, később *Ljungblommor* (Hangavirágok) cím alatt három kötetben adta ki. Irt több színdarabot is, melyek közt legnépszerűbb *Regina von Emmeritz* című öt felvonásos tragédiája. Azomban legtermékenyebb és legnépszerűbb ő mint regény- és novellaíró, és elbeszélései nemcsak hazájában, hanem Svédországban, Norvégiában és Dániában is közkedveltségnek örvendenek. Topelius éppen azon érzelmeket, gondolatokat és kedélymozgalmakat szereti költői formába önteni, melyek a

nagy közönség sajátai; ez magyarázza meg ropant népszerűségét. Epikai dolgozatait pedig részint könnyed elbeszélő modora, részint meg az tette oly népszerűekké, hogy tárgyait majdnem kizárólag hazája történetének legragyogóbb korszakaiból vette, és minden munkáját a hazája és népe iránti leghőbb, legodaadóbb szeretet lengi át.

Álljon itt mutatványul két kis dala, mind a kettő a magám fordításában:

Madár dala.

Az ágon zeng egy kis madár,
Egy kis madár:

«Én kis madárka vagyok bár,
Tudok én már zengve dalolni.

De messze van szerelmesem,
Szerelmesem;

Óh messze földön, hegyeken —
Elröppene messze berekbe!»

Az istennek szép angyala —
Szép angyala

Felhőben ült s rá hallgata,
Es zengte az esti homályban:

«Az Úr neked, te kis madár,
Te kis madár,

Kedvest oly bizton adna bár,
A hogy érdemled te daloddal!»

S a kis madár dalol ma is,
 Dalol ma is. —
 Nem t'om, megjött-e párja is,
 S az angyal az égbe' se tudja!

Csekély ajándék.

Volna enyém mind a virág,
 Miknek száma végtelen,
 Mik a nyárban kelnek, nyílnak,
 S elhalnak a réteken:
 Lányka édes, mind örömmel
 Ösvényedre hinteném,
 Boldogan, ha illatjukért
 Egy hála-szód' nyerhetném!

Volna enyém mind az a gyöngy,
 Mit a tenger mélye fed,
 Ragyogók mint éj csillagi,
 S mint a nap, oly fényesek:
 Koronába kötném mind, mind,
 Holló-fürtid ékeül,
 Hogy lássak egy értem ejtett
 Könnyet, mely szemedbe ül!

De én nekem sem virágim,
 Sem gyöngyeim nincsenek,
 Csak érzésim, csak ábrándim,
 Mik betöltik szívemet:
 Mind kinyílnak, mint a virág,
 Ragyognak mint gyöngysorok,
 Álmomban ha arcod látom,
 A mint reám mosolyog.

A mim van, azt vedd, — od'adom,
 A mi kis virág van itt;
 Gondjaidba vedd, édesem,
 Lelkem halvány álmait!
 Te vagy a nyár, a virágnak
 Mely éltet át és napot,
 És a kincset, gyöngyöt rejtő
 Mély tenger, — az én vagyok!

Et nunc venio ad fortissimum virum. Finnország legnagyobb fiainak egyikéről, a világhírű Runebergről akarok néhány szót szólni. Runeberg János Lajos Pietarsaariban (svédül: Jakobstad) született 1804. február 5-dikén. Atyja igen szép műveltségű hajóskapitány, és anyja is nagyon művelt nő volt. A kis Runeberg gyermekkorában sokat betegeskedett, úgy hogy csak négy éves korában kezdett járni tanulni. Gyöngesége és betegeskedése miatt ezt a gyermekét szerette legjobban az anyja, s ő is a leggyöngédebb szeretettel csüggött édes szülőjén. A kis fiú éppen az idő tájt kezdett járni, mikor kitört az orosz háború, melynek ő később koszorús dalnokává lett. Szülővárosába is benyomultak az ellenséges hadak, s így Runeberg már kisedekorában nyerte az első benyomásokat, melyek költeményeiben oly sokszor föl-fölmerülnek. Nyaranként a család falura költözött, és a tengerparton egy kis kunyhóban lakott. Itt szította magába Runeberg azt a lelkesé-

dést, melylyel költeményeiben Finnország bájos természetét festi.

Iskolai tanulmányait az oului iskolában kezdte meg, majd a waasaiban folytatta. Mint iskolás gyerek vidám és pajkos volt, és szívesen vett részt társainak minden bohóságában s csínytetteiben, sőt sokszor maga volt az efféléknek fő-főmestere.

1822-ben beiratkozott az egyetemre, és mint-hogy szegény szüleitől nem kaphatott segílyt, házi tanítóságot volt kénytelen vállalni, s így néhány évet vidéken töltött. Egyetemi tanulmányai végeztével 1830-ban kiadott egy kis költeményfüzért, melyről a költő Franzén nagy elismeréssel nyilatkozott. Ugyanabban az évben a retorika magántanára lett az egyetemen, és nőül vette a költői lelkű Tengström Friderikát. Helsingforsban hét esztendeig maradt, s ezen idő alatt több költői mű kiadásával emelte hírnevét; nevezetesen ebbe a korszakba esnek a *Szarvasradászok* és *Hanna*.

Az egyetemi magántanárságot odahagyva, 1837-ben a görög nyelv tanára lett a porvooi gymnasiumban, s itt működött húsz egész esztendeig, azaz 1857-ig, mikor nyugalomba vonúlt.

Porvooi tanárkodásának ideje alatt jelentek meg: a *Karácsonyest*, *Fjalar király*, *Nadezsda*, *Stål zászlótartó regéi*-nek egy része és kisebb köl-

teményei; nyugalomba vonulása után a *Nem lehet* (családi kép két felvonásban) és *A salamisi királyok* (tragödia öt felvonásban).

Runeberget nemcsak a saját népe, hanem a szomszéd országok népei és uralkodói is a legnagyobb kitüntetésekkel halmozták el. A tisztelet és szeretet nyilatkozásait a nagy költő örömmel fogadta, de ezek nem változtatták meg természetét. Az éjszak-csillaga- és a Dannebrog-rend lovagja is csak az a szerény, egyenes természetű Runeberg volt, a ki húsz esztendeig példás türelemmel oktatta a rakoncátlan múzsafiakat. Élete utolsó éveiben szélhűdés érte, és többé nem épült föl haláláig, mely 1877. május 6-dikán zárta le szemeit. Temetésén testületileg jelentek meg Porvooban az országgyűlés összes tagjai, kik akkor éppen együtt ülészttek Helsingforsban.

Runeberg svédül irt ugyan, de azért ő testül-lelkestül finn költő volt, és minden költeménye, minden sora fényes bizonyítéka a finn haza, s a finn nép iránt táplált hő szeretetének. Szerette szülőföldjét, dicsőítette csodaszép természetét, testvéreiként ölelte magához honfitársait, velük örült, velük szenvedett, s úgy ismerte népe természetét, mint kevés más rajta kívül. Egy szóval — ismétlem, — Runeberg testestül-lelkestül finn volt.

A *Szarvasvadászok*-ban bájos idylli képet tár

elénk a nép romlatlan gyermekeinek életéből; *Hanná*-ja egy falusi lelkész fiatal leányának egyszerű története, melyet éppen egyszerűsége tesz bájolóvá; *Nadezsda* a palota és a kunyhó regéje, melyben a hercegfő egy szegény jobbágyleánynak nyújtja szívét és kezét; a *Karácsonyest* megható, gyönyörű családi kép, egy fiatal nő boldogságának rajza, kinek holtnak hitt férje karácsony estéjén hazatér a csatából; *Fjalar király*-ban meg egy büszke király megtérése van elregélve, kit a sors csapásai megtörnek és hibája elismerésére kényszerítenek.

De legnépszerűbbek a *Stål zászlótartó regéi*. Ezekben az 1808—1809-diki orosz háborút énekl meg, azt a szenvedéssel és dicsőséggel teljes korszakot, mely Finnországban örökké emlékezetes marad, s e regék olvasása közben minden finn embernek szíve feldobog, s az idegen sem olvashatja ezeket gyönyörűség és megindulás nélkül. Runeberg sehol sem tüntette ki annyira lángoló hazaszeretetét, mint éppen e regékben.

Runeberg a finn hősök dicsőségét zengvén, eszébe juttatta elsvédesegett honfitársainak, hogy ők is finnek, hogy az az ország, melyet elődeik oly hősileg védtek, az ő hazájuk is, és hogy a finn haza fiának lenni dicsőség.

Költeményei közül mutatóul ide iktatok néhányat Györy Vilmos fordításában.

Paavo gazda.¹

Saarijärvi fennsíki avarján
 Fagyviselt tanyán él Paavo gazda,
 Fúrge kézzel művelé a földet,
 S várt reá az ég urátul áldást.
 Ott lakott fiastul, asszonyostul,
 Izzadással élve gyér kenyéren,
 Árkot ásogatva, szántva, vetve.
 Jött tavasz s elolvadott a hóvíz
 S elmosá felét az a vetésnek.
 Jött a nyár, kitört a jég viharja
 S elveré felét az a kalásznak.
 Jött az ősz s a fagy vevé a többbit.
 Paavo nője szólt, haját kitépve:
 «Paavo, Paavo, gyászszülött öreg te,
 Jer, vegyünk botot, ha isten üldöz;
 Kín a koldulás, kinosb az éhség.»
 Megfogá kezét a férj s viszona:
 «Csak kisért az isten és nem üldöz:
 Végy fakérget a felényi lisztbe,
 Kétszer annyi árkot ások én majd,
 Várni kész az istentől a termést.»
 És az asszony vett felényi kérget,
 S kétszer annyi árkot ás az agg is,
 Nyájt eladja, rajta rozst vesz és vet.
 Jött tavasz, s elolvadott a hóvíz,
 Ámde mit se hord el a vetésből.
 Jött a nyár, kitört a jég viharja
 S elveré felét az a kalásznak.
 Jött az ősz, s a fagy vevé a többbit.

¹ Igen híven talált képe az istenfélő és rendkívül szívós kitartású finn népnek.

Verte mellét s szóla most az asszony :
 «Paavo, Paavo, gyászszüülött öreg te,
 Jersze halni, mert az isten üldöz ;
 Halni kín, de élni még kinosabb.»
 Megfogá kezét a férj s viszona :
 «Csak kísért az isten és nem üldöz ;
 Kétszer annyi kérget a kenyérbe,
 Kétszer annyi árkot ások én majd,
 Várni kész az istentől a termést.»
 S vett az asszony kétszer annyi kérget,
 Kétszer oly nagy árkot ás az agg is,
 Tehenét eladja, rozst vesz és vet.
 Jött tavasz s elolvadott a hóvíz,
 Ámde mit se hord el a vetésből ;
 Jött a nyár, kitört a jég viharja,
 Ámde mitse vert el a kalászból ;
 Jött az ősz, fagy, ámde távol innen,
 S meghagyá a termést színaranyinak.
 Paavo erre térdre hulla, szólván :
 «Csak kísért az isten, és nem üldöz.»
 És térdre hullt az asszony is, rebegeve :
 «Csak kísért az isten, és nem üldöz.»
 S szóla most örömmel az öreghez :
 «Paavo, Paavo, menj aratni vígan,
 Itt az óra élni már vidáman,
 Itt az óra, félrevetni kérget,
 S kenyereinket sütni tiszta rozsból.»
 Paavo megfogá kezét s viszona :
 «Asszony, asszony, az kísértetik csak,
 A ki más szegényt nem üz magától ;
 Végy te csak felényi kérget újra,
 Most meg a szomszédunké fagyott el.»

A találkozás.

Ült a lányka nyári este,
 A patakba' nézve arcát.
 «Istenem, mi szép vagyok; de
 Ám mi haszna mind e szépség.
 Hogyha ifjam, én szerelmem
 Rám se néz, reám se hallgat!
 Rózsá, mely imitt virágzol,
 Vedd el ajkam rózsaszínét;
 Biborfelleg fönn a légben,
 Vedd el arcom bíborát te;
 Halvány csillag fellegen túl,
 Vedd te fényit én szememnek;
 Végre, sír, te vedd a többit.»

Hallja ezt a csalfa ifjú,
 Ott leselge a csalitban,
 Künn terem egy szökkenéssel
 Keresetnél, megtalálnál.
 S megcsókolva híve ajkit:
 «Rózsá vette rózsapírját.»
 S arcát orcájára hajtva:
 «Most a bíbort vette a felhő.»
 És szemébe nézve mélyen:
 «Csillag vette most a fényt be.»
 S átkarolva őt egészen:
 «Sír vevé be most a többit:
 Mert sír ez, leányka, honnan
 Már ezentul el nem illansz.»

Sven Dufva.

Sven Dufva atyja harefi volt, szegény, agg obsitos,
Ott küzde nyolevannyolcba' már, és akkor is koros,
Most életét ott tengeté a túrfa közt szegény,
Kilenc fiával, kik között legifjabb volt a Svén.

Ész dolgában hogy állt az agg s hagyott-é eleget
Egész csoport fiának? Ezt kitudni nem lehet;
De szent igaz, a többinek túlzottan hagyhatott,
Mert legkisebb szülöttinek ugyan kevés jutott.

Azomba' felnőtt s lön a Svén erős, vállas legény,
S erdön-mezőn rabszolgaként híven fáradt szegény:
Mindig derült, szelid, vidám, sok bölcsebben kitesz;
Majd mindent végze; baj csak egy: hogy mind esetlen ez.

«Az istenért, ugyan mi lesz belőled így fiam!»
Igy szidta feddve sokszor őt az apja zordonan;
S hogy ennek vége nem szakadt, türelme elfogyott,
És gondolkozni kezdte Svén, már úgy a hogy tudott.

S egy szép napon, midőn megint a régi nóta jár,
S ráförmed újra Dufva: «Svén! Mi lesz belőle már?!»
Két széles ajkat a fiú nagy tágan szétvona,
S apjának szörnyedésire így szólt: «Hát — katona.»

De végre a vén ajkain gúnyos kacaj fakad:
«Fickó, te fegyvert hordani?! Eredj, szégyeld magad!»
«Igen, — szólt a fiú, — hisz itt kezem mihez sem ért,
Könnyebb lesz tán meghalni ott királyért és honért.»

Megdöbben atyja erre és egy könny ragyog szemén;
De zsákot a vállára vet, s indul beállni Svén.
Megütte a mértéket, ép, erős, mi kell egyéb?
Ujone gyanánt látatlan is Dunker hadába lép.

Dufvának most tanulni kell gyakorlatot, modort.
Öröm tekintni, hogy tanul, de vajmi furcsa volt.
Lármáz a káplár, majd kacag, nevet s kiált megint;
Nem változik Svén, a kacaj s szigor hijába mind.

Fáradhatatlan, annyi szent, jobban mint senki más;
Dobog, hogy döng a föld, s ha megy, csorg rajt' az izzadás.
De hogyha átfordulni kell, hibát hibára tön:
Ha «jobbra!» «balra!» zeng: teszi, de mind ellenkezön.

A «tisztelegj»-et, «vállra fel»-t, «lábhoz»-t, «szuronyt-szegezz»-t,
Úgy látszék, hogy Svén Dufva mind, mind megtanulta ezt;
De hogyha mondják: «Tisztelegj!» szuronyt szegez a Svén,
S ha «lábhoz!» vállra kapja ő a fegyvert könnyedén.

Igy minden ő gyakorlata nagy messze hírben állt.
Tisztek s legénység, mind de mind nevelték a csodát;
De ő hiven fáradt tovább, nyugodt, habár gyötört;
És jobb idők jöttére várt: — és im a hare kitört.

A hadnak memmi kell, de most egy kérdés álla be:
Okosnak nézhető-e Svén, s a sikra szállhat-e?
Fecsegni hagyta őket ez, várt s szólta nyugalmasan:
«Ha társaimmal nem szabad, majd elmegyek magam».

Meghagyták mégis fegyverét s meghagyták bornyuját;
A nyughelyen cselédkedett, s küzdött, a hare ha állt.
De mind a régi módra ment a szolgaság s csata:
Bolondnak mondta minden őt, de gyávnak soha!

Vonulni vissza kénytelen Sandels, de talpon áll
 A muszka s nyomja mind tovább egy érnek partinál.
 A táborból jó távolast hid a folyó felett,
 Csekély kis őresapat van itt, alig húsz főt ha tett.

Utat javítani jöttek, s midőn ez végbe ment,
 Kard- és golyótól távol itt az őrhad elpihent.
 Bementek egy majorba, és ki mit talált fogott,
 S velők levén Sven Dufva is, ezt hagyták örül ott.

De változás lesz csakhamar: im az út hajlatán
 Sandels segéde ront elő tajtékozó lován.
 «Fiúk a hidra! — így kiált — fegyverre a ki él!
 Hirül jött: egy orosz csapat áttörni erre kél!»

«Uram, — szólt még a tiszthez, — e hidat szedesse szét,
 S ha nem megy, végső emberig megvédje itt helyét.
 Ha ellenünk hátunkba főr, hadastul elveszünk:
 Bátran! Segélyt hoz a vezér; e nyomban itt leszünk.»

És elrobog. S az őrs alig állá el a hidat:
 Feltűnt a túlpárt ormain a muszka hadesapat.
 És szétterül, és sorba áll, és céloz, és dörög:
 S legelső sor-tüzére már nyolc finn halált hörög.

Itt késni nem jó lesz tovább: ki állna ily esatán?!
 Még egy dőrej, s közülök im már öt finn él csupán.
 «A vállra s vissza!» mind szalad, hogy ez kimondva lesz;
 Sven Dufva téved egy maga, mert ő — szuronyt szegez.

S mi több, még hátrálása is rémítő ferde lett:
 Előre tört a part felé a megfutás helyett.
 Megállta vállasan s merőn, nyugalma most se vész;
 S hogy mily gyakorlatot tanult, menten mutatni kész.

Soká nem is kell várnia, mert alig áll meg itt,
 Az ellenek hadával im nyomban betelt a hid;
 Vitéz rohan vitéz után, de mindre, a ki jő,
 Egy földre döntő «jobbra nézz»-t vagy «balra nézz»-t üt ő.

Nem egy kar kell ledönteni a bátor óriást,
 S mások lövése védi azt, ki merne egy csapást.
 Annál dühösök ők, minél csalókább a remény...
 S Sandels hadastul megjön im, s látják, hogy küzd a Svén.

«Ember vagy! — így kiált felé, — ember, s az is derék;
 Ne jöjjön egy ördög se át! Egy percig tartsd ki még!
 Ez a vitéz! Csak a finnek mindig így küzdenek!
 Segítsük, jersze harcosok! Minket — ő mente meg!»

A támadás meghiusult kevés idő alatt,
 És visszafordult az orosz, és verten elszaladt;
 S hogy csend lön újra, a vezér leszállt és visszatért,
 És kérdezé, hol a legény, ki megvívá a tért.

Mutatták ekkor Sven Dufvát. Az már kiharcola;
 A harcnak íme vége lön s ő bátran áll vala.
 Feküdni tért, nyugodni tán a súlyos harc után,
 Most sem nyugodtabb mint előbb, haloványabb csupán.

Az elhullott vitéz fölé Sandels aláhajolt;
 Mindenki tudta, hogy ki az, mind ismerőse volt.
 A hol feküdt, szive alatt vér festé a füvet,
 Mellén találta a golyó, ő már elvérezett.

«Valljuk be, tudta a golyó, legjobban hol talál
 — Szólt a vezér, — többet tudott nálunk mindannyinál:
 A mely gyarló s szegény vala, nem érte a fejet:
 S mi többet ért, nemes, derék szívébe rejtezett.»

S elhangzék Sandels e szava a hadban szertesét,
És úgy találták mindenek, hogy ez igaz beszéd.
Hogy sok bolondot tett, míg élt, az nem tagadható,
Igaz, hogy rossz volt a feje, de tiszta szíve jó.

Lássunk már most néhányat azon finn költők közül is, kik finn nyelven zengtek dalaikat.

A legjelesebb finn lantos költő Oksanen, családi nevén Ahlqvist Ágost Engelbrecht. Született Kuopioban 1826. augusztus 7-dikén. Egyetemi tanulmányait 1844-ben kezdte meg, és 1860-ban a bölcsélet doktorává lett. Már előbb nagy utazásokat tett Karjalában, az archangeli kormányzóságban, Ingermannlandban, Észt- és Livországbán, éjszaki és Közép-Oroszországban, valamint Szibériában is, és útjában részint népdalokat, részint nyelvészeti adatokat gyűjtögetett. 1859-ben az ugor nyelvek magántanára lett a helsingforsi egyetemen, és 1861—62-ben ennek költségén tanulmányútat tett Dániában, Német-, Cseh- és Magyarországbán, 1863-ban pedig a finn nyelv rendes tanára lett, s jelenleg is ezen a tanszéken működik. Mint nyelvtudós szintén az első helyet foglalja el a finnek közt, s mint ilyent választotta 1859-ben a M. Tud. Akadémia is kültagjai sorába.

Oksanen költeményei *Säkeniä* (Szikrák) cím

alatt jelentek meg. Ezekben erőteljes költői lélek nyilatkozik, mely nemes és lelkesítő eszméket hirdet a hazáról és szabadságról, majd buzdítva, majd feddve, majd örülve, majd bánkódva, de mindig férfiasan és lelkesülten. Dalai, kivált a későbbiek, nagyobb részt bánatosak; de Oksanen bánata, bár keserű is, soha sem beteges, csüggett; nemes, férfias szív nyilatkozik költeményeiben, mely a világ legnehezebb harcát — az önmaga elleni harcot — vívja, s abban észreveszi az ember gyengeségét és az emberi sors csalékonyságát. Ő teljesen subjectiv. Minden dalából kiérzik, hogy érzelmei nem csináltak, hanem valódiak. Látóköre nem nagyon tág; az emberiség s a külvilág nagyobb kérdéseit kerüli, de a szívnek kis világában egészen otthonos. A nyelvet mesterileg kezeli, a mit nem is lehet csodálni, mert tősgyökeres finn vidéken növekedett föl, hol a finnek nagyszerű nemzeti éposza még él a nép ajkán; s a nép ajkáról leste el azt a csodabájú, gazdag, hangzatos nyelvet, melyen költeményeit írta.

Két költeményét megkisértettem lefordítani, s ezeket íme ide iktatom:

Suomi hatalma.

Rajta, rajta, Suomi nyelve,
 Fennen hallasd hangodat!
 Suomi nyelve, Suomi elme
 Védő fala a honnak,
 Egy a nyelve, egy az elve,
 Népe egyet hangoztat. —
 Rajta, rajta, Suomi nyelve,
 Fennen hallasd hangodat!

Finn ekéje, boronája
 Ásta föl e földeket:
 Búza terem, avagy árpa, —
 Másé e hon nem lehet!
 Ki másnak van itt szólása?
 Parancsot ki osztogat?
 Rajta, rajta, Suomi nyelve,
 Fennen hallasd hangodat!

Döghalálba', éhinségbe'
 A finn maga szenvedett;
 Karddal honát maga védte,
 Hogyha dúlták ellenek;
 Most tehát a hon élére
 Suomi népe, állj magad!
 Rajta, rajta, Suomi nyelve,
 Fennen hallasd hangodat!

Äänis-tava, Éjszak-tenger,
 Viena-, Aura-partvidék,
 Itt hatalmad, Suomi nép, mely
 Senki másé, csak tiéd.

Ezt a földet őrzened kell,
 Nyelved' el ne hagyogasd!
 Rajta, rajta, Suomi nyelve,
 Fennen hallasd hangodat!

A sellő-hajós arái.

«Óh kedves Anna, ne sápadozz',
 Ha a vad zuhatag vize zúg ott;
 Nincs féke a mint ugy áradoz,
 Nem volt s nem lesz soha nyugodt.
 De ki ismeri mind ama szirtfejeket,
 Sellő az előtt elerőtlenedett.»

Így szóla Vilho a leánynak, im
 S maga is beleült a ladikba;
 S a ladik zuhatagnak habjain
 Megnedvesedék tova illva.
 Megnézni a sellőt, habjain át
 Most vitte az ifju a szende arát.

«Oh a holdnak oly méla világa van,
 S tova reng zuhatag vizében;
 A madár, a fa, ág, mind hangtalan,
 Csak a csillagok ezre van ébren!
 A halál ah oly édes volna e percbe',
 Meghalni együtt, a habokba temetve!»

Igy szóla kis Anna oly csendesen,
 S könny gyűl a leányka szemébe;
 Sellő tovaúg félelmesen,
 S a ladik csak száll tova véle;
 De bátran az ifju a vészben evez, —
 Megszokta, mi égi gyönyör neki ez!

Már gyermeki korban evezve leszállt
 Zuhatag robogó vize hátán,
 És sokszor a sellő orcáját
 Csapkodta be habjai szálltán ;
 És szirt ha emelte fejét hab alatt,
 Mellette merészen az ifju haladt.

De im, rohanó zuhatag közepett,
 A hol épp egyenest tör előre,
 Tündér, kit hullám-köntöse fed,
 All mint rohanó habok öre.
 Ez a lány ős Ahtola lánya itt,
 Ki legelteti Vellamo nyájait.

És rejt a leányka hideg kebele
 Habköntös alatt dobogó szűt ;
 És lángot gyűjteni tud a szerelem,
 Mit sellő habja le nem hűt.
 S Vilhóra az Ahtola lánya soká
 Tekinte, szegényke, ah oly soká !

És íme a tünde-leányka szivét
 Csoda-érzés tölti be gyorsan ;
 Egyre sohajt s nem tudja, miér
 Az ajka lezárva, szótlán.
 És ül robogó zuhatag közepett,
 S ringatja az ifju szerelmeseket.

S az ifju ladikja tovább halad im,
 Mint Pohjola gyors zivatarja ;
 Majd fönn van a sellő habjain,
 Majd félig az ár betakarja.
 Am bátran az ifju a vészben evez,
 De halott-halovány az arája lesz.

S örvendő szívvel a tünde-leány
 Az ifju ladikja felé száll.
 «Az Vilho! de kit visz csónakán
 Az esteli holdsugárnál?
 Jaj, jaj neked, Ahtola lánya, szegény, —
 Van már szeretője, ki földi lény!»

S a tünde-leány szive bosszura gyúl,
 Bosszúra a csalt reményért;
 S zuhatag fenekére hamar lenyúl,
 Egy szirtnek emelve föl élet;
 És Vilho ladikja a szirtnek ered,
 S hab-sír nyeli bé a szerelmeseket.

És ott van a sellő torkolatán
 Az Ahtola-lánynak a szirtje,
 Mivel akkor arástul a tünde-leány
 Az ifjat a sírba levitte.
 Maga Ahtola lánya a vízfeneken, —
 Ott dülja szívét keserű szerelem.

A finn költészet egének másik ragyogó csil-
 laga Kivi (családi nevén Stenvall) Alexis; oly
 költő, kit a múzsa valóban jókedvében ajándéko-
 zott a finneknek, de azután, mintha megirigyelte
 volna tőlük, megint elvette, mielőtt lángesze duz-
 zadó erejének kicsapongásait hosszas tanulmá-
 nyokkal mérsékelhette, és tökéletes remekműve-
 ket teremthetett volna.

Kivi Alexis egy szegény falusi szabónak volt
 a fia; született 1834. október 10-dikén Palojoki-

ban, Nurmijärvi egyházközségben. Atyja a saját mesterségére akarta őt fogni, de hiába; a kis fiú csak vadászgatott és festegetett, és még most is látható a mennyország s a pokol képe, melyet a kis Alexis gyermek korában kátránynyal festett a szülei ház falára. Olvasni egy vándortanítótól, írni meg az atyjától tanult meg, és 1851-ben a fővárosba küldték tanulni. Már itt kezdődtek a költő szenvedései; szülei szegények voltak, nem segíyezhettek fiukat, s ő sokat éhezett és fázott, és ez örökre aláásta egészségét. 1857-ben beiratkozott az egyetemre, de azért sok időt töltött otthon szülőfalujában, magányba vonulva, és irogatva. A rendszeres tanuláshoz nem volt kedve, sem türelme; csak magában olvasgatta a klaszikus írókat, és legkedvesebb olvasmányai voltak a *Kalevala*, Shakespeare és *Don Quixote*, sőt Shakespeare műveiből sokat betéve is el tudott mondani. Társaságban nem jól érezte magát; rendesen búskomor volt, s nagy nehezen lehetett őt megnevettetni.

Egyetemi hallgató korában pályadíjat nyert a finn irodalmi társaságtól *Kullervo* című tragédiájáért, melyben a *Kalevala* egy gyönyörű, megható epizódját dolgozta föl. Ez volt első nyilvános föllépése.

Kivinek helsingforsi élete azomban nagyon nyomorúságos volt, mert költői lelke a prózai ke-

nyérkeresettől irtózott és sokszor nem volt betevő falatja, melylyel éhségét elűzhetette, sem egy árva forgácsa, melynek tüzénél dermedt tagjait fölmelegíthette volna. Végre egy nemeslelkű nő, Lönnqvist Sarolta, ki húsz évvel idősebb volt Kivinel, magához fogadta, és gondnélküli életet biztosított a költőnek.

A szegény ifjúnak nagy szüksége is volt rá, mert a nyomorúság teljesen aláásta egészségét. Falusi magányában megfeszített szorgalommal dolgozott, és számos munkát fejezett be. De egészsége nem javult; búskomorságából nem tudott kigyógyulni, és végre elhatározta, hogy elhagyja nemeslelkű jóltevőjét, mert önérzete föllázadt az ellen, hogy ő a más kegyelméből éljen.

Mindenféle tervei voltak. Először vissza akart térni a szülői házba, majd a gazdálkodásra akarta magát adni, de betegeskedése minden tervének útját állotta. Végre 1870-ben a helsingforsi kórházba került. Akkor már emberi tudomány nem segíthetett rajta; a kórházból csakhamar mint gyógyíthatatlan örültet bocsátották haza Nurmijärvibe, s itt végezte szomorú életét 1872. december 31-dikén.

A szerencsétlen Kiviról valóban el lehet mondani, hogy tehetsége köszörületlen gyémánt volt. Hatalmas lángész, sok helyütt shakespearei erő nyilatkozik műveiben, de a rendszeres tanul-

mányok hiánya miatt lángeszét nem tudta fegyelmezni és realizmusa gyakran durvaságokat iratott vele. De művei így is valódi gyöngyei a finn irodalomnak. Oly eredetiséget, oly ős erőt talál ezekben az olvasó, s helyenként oly hűmört, milyet ritka író művei mutathatnak föl. Kivi minden ízében finn volt; minden sora a finn nép életének és jellemének alapos ismeretéről tanúskodik, s azért legtöbb művét csak az élvezheti igazán, a ki a finn népet maga is jól ismeri. *Kullervo*-ja a finn ősmondából van véve; a *Pusztai vargák* (*Nummisuutarit*) című vigjátékában, az *Eljegyzés*-ben (*Kihlaus*, bohózat) és sajátos regényében: *A hét testvér* (*Seitsemän Veljestä*) valóságos töröl metszett eredeti finn népi jellemeket állít elénk, egész a megszólalásig hiven; és tehetsége sokoldalúságát tanúsítja *Lea* című színműve (mely nyelvünkre is le van fordítva), mert ebben Kivi elhagyja a finn őserdők egyszerű lakóit, s egészen más égélj alá, más légkörbe viszi közönségét, s ez bámulni kénytelen azt a minden realiztikus salaktól ment tiszta szellemet, mely ezt a darabot átlengi. E műnek olvasása- vagy előadásakor a gyönyör csakhamar a fájdalomnak ad helyet, hogy mért kellett ennek a ragyogó szellemnek elhomályosulnia!

Nem hagyhatom végre említetlenül a finnek harmadik jeles költőjét, Suoniót sem. Suonio,

családi nevén Krohn Gyula, a finn nyelvlectora az egyetemen, ki 1835-ben Viborgban született. «Az ő költői ihlete» — mondja egy bírálója — «nem hömpölyög tovarohanó árként, hanem sima, mint egy nyugodt folyó tükre, mely partjain átlátszó kristálygyöngyöket hagy.» A *Hold regéit* (*Kuun tarinoita*), e prózában irt gyönyörű költeményeket a legnemesebb érzés, leggyengédebb költői ihlet lengi át, s ugyanezt találjuk lyrai költeményeiben is. Tárgyai megválasztásában nem találunk ugyan sok újságot és eredetiséget, de az a minden iránt lelkesülő, mindent magához ölelő költői lélek, mely ezekben nyilatkozik, elbájolja az olvasót. Míg Oksanen és Kivi főjellemonása a férfias erő, addig Suoniót leginkább a nőies finomság, gyöngédség jellemzi. Suonio a magyar nyelvet is jól érti, és igen sikerülten fordította le Petőfinek néhány dalát. Mint történetíró szintén előkelő helyet foglal el, és *Elbeszélései Finnország Történetéből* (*Kertomuksia Suomen Historiasta*) a finn irodalom legnépszerűbb, legértelmesebb és legélvezetesebb termékei közé tartoznak. — Íme egy kis dala:

Miért szeretlek téged?

Látom, hogy szép szemed van,

És látom, rózsaszád.

Azért szeretlek-e téged? —

Az ember sok olyat lát!

És tudom, hogy okos vagy,
S ügyes kicsiny kezed.
Azért szeretlek-e téged? —
Másé külömb lehet!

És a te szíved érző,
Te szíved ártatlan.
Azért szeretlek-e téged? —
Sok lányi szív olyan.

Miért szeretlek téged,
Jobban mindannyinál,
Hogy mind od'adnám érted,
Mi hatalmamban áll!

Enyém vagy, édes lányka,
Egészen az *enyém*;
Azért külömb tenálad
Más nincs a föld színén!

2. Népköltészet.

¶ Mindannak, a mit a finn nemzet költői irtak, nagyon csekély része ismeretes a külföldön. De van a finn irodalomnak egy kincse, melynek híre befutotta az egész művelt világot, s a költészet barátai mindenütt bámulattal és elragadtatással olvasták; — ez a finnek nagyszerű ősrégi népeposza, a *Kalevala*. Olvasóim bizonyára ismerik, legalább hírből, e remek népkölteményt, és tudják, hogy a *Kalevala* elválhatatlan kapcsolatban áll a finn irodalom nagyérdemű munkásának,

Lönnrot Illésnek nevével. Azért, mielőtt a *Kalevala* ismertetéséhez fognék, néhány sort akarok szentelni ennek a nagy férfiúnak, kinek érdemeit csak szerénysége múlja fölül.

Lönnrot Illés 1802. április 9-dikén született Sammattiban, Uusmaa kormányzóságban. Atyja szegény szabó volt, ki vagyontalansága dacára elhatározta, hogy fiát iskoláztatni fogja. Lönnrot tehát először a tammissaari-i kis-iskolát látogatta, főképp azért, hogy elsajátítsa a svéd nyelvet. De ebben Turkuba jöveletekor mégis annyira járatlan volt még, hogy a fölvételi vizsgálaton majdnem megbukott. Akkor az iskolák még mind svéddek voltak, és Lönnrotnak, valamint a többi finn ajkú gyermekeknek is nagy nehézségükre volt, hogy nemcsak a leckét kellett megtanulniuk, hanem még a nyelvet is, melyen a lecke írva volt. Lönnrot szorgalma által mégis fölvitte a harmadik osztályig; ennek végeztével azomban búcsút kellett mondania az iskolának, mert atyjának nem állt módjában, hogy a fiát tovább taníttassa.

A szegény fiú most hazament, hol nagy örömeire folytathatta tanulását egy Lönnqvist nevű káplán vezetése alatt. Ugyanennek buzdítására elindult a régi szokás szerint segélypénzeket gyűjteni, s az összekoldult pénzzel 1819-ben a porvooi gymnasiumba ment tanulni. Azomban erszénye fél év múlva megint üres volt, és Lönnrot

nem talált módot tanulmányai folytatására. A véletlen úgy hozta magával, hogy Bjugg Gusztáv hämeenlinnai gyógyszerész éppen akkor keresett a porvooi növendékek közt egy fiút, kinek kedve volna gyógyszerész-inassá lenni. Lönnrot mindjárt ajánlkozott, és a gyógyszerész, ki csak jót hallott a fiúról, szívesen magához vette.

A gyógyszerertárban az ifjú Lönnrot szorgalmasan dolgozott, és szabad idejét olvasásra, tanulásra fordította. Tanult latin és görög nyelvet, algebrát és növénytant, s hogy a latin nyelvben biztosságot szerezzen magának, megtanulta betéve a Sjögren egész nagy latin szótárát. Így telt el két esztendő, mikor egyszer a városi orvos, dr. Sabelli bevetődött a gyógyszerertárba, és tréfából latinul szólította meg az inasokat. A többiek csak törték a latin nyelvet, de Lönnrot egészen classicus latinsággal válaszolt neki. Sabelli elesodálkozott ezen, és szóba állván a fiúval, kikérdezte, hogy hova való és minő pályára készül. Lönnrot megfelelt neki, s az orvos látván, mily tehetség rejlik a szegény gyógyszerész-inasban, pénzegélylyel ellátva, a turkui egyetemre küldte őt.

Itt tíz évet töltött, szorgalmasan tanult, ámbár sok idejét elvette az instructoroskodás, melylyel kenyerét kereste.

Végre 1832-ben elnyerte az orvos-doctori fokot és kerületi orvos lett Kajaana-ban. Ezen

hivatalában húsz évig működött, mikor Castrén halálával megürülvén a finn nyelv tanszéke a helsingforsi egyetemen, 1853-ban őt nevezték ki rá. Hatvanéves korában, 1862-ben megvált az egyetemtől, s most Sammattiban lakik, hol kis birtokot vett magának. Innen a 79 éve dacára ép, erős aggastyán gyakran berándúl a fővárosba, hol e sorok írójának is több ízben volt alkalma vele találkozni.

Lönnrot életcélja és főmunkássága volt: a finn nyelv művelése, sajtóságainak nyelvtudományi magyarázása, használása a tudományok minden ágában, és előkészítése a nemzet műveltségi és állami nyelvévé.

Az az idő, melyben Lönnrot a férfikorba lépett, a nemzeti ébredés kora volt, s e kornak szelleme nem maradhatott hatás nélkül a fogékony keblü ifjúra. Már a gyógszertárban olvasta a turkui finn hetilapot és énekelgette Judén dalait. Az ő szívében is ellenállhatatlan vágy támadt anyanyelve művelésére és terjesztésére, és már deák korában elindult népdalokat gyűjteni, és kezdte vizsgálni a finn nyelv szellemét. 1831-ben megalakult a finn irodalmi társaság, s ennek ő kezdettől fogva legmunkásabb tagja volt. Újra elindult Finnország keleti részeibe, s az oroszországi finnek közé, népdalokat gyűjteni, s 1834-ben mindenkinek nagy bámulatára bejelen-

tette az irodalmi társaság közgyűlésében, hogy az általa összegyűjtött népdalok nagy része összefüggésben van, s egy nagy époszt képez. És csakugyan úgy volt. Lönnrot az összetartozó népdalokat rendbeszedte és összeállította, s 1835-ben megjelent a *Kalevala*. A következő években a fáradhatatlan férfiú megint folytatta a gyűjtést, s egy huzamban vándorolt ide s tova 1836 őszétől 1838 elejéig, mely útjára már az irodalmi társaságtól is kapott ezer rubelnyi úti költséget. Újabb gyűjtéseinek eredményei voltak: a *Kanteletar* (1840), mely 652 kisebb népdalt tartalmaz; *Suomen kansan sananlaskuja* (A finn nép közmondásai, 1842.; — körülbelül 7000 közm.); *Suomen kansan arvoituksia* (A finn nép rejtvényei, 1844.; — körülbelül 1650 rejt.); a *Kalevala* második, bővített és javított kiadása (1849), mely majdnem kétakkora mint az első; és végre *Suomen kansan muinaisia loitsurunoja* (A finn nép régi varázs-igéi), mely 1880-ban látott napvilágot. Ezekén kívül — több apró munkáját nem is említve — még egy monumentális művet bocsátott közre a vasszorgalmú aggastyán, s ez a *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja* (Finn-svéd szótár), mely körülbelül 100,000 finn szót tartalmaz, és számos évek munkájának gyümölcse.

Lönnrot teljes életében páratlan szorgalmú ember volt. Akármikor jött valaki hozzá, mindig

munkánál találta, s ha vendége távozott, újra munkához ült. Úgy intézte dolgait, hogy soha egy perce sem veszett kárba. Így pl. 1857-ben, mikor a kormány az inséges vidékekre küldte, hogy a népet megtanítsa, mikép lehet a mohából kenyeret sütni, az öreg azalatt, míg a kenyér a kemencében sült, leguggolt a kemence szája elé, és dolgozott. Ez a kenyérsütés sok idejét elvette, de a kormány nem találhatott volna alkalmasabb embert, ki a népet oly könnyű szerrel rá tudta volna venni valami újításra, mint Lönnrot. Ő igazán megérdemli a nép embere nevét. Sok éven át forgott, élt a nép között, és teljesen ismeri eszejárását. Hogy mily ügyesen tud a parasztokkal bánni, mutatja a következő adoma. Kerületi orvos korában egyszer egy paraszt ember kopogtatott be nála orvosságért. Lönnrot odaadta neki a cseppeket, de a paraszt csak húzódozott és nem akart elmenni. Végre nagy kétkedőleg kérde tőle, hogy ráolvasott-e az orvosságra? Lönnrot tudta, hogy a babonás ember ráolvasás nélkül be sem venné az orvosságot, azért egész komolyan felelé: «Nem, én nem olvashatok rá minden cseppre külön, hanem egyszerre szoktam ráolvasni az egész patikára.» Erre a paraszt elégedetten távozott.

A nép rendkívül szereti; Karjalában, a hol sokat járt, áldják a jóságát, és minden kunyhóban

ismerik. Otthon is az egész vidéknek ő a tanácsadója és orvosa; hozzá fordulnak testi és lelki bajaikban, s ő jó tanácsosal és orvossággal segít a hozzája fordulókon. A lelkész távollétében sokszor prédikál is a környék lakóinak, kik a legnagyobb szeretettel ragaszkodnak hozzá.

Útazásai közben legtöbbször igen egyszerű ruhában, gyalog járt, és sokszor még mezítláb is, málhájával a hátán. Volt is sok furesa kalandja, melyek a kedélyes öreg úrnak nagy mulatságára szolgáltak. Egyszer egy könnyűvérű diákocska, ki éppen haza utazott, parasztembernek nézván őt, fölszólította, hogy vigye a táskáját; az öregnek tetszett a tréfa, és elvitte az útitáskát a legközelebbi paplakig, hol kiderülvén kiléte, a diákocska szégyenkezve kért tőle bocsánatot. Másutt meg az esett meg rajta, hogy betérvén egy ismerőse házába, a háziasszony, ki kéregetőnek nézte, leültette a konyhába és enni adott neki; a jó öreg ezt is egész természetesnek találta, és szerényen meghúzódott egy szugolyban, s ott várta meg a házigazda hazajöttét.

Ezeket csak azért hoztam föl, mert jellemzik az öreg úr kedélyességét és szerénységét. Ő maga semmit sem akar tudni arról, hogy neki mily nagy érdemei vannak a finn irodalom körül, s ha az ember beszéll róluk, szinte szégyelli magát és zavarba jön. Semmitől sem fél úgy, mint a nyil-

vános megtiszteltetésektől, és ha teheti, meg is szökik előlük. Arra is csak nagy nehezen lehetett rávenni, hogy az egyetemi tanárságot elvállalja, mert szerénységében attól félt, hogy nem tudja majd megállni a helyét. A magánéletben kedélyes, vidám, tréfás és soha sem sértő. Egész életében, majdnem félszázados irodalmi munkássága alatt soha senkivel sem volt polémiája, még a svekómánokkal sem, s azért ezek is tisztelik és szeretik.

Ilyen az a nagy férfiú, kinek a világirodalom a *Kalevalá*-t köszönheti.

Azóta, hogy Grimm Jakab 1845-ben felolvasást tartott a berlini akadémiában a finnek époszáról, a *Kalevala* híre messze elterjedt, és a külföldi tudósok is vizsgálataik tárgyává tették. A kik vele bővebben foglalkoztak, mind lelkesedve magasztalták remek voltát, s oly világhírű tudósok is, mint Steinthal és Müller Miksa, a világirodalom legremekebb époszai, az *Ilias* és *Odysseia*, a *Mahabharata*, *Schachnahmeh* és a *Nibelung-ének* mellé állították. Most már le van fordítva több nyelvre, s mi magyarok is a magunk nyelvén olvashatjuk Barna Ferdinánd fordításában. Mindazonáltal azon olvasóim számára, kiknek nincs alkalmuk ez óriási terjedelmű (22,800 verssorból álló) remek époszt egész terjedelmében elolvasni, ide iktatom lehetőleg rövid kivonatban a tartalmát.

Az első ének a világ teremtését írja le. Ilmatar, a lég szüze lebocsátkozik a tenger habjaiba, melyek ide-oda ringatják, s végre a széltől és tengertől teherbe esik. Méhe gyümölcsét hétszáz esztendeig hordja. Nagy kínokat áll ki, úszik az ég mind a négy tája felé, de a gyermek csak nem születik meg. Ilmatar zokogni kezd, és könyörög Ukkóhoz, hogy szabadítsa meg kínjaitól. Erre a térdére száll egy kacs, fészket rak rajta, és abban hat arany meg egy vas tojást kezd költeni. A lég tündére egyszerre tüzesedni érzi térdét, egyet rándít rajta, mire a tojások belefördülnek a vízbe, és darabokra törnek. És íme, a tojás szélesebb feléből a föld alakul, a hegyesebb végéből az ég, a sárgájának felső részéből lesz a nap, a fehéréből a hold, a mi tarka volt a héján, abból csillagok keletkeznek, s a mi feketés, abból fellegek. A lég szüze csak úszik tovább a tengerben, és a tizedik nyáron megteremti a félszigeteket, halas vermeteket, mélységeket, rónapartokat, öblöket, szigeteket, kőszirteket, stb. Végre megszületik gyermeke, Väinämöinen, ki nyolc évig a tengerben úszkál, s csak akkor megy ki a szárazra.

Väinämöinen a kopár szárazföldön sokáig él, de végre megúnván maga körül a kopárságot, Sampsa Pellervoinennel fákat ültettet. Ezek mind nővésnek indulnak, csak a tölgy nem akar kihajtani. Újra elvettétvén, mégis kikel, és akkorára

nő, hogy a csúcsa az eget veri, levelei elterjednek a légtérben, úgy hogy koronájával megakasztja futásukban a fellegeket, s elfogja a nap és hold világát. Väinämöinen most anyjától kér segítséget a tölgy ledöntésére. Erre egy hüvelyknyi nagyságú, tetőtől talpig rézbe öltözött hős emelkedik ki a tengerből, s a partra érve, oly óriássá nő, hogy feje az égig ér. Az óriássá nőtt kis ember most megköszörüli réz fejszóját, és kivágja a nagy tölgyet. A mint ez ledűlt, a nap megint előbúvik, s a természet elkezd díszleni. Csupán az árpa nem akar kikelni, azért Väinämöinen a cinege tanácsára kivágja az erdőt, csak egy nyírfát hagy meg belőle, nyugvóhelyül a madaraknak. A sas ezért megdicséri, és jutalmul tüzet üt, melylyel Väinämöinen a levágott erdőt kiegészíti, a helyét beveti, és Ukkótól áldást könyörög a termésre, mire bőven terem az árpa.

Az öreg Väinämöinen dalolgatva és énekeket költve él Kalevalában. Kezdenek róla messze földön is beszélni, és tehetségének s dalainak híre elhat Pohjolába (az éjszak honába) is. A fiatal Joukahainen is híret veszi, hogy V. dalai szebbek, mint az övéi, melyeket apjától tanult, és szívében irigység támad. Hiába tartóztatja apja, anyja, nem használ. Arany szánba ül és útra kél, hogy fölkeresse V. t, és versenyt daloljon vele. Az öreggel útközben összeakad és összevész; V. meg-

bosszankodik, és hatalmas varázsígéekkel övig lebüvöli Joukahaint a mocsárba. A fiatal hős elkezd zokogni, és mindent ígér V.-nek, ha kiment; de ez csak egyre mélyebben büvöli le őt a mocsárba. Már szájáig ér az iszap, s ekkor kétségbeesésében Aino hűgát igéri V.-nek, mire megszabadul. Nagy búsan hazatér, és elpanaszolja baját szüleinek; Aino sírva fakad, de anyja, ki örül neki, hogy oly nagyhírű ember lesz a veje, vigasztalja.

Aino kimegy a csallitba fürdővesszőt szedni. Az erdő szélén találkozik az öreg V.-vel, ki megkéri, de a leány kosarat ad neki, és sírva megy haza. Anyja vigasztalja, de a leány csak sír, sír három egész nap. Azután fölékesíti magát arannyal, ezüsttel, drága ruhákkal, s egy szomorú dalt énekelve útnak indul; harmadnapra a tenger partjára ér, s ott kesereg egész éjjel. Reggel a földnyelv végén három szüzet lát fürödni, mire maga is lehányja magáról a ruhát, és fürödni megy; fürdés közben belehal a vízbe. Halálának híret egy nyúl hozza meg a szülei házba, s ennek hallatára Aino anyja zokogásba tör ki; könnyeiből három folyó lesz, mindegyikben három tüzes zuhatag, ezeknek három örvényében három sziget, minden szigeten aranyhalom, minden aranyhalom tetején három nyírfa, minden nyírfa sudarán három arany kakukk. Az első azt kakukkolja :

«Szerelem, szerelem»; a második: «Öröm, öröm»; a harmadik: «Vigasz, vigasz». Az első a szerelem nélküli leánynak szólt, a második az örömtelen vőlegénynek, a harmadik a vigasztalan, holtig kesergő anyának. Az első három hónapig, a második hat hónapig, a harmadik örökké szólt.

Híre terjed a leány halálának, és Väinämöinen is meghallja; sírva fakad, és kimegy a tenger partjára, hogy kifogja a lányt a vízből. Egy ismeretlen hal akad a horgára, de midőn föl akarja hasítani, megint a vízbe sikklik, és megmondja, hogy ő Aino. V. hívogatja, de a hal nem jön többé horgára. Ekkor a hős anyjához fordul, s ez azt tanácsolja, hogy menjen Pohjolába, hol derekabbak, szebbek a leányok; ott keresse ki és vegye el a legszebbiket.

Väinämöinen útnak is indul. Útközben Joukahainen ráles, és három nyilat lö feléje, de egyik sem találja el. Később V. a tengerbe esik, s a vihar messze elsodorja a parttól. Hat nap és hat éjjel úszik a tengerben ide-oda, és már-már gyengül ereje; ekkor megjelenik a sas, mely még mindig emlékszik V. jótettére, és hátára vevén őt, Pohjolába viszi. Az öreg hős zokogva ül az ismeretlen parton. Louhinak, Pohjola asszonyának cselédei észreveszik, és értesítik asszonyukat. Louhi a hőst magához hja, ápolgatja, gyógyíttatja, és jól tartja étellel, itallal. V. aranyat,

ezüstöt ígér neki, ha haza szállítja, de Pohjola asszonya így válaszol:

•Nem az kell, bölcs Väinämöinen,
 Örök táltos műveidben!
 Aranyodra én nem vágyom,
 Ezüstödet sem kívánom,
 Arany gyermek-vágy virága,
 Ezüst lovak cicomája;
 De ha szampót szerkeszthetnél,
 Tarka ormót rátehetnél,
 Hattyú tolla leghegyéből,
 Meddő tehén szűz tejéből,
 Egyetlenegy árpaszemből,
 Egyetlen szál báránypelyhből,
 A lányomat neked adnám,
 Műved bére lenne a lány,
 Juttatnálak ön hazádba,
 Tenmadarad dallattára,
 Ten kakukkod hallására,
 Tennen földid határára».

V. azt feleli, hogy ő nem készíthet szampót, de ha haza juthat, Ilmarinen kovácscsal fogja megcsináltatni. Pohjola asszonya kijelenti, hogy annak adja leányát, a ki neki a szampót megcsinálja, és V.-t hazabocsátja.

Útközben a mi hősünk megpillantja Louhi szép leányát, a mint szivárványon ülve, arany vásznat szövöget, ezüst gyolcsot hímez — s menten nőül kéri. A szép leány azt feleli, hogy akkor tartaná hősnek, ha életlen késsel el tudna hasi-

tani egy szál lószört, és kasornyába kötne egy tojást, úgy, hogy sehol se lássék a csomó. V. megteszi ezt a kettőt, de most meg a leány azt kívánja tőle, hogy körül héjat hántson, jégből vesszöt hasítson, a nélkül, hogy forgácsokat hullatna, s végül csónakot készítsen az orsója széttört darabjaiból, s azt vízre bocsátsa, a nélkül, hogy hozzányúlna. V. hozzáfog, s a munka szépen halad, de egyszerre Hiisi megrontja a fejsze nyelét, Lempo meg kiszakítja az élet; a fejsze köre esik, onnan visszapattan és megsérti V. térdét, úgy, hogy vére patakként ömlik.

Miután egy öreg ember sebet meggyógyította, hősünk tovább utazik, és hazaérve, betér Ilmarinen kovácshoz, ki nagy örömmel fogadja. V. biztatja, hogy csinálja meg a szampót és vigye el Pohjolába, de Ilmarinen esküdjözik, hogy soha életében nem megy Pohjolába, hol embereket esznek, s a hősöket vízbe fullasztják. V. látván, hogy minden rábeszélése hasztalan, a varázslathoz fog, és ennek következtében Ilmarinen egyszerre Pohjolában találja magát. Ott jól tartják, azután Louhi kéri, hogy csinálja meg a szampót. Erre Ilmarinen kovácsműhelyt épít, s elkezd dolgozni; a szampó megszületik, ezt aztán lapítgatja, kalapálja, egyik felét lisztmalommá, másik felét sómalommá, harmadikat pénzmalommá. Louhi nagyon megörül a szampónak, elrejtí az ére-

hegyek legbelsejébe, és kilenc lakattal zárja el. Ekkor a kovács követeli jutalmát, de a leány húzódozik, mire Ilmarinen bosszúsan hazatér.

Most egy új hős lép föl: a délceg, pajzán, könnyelmű Lemminkäinen, ki elmegy Saariba, megkérni a szép Kyllikkit. Ezt már megkérte, a napnak, a holdnak és a csillagnak fia, de ő mindnyájuknak kosarat adott. Lemminkäinen beáll csikósnak; nappal a lovakat őrzi, éjjel meg a lányokkal mulat. Csak egy leány nem törődik vele, s ez éppen a szép Kyllikki, ki után jártában ő már száz pár csizmát elnyűtt. Végre látván, hogy szép szerével nem boldogul, elhatározza, hogy erőszakhoz nyúl. Csakugyan el is rabolja a leányt, ki először sír, rí, fenyegetődzik, de végre kibékül sorsával, s csak azt köti ki, hogy férje soha se menjen többé csatába, s maga is megígéri, hogy nem megy a faluba táncolni. Így érnek haza Lemminkäinen anyjához, ki nagyon megörül szép menyének.

Azomban öröme nem tart soká, mert Kyllikki asszony megfélekedzik fogadásáról és elmegy táncolni a faluba. Lemminkäinen ezért haragra gyúlván, elhatározza, hogy csatába megy. Hiába igyekszik őt neje lebeszélni, hiába óvja anyja is: a haragos Lemminkäinen csak elhagyja nejét, és Pohjolába megy háztüznézni. Fésűjét a falhoz vágja, s nagy bizton azt mondja, hogy az ő vére

csak akkor fog hullani, mikor az a fésű is vérzik ; mert neki nem árthat semmi. Aranyszőrű csikót fog a szánba, és útnak indul. Pohjolába érvén, meg akarja mutatni a varázslók honában, hogy ő is ért a varázsláshoz, és mindenkit ide vagy oda bűvöl, csak egy rossz csordást hagy bűvületlen.

Azután megkéri Louhi szép leányát, de Pohjola asszonya megtagadja, mert neki van felesége, mire Lemminkäinen azt igéri, hogy elkergeti első feleségét. Pohjola asszonya most azt tűzi ki föltétélül, hogy az ifjú fogja el a Hiisi szarvasát és hozza el a Hiisi rétéről. Lemminkäinen nagy nehezen elfogja ; most meg azt szabja eléje Louhi második munkául, hogy zabolázza meg és hozza el Hiisi tüzesszájú paripáját. Lemminkäinen ezt is megteszi, de harmadiknak még a halál folyójában úszó hattyút kell megölnie egyetlen nyil-lövessel. Az ifjú elmegy Tuonela folyójának part-jára, de ott már várja a fennebbi csordás, kinek Lemminkäinen szemére lobbantotta volt gonosz tetteit, s ez megöli és a halál folyójába veti őt.

Az ifjú anyja ezalatt tünődik, hogy hova lehetett a fia ; Kyllikki meg minden este és minden reggel megnézi a fésű fogait, hogy nem vérzenek-e. Egyszer virradatkor elkezdenek vérzeni, s az egész ház gyászba borúl. Lemminkäinen anyja elmegy Pohjolába és fiát tudakolja ; Louhi először fennhéjázva felel, hogy ő nem tud róla semmit,

de azután megvallja, hogy hova küldte. Az anya most mindenfelé keresi a fiát, kérdi fütől, fától, úttól, holdtól, naptól, míg végre ez megmondja neki, hol van a fija. A kesergő anya egy nagy gereblyével kihalássza fiának darabokra tépett holttestét a halál folyójából; azután összerakja, kenőcscsel bekeni, ráolvas, s így a fiatal hős föléled.

E közben Väinämöinen nagy munkához fogott: hajót épít, de nincsen fája. Elküldi tehát Sampsa Pellervoint, hajóját keresni, s ebből megépíti a hajót; de még három varázs-igére van szüksége a munka befejezéséhez. Elmegy az alvilágba, de onnan csak nagy nehezen tud megszabadulni, azért figyelmezteti a fiatalokat, hogy oda ne menjenek.

V. csak egyre keresi a varázsigéket, s egy pásztor Antero Vipunenhez utasítja, de előre megmondja, hogy nagyon rossz az odavivő út, mert tűk és kardok hegyén kell odamenni. V. vasba öltözik, és megtalálván Vipunent, a vén táltost, fölébreszti álmából. A táltos megharagszik és elnyeli hősünket. V. kovácsműhelyt épít a hasában és elkezd dolgozni; a táltos ki akarja kergetni, de V. nem megy, míg a varázsigéket meg nem kapja.

Megkapván végre a varázsigéket, V. hazamegy és elkészíti a hajót. Ezen útnak indul, hogy

hazahozza Pohjola asszonyának lányát. Annikki, Ilmarinen huga, megtudja, hogy V. hova készül, és elmondja bátyjának. Erre Ilmarinen is elindul Pohjolába. Harmadnap utoléri V.-t, és útközben megegyeznek abban, hogy a leányt nem kényszerítik, kedve ellen el nem viszik. Pohjola asszonya meghallván, hogy kérők jönnek a házhoz, azt tanácsolja lányának, hogy menjen V.-höz, mert az gazdag. De a leány azt feleli, hogy nem kell neki gazdagság, csak egy szép arc, azért V.-t kikoszarazza. V. után megjön Ilmarinen; jól fogadják, megvendégelik, de Louhi nem adja neki a lányát, míg az eléje szabott munkákat el nem végzi. Először föl kell szántania a kigyó földet, a nélkül, hogy az ekéhez nyúlna. Azután el kell hoznia az alvilág medvéjét és farkasát; és végre minden fogó eszköz nélkül kell kifognia a halál folyójából a nagy csukát. Ilmarinen a leány segítségével mind ezt megteszi, és megkapja a leányt is. V. pedig szomorúan távozik és bánja, hogy nem nősült meg fiatalon.

Most roppant lakodalmat csapnak, melyre meg van híva Pohjola és Kalevala egész népe, kivéve Lemminkäinent. A mulatság után a fiatal párt ellátják mindenféle jó tanácscsal, s azután útnak eresztik őket. A völegény házánál ősi szokás szerint újra kezdődik a lakzi, és foly nagy vígan jó sokáig.

Lemminkäinen bántja, hogy nem hitták meg a lakodalomba. Megmosdik, fölöltözik szépen, és elindul Pohjolába, ámbár anyja is, neje is tartóztatja. Alig hogy elindul, tüzes folyó állja útját, s a mint ezen túl van, tüzes árok van előtte, tele izzó kövekkel; Lemminkäinen ezen is átmegy. Pohjola kapujánál egy farkas meg egy medve támad rá, de az ifjú juhnyáját varázsol eléjük, és így baj nélkül bejut Pohjolába. Ott leül az asztalfőhöz, és inni kér. Erre szemébe mondják, hogy hivatlan vendég, s Pohjola gazdája tavat varázsol eléje, hogy ha szomjas, igya meg; ő meg bikát varázsol a tó partjára, mely a tavat kiiszza. Így vetélkednek egy darabig, s végre Lemminkäinen marad a győztes. Pohjola gazdája kardot ragad; elkezdenek vívni, s az ifjú levágja ellenfele fejét, azután nagy nehezen haza menekül.

Pohjola népe most haddal jön ellene, és Lemminkäinen egy tengeren túli szigetre menekül. A sziget leányaival csakhamar megbarátkozik, s nagyon vígan és szabadon mulat velük három egész évig. A férfiak nem veszik tréfára a dolgot, s meg akarják ölni, de Lemminkäinen elmenekül, s a leányok soká siratják. Harmadnapra nagy vihar támad, Lemminkäinen hajóját fölfordítja, s ő csak nagy nehezen tud kiúszni hazája partjára. A mint hazaér, házat elpusztulva találja, s anyjával hosszú keresés után az erdő-

ben találkozik. Lemminkäinen megesküszik, hogy bosszút áll Pohjola népén, mely szülői házát elpusztította.

El is indul Pohjolába, ámbar anyja megint tartóztatja; magával viszi régi bajtársát, Tierát. Azomban Pohjola asszonya rettenetes fagyot küld a tengerre; hajójuk befagy, de Lemminkäinen megharagszik a fagyra, beledobja a tűzbe, azután ott hagyja hajóját és Tierával együtt kimegy a jég hátán a partra. Sokáig bolyongnak, míg haza találhatnak.

Most egy gyönyörű tragikus epizód következik. Untamo, és testvére, Kalervo, mindenféle csekély okok miatt viszályba keverednek. Untamo hadat indít Kalervo ellen, fölégeti mindenét, és fölkoncolja egész háza népét, csak az áldott állapotban levő Kalervónét viszi magával rabságba. Ott születik meg Kalervo fia, Kullervo, ez óriás-gyermek, ki már harmadnapra születése után széttépi pólya-övet, szétrepeszt minden rongyát, és darabokra töri bölcsojét. Három hónapos korában megesküszik, hogy bosszút áll Untamón. Ezt megtudja Untamo, s el akarja tenni a fiút láb alól. Először hordóba záratja, s a tengerbe löki; de mikor utána néznek, már a hullámok hátán ül és halászgat. Most meg akarják égetni; máglyát raknak, s a mint javában ég, beledobják a fiút. Harmadnap utána néznek: hát a fiú szén-

vonóval igazgatja a tüzet, és egy hajaszála sincs megperzselődve. Most, mivel sem a tűz, sem a víz nem fog rajta, felakasztják; de mikor megnezik, Kullervo harcias képeket pingál a fára, és esze ágában sincs meghalni. Untamo látja, hogy ezt a fiút nem lehet elpusztítani, azért fölneveli és mindenféle ígéretekkel biztatja. Munkára fogják; eleinte kis gyermeket kell dajkálnia, de ő a gyereket elkezdi kínozni, s végre megöli; majd erdőt irtatnak vele, s ő a legszebb, legépebb fákat vágja ki; azután sövényt csináltatnak vele, s ő jegenyéket ver le karóknak, kaput meg nem csinál a sövénybe, úgy hogy csak a madár járhat ki-be rajta. Ezen és egyéb csinyjei annyira megbosszantják Untamót, hogy eladja Kullervót Ilmarinennek.

Ilmarinen neje megteszi a fiút csordásnak, és azzal tréfálja meg, hogy a kenyerébe köveket gyúr. Mikor Kullervo meg akarja szegni kenyerét, kése — az egyetlen emlék, mely családjáról rá maradt, — beletörik; ezen elkeseredve, bosszút forral, a nyáját behajtja a tóba, s egy sereg farkast és medvét terel helyette haza; a vadállatok pedig a kovács nejét széttépik.

Kullervo tudván, hogy rossz fát tett a tűzre, megszökik és nagy vígan bolyong erdön, mezőn. Este eszébe jut árvasága, és elkezd keseregni; majd fölkerekedik, hogy bosszút álljon Untamón.

Azomban útközben elébe akad egy vén anyóka, kitől megtudja, hogy családja nincs kiirtva, hanem Lappország határán él. Hozzájuk siet, s övéi nagy örömmel fogadják; csak az keseríti szivüket, hogy Kullervo nénje eprészgetés közben elveszett, s azóta se híre, se hamva.

Kullervo most az apja házánál éldegél, de semmi munkát sem végez jól, mert roppant erejével mindent összetör, a mihez hozzányúl. Mint-hogy tehát másra nem lehet használni, apja elküldi adót vinni. A mint hazafelé hajt, elébe akad egy leányka, kit magához édesget és elcsábít. Másnap tudakolják egymástól, hogy milyen családból valók; ekkor kiderül, hogy a leány Kullervo tulajdon nénje, mire ez előli magát. Kullervót mély bánat szállja meg; ő is el akarja magát ölni, de aztán mást gondol, és elmegy bosszút állni Untamón, azon reményben, hogy ott halálát leli.

Untamónak egész házanépét kiirtja, de mire hazatér, a szülei ház egészen üres, nincs benne más, mint egy nagy fekete kutya. Ezzel elmegy vadászni, s véletlenül arra a helyre vetődik, a hol nénjét meggyalázta.

Ott keserg a viruló gyp,
Sír vala a vidám liget,
Gyöngéd füvek sohajtozzák,
Zokogja a hangavirág

Ama szegény lány megestét,
 Asszonyszülött gyász esetét,
 Nem díszlék a selyem pázsit,
 Hangavirág nem virágzék,
 Nem nőtt az meg ama tájon,
 Gyászos helyen, a hitványon,
 A hol a lány megrontatott,
 Asszonyszült elcsábítottat.

Itt Kullervo a saját kardjába dül, és meghal.

Ilmarinen e közben sokáig siratja megölt nejét, s éjjelenként nem jó álom a szemére. Megunván az egyedüllétet, aranyat és ezüstöt gyűjt és új feleséget kovácsol magának belőle. De nagyon hidegnek találja, s elviszi Väinämöinennek ajándékba; ez azonban nem akarja elfogadni az aranszobrot, s népének is meghagyja, hogy az arany előtt soha meg ne hajoljon.

Az aranyfeleség nem sikerülvén, Ilmarinen elmegy Pohjolába, s megkéri felesége hugát. Louhi azonban szidalmakkal illeti, s a leány kikoszarazza. Ilmarinen megharagszik, s a leányt elrabolja; ez azonban hűtelenné lesz hozzá, azért a kovács sirálylyá bűvöli, s a tengeri sziklákon elhagyottan kell élnie. Otthon találkozik Väinämöinnel. Ez kérdi, hogy élnek Pohjolában, s Ilmarinen azt feleli, hogy a szampó birtokában lévén, nagy jóllétnek örvendenek.

Väinämöinen most elhatározza, hogy elra-

bolja a szampót, s Ilmarinennel és Lemminkäinennel útnak is indul Pohjolába.

Útközben egyszerre csak megfeneklik a hajójuk; nézik, mi az, — hát egy nagy csuka szorúlt alája. V. kifogja a csukát; fejét megfőzik, a csontjaiból pedig V. egy húros hangszert, kantelét csinál; az öble a csuka állcsontjából kerül ki, a szegei a fogakból, a húrjai pedig a Hiisi lova szőréből.

Väinämöinen játszik a kantelén, s oly csodaszépen, hogy az erdők, mezők, vizek s a lég lakói, az állatok és a szellemek, meg az emberek mind összegyűlnek a zenét hallgatni; minden szembe könnyek gyülemlenek, s maga az öreg V. is könnyeket ejt.

A hősök végre megérkeznek Pohjolába, s V. kijelenti, hogy osztolni akarnak a szampón, s ha szép szerével meg nem kapják a felét, elviszik az egészet erőszakkal. Louhi haragra lobban, és összehívja Pohjola hadait. De V. lantját kezdi pengetni, mindenki álmélkodva hallgatja, s végre mindannyian ellankadva, álmra dülnek. V. és emberei ezalatt kézrekerítik a szampót és elhajóznak vele. Már jó messze vannak, a mint egyszerre Louhi nagy vihart támaszt, s a hullámok elviszik a kantelét is, a min V. nagyon búsul.

Louhi népe utoléri a szampó elrablóját, s a nyílt tengeren véres csatát vív a két hatalmas

ellenfél. V. győz ugyan, de Louhinak sikerül a szampót belefordítani a tengerbe, s az ott darabokra törik. Legnagyobb része lemerül a tenger fenekére, s abból lesznek a tenger kincsei; csak a csekélyebb részek maradnak a víz színén, s ezeket a hullámok kivetik a partra. V. ennek nagyon örül, mert e darabok áldást hoznak Kaleva népére. Pohjola asszonya a szampónak csak fedelét tudta megmenteni, s azért bosszúsan tér haza.

V. elmegy keresni kanteléját, de nem találja meg; újat csinál tehát nyírfából, húrjait szüleány hajából, s azzal fölvidítja az egész természetet.

Népe a szampó birtokában boldogan él, s ezt meghallván Louhi, járványos betegséget küld rá, de V. hathatós ráolvasásaival és írjaival meggyógyítja a betegeket. Most Louhi egy medvét küld Kalevala nyájaira, de ezt V. elejti, és nagy tort csap, melyben az öreg lantos énekével és lantja pengetésével fölvidítja egész népét.

A mint így zenél, leszáll a hold és a nap a zenét hallgatni. Louhi ezeket most elfogja, és Pohjolában a hegyek szívébe rejti, s Kalevala most világosság és melegség nélkül marad. Ukko isten maga is különösnek találja ezt, s a nap és a hold pótlására tüzet csíhol. Ezt a lég tündére leejti a földre; a tűz beleesik egy tóba, egy hal

elnyéli, ezt meg egy másik, s emezt egy harmadik. Väinämöinen és Ilmarinen nagy nehezen megfogják a halat, melynek szájából most kicsap a tűz, megégeti Ilmarinen kezét és arcát, s elszabadulván, sok házat, erdőt porrá éget. Végre megfogják és a kalevalai házakba viszik.

Mínthogy a nap s a hold csak nem jelenik meg az égen, Ilmarinen új holdat kovácsol aranyból, s napot ezüstből, de ezek nem világítanak. V. azomban sorsvetés útján megtudja, hol van elrejtve a két égi test; elmegy Pohjolába, és megküzdvén értük, hazahozza mind a kettőt.

Idők múltával egy szüz, Marjatta, fiat szül egy istálló szegényes fedele alatt. A gyermek mindjárt csecsemő korában elvész; anyja keresi mindenfelé, kérdi csillagtól, holdtól, naptól, s az utóbbtól megtudja, hogy a fiú a mocsárban van. Haza viszi nagy örömmel. A gyermek felnő, de ninesen neve; meg akarják tehát keresztelni, de az öreg ember, ki a keresztséget osztogatja, meg akarja előbb vizsgáltatni, hogy életben hagyandó-e a gyermek. Elhíják Väinämöinent, ki úgy ítélt, hogy a gyermeket el kell veszteni, de ez visszafel, ámbár alig két hetes, hogy V. csekély eszű, balgatag ember, olyant mér az ártatlan fejére, a mit maga érdemel. Erre az öreg ember megkereszteli a fiút Karjala királyává. V. megharagszik, réz-csónakba ül, és eldalolván utolsó dalát, föl-

emelkedik az ég és föld közé, — de kantelóját és szép dalait népének hagyja örökségül.

A *Kalevala* rúnóit rendszeren ketten éneklük: az egyik az énekes, vagyis «főember», a másik az ismétlő, kísérő, vagy kontrás. Ezek egymással szemben vagy egymás mellett ülnek, és egymás kezét fogják; a «főember» kezdi el az éneket, s a kontrás csak a verssor utolsó előtti szótagját megelőző tagnál vág belé, s azután egymaga újra elénekli az egész sort, mialatt az énekes a következő sorra készül. Éneklés közben mind a kettő nagyon komoly és gondolkodó arcot ölt, s lassan bólintgat a fejével. A kontrás néha a sor első felébe bele is told egy rövid szócskát (van, volt, hát, hisz', mondom, mondá, stb.) pl. ekképpen:

1. { főember: Hajt a lélek, nagy a kedvem
kontrás: — — — — a kedvem,
2. kontrás: Hajt *ám* a lélek, nagy a kedvem,
3. { főember: Gondolatom unszol engem
kontrás: — — — szol engem,
4. kontrás: Gondolatom unszol engem, — stb.

Néha csak egy ember éneklük, s akkor rendszeren kantelével kíséri énekét. A kantele, a finnek ősi hangszere, melynek föltalálását a monda, mint az imént láttuk, Väinämöinennek tulajdonítja, a tamburához hasonlít. Régebben úgy 5 hüvelyk széles, harmadfélláb hosszú és 2—3 hüvelyk magas volt; felső része fenyőfából (*pinus abies*), a

többi nyírfából készült, s öt vas- vagy lószőr-húr volt rajta. Később megnagyobbították, s most rendszeren 3—4 láb hosszú, egyik végén 5—6, a másikon 8—10 hüvelyk széles, és 10—14 húr van rajta. Hangja igen kellemes. Sajnos azonban, hogy ez a hangszer most már kiveszőben van, mert alig használják másutt, mint keleti Finnország távolabb eső részeiben. A hegedű és a klarinét valószínűleg onnan is ki fogja szorítani.

A kanteléről nevezte el Lönnrot a kisebb népdalok gyűjteményét *Kanteletar*-nak. E népköltemények közül, melyeknek tárgya legtöbbször szerelmi bú, s így hangjuk is jobbára búsongó, — ide iktatok néhányat.¹

1. Szívemből szeretlek . . .

Szívemből szeretlek, a meddig csak élek,
Ámbár reményeim csak hiú remények.

Szíved nekem adtad és megint elvetted,
Másé már, másé már, nem enyém szerelmed.

Szerelem szikrája, mely szívemben éledt,
Ki nem alszik addig, míg siromhoz érek.

¹ Az első három dalt, melyek újabb eredetűek, magam fordítottam; a 4—7-diket Barna Ferdinánd, a 8-dikat pedig Halász Ignác fordította, s az ő szíves engedelmükkel közlöm ezeket itt.

Mikor a madárcák zengnek az ágakon,
Szívemet még inkább dúlja a fájdalom.

A mezőn sokféle virágok fakadnak,
De nékem nyugalmat kínomban nem adnak.

Sokan azt hiszik, hogy ok nélkül könnyezem,
Azt mondják, jobb volna bánatom elvetnem.

De hogy felednélek téged, édes kincsem,
Kerek e világon párja kinek nincsen!

2. Nem tudlak én elfeledni.

Nem tudlak én elfeledni,
Ámbár enyém soh'sem léssz,
De emléked a szivemből
Soha, soha ki nem vész!

Hogyha állnék becsülésben.
Ha vón' kincsem, aranyom,
Szerencse is mosolyogna
Reám talán akkoron.

Nem tudlak én elfeledni,
Ámbár enyém soh'sem léssz,
De emléked a szivemből
Soha, soha ki nem vész.

3. Én csak sírok, csak búsulok . . .

Én csak sírok, csak búsulok,
A gondjaim nagyok ; —
Másnak itthon a galambja,
De én magam vagyok.

Elbujdosott a galambom,
 Elment messze tájra,
 Oda azt a kis madárkát
 Alig viszi szárnya.

Bárcsak az a kis madárka
 Jó hírt hozna róla,
 Megenyhülne búbánatom,
 Szívem könnyebb volna.

Szállj le, szállj le kis madárka,
 Csicseregj, hadd hallom:
 Jártál-é ott messze földön?
 Láttad-é galambom?

Mondd el, ott a messze földön
 Hogy dereng a hajnal?
 Vígalmomban élnek-é ott,
 Vagy küzdenek bajjal?

Jöjj el, jöjj el, én galambom,
 Jöjj el már én értem,
 Hogy hiába ne eméssze
 A bú ifjú élttem!

4. A finn lant természete.

Egytől egyig családoknak,
 Kik akképpen gondolkoznak,
 Hogy a hangszert, a zeneszót,
 Hogy a lantot, húros kobzot,
 Az agg Väinö fúr-faragta,
 Isteni kéz gyártogatta,
 Nagy csukának vállcsúcsából,
 Vizi ebnek állsontjából. —

Szomorúság szerkezete,
 Epedés az eredete;
 Bel-ürege bús napokból,
 Anyafája aggságokból,
 Húrjai gyász gondolatok,
 Szegei más iudulatok;
 Azért nem kap az én kobzom
 Vidámságon, víg zeneszón,
 Zeném nem zeng víg dalokat,
 Örömhangozt korántsem ad,
 Mert keservből képeztetett,
 Szánalomból szerkesztetett.

5. Hej, aranyom ha itt járna . . .

Hej, aranyom ha itt járna,
 Kedves kincsem erre szállna,
 Megismerném őt jöttéről,
 Kitalálnám a léptéről,
 Volna bár még egy versztnyire,
 Ha mindjárt még két ennyire.
 Ki eléje mint köd mennék,
 Szabadba mint füst szélednék,
 Ugy pattannék mint a szikra,
 Mint lobogó tűznek lángja,
 Egyenesen felé futnék,
 A szájára csókot szórnék,
 Beh felcsapnék a kezébe,
 Bárha kígyó volna benne;
 Beh szivemből megcsókolnám,
 Bárha halál vón' a száján;
 Beh a nyakába borulnék,
 Bár nyakszirtjén vést szorítnék.

Ámde nincs ám aranyomnak
 Ajka farkas-vérben annak,
 Sem a keze kígyóhájban,
 Sem a nyaka nyavalyában;
 Balsam-illat az ajaka,
 Az ő szája a méz maga,
 Aranyos a két kacsója,
 Hanga-virág a tarkója.

6. Elszerették a szeretöm . . .

Jaj, jaj immár végem nekem,
 Elszerették egyetlenem, —
 Kecsegtették a kedvesem,
 Csak tudhatnám, hogy ki tette,
 Szeretöm el ki szerette;
 Föld férgeként fogna jární,
 Csúszó gyanánt csúszni-mászni,
 Mint a kígyó a parlagon,
 Avagy a gyík az avaron.
 Csak tudhatnám, hogy ki tette,
 Szeretöm el ki szerette;
 Jobb vón' annak bizonyára
 Gyöp alatt a föld gyomrába',
 Lenni lakni mint sötét kígyó,
 Tarka-barka csúszó-mászó,
 Földből föl nem emelkedve,
 Onnan többé ki sem kelve.

7. Három felől jöttek kérők.

Jól jósolá dallás közben
 Szegény szülöm egykor nekem:

Fogok kapni szép szeretőt,
 Deli legényt, délceg hőslöt,
 Nyalka fiút, szög-szemöldüt;
 Mondá hogy ez meglesz, mihelyt
 Tizenötöd évem betelt.
 Tizenöt év hamar eltelt,
 Évre év, nap nap után ment,
 Arany korom korán lejárt,
 Életem szebb szaka elszállt,
 Vidám napom reám nem várt.
 Három felől jöttek kérők,
 Mint jó szülöm jóslá előbb :
 A Gyász nekem gyűrüt hozott,
 Keserűség kendöt adott,
 Harmadik a Halál leszen,
 A ki engem haza viszen.

8. A véres fiú.

(Néballada.)

Honnan jösz most? honnan jösz most?
 Oh én lelkem fiacskám!
 Tengerpartról, tengerpartról,
 Drága jó anyám!
 Mit csináltál tenger partján?
 Oh én lelkem fiacskám!
 Lovamat ott megittattam,
 Oh én drága jó anyám!
 A kabátod mitől sáros?
 Lelkem fiacskám
 Megrugdalt lovam, megrugdalt lovam,
 Drága jó anyám

Kardod mitől olyan véres ?
Oh én lelkem fiacskám !
Egyetlen öcsém megöltem,
Oh én drága jó anyám !
Hát te most hová mész el innét ?
Oh én lelkem fiacskám !
Más országba, idegenbe,
Drága jó anyám !
Hát öreg atyád hol hagyod majd ?
Lelkem fiacskám !
Menjen az erdőbe, fát hasogasson,
Soha se várjon engemet vissza,
Drága jó anyám !
Hát öreg anyád, hol hagyod szegényt ?
Lelkem fiacskám !
Üljön a fonóban, gyarassa a kóccát,
Soha se várjon engemet vissza,
Drága jó anyám !
Hát ifju nődet, hol hagyod őt majd ?
Lelkem fiacskám !
Csinosítsa magát, hadd vegye más el,
Soha se várjon engemet vissza,
Drága jó anyám
Hát kicsi fiad, hol hagyod őt majd ?
Lelkem fiacskám !
Iskolába járjon, kóstolja a vesszőt,
Drága jó anyám !
Hát kicsi lányod, hol hagyod őt majd ?
Lelkem fiacskám !
Menjen az erdőre, szedegessen epret,
Soha se várjon engemet vissza,
Drága jó anyám !
Mikor jösz hozzánk haza te ismét ?
Lelkem fiacskám !

Mikor a nap majd éjszakra kel föl,
Drága jó anyám!

Mikoron kel föl éjszakra a nap?
Lelkem fiacskám!

Mikor a kő majd víz fölött táncol,
Drága jó anyám!

Kő mikor táncol víz színe fölött?
Lelkem fiacskám!

Mikor pehely víz alá száll,
Drága jó anyám!

Víz alá mikor száll le a pehely?
Lelkem fiacskám!

Mikor az Úr előtt mind megjelenünk,
Drága jó anyám!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XIV.

Időszaki sajtó. — Cenzúra.

Az első finnországi hírlap Turkuban 1771-ben jelent meg, természetesen svéd nyelven. Néhány évvel később (1776) már finn nyelven is adtak ki egy újságot: *Suomenkieliset Tietosanomat* (*Finnnyelvű Hírlap*) címmel, de ebből csak 24 szám jelent meg. A svéd lap tovább élt mint hivatalos közlöny, s 1818-ig ez volt Finnország egyetlen hírlapja; keletkeztek ugyan mások is, de azok mind nagyon rövid életűek voltak. A huszas években több lap kezdett megjelenni, de még vagy 30 évig csupán kis helyi érdekű közlönyökből és szakfolyóiratokból állt a finnországi hírlapirodalom. Csak a negyvenes években vett föl néhány lap politikai színezetet, de a szigorú cenzúra, mely majdnem lehetetlenné tette a közügyek nyilvános megvitatását, meggátolta az időszaki sajtó fejlődését is. A hatvanas évek óta azonban némi virágzásnak kezdett indulni a hír-

lapirodalom, mert az alkotmányos élet újra ébredt, és igen sok tárgyat nyújtott a nyilvános megvitatásra, s a nép anyagi helyzete is annyira javult, hogy több hírlap életét biztosíthatta.

A hírlapirodalom fejlődését mutatja a következő összeállítás :

	Finn nyelven.	Svéd nyelven.	Összesen.
1820-ban	1	3	4
1830-ban	2	6	8
1840-ben	3	10	13
1850-ben	4	9	13
1860-ban	14	14	28
1870-ben	12	17	29
1880-ban	34	23	57

A múlt évben (1880) a finn nyelvű hírlapok és folyóiratok előfizetőinek száma 41,875, a svéd nyelvűeké pedig 22,487 volt.

Említést érdemel, hogy Pétervárott és Calumetban, Michigan államban is jelenik meg egy finn hetilap.

Nem lesz talán érdektelen, ha a hírlapirodalommal kapcsolatban néhány szót szólok a cenzúráról.

A cenzúrá 1829-ben hozták be Finnországba, s akkor alapították meg a «sajtóügyi főfelügyelőség»-et, melynek a cenzorok alája vannak ren-

delve. A vallásos iratok megvizsgálása a káptalanokra volt bízva. Időnként a cenzúra nagyon szigorú volt, kivált Miklós cár korában, sőt 1850-ben kemény rendelet jött, hogy finn nyelven nem szabad kiadni mást, mint vallási és gazdasági iratokat. (L. fent). II. Sándor cár trónraléptével a cenzúra bilincsei is megtágultak, s az 1863—64-iki országgyűlésen maga a kormány terjesztette be a sajtószabadság behozataláról szóló törvényjavaslatot. Ezen a rendek több változtatást tettek, azomban kijelentették, hogy azon esetben, ha az uralkodó nem egyezik bele ezen változtatásokba, azok nélkül is elfogadják a javaslatot. A cár beleegyezett a rendek néhány módosításába, s a sajtószabadságról szóló törvény 1866-ban életbe lépett. Ez a törvény általában véve meglehetősen szabadelvű volt, ámbár a sajtóvétségekre meglehetősen nagy bírságokat szabott. A sajtóvétségek fölött a rendes törvényszékeknek kellett itélniük a közönséges törvények szerint. Minden szerkesztőnek biztosítékot kellett letennie, mielőtt lapját vagy folyóiratát megindította. Ugyanez a törvény volt az első, mely az írói tulajdonjogot védelmébe vette, és kimondta, hogy «minden nyomtatott könyv a szerzőnek vagy az ő jogával bírónak törvényes tulajdona»; a ki másnak a könyvét a szerző engedélye nélkül kiadja, vagy lefordítja, köteles kártérítést és 100—1000 már-

káig terjedő bírságot fizetni; halálozás esetében a tulajdonjog 50 évig az örökösöké, s ha az írónak örököse az özvegy vagy gyermekei, a tulajdonjog ötven éven túl is — halálukig — őket illeti.

Ezt a sajtószabadságot azomban csak másfél évig élvezték a finnek. Hogy eltörlésének mi volt az oka, azt nem lehet egész bizonyossággal tudni. Talán az adott rá okot, hogy a törvényszékek általában hajlandóknak mutatkoztak meglehetősen enyhe büntetéseket mérni a sajtóvétségekre, vagy az is lehet, hogy az oroszok rossz szemmel nézték a sajtószabadságot, melynek élvezete tőlük meg volt tagadva. Elég az hozzá, hogy a kormány az 1867-diki országgyűlés elé új sajtótörvény-javaslatot terjesztett, melyben az is el volt rendelve, hogy «a bíró kötelessége figyelembe venni minden iratnak nemcsak szó szerinti értelmét és összefüggését, hanem a benne foglaltató sértő célzásokat is, melyek emberekre és viszonyokra vonatkoznak, ha ezek nincsenek is névszerint megemlítve, hanem csak valami — talán könnyen fölismerhető — módon jelezve.» Ezen pont miatt a rendek nem fogadták el a törvényjavaslatot. Az előbbi sajtótörvényre nézve az uralkodó mindjárt hatályba léptekor kijelentette volt, hogy mihelyt a viszonyok úgy kívánják, élni fog azon (Svédországtól örökölt)

jogával, mely szerint a sajtó ügyek rendezését és felügyeletét a maga tetszése szerint intézheti. Most tehát, mihelyt az országgyűlés föloszlott, a kormány mindjárt eltörölte a sajtószabadságról szóló törvényt, és 1867-ben új «sajtó-ügyi szabályzatot» adott ki, mely jelenleg is érvényben van. Ebben gondosan kerülve van ugyan a «cenzúra» és «cenzor» szó, s mindig csak sajtó-ügyről és sajtó-ügyésről van szó, de azért az egész még sem más, mint közönséges cenzúra-szabályzat. E szabályzat értelmében ugyanis nem szabad semmiféle könyvet, sem lapot forgalomba bocsátani, míg a cenzor (a szabályzat szerint «sajtó-ügyész») meg nem vizsgálta és nem láttamozta. Ha a cenzor nem találja az illető nyomtatványt közrebocsátandónak, rögtön jelentést tartozik tenni a «sajtó-ügyi főfelügyelőségnek», mely azután elhatározza, hogy a nyomtatvány lefoglalható vagy kiadandó-e. A 31. §-ban van egy pont, melyre hivatkozva a cenzor, ha kedve tartja, akármikor visszatarthatja a nyomtatványt, mert erre följogosítja «az országban levő kormányhivatalok működésének illetlen megrovása». Bármi finom is a megrovás, a cenzor természetesen azt mondhatja rá, hogy ez az ő nézete szerint «illetlen», s azzal megvan. A fönnebbi pont, mely miatt a rendek a sajtó-törvényt nem fogadták el, szintén szóról szóra benne van e szabályzatban,

csak azon csekély módosítással, hogy a «bíró» helyébe «sajtó-ügyész és főfelügyelőség» van téve.

De még borzasztóbbá teszi ezt a szabályzatot az a körülmény, hogy ámbár a cenzor megengedte a lap szétküldését, mégis törvénybe lehet idézni valamely benne foglaltató (s a cenzúra tisztító tüzén átment) cikkért a szerkesztőt vagy a szerzőt, kiket aztán a rendes törvények szerint ítélnék el.

Ezt nem képes ellensúlyozni az a könnyebbítés, hogy a lapszerkesztőknek nem kell biztosítékot letenniük.

A sajtóügyi főfelügyelőségnek joga van valamely lapot kétszeri megintés után betiltani; de ennek semmi gyakorlati jelentősége sincs, mert a lap-kiadásra nagyon könnyen lehet jogot szerezni, s így a betiltott lap kissé megváltoztatott cím alatt újra megjelenhetik.

Természetesen minden attól függ, hogy a cenzorok mennyire ragaszkodnak a szabályzathoz. Becsületükre legyen mondva, általában oly humánusak, a mennyire csak lehetnek, és a lapok meglehetősen szabadon írhatnak mindenről, kivéve — a fennomániát és svekomániát, mert ebben a pontban a jó cenzor urak — kik úgy látszik, nagy barátjai a békének, — nem értenek tréfát. Megesik sokszor az is, hogy a mi az egyik cenzor szűrőjében fönnakadt, az a másikén min-

den baj nélkül átmegy. Így pl. megtörtént akárhányszor, hogy valami vidéki cenzor nem engedte meg egy cikk kiadását; a szerkesztő kapta magát, és elküldte Helsingforsba a *Suometar-*nak; ebben szépen meg is jelent, s így a vidéki szerkesztő is lenyomathatta, mert a mi egy lapban már megjelent, azt a cenzor vissza nem tarthatja.

A rendek 1872-ben folyamodtak, hogy a sajtószabadságot újra életbe léptessék, de a cár egész lakonikusan azt írta le, hogy ezentúl is élni akar fönnebb említett jogával.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Színművészet.

Helsingfors, Finnország fővárosa, kis város, alig van negyvenezer lakosa s azért méltán elcsodálkozhatik az idegen, hogy ebben a kis fészekben három színházat talál. Ha végig sétálunk a helsingforsi sugárúton (Boulevardin katu), közel a tengerparthoz egy csinos kis kőszínházat látunk, mely belül is meglehetősen díszesen van berendezve. Ez az orosz, vagy hogy legújabbán kapott nevén nevezzük, a Sándor-színház. Nem rég készült el, és 1880 március hó végén nyílt meg; — talán orosz színi előadással? Korántsem. Olasz opera van benne, mely az első előadásra *Faust*-ot választotta és az eredmény fényes — fiaskó volt. A közönség egy része bosszankodott, másik része pedig nevetett az első két fölvonás alatt; a harmadikban azomban sem bosszankodók, sem nevetők nem voltak már, mert akkorra a nézők majdnem mind a faképnél hagyták a kín-

lódva zengő «művészeket». Ilyen volt az első előadás az orosz színházban, mely jelenleg — mint mondtam, — csak névleg orosz. Egyébiránt orosz színháznak nem is lehet jövője Helsingforsban, mert nagyon csekély a közönsége: néhány kereskedő család és egy csomó katonatiszt, — eddig van. Orosz katonaság nincs sok Finnországban, s minthogy az általános hadkötelezettség itt is életbe lépett az idén, az orosz csapatok számát bizonyára meg fogják kevesbíteni s ezzel az orosz színház közönségét is; a finnek pedig nagyon keveset tudnak oroszul, legtöbben semmit sem. Külömben ők elvből sem járnának az orosz színházba, s így ezt előre is bukott vállalatnak lehet tekinteni.

A másik színház büszke nagy épület, az «Esplanade» felső végén áll, a város kellő közepén. Ez két évtizeddel ezelőtt épült, de azért rajta maradt az «új színház» név. Ez a svéd színház, melynek a jelen viszonyok közt jobb lehetne a sorsa, mint az oroszé, mert Finnországban minden művelt ember ért és beszéll svédül. De ez is csak tengődik, mivel színészei meglehetősen gyarlók, vagy legföljebb is középszerűek. Alig van köztük néhány finn születésű; legnagyobb részük Svédországból jön, itt van néhány évig és ha valamire vitte, visszamegy Svédországba s csak az alja marad itt. Bátran mondhatjuk tehát, hogy a

helsingforsi svéd színház nem egyéb, mint színész-iskola a svédországi színházak számára.

Néhány száz lépésnyire a svéd színházról, majdnem a város végén áll egy szerény, szegényes faépület, melyet sem kívülről, sem belülről nem lehet díszesnek mondani; ez az Árkádia-színház, vagy közönségesebb nevén, finn színház. Ez megérdemli, hogy valamivel bővebben szóljak róla.

A finn színészet még úgyszólván csak gyermekkorát éli; születési évét 1846-ra tehetjük, mikor Kuopioban előadták Hannikainen *Silmänkääntäjä* (A szemfényvesztő) című darabját, az első finn vígjátékot. Ez volt a legelső műkedvelői előadás finn nyelven. A darab meglehetősen gyenge, de a kegyelet segélyével mégis föntartotta magát a színpadon s az 1879. év végén magam is láttam a helsingforsi színházban. Ez első kísérlet után más helyeken is rendeztek színi előadásokat finn nyelven, de a műkedvelők természetesen nem versenyezhettek a svéd és német vándorszínészekkel, kik bekóborolták az országot. Lassankint nemcsak a vidéken, hanem Helsingforsban is rendeztek műkedvelői előadásokat; így az ötvenes években itt is előadták a fennebbi vígjátékot, továbbá egy másik eredeti darabot: *Antonius Putronius eli Antti Puuronen*; a hatvanas években a dán Holberg *Jeppe Niilonpoika*-ját (*Jeppe paa Bjerget*) stb.

Emlékezetes nap a finn színművészetre nézve az 1869. május 10-dike. Ekkor adták ugyanis elő az «új színház»-ban Helsingforsban, zsúfolásig tömött ház előtt, Kivi Alexisnek, a nagy finn költőnek megható kis darabját, *Leá*-t, melyről fönnebb szóltam. (Megjelent a Kisfaludy-társaság évlapjaiban Halász Ignác és Szilasi Mór fordításában.) A címszerepet egy stockholmi születésű kitűnő művésznő, Raa Hedvig Sarolta asszony játszotta, ki betanulta a nehéz szerepet, noha egy szót sem tudott finnül. Az előadás fényesen sikerült, s ezzel cáfolhatatlanul be volt bizonyítva, hogy finn nyelven is lehet magasabb drámai művészetet kifejtteni. Aznap született meg a finn opera is; a *Lea* után ugyanis előadták a *Mártha* második felvonását, Mechelin kisasszonnyal a főszerepben.

Ugyanabban az évben alakult meg a «Suomalainen Seura» (finn társaság), melynek célja volt a finn nyelv művelése és terjesztése a műveltebb körökben. Ennek egyebek közt volt egy drámai osztálya is, mely dr. Bergbom Károly vezetése alatt állt, s egy zenei osztálya Achté Lörine Miklós vezetése alatt. Ez a társaság 1870-ben egész sorát rendezte a drámai és operai előadásoknak; így április hóban előadták dr. Bergbom tragédiáját: *Paola Moroni*-t, Raa asszonnyal a címszerepben, háromszor a *Preciosá*-t,

Meurman Otilia kisasszonnyal a főszerepben. Ugyanez évben lépett föl először a legjelesebb finn énekesnök egyike, Basilier Ida k. a. a *Jeannette menyegzője* című operettedben és később a *Troubadour*-ban, mint Leonora.

Két évvel később, 1872. május 22-én, összegyűltek a színház barátai egy állandó finn színház megalapítása végett. Részvénytársulat alakult — meglehetősen szerény — 500 részvénytulajdonossal, à 12 márka (5 frt); a részvényesek megválasztották a színház igazgatóságát, melynek tagjai voltak akkor: dr. Bergbom, Koskinen egyetemi tanár és Schauman egyetemi könyvtartást; póttagok: Järnefelt ezredes, Krohn egyetemi lector és Almborg tanár. Az első rendes finn színtársulat 12 tagból állt, kik 1872. szeptember 25-én léptek föl az Árkádia-színházban a *Kukka Kultain Kuusi-stossa* című darabban, aztán Pori- (Björneborgban), Tammerforsban és Viborgban vendégszerepeltek s 1873 márciusában megint visszatértek Helsingforsba. Ebben az évben megalakult az opera is, mely a drámai osztálylyal fölváltva játszott hol a fővárosban, hol a vidéken, sőt a drámai osztály több ízben Sz.-Pétervárott is vendégszerepelt. Az opera-osztály repertoireja összesen 24 darabból állt, még pedig előadtak öt operát Donizettitől, hármat Verditől, kettőt-kettőt Mozart-, Flotow-, Gounod-, Meyerbeer-, Auber- és

Bellinitől, egyet-egyét Beethoven-, Halévy-, Lortzing- és Rossinitől. Az opera tagjai közt volt néhány külföldi is; a hazaiak közül legjelesebbek: Achténé, szül. Strömer Emmy, kit néhány évvel ezelőtt a mi nemzeti színházunkhoz is meghíttak vendégszerepekre, de föllépése közbejött akadályok miatt elmaradt; Basilier Ida (jelenleg Norvégiában van férjnél), Fohström Alma (a mult télen Olaszországban aratott babérokát), Ingman Naëmi, Lagus Lydia, sat., továbbá Holm Bruno, Achté Lőrinc, Bergholm János, Hahl János, sat.

A színháznak igen csekély államsegélye van; csak 24,000 márka, azaz körülbelül 10,000 forint a mi pénzünk szerint; minthogy pedig az opera roppant pénzbe került, s ezt a műbarátok nem győzték, a mult színházi évben megszűntek az operai előadások és az énekesek elszéledtek; ki otthon, ki pedig a külföldön vándorol ide-oda, színházakban és hangversenyekben lépve föl.

Külömben a jelen körülmények közt, mikor még igen-igen sok teendő van hátra a nemzeti nyelv fejlesztésére és terjesztésére, sokkal nagyobb fontosságú a drámai osztály. Mint említettem, ezt nyolc évvel ezelőtt alapították meg, s így azt hihetné az ember, hogy a finn színház előadásai körülbelül a műkedvelői előadások színvonalán állanak. De nagyon csalódik, a ki így vélekedik,

valamint csalódtam én is, mert műkedvelők helyett valóságos művészeket találtam a finn színházban. Valóban bámúlatos az a szorgalom, melyet ez a kis csapat kifejtett, a művészet iránti szeretettől és még inkább a nemzeti lelkesedéstől indítatva; bámúlatos az eredmény, melyet néhány év alatt elért, megteremtven a finn színművészetet — semmiből. És ezt elismerik, mert kénytelenek vele, a finn nyelv és finn színház leghevesebb ellenségei, a svekománok is; még pedig nemcsak szóval az újságokban, hanem tettel is, a mennyiben újabb időben szorgalmasan kezdik látogatni a finn színházat, sőt az is megesezt már, hogy a svéd színházban nem tarthattak előadást, mert az egész közönség két tucat emberből állt, míg a finn színház ugyanazon este szorongásig megtelt. Ez roppant eredmény, ha meggondoljuk, hogy ezelőtt 10—12 évvel még igen heves viták folytak a fölött, vajjon lehet-e a finn színművészetnek még csak lehetőségére is gondolni! Itt önkénytelenül is eszembe jut a magyar színészet gyermekora, mert nálunk is vitatkoztak a múlt század végén azon, vajjon lehet-e magyar nyelven «theátrumi spektakulumokat» tartani? Eszembe jut az a szomorú idő, mikor a német színház díszelőadására berendelték a magyar színészeket statisztáknak; és most? — a német Thalia Budapesten végelgyengülésben szenved, és

remélhető, hogy szenvedései nemsokára egészen véget érnek.

A finn színház körül legnagyobb érdemei vannak dr. Bergbom Károlynak, ki a színházat megalapította s jelenleg is önfeláldozó buzgalommal és kétségbevonhatatlan szakértelemmel igazgatja. Munkájában támogatja nénje, Bergbom Emilia k. a., kit a színház őrangyalának szoktak nevezni. Nekik köszönhető, hogy a színház néhány év alatt virágzásnak indult, valamint az is, hogy a színház tagjai úgy élnek, mint egy család gyermekei. Említésre méltó körülmény az is, hogy a finn színészeket soha sem tekintették s most sem tekintik «komédiásoknak»; senki sem idegenkedik tőlük; ők élénk részt vesznek a társadalmi életben és szívesen látott vendégei bármely finom szalonnak is.

Önfeláldozó buzgalommal töltik be hivatásukat e művészek és művésznők, és semmi munkát sem vetnek meg, semmi szerepet sem tartanak méltóságukon alúlinak. A színház szegény, tehát statisztákat nem tarthat; statiszták maguk a színészek, ha kell, s így megesik, hogy az, a ki ma mint Molière fősvénye zajos tapsokat arat, holnap mint szolga asztalt és székeket hord be a színpadra. A színtársulat kicsiny, azért néha a sűgónak is föl kell lépnie, s ilyenkor az bújik a sűgőlyukba, a kinek éppen akkor nincs jelenése;

akár a primadonna is. Ebből láthatja az olvasó, hogy itt az ismeretes «gyengélkedés», s a többi színházi betegségek nem létező dolgok.

A repertoire körülbelül 150 darabból áll, melyeknek $\frac{5}{6}$ része fordítás, mert a finn dráma-irodalom még meglehetősen szegény. Az eredeti darabokon kívül találunk itt dán, svéd, norvég, angol, francia, német és magyar darabokat. Így Molièretől *Le médecin malgré lui*, *L'avare* és *Le bourgeois gentilhomme*, Schillertől *Kabale und Liebe*, *Die Räuber*, Oehlenschlaegertől *Axel és Valborg*, Björnson Björnstjernetől *A csőd* (*En fallit*), Ibsentől *Nora* (*Et dukkehjem*), és két magyar darab: Tóth Ede *A falu rossza* (*Kylän heittiö*, Jalava Antal fordításában) és Szigligeti *Cigány-a* (*Mustalainen*, e sorok írójának fordításában). Shakespeare-től még nem került színre más, mint egyes jelenetek *Hamlet*-ből.

A színház primadonnája Aalberg Ida k. a., huszonnégy éves fiatal leány (korát indiskréció nélkül elárulhatom, mert a finn nők nem szégyellik éveiket), igen kellemes színpadi jelenség, ki már megjelenésével is hódít. A színházhoz 1873-ban jött, de eleinte egyáltalában semmi tehetség jelét nem adta. Azomban 1877-ben egyszer kénytelen-ségből fölléptették a *Falu rosszá*-ban mint Boris-kát, s a kis hamupipőke mindenkinek legnagyobb bámulatára oly kitűnően játszotta e szerepet,

hogy az egész közönséget egyszerre meghódította, s azóta ő a színház első drámai művésznője. Később külföldön is tett tanulmányokat, s mind jobban és jobban megvalósította a hozzá kötött reményeket. Aalberg k. a. különösen a naiv szerepekben elragadó; például mint Adelheid Wilbrandt *Jugendlieb* című kis vígjátékában, vagy Jane Eyre szerepében, továbbá Schiller *Ármány és szerelem*-ében mint Lujza, — mind sikerült alakítások; de legjobb szerepei: Valborg az Oehlenschläger *Axel és Valborg*-jában, és Nora, Ibsen norvég írónak érdekesítő darabjában, az *Et dukkehjem*-ben. A legszigorúbb kritikusok is elismerik, hogy ezeket művészibben előadni lehetetlen. Külömben Aalberg Idát olvasóim is ösmerik, és bizonyára sokan és sokáig fognak emlékezni azokra a fényes diadalokra, melyeket tavál Budapest és Kolozsvár színpadain aratott, azért ezekről nem is szükséges írnom. — A második, szintén szép tehetségű művésznő, Avellan Karola k. a., kinek legjobb szerepei közé tartozik Rózsi a Szigligeti *Cigányá*-ban; neki azonban akadályára van művészete kifejtésében az, hogy még nem bírja teljesen a finn nyelvet. — Előkelő helyet foglal el továbbá Aspegrén asszony is, ki Aalberg k. a. föltünése előtt teljes mérvben élvezte a közönség kegyét.

A férfiak közt a legkitünőbb Vilho, családi

nevéen Gröneqvist Oszkár Vilmos (sz. 1840.), alapos műveltséggel bíró férfi, ki egyetemi tanulmányai végeztével néhány évig államhivatalnok volt, de a színház megalakulásakor mindjárt belépett ennek tagjai közé. Jeles tehetségét Francia-, Német-, Svéd- és Dánországban tett tanulmányi útjában még jobban kiművelte, és mint bevégzett művész tért haza. Vilho a vígjátéokban van helyén, s egyaránt kitűnő a bohózatos és a komolyabb vígjátéokban; különösen molière-i alakjai jelesek. Második helyen említendő Leino Benjamin, ki különösen sokoldalúsága által tűnik ki. Ezekhez sorakozik mint igen ügyes szalonszínész Böök Brúnó. Továbbá Kallio Izmael, ki 16 évig működött a tanári pályán, s ezt ott hagyván, most különösen mint a népies alakok megszemélyesítője folytonos derűtségben tartja a közönséget. Hasonló szerepekben igen ügyes Tervo, kinek mint néptanítónak jó alkalma volt megismerkedni a néppel. A burleszk komikus szerepekben jeleskedik Aspegrén is, ki különösen a felsőbb régióknak szolgál nagy gyönyörűségére. Végre a fiatalabbak közül Ahlberg a hős szerepekben kétségtelenül igen szép reményekre jogosít.

Íme, ilyen a finn színművészet jelen állapota, melyből mindenesetre fényes jövőt lehet neki jósolni.

Képzőművészetek. — Zene.

Ne várják tőlem olvasóim, hogy e fejezetben világhírű művészekről, vagy oly művekről beszéljek, melyek az egész világ műértő közönségét bámulatra ragadják. A képzőművészetek Finnországban még nem jutottak ennyire; e téren nem találunk semmi világraszólót, de találunk legalább oly buzgó törekvést, mely megérdemli, hogy neki szenteljek néhány sort.

A képzőművészetek története Finnországban csak a jelen századdal kezdődik. Voltak ugyan annak előtte is festők és szobrászok, kik műveikkel a templomokat díszítették, de ezen műveket nem lehet a művészet termékei közé sorolni. Azomban III. Gusztáv svéd király utat nyitott a művészetnek Svédország fővárosába, s innen elszármazott Turkuba is, melynek egyetemén a jelen század első éveiben igen élénk volt a szellemi élet. A művészetek itt lelkes pártfogókra

találtak, kik közt első volt Porthan, a «finn történelem atyja». A művészet barátai magán úton gyűjtött pénzen Stockholmba küldtek tanulni egy fiatal kezdőt, Lauraeust (+ 1828), kiből jeles festő lett, de minthogy élete legnagyobb részét külföldön töltötte, művei közül talán egy sem található hazájában. Egy műve a sz.-pétervári «Eremitage» nevű múgyűjteményben a világ legnagyobb mestereinek művei között látható.

Lauraeus kortársa volt Finnberg Gusztáv Vilmos, kinek műveiről az egykorú műbírálók nagy elismeréssel szólnak. Szegény festőnk élete nagyon boldogtalan volt. Turku leégésekor kétségbeesve vitte legbecsesebb festményeit házról házra, hogy megóvja őket a borzasztó elem pusztításai elől, és végre mégis látnia kellett, mint lettek azok egytől-egyig a lángok martalékaivá. Turkuból Stockholmba költözött, hol folytonos nélkülözések közt tengette életét, és 1833-ban a legnagyobb nyomorban halt meg.

Finnberg halálával a festő-művészet teljesen feledésbe ment, míg a nemzetiségi mozgalmak ezt is új életre nem ébresztették.

Legtöbb érdeme van e téren a helsingforsi mű-egyesületnek, mely 1846-ban alakult. Ennek jelenleg már 1300 tagja van, köztük 400 alapító (120 márkával) és 900 évdijas (12 m. évi díjjal). Az egyesület évenként 7—8000 márka árú mű-

veket vesz, melyeket azután tagjai közt kisorsol. Van egy kis gyűjteménye is (220 festmény és 25 szobormű), melynek gyarapítására évenként 2000 márkát fordít. Ezen kívül minden évben kiállítást is rendez finn művészek műveiből, és utazási ösztöndíjakat osztogat tehetséges fiatal művészeknek, valamint pályadíjakat is tűz ki. A műegyesületnek két rajziskolája is van, az egyik Helsingforsban, a másik Turkuban.

A műegyesület legelső és legbuzgóbb tagjainak egyike volt Ekman Robert Vilmos (sz. 1808. + 1873.), ki mint genre-festő tűnt ki; különösen nagy előszeretettel és művészettel vannak kidolgozva a finn paraszt-életből vett jelenetei. Ezekon kívül igen sikerültek történelmi festményei is, s ő volt az első, kinek eszébe jutott a *Kalevalá*-ból meríteni anyagot festményeihez.

Mig Ekman a nép-élet ecsetelését kísértette meg, addig a Wright testvérek (Magnus sz. 1805. + 1875., és Nándor sz. 1822.) Finnország csodabájú tájképeit varázsolták a vászonra. Knutson János szintén tájképeket festett, de az említett testvérpárral nem tudott versenyezni.

Ezeknek kortársa a most is élő agg Godenhjelm Bernhárd Ábrahám, ki művészi tanulmányait elvégezvén Sz.-Pétervárott, húsz évig működött Helsingforsban mint rajztanár.

Fiatalabb ezeknél Holmberg Werner, Finn-

ország legkitünőbb tájkép-festője (sz. 1830 + 1860), kit 1860-ban Weimárba híttak a műfestés tanárának. Belőle világhírű festő vált volna, ha a halál oly fiatal korában nem ragadja ki az élők sorából. Tanítványai Lindholm Bernhárd (sz. 1841) és Munsterhjelm Magnus Hjalmar (sz. 1840), jeles tájképfestők, kiknek művei a pétervári és párisi Salonban is föltünést keltettek. Churberg Fanny tájképei szintén a jelesebbek közé tartoznak.

Jeles történelmi és arcképfestő Löfgren Erik János (sz. 1825), ki Párisban művelte ki tehetségét. Előkelő helyet foglal el Becker Adolf (sz. 1831) mint genre-festő, s ugyanezen a téren tűnt ki Ståltné szül. Frosterus Alexandra is; de legjelesebb genre-festője a finneknek Jansson Károly Emil (+ 1874) volt.

A fiatalabbak közül szép reményekre jogosítanak: Kleinh Oszkár, ki tengeri festményeivel föltünést keltett; Liljelund Arvid (genre-festő), Silfverberg Ida, Lundahl Amália, Ahlstedt Frigyes (táj- és arckép), Berndtson Gunnar (genre), Muukka Illés (tájkép) és Uotila Ágost (genre) — mind a kettő paraszt szülők gyermeke; Waenerberg Thorsten (tájkép), Keinänen Sigfrid (genre) stb. Tehetséges kezdők voltak Nordensvan Victorina és Schantz Emma is, de a halál korán elragadta őket.

A szobrászok közül első helyen érdemel említést a svéd származású Sjöstrand Károly (sz. 1828), ki kalevalai tárgyakat stb. dolgozott föl; továbbá Runeberg Walter (sz. 1838) a költő fia, és egy szegény parasztfiú, Takanen János, ki jelenleg Párisban tartózkodik, hol a műértők nagy elismeréssel nyilatkoztak szoborműveiről.

Műépítői a finneknek nincsenek. A főváros legjelesebb monumentális épületeit (mint az egyetem, a szenátus palotája, a Miklós-templom, az egyetemi könyvtár) egy berlini születésű műépítő, Engel Károly Lajos (sz. 1778 + 1840) építette. Hogy a műépítés nem indulhat virágzásnak, annak egyik oka mindenestre az, hogy a finneknek nem igen jut pénzük monumentális épületek emelésére.

A mi a zeneművészetet illeti, a *Kalevala* népe igen nagy kedvelője az ének- és zenének, de azért e téren sem mutathat föl semmi világra szóló terméket.

A finnek legnagyobb zeneszerzője Pacius Frigyes, egy hamburgi születésű német, ki hosszú időn át a zene tanára volt az egyetemen, és teljesen meghonosodott Finnországban. Szerzett több operát és számos gyönyörű dalt, s az ő

érdeme, hogy megkedveltette a finnekkel a zene-művészetet és műéneket.

Az ő nyomaiba léptek: Collan Károly, Schantz Fülöp, Ingelius Axel (mind a három finn születésű) eleven dalszerzeményeikkel. A három közül legtehetségesebb volt Schantz, ki egy operát is írt.

Messzebbre hatott híre Crusell Berhárd Henriknek (sz. 1775 + 1838), ki Berlinben és Párisban tanult, s a maga korában egyike volt Európa legkiválóbb klarinét-művészeinek. Szerzeményei mai nap is helyet foglalnak minden klarinét-művész repertoirején. Szerzeményei egészen általánosak, és nincs semmi finn nemzeti színezetük.

A fiatalabb zeneszerzők közül említést érdemelnek: Vigelius M., Achté L. M., Linsén G., Laethén R., Fabritius E., Kajanus R., stb., de ezek jobbára csak dalokat szerettek, kivéve Vigeliust és Achtét, kiknek kantátéik, nyitányaik stb. eff. is vannak.

Nem hagyhatom említés nélkül Lindberg Alicet, Rubinstein tanítványát, a finnek legkiválóbb zongoraművésznőjét, ki Skandináviában és Londonban sok babért aratott. Bátyja az ország legelső hegedűművésze.

Az énekművészekről és művésznőkről, kik a finn opera tagjai voltak, már az előbbi fejezetben szóltam. Egyről azonban még szólnom kell, egy

nagy művésznőről, kinek híre a harmincas években vetekedett déli Európa legnagyobb énekesnőinek hírével. Ez Schoultz Janka (sz. 1813 + 1863.), ki előkelő nemesi családból származott, és Stockholmban született, hova szülei az orosz háború idején menekültek. Három éves korában özvegy anyjával megint visszakerült Finnországba, hol az ismerősök körében már mint hat éves gyermek nagy föltünést keltett ezüstesengésű hangjával. Tanulmányait Stockholmban kezdte meg, s ott adta 15 éves korában első hangversenyét, melyen szünni nem akaró tapsokra ragadta az ezrekre menő közönséget, valamint a jelen volt királyi párt is, mely a hangverseny végeztével sietett a fiatal művésznőnek szerencsét kívánni. Hasonló sikerrel énekelt azután déli Svédországban, Dániában és Norvégiában is. Beszéli, hogy Opslo püspöke Schoultz Janka éneke hallatára elragadtatásában fölkiáltott: «Leány, a te bűneid meg vannak bocsátva!» Egyvalaki pedig ezen szavakkal fejezte ki elragadtatását: «Mikor Schoultz Janka az égbe jön, az atyaúrsten majd azt mondja angyalainak: Fogjátok be a szájatokat, borjak, hogy Janka énekelhessen!»

Énekelt azután Németországban és Finnországban is több helyen, és végre 1832-ben Pétervárra ment, hol a lapok a legnagyobb elragadtatással írtak róla. Innen Olaszországba indult,

ellátva egy Bonaparte Józsefnéhez, a spanyol exkirálynéhoz címzett ajánló-levéllel, melyet Svédország királynéja adott neki.

Olaszországban magára vonta a párisi olasz opera ott időző igazgatóinak figyelmét, kik rögtön szerződtették első sopran-énekesnőnek fél évre 10,000 franc fizetéssel. Párisban a színházon kívül rendes társaságát képezték: Paganini, Auber, Rossini, Grassininé és — Liszt Ferenc; Rossini mindig fogadott lányának nevezte őt, és — valamint Bellini is — szívesen adott neki leckéket. Félév múlva szerződését megújították, s a színház igazgatósága önkényt emelte díját 10,000 francról 16,000-re, később pedig havi 1500 rubelre, a mi mellett még két jutalomjátéka is volt.

Párisból Messinába ment, s innen Nápolyba, hol szintén rendkívüli diadalokat aratott. Donizetti egy operát is írt az ő számára. Nápolyt elhagyva, Ferrarában, Flórenben, Sienában, Milánóban énekelt, s az utóbbi helyen egyebek közt Lisztnek egy hangversenyében is közreműködött. Az 1837—38-diki téli évadra Piemontba szerződött, hol több városban énekelt; tavasszal pedig a milánói Scala-színházhoz szerződtették. Innen a madridi színházhoz akarták elszerződtetni 90,000 franc évi fizetéssel, — de a sors egyszerre megállította diadal-útjában. Az éghajlat és a túlságos megerőltetés (az utóbbi időben hatszor

énekelt hetenként) észrevétlenül aláásták egészségét. Az orvosok légváltoztatást ajánlottak neki; a fiatal művésznő tehát 1838-ban elhatározta, hogy visszatér az éjszakra. Akkor még csak 25 éves volt. Hazatértében a berlini nagy operához szerződtek 20 vendégjátékra, és minden estéért 2000 frankot ajánlottak neki. De a művésznő az első vendégjáték alkalmával (mely az ott időző németalföldi királyné tiszteletére tartott díszelőadás volt), súlyosan megbetegedett, úgy hogy az előadást az első felvonás után abban kellett hagyni. Néhány hétig élet és halál közt volt, s mind csak arra kérte környezőit, hogy ha meghal, vigyék haza holttestét Finnországba. Azonban megint jobban lett és folytatta útját, énekelve minden jelentékenyebb városban, s végre 1839 tavaszán megérkezett Stockholmba. Itt rövid ideig tartózkodott, azután hazájába tért vissza, hol Turkuban és Helsingforsban adott hangversenyeket. Még később is, mint Brand mérnök neje, több ízben föllépett, de már akkor nem volt az az előbbi istenített, bálványozott művésznő. Hangja és egészsége gyengülve gyengült, visszavonult a magánéletbe, és gyengén, betegesen, egyetlen gyermeke halálát gyászolva tengette örömtelen életét 1863. február 10-dikéig, mikor a halál kiragadta az élők sorából.

Ilyen volt Finnország legnagyobb énekesnö-

jének élete. Az olvasó meg fogja bocsátani, hogy néhány lapot szenteltem e nagy művésznőnek, ki hazájának oly nagy dicsőségére vált, s a kinek neve mégis már majdnem teljesen feledségbe merült, nemcsak a külföldön, hol diadalait aratta, hanem hazájában is, hova visszatért — szenvedni és meghalni.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVII.

Helsingfors.

Első Gusztáv király nagy kereskedő-várost akart alapítani Santahamina szigetén, keletre a mostani fővárostól. Azt remélte, hogy ide fognak jönni az orosz, német és németalföldi kereskedők áruikat kieserélni, s erről annyira meg volt győződve, hogy Porvoo, Tammisaari, Rauma és Pori városok minden polgárát Santahaminába akarta áttelepíteni. Azomban a kereskedő hajók csak nem akartak betérni az új város kikötőjébe, és Santahamina pusztá sziklasziget maradt, míg a Vanta-folyó torkolatában mind élénkebb és élénkebb lett a kereskedelmi forgalom. Oda költözött néhány polgár, s azon a helyen, melyet most ó-városnak neveznek, 1550 táján kis város keletkezett, melyet finnül Helsinki-nek, svédül pedig Helsingforsnak neveztek.

Ez a kis város 1568 III. Jánostól kapta első kiváltságait; s ebben gyűjtötte maga köré II.

Gusztáv Adolf 1616-ban az ország rendeit. De a kikötő akkor a föld emelkedése folytán már nagyon alacsony volt, azért 1639-ben, Krisztina királyné idejében, Helsingfors lakossága a főváros mostani területére költözött, fél mérföldnyire délnyugatra, az Estnäs félszigetre. A város körülbelül száz esztendeig nagyon jelentéktelen volt, de mikor megalapították a kikötő szájánál Sweaborg (Viapori) várát, maga Helsingfors is emelkedni kezdett, s a svéd uralom végső éveiben már Turku után az ország második városa volt. A kis város kezdettől fogva sok viszontagságon ment keresztül, és háromszor vált rommá. Pusztították ellenséges hadak (1713), pestis (1710) és tűzvészek (1557., 1713., 1808.); tanúja volt, a mint a svéd hadsereg megadta magát az ellenségnek 1742-ben, és látta Sweaborg várának elestét 1808-ban. Az oroszok az ország meghódolása után Helsingforsot tették fővárossá, s ide tették át a főhivatalokat (1819) és az egyetemet (1828).

Akkor még nagyon kis város volt, s alig számlált 5—6000 lakost; mostani területének fele sem volt beépítve, s a hol jelenleg hatalmas épületek emelkednek, akkor még szikladarabok, mocsarak és legelők voltak. Azomban a finnek szorgalmas munkával és nagy áldozatokkal megnagyobbították és szépítették fővárosukat, melynek most már (az 1880-diki népszámlálás szerint)

36,340 lakosa van, bele nem számítva az ott időző idegeneket s a katonaságot.

Tegyünk most egy kis sétát a finn fővárosban; nem fáradunk bele, mert az egész nap rövid idő alatt bejárhatjuk.

Mindjárt a mint hajónk befut a déli kikötőbe, tekintélyes ház-sor tűnik szemünkbe. Jobb kéz felől a cári palotát látjuk, mely eredetileg magánember tulajdona volt, kitől az állam 1837-ben vette meg, s azután megújította. Meglehetősen egyszerű épület. Vannak benne lakószobák a cár, cárné és kisérőjük számára; kápolna és egy nagy trónterem, melyben az ország rendei az országgyűlés megnyitása- és fölosztatásakor szoktak egybegyűlni.

A kikötő- és vásártérről három kis sikátor visz a szenátus terére, mely a főváros középpontjának mondható, nem ugyan fekvésére nézve, hanem az épületek miatt, melyek itt láthatók.

A tér éjszaki oldalán óriási gránit-lépcsőzet visz föl egy (a tenger színétől számítva) 61 lábnyi magasságú terrassera, melyen a város legnagyobb temploma, a Miklós-templom áll. Ez Engel műve, s a párisi Panthéon mintájára van építve; 2—3000 embert fogadhat magába, s oly magasan áll, hogy a tenger felől hat mérföldnyire látható. Három nagy orgonája van, és gázzal világítják. Oltárképét, mely Krisztus sírjátételét ábrázolja,

a híres orosz festő, Neff, festette, és I. Miklós cár ajándékozta. A templom alapkövét 1830-ban tették le, és 1852-ben szentelték föl. Belseje nagyon rideg és szomorú, és a nagyszerű oltárképen kívül nincs benne semmi lélek-emelő.

A Miklós-templomtól balra áll a szenátus palotája, egyike a város legnagyobb épületeinek, melynek hosszasága 189, szélessége 140 méter. Ebben vannak elhelyezve a szenátus összes osztályai és még más központi hivatalok is. A trónterem pazar fénynyel van díszítve, s a többi üléstermek falait is festmények ékesítik. A szenátus palotájának északkeleti szárnyában van a gazdag állami levéltár, melynek legrégebbi oklevele 1265-ből való.

A szenátus terének déli oldalát nagyjából magánépületek foglalják el, kivéve a városházát, mely szintén azok sorában áll.

A szenátus palotájával szemben áll az egyetem központi épülete, mely, mint a szenátusé is, három-emeletes, és Engel terve szerint épült. Beléptekor meglepi az embert a nagyszerű előcsarnok, mely az épület tetejéig nyúlik föl, s itt látható *Väinämöinen éneke* (bas-relief) Sjöstrandtól. Az előcsarnokból a félkör-alakú és két emeletnyi magasságú óriási díszterembe lépünk, melyet I. Sándor cár bronz-mellszobra díszít. A fényesen berendezett tanács- és kari üléstermek-

ben az uralkodóknak és az egyetem legjelesebb embereinek szobrait szemlélhetjük, s az előadótermek falait is arcképek ékesítik. A központi épületben van elhelyezve az érem-gyűjtemény (körülb. 8000 darab), s az állat- és növénytani múzeum, melynek finnországi osztálya rendkívül gazdag.

A központi épület közelében áll a szép egyetemi könyvtár-épület (szintén Engel műve), melynek nagy termében Runeberg Walter szoborcsoportozata: *Apollo és Marsyas* látható. A déli termet a Laokoon-szoborcsoport, a belvederi Apollo és Diana gipszlenyomatai, az éjszaki termet pedig Shakespeare, Franzén, Runeberg és Beethoven óriási mellképei díszítik. Az egész könyvtárépület igen világos, és berendezése kényelmes.

Nem messze a könyvtártól van a boncolóterem s az osteologiai múzeum, valamint az élettani laboratórium; továbbá a kémiai laboratórium, szép négyemeletes épület, melynek harmadik emeletét ideiglenesen a történelmi és ethnographiai múzeum foglalja el; ez két osztályra van osztva: hazaira és külföldre, s különösen az előbbi rendkívül érdekes; e múzeummal szemben ugyanazon emeleten van elhelyezve a szobor-gyűjtemény, melynek alapját 1871-ben vetették meg, s jelenleg még csak 69 gipszöntvényből áll.

A kémiai laboratórium épületének előcsarnokában Sjöstrandnak két óriási szoborműve (Kullervo és Ilmarinen) látható.

A szenátus palotája mögött találjuk a lovagházat, mely Chiewitz T. terve szerint, velencei stílusban épült. Első emeletét a pazar fényvel díszített nemesek-terme foglalja el, melyben a finnországi grófi, bárói és nemesi családok címerei vannak elhelyezve. Itt szoktak az országgyűlés nemes tagjai ülésezni.

A szenátus teréről éjszak felé haladva mind egyszerűbb és egyszerűbb épületeket látunk, s a város legészakibb csúcsán még turfával fődött viskók is akadnak. Ezen a tájon már nincsenek díszes középületek, de azért megérdemli a fáradságot, hogy végig sétáljunk a szépen beültetett éjszakai rakodó-parton, melyről gyönyörű kilátás nyílik a város éjszakai kikötőjére.

Ha az Erzsébet-térnél balra fordulunk és végig megyünk az Erzsébet-utcán, a Kaisaniemi nevű szép nagy parkba jutunk, hol nép-ünnepeket szokás nyaranként tartani. E parkban van a magnetikus és meteorologiai obszervatórium és a botanikus kert is.

A parkot elhagyva az Unio-utcán át visszatérünk a városba, és útba ejtven a közkórházat, melyben 350 beteg számára van hely, továbbá az orosz katonai kórházat, — az Esplanade elejére

érünk. Ez egyike a város legkellemesebb sétahelyeinek; túlsó végén áll a szép «új színház», mely 1858—1860 épült Chiewitz műépítő terve szerint, és építési költségei 438,396 márkát tettek. A legszebb színházak közé tartozik az éjszakon; van benne négy páholy-sor, több mint 800 ülő- és 1000 állóhely. Jelenleg, mint mondtam, egy svéd színtársulat játszik benne.

Az «új színház» főbejáratától balra van a sugár-út, melyen az újonnan épült csinos kis orosz színházhoz, s innen a polytechnicumhoz érünk; jobbra pedig a Henrik-utcában folytatódik az Esplanade, s nekünk is azon kell mennünk, hogy még két épületet megszemlélhessünk. A Henrik- és Sándor-utca sarkán áll a csinos deák-ház, mely közadakozások útján begyűlt pénzekből épült, és összesen 283,934 márkába került. 1870. november 26-dikán szentelték föl ünnepiesen, s azóta állandó találkozó-helye az egyetemi hallgatóknak. Ebben van egy nagy díszterem, és számos kisebb mellékterem, melyekben gyűléseket, hangversenyeket és kedélyes táncvigalmakat tartanak. Mint már említettem, az egyetemi ifjúság hat osakuntába van osztva; ezek mindegyike évenként egy emlékünnepet rendez, melyen részt vesznek az osakunta tagjai, a többi osakunták küldöttei és több vagy kevesebb meghívott vendég a szellemi arisztokracia köréből; nőket csak a

savo-karjalai osakunta szokott meghíni. Az összegyűlt társaságot először theával kínálják meg, azután az osakuntának egy tagja az emelvényre lép és fölolvastat; ennek végeztével egy másik tag megemlékszik az osakunta elhunyt tagjairól. Most megindul a toastok árja, és minden beszéd után rázendül a zene vagy az ének. Az elhunytakról való kegyeletes megemlékezés után az első poharat mindig a hazáért üritik, azután egyes vendégekért, kiket sokszor vállukra is emelnek s körülhordoznak a teremben, mialatt a zenekar valami indulót játszik. Éjfélután van a vacsora, mely után az osakunta curatora kihirdeti, hogy most már «szabad a szólás»; és hogy a lelkes fiatalság él is ez engedélylyel, azt nem szükség mondanom, mert éjszaki atyánkfiai épp úgy szeretnek dikciózni, mint mi.

A deák-házban van vendéglő és billiard-terem is (csupán az egyetem polgárai számára); továbbá zene-, olvasó- és társalgó-termek, valamint körülbelül 20,000 kötetből álló könyvtár, melynek gyarapítására évenként 3000 márkát fordítanak.

A másik épület, melynek megszemlélése végett indultunk erre felé, a finn Thalia temploma, az Arkadia-színház, egy szerény faépület, mely körülbelül 600 nézőt fogadhat magába.

Az Arkádia színháztól nem messze áll a vasúti induló-ház, meglehetősen nagy és csinos épület.

Ha még aztán megnézzük a sandviki hajógyárat, a finn gárda kaszárnyáját, a német templomot, a finn lyceum új épületét, a csillagászati obszervatóriumot, a katolikus templomot, — egy kis sétát tehetünk a Kaivopuisto-ban, azaz kúti-kertben, mely igen gondosan ápolt park, szép vendéglővel és tengeri fürdővel; innen visszatérve a kikötőbe még a pénzverő-házat s az új orosz templomot kell megszemlélnünk, mely egy kis magaslaton áll, és nemcsak előnyös fekvésénél, hanem építési stíljénél, valamint keleti fénynyel berendezett belsejénél fogva is egyike azon épületeknek, melyek nagy díszére válnak a finn fővárosnak.

Most pedig, olvasó barátom, visszaértünk azon helyre, a honnan kiindultunk, és minthogy nagyjában láttunk mindent, a mi látni való, — befejezhetjük sétánkat, mely alatt azon meggyőződésre jutottunk, hogy Helsingfors meglehetősen esinos kis város.

XVIII.

Helsingforsi élet.

Hogyha meg akarsz ismerkedni a helsingforsi étellel, olvasó barátom, legjobban teszed, ha télen keresed föl a finnek fővárosát. Nyáron hiába jönnél ide életet tanulmányozni, mert a holt évad talán sehol sem oly holt, mint Helsingforsban. Ismerőst nem fogsz itt találni, mert a ki csak szerét ejtheti, menekül a városi meleg elül, meghúzza magát valami parasztgazda csendes falusi lakában, és vadászatva, halászatva, idylli életet él. De már szeptemberben megint élénkülni kezd a főváros; megjön a sok iskolás gyerek és egyetemi hallgató, — amazok magukkal hozzák apjukat, anyjukat, ezek meg professzoraikat, s újra benépesül a város; lassanként a többi nyaraló is visszaszállingózik, és minden megint a rendes kerékvágásba zökken.

Ha azután idelátogatsz télen, mindjárt észre fogsz valamit venni, a miben az éjszakai élet eltér

a középeurópaiktól. Te megszoktad a vendéglők zaját, mert ha bemegy valami magyarországi vagy ausztriai, németországi vagy francia vendéglőbe, akár délben, akár este, olyan zümmögés, zsongás üti meg a füledet, mintha méhkasba vagy darázs-fészekbe nyitottál volna; ember ember hátán, — mindenik vagy eszik, vagy beszél, de mindenestre hozzájárul vagy az evőeszközeivel, vagy a szájával az általános hangverseny emeléséhez. És Helsingforsban? Ott mindezt nem találod meg. A vendéglőkben alig lézeng egy pár ember, az is ha eszik, szép csendesen eszik, ha beszél, szép csendesen beszél, és mulatságával általában kerül a közesendháborítást. Az étékfogók és frakkos Ganymedések sem sietnek úgy, mintha versenyt futnának, mert azt az egy pár embert egész kényelemmel kiszolgálhatják.

De már külsejükre nézve is különböznek a finnországi étkező helyiségek a mieinktól. Nálunk a leglátogatottabb vendéglők is koremszerűek: ott a középszerűek is szalónok. A ki megfordult egy pár külföldi jóhírű vendéglőben, annak itthon úgy tetszik, mintha a mi vendéglőseink összeküdték volna önmaguk és vendégeik ellen, azon célból, hogy ez utóbbiaknak étvágyat elrontsák. Az abroszuk fehér ugyan, ha fehér, de a padlót agyagos földnek lehetne nézni, ha nem kopogna, mikor az esernyőd végével ütögeted; vastagon

borítja a por, sár és szivarhamu, talán emlékeztetőül, hogy porból vagyunk, porrá leszünk. S ha oly szerencsés vagy is, hogy ez elkerüli figyelmedet, ott függ melletted vagy a hátad mögött lucskos esernyőd és felsőkabátod, melyeknek definiálhatatlan szaga tolakodólag szorítja ki a párolgó ételnek — gourmand nyelven szólva — «költői illatát». Finnországban egész máskép van. Ott az előszobában elveszi tőled a szolga felsőkabátodat, esernyődet, sárcipődet, s te száraz lábbal mégy be a tiszta, fényesre kefélt pallójú étterembe, melynek minden asztalán virágok díszlenek, falait képek és tükrök ékesítik, s általában minden ragyog a tisztaságtól.

Ha kíváncsi vagy megtudni, milyen a finn konyha, menjünk be a legelső vendéglőbe, a Seurahuone-ba (társasági házba); itt à la table d'hôte szokás enni, tehát mi is ezt a szokást fogjuk követni. A finnek az evésben nem olyan Hübele-Balázsok, mint mi; ők nem ugranak bele egyszerre *in medias res*, azaz nem kezdik az evést a levesen, hanem először is bevezetésül a *ryyppy-pöytä*-hez járulnak, mely — úgy látszik — Svédországból származott át Finnországba. *Ryyppy* annyi, mint «korty», és *pöytä* asztalt jelent, tehát a *ryyppy-pöytä* tulajdonképpen «korty-asztal». Hi-ják pedig ezt korty-asztalnak azért, mert ezen állnak a pálinkás üvegek, apró pohárkákkal kör-

nyezve, s ezekből ebéd előtt föl szokás hajtani egy korty pálinkát — more patrio. A finnek legjobb szeretik a tiszta rozspálinkát; ez a par excellence-ryyppy, melytől könnybe lábbad a jó ivónak is a szeme, ha nem szokta meg. Mikor aztán kitörlöd szemedből a ryyppy-könnyeket, észreveszed, hogy a «korty-asztalon» más is van. Egy tányérkán vaját látsz, szépen kicifrázva, mintha csak Phidias vésője alúl került volna ki; mellette egy kosár kenyér, még pedig mindenféle fajta; van ott finom, hófehér búzakenyér, jóízű puha rozskenyér, azután száraz, lepényalakú kemény kenyér, búzával elegy rozsból gyúrva, stb. A vaj nagy szerepet játszik itt, mert a legtöbb ételt vajjal készítik, majdnem mindent vajas kenyérral esznek, és kivált a ryyppy-pöytä-ről soha sem szabad a vajnak hiányoznia, mert e nélkül a finn ember egy falatot sem ennék a többiből. Ez a többi étel pedig: sonka (főzve vagy füstölve), hideg marha- és borjúhús, fris vagy besózott lazac, héring, sardina, tengeri rák, besózott halikra, füstölt nyelv, főtt máj, keményre főzött tojás, sajt, retek, füstölt kolbász, vörös répa, uborka, gomba (ecetben vagy megsütve), ecetes vörshagyma stb. De ne ijedj meg, olvasó barátom, ettől a hosszú étlaptól, — nem kell az egészet végig enned, hanem eszel abból, a miből akarsz, és annyit, a mennyit akarsz.

A mint így megvetted az ebédnek az alapját, leülsz az asztalodhoz, és a frakkos *kypare* (étékfogó, vulgó pincér) elédbe tálalja az ebédet. A *kypare*-k egytől-egyig mind svédek, és egy árva szót sem tudnak finnül, azért vendéglőkben a svéd nyelven kívül csak a pantomimikával boldogúlhatsz, s ha ehhez nem értesz, akár éhen halj. Nem tudom, nem éreznek-e magukban a finnek elég ügyességet a *kypareságra*, vagy méltóságukon alulinak tartják-e ezt a foglalkozást, hogy nem vállalkoznak rá; — ezt a kérdést eldöntetlenül kell hagynom. Elég az hozzá, hogy a *kypare* eléd tálalja a párolgó levest, mert a tulajdonképpeni ebédet ott is levessel kezdik, csak az édes leveseket szokták ebéd közben fölhordani. Második ételnek főtt húst kapsz, harmadiknak halat, negyediknek pecsenyét, még pedig az évad szerint vadat vagy szárnyast, és ötödiknek *crème*-t vagy *compôt*-ot, — s mind ezért fizetsz két finn márkát, a mi körülbelül nyolevan krajcárnak felel meg. Az étel tehát aránylag igen olcsó, de annál drágábbak az italok, kivéven a sört, mely ott készül, s van olyan jó, mint a német sör, de rosszabb a mienknél, s ára körülbelül ugyanaz, mint minálunk. Csak palackokban adják, és nem isszák oly jéghidegen, mint minálunk, sőt télen kissé meg is melegítik. A porter már drágább, de még drágábbak a borok, melyek közül legtöbbet

fogyasztanak franciát, méregdrágán fizetvén meg a közönséges asztali borokat, melyekkel a mi budai boraink bátran kiállhatnák a versenyt. Csemege-bornak isznak portóit, madeirát, malagát, rusztit, tokajit stb., de az utóbbit ritkán, mert vendéglőben épp oly áron adják, mint a francia pezsgőket.

Azomban már végét szakítom ennek a gasztronomiai értekezésnek, mert éppenséggel nem vágyódom a gourmand névre; tehát áttérek másra. Mint mondtam, Helsingforsban nem sok ember fordul meg a vendéglőkben; — miért? Mert ott éjszaki rokonainknál jobban ki van fejlődve a családi élet, és nagyobb jelentősége van a háztűzhelynek, mint a déli országokban. A kinek a jó szerencse házi tűzhelyt adott, az nagy ritkán jár a vendéglőbe mulatni, kávéházba meg nem is járhat, mert ott olyan kávéházak, mint a párisiak, bécsiek vagy a mieink, nincsenek is, — hanem a ki teheti, szépen megvonul a maga csendes házi tűzhelyénél, s ha jó barátjai körében akar tölteni egy pár kellemes órát, elmegy hozzájuk, vagy meghíja őket magához — egy pohár toddyra, s ha a jó barátok feleséges emberek, természetesen a feleségek sem maradnak otthon.

Körülbelül este nyolc óra tájban kezd gyűlni a társaság. Künn szurok-sötét és csikorgó hideg van, a szél zúg és hordja a havat a járó-kelők

szemébe; ilyenkor szívesen meghúzódik az ember a «barátságos meleg szobában», melynek melegét az óriási, szoba tetejéig érő svéd kályha terjeszti. Itt a csendes házi tűzhely körül, jó barátok társaságában, vidám beszélgetés közt gyorsan telnek az órák. Hosszú a tél és hideg, az ember sokáig van négy fal közé zárva, s ha kénytelen is ki-kijárni a városba, csakhamar haza siet; s ezért meg is tudja becsülni házi tűzhelyét az éjszakai ember, sokat költ rá, és ezt kétségkívül igen helyesen teszi. A finnek szeretik a kényelmet; a csinos földszintes faházakban igen célszerűen rendezik be lakásaikat, melyek rendszeren 5—6 szobából állnak. A konyhába mindig külön bejárat vezet, s magába a lakásba az előszobán át lehet jutni, még pedig ebből egyenesen a szalónba; ettől jobbra és balra vannak a többi szobák: a háziúr s a háziasszony szobája, a hálószoba, gyermekszoba, s az ebédlő, mely rendszeren a konyhával szomszédos.

Ily tágas lakásban nem okoz alkalmatlanságot a vendég. A társaság, mint mondtam, nyolc óra tájban kezd gyülekezni, s eleinte kissé lassan, döcögösen halad a társalgás, mely kezdetben természetesen igen általános dolgokról folyik, talán — uram bocsá'! — néha még az időjárásról is. No de ebben semmi különös sincs, — ez általános emberi gyengeség. Azután theát hordanak körül

mindenféle süteményekkel; a theát tejszínnel, citrommal, vagy pusztán isszák, de rummal soha sem. Általában a theázás, de még inkább a kávézás nagyon el van terjedve Finnországban, s az utóbbi, ha szabad egy szokásos frázist erre alkalmaznom, mintegy fekete vonalként húzódik végig a finnek életmódján. Reggel a mint fölébreds, azaz úgy hét vagy nyolc óra tájban, már hozzák a párolgó fekete levest, melylyel tele töltöd csészéd négy ötöd részét, a többit meg a tejszínnek hagyod, melyet kávéhoz mindig nyersen adnak. Körülbelül egy vagy másfél órával később van a reggeli ideje, mikor a ryyppy-pöytä kincseit rakják eléd, s befejezésül némely helyen megint kávét kapsz, míg másutt csak egy óra múlva szolgálnak a második csészével. Az ebéd rendszeren három és négy óra között van, s utána elmaradhatatlan a kávé; és hogy vacsoráig meg ne ehülj, — mert azt későn, kilenc és tíz óra közt találják föl, — hat óra tájban megint kínálnak kávéval. Ha vendég vagy, könnyen megeshetik rajtad, hogy napjában hatszor is megkávéztatnak, mert a finnek oly vendégszeretők, hogy el nem eresztik a látogatót, míg legalább egy csésze kávéval vagy egy pohár borral meg nem kínálták. Este azonban, mint mondtam, theával kezdik a vendégeskedést. Theázás után mozogni kezd a társaság; minden látszólagos külső ok nélkül megindul a

népvándorlás, s a férfiak lassanként, egyik a másik után, mintegy lopva, beosonnak a háziúr szobájába, kivéven természetesen azokat, kiket egy szép szempár lebűvölt, úgy hogy ama titkos hatalom intéseinek nem engedhetnek, vagy nem is akarnak engedni. Finnországban is dívik az a kétségkívül szép és udvarias szokás, hogy a társaságban a férfiak és a nők külön válnak, s csak az marad a nők között, kit rózsaláncok kötnek oda. A többi bemegy a házi úr szobájába — egy pohár *toddy-ra*.

Ott áll már az asztalon az a titkos hatalom, mely őket ide bevonzotta. Ha rátekintesz, hirtelenében azt hiszed, hogy valami villanytelep, de közelebb menve, a tálcán egy jókora üveget látsz, mely tele van cognaccal; mellette porcellánkancsó, tele forró vízzel, továbbá cukortartó, vágott cukorral, — körülöttük pedig, mint az öregebbek körül a kis gyermekek, áll egy csomó pohár, mindegyikben ezüst kávéskanál. Tehát üveg, fém és folyadék, — mért ne lehetne hát villanytelep, kivált mikor a hatása csakugyan föl-villanyzó? A meleg víz, cukor és cognac teszik alkatrészeit a toddynak, mely mint neve is mutatja, eredetileg angol ital ugyan, de már emberemlékezet óta uralkodik Finnországban is, és valóságos nemzeti italukká vált a finneknek. Tisztelőinek száma igen nagy, s vannak köztük

oly lelkesültek is, kik azt állítják, hogy már Homéros is ösmerte a toddyt, mert nála gyakran előfordúl: «Τόδε μένος τε και ἀλκή» — a mit tréfásan így «műfordítanak»: «a toddy bátorság és erő». Most tehát a férfiak hozzáfognak a toddy készítéséhez, s annak is megvan a maga módja, melyet minden toddy-ivónak pontosan kell ismernie és követnie. Annak pedig ez a receptje: rakj a poharadba négy-öt darab cukrot és önts rá meleg vizet, azután keverd addig, míg a cukor egészen elolvad, s csak akkor tölts bele cognacot, s keverd meg.

Most kész a toddy, csak meg kell innod; de a megivása sem olyan egyszerű, mint talán gondolod. Nem szabad egyszerre fölhajtanod, mint a bort vagy a sört szoktad, hanem csak szép lassan, kortyonként, és a poharat úgy kell fognod, hogy a benne levő kanál vége a jobb kezed mutató és középujja közé jusson; azután nem illik magadban innod, hanem koccints minden korty előtt a társaság valamelyik tagjával, vagy legalább meszsziről köszönts rá a poharadat, s mondd: „*terve!*“ (= *salve*) vagy „*maljasi!*“ (egészségedre), vagy „*maljanne!*“ (egészségére). Hogyha mind ezt megtanulod és megcselekszed, beillesz a toddy-ivók közé, és nagy leszen a te becsületed a «beavatottak» előtt.

Ha netalán szórakozott vagy, s elfelejtesz

inni, nem maradsz akkor sem szomjas, mert a házigazda becsületbeli kötelességének tartja mentől gyakrabban nógatni kedves vendégeit az ivásra. Ha első poharadat kiittad, mindjárt az járja, hogy nem jó a páratlan szám, tehát igyál még egy pohárral, s minthogy a finn közmondás szerint „*ei kaksi kolmannetta*“, azaz: «nincsen kettő harmadik nélkül», a második után rendszerint a harmadik következik. A ki nem barátja a toddynak, az ihatik portói bort, melyből különben szintén lehet toddyt csinálni, vagy pedig svéd punchot, mely vízből, citromléből, aracból és cukorból van csinálva, s ezt hidegen isszák. Iddogálás közben vígan foly a beszélgetés, melynek rendes tárgyai: napi események, színházi előadások, hírlapi viták, irodalmi dolgok, a nyelvi küzdelmek, vagy pedig kedélyes adomák.

Ezalatt azomban a szalónban ülő hölgyek sem restek, s hogy torkocskájuk az élénk beszélgetéstől ki ne száradjon, hébe-korba piros ajkukhoz értetik finom kis pohárkájukat, melyben azomban toddy helyett rendszeren gyenge francia vörös bor van; — ezt néha melegítve isszák, (vízzel föleresztve), s hogy íze kellemesebb legyen, cukrot, fahéjat, malaga-szőlőt és kardamum szemeket főznek bele.

Annak különben, hogy a férfiak és nők így külön válnak a társaságban, megvan az utóbbiakra

nézve az az előnye, hogy nem kénytelenek a dohányfüstöt nyelni. Mert a mi éjszakai atyánkfiai, épp úgy mint mi, nagyon szeretik a bodor füstöt eregetni. A pipázás a műveltek közt ott is kimegy innen-onnan a divatból; már most is csak öreg urak színek pipából; a szivarozás is kevésbbé dívik, mint minálunk, hanem általánosan cigartetteket színek, melyeket ott orosz nevük után *papyrossé*-nak neveznek. A dohányt külföldről, leginkább Német- és Oroszországból kapják, s a hazai gyárakban készítik ki; de azért hoznak be készen is orosz papyrossékat és havanna-szivarokat.

Így foly a multság vidám beszélgetés, idogálás és füstölgetés közt a vacsora-időig, mely ilyen alkalmakkor 10 és 11 óra közt, de néha később is szokott lenni. Az egész társaság az ebédlőbe megy, s ott már készen áll a vacsora, mely rendszeren a rypppy-pöytä ételeiből, pecsenyéből és créméből áll, s inni sört isznak hozzá, pecsenye után meg bort. Az ebédlők rendszeren kicsinyek, azért ha nagyobb a társaság, állva szoktak enni; ámbár ezt a szokást sokan kárhóztatják, hivatkozván a gourmandokra, kiknek egyhangú véleménye szerint a jól-evés egyik főfeltétele a kényelem.

Annyi áll, hogy nem valami kényelmes dolog úgy enni, hogy az ember bal kezében a

tányérját fogja, a jobbal meg a villát vagy kanalat, de hát a ki ebbe éppenséggel nem tud bele-törödni, az k' mehet a szomszéd szobába, és ott egész kényelemben, ülve költheti el ételét, s ezt tőle senki rossz néven nem fogja venni. De más-részt van az állva evésnek két előnye, melyek azt a kis kényelmetlenséget ellensúlyozzák, t. i. elő-ször az, hogy kényelmesen mozoghatsz, nem alkalmatlankodol szomszédodnak és az sem ve-szélyeztetí könyökével a te oldalbordáidat; má-sodsor pedig, — s ez a fontosabbik, — az, hogy nem vagy lekötve két embertársad közé, kiket szép szóval kell tartanod, akár van hozzá ked-ved, akár nincs, hanem szabadon járhat-sz, s azzal beszélhetsz, a kivel neked tet-szik, ha pedig nem tetszik, nem beszél-sz. Ezért a szellemi kényelemért, úgy hiszem, minden em-ber szívesen fölálldozhatja a testi kényelmet.

Vacsora végeztével azután a vendégek kö-szönetet mondanak a háziasszonynak és házi-úrnak, de egymásnak nem szokás «kedves egész-ségére» kívánni. Természetes, hogy a vacsora után el nem maradhat a kávé, s ehhez a férfiak még egy kis tiszta cognacot, (vagy mint ők mond-ják: szárazat), svéd punchot vagy más valami liqueurt isznak, s elszínek egy papyrossét, azután úgy 12 vagy 1 óra tájban az egész társaság föl-kerekedik, s a háziasszony és háziúr szives bizta-

tásai közt, hogy «emlékezzék meg róluk» (*muistakaa* v. *muista meitä*), vagy «ne felejtse el őket», (*älkää unhottako* vagy *älä unhota meitä*), vagy «emlékezzék meg nyomairól», (*muistakaa jälkiänne* vagy *muista jälkiäsi*), kiki útnak indul. Ha azután másnap vagy néhány nap mulva találkozol a házigazdával, illik azt mondanod, hogy «köszönet a tegnapiért» (*kiitoksia eilisestä*), illetőleg «köszönet a multkoriért» (*kiitoksia viimeisestä*).

A családi ünnepek, mint névnapok, születésnapok megüllése éppen olyan mint minálunk; vendéget nem szokás híni, de a ki jön, azt szívesen látják.

Karácsonykor ott is épp oly nagy a várakozás és az öröm a gyermekek közt, mint minálunk. Ott áll a karácsonyfa apró gyertyácskáival és a sok édesség terhe alatt roskadozó ágaival, s az újjongó apró népség várja az ajándékokat osztó «karácsonyi bak» (*joulupukki*) — egy kifordított bundába bújtatott Mikulás-forma ijesztő-külsejű úri ember — megjelenését. Néha a régi szokás szerint még meg is jelenik, de most már legtöbbször csak a szomszéd szobából dobálja be egyenként erősen becsomagolt és bepecsételt ajándékait, s maga láthatatlan marad.

Szilveszter estéjén ott is igen elterjedt szokás az ólomöntés és jósolgatás; újév napján s az új

esztendő első két hetében pedig az emberek sorba járlák ismerőseiket, s a ki ezen két hét alatt elmulasztja látogatását, azzal azt jelenti ki, hogy ahhoz a házhoz nem akar többé járni. Néhány hétig az utcán is, ha találkoznak, boldog új évet (*onnellista uutta vuotta*) kívánnak egymásnak az ismerősök, később pedig «szerencsés folytatást» (*onnellista jatkoa!*)

De nemcsak eszem-iszomból áll ott a mulatság, s ha a hosszú téli estéken jól esik is egy-két pohár toddy, jut azért idő másra is. A többiben azomban már nem sok eltérést mutat a helsingforsi élet a mienktől. Ha szenvedélyes sétáló vagy, és megszoktad a corsói és váci-utcai sétákat, folytathatod sportodat Helsingforsban az Esplanade-on, hol délben (azaz 1 és 3 óra közt) és este össze szoktak gyűlni mind azok, kik unalomból, divatból, megszokásból vagy üdülés végett róják az utcát. Ha rosszalod a városi levegőt, kimehetsz a zöldbe: a Thölö-be, Kaisaniemi-parkba, vagy a Kaivopuisto-ba, s az utóbbi helyen katonai zenét is hallhatsz, még pedig ha a gárda zenekara játszik, meglehetősen jól. Nem szükséges gyalog kifáradnod, hanem beleülhetsz a legelső *izvoscsik* kocsjába, s az vágdat veled mint a szélvész, ha parancsolod.

Az *izvoscsik* egy darab muszkaság a finn földön; az orosz kultúra ugyan édes-kevés hatás-

sal volt éjszaki atyánkfiaira, de azt a muszkák legnagyobb ellensége sem tagadhatja, hogy az izvoscsik-ot ők importálták. Az izvoscsik igen különös úri ember, nemcsak külsejére, hanem lelkületére nézve is; nagyban eltér budapesti kollégáitól, mert flegmatikus, szelíd lelkületű, nem gorombáskodik, és — hihetetlen, de való — megelégszik a taksával, sőt ha jókedvében van, még meg is köszöni; káromkodni, az igaz, káromkodik ugyan, ha valami nincs inyére, de akkor is csak annyit mond, hogy: „perkele!” (ördög). Lova rendesen jó futó; kocsija négykerekű, rúgós, ülése bőr, s egy embernek elég kényelmes, még ha kövér is, — a soványából pedig kettő is elfér rajta; csak az az egy baja van, hogy fődetlen, s azért esős időben nem valami nagy élvezet rajta járni. Télen természetesen szánka járja a kocsi helyett.

A bakon ül maga a szelíd lelkületű izvoscsik, csodálatos öltözetében, mely muszka formája alatt becsületes finn szívet rejt. A fején nyáron sajátságos alakú alacsony kalap van, — olyan, mint a gözmozdony keménye, — fölül szélesebb mint alúl, s a karimája két felül föl van görbítve; télen pedig hatalmas prémes sipkát visel, mélyen belenyomva a fejébe. A többi ruhája télen-nyáron ugyanaz: hosszú, bélelt kék kaftán, mely a bokáját veri, s a derekán piros vagy kék

övvel van összeszorítva. Nyáron ugyancsak melege van benne, de ő azzal vigasztalja magát, hogy annál jobb lesz télen; s igaza van, mert ebben ugyan szembe szállhat széllel, hóval, mindennel, mégsem érzi meg.

Ez a türelmes férfiú nyugodtan ül a bakon s várja a jó szerencsét; ha beleülsz a kocsijába, rád se néz, csak egyet cuppant a szájával, — ezzel nekibiztatja a lovát — és elhajt. Azt sem kérdi, hova? — csak hajt, neki a világnak. Ha megmondod, hova vigyen, oda visz; ha pedig rest vagy szólni, a kezeddél vagy a pálcád végével is dirigálhatod, s ha a bal vállát veregeted, balra hajt, ha meg a jobbot tapogatod, jobbra tereli lovát. Egy fuvarért 50 penni (= 20 krajcár) jár neki, s ezért köteles elvinni akárhová; ha pedig óraszámra fizeted, 1 márkát és 50 pennit (= 60 kr.) kap egy óráért. Íme ilyen ez a muszka külsejű, szelíd lelkületű férfiú.

Ha szeretsz szánkázni, az izvoscsik sétaszánkázásra is készen áll, s ha korcsolyázni akarsz, — a mi természetesen itt is igen kedvelt téli sport, — mindenfelé találsz a város körül korcsolyázó helyeket és társaságokat.

Színháza három van Helsingforsnak. A ki rossz olasz operát akar hallani, az az orosz vagy más néven Sándor-színházba jár; a ki középszerű vagy gyenge svéd drámai vagy operai előadások-

ban szeret gyönyörködni, az a svéd színház közönsége közé vegyül, s csak néhány száz műbarát szokott rendszeren a finn színházba járni, hol sokszor művészi előadást élvezhet, és gyönyörködhetik tavali kedves vendégünknek, Aalberg Ida k. a.-nak játékában. Külömben a színházaknak kicsiny a közönségük, a minnek többféle oka van. Először is három színház kissé sok oly kis városnak, a milyen Helsingfors; ezek megosztják a közönséget. Azután, mint már említettem, a svéd színház — melynek lehetne közönsége, mert a főváros lakosságának $\frac{2}{3}$ része svéd, — meglehetősen gyarló; a finn színháznak meg minden jóságadacára is azért van oly kis közönsége, mert a finn ajkú lakosság legnagyobb része napszámosokból és kézművesekből áll, kik közül nagyon sokan még mindig erkölcsrontó intézménynek tekintik a színházat, melybe a világért nem mennének, mert ott nagyon sokat csókolódnak és nagyon sokszor hiába veszik az isten nevét; de másrészt meg oly szegények is, hogy ily multságokra nem igen költhekezhetnek.

Azomban annál nagyobb közönségük van a hangversenyeknek, melyek a téli évadban meglehetősen sűrűn is következnek egymásra. Ezeket egyaránt látogatja fennomán és svekomán, s az ének és zene hangjainál ezek is, azok is egyformán föllelkesülnek.

Terpsichore művészetét is kedvelik a finnek, és a farsang alatt egymást érik a nyilvános táncvígalmak. Leglátogatottabbak az egyetemi ifjúság tánc-estéi, melyeken rendszeren fölolvasást is tartanak és a dal-egyesület énekel. Az élite-bálok ott is oly fényesek mint minálunk, ámbár különben nem lehet mondani, hogy a fényűzés oly nagy volna Finnországban, mint például édes hazánkban.

Így élnek és így mulatnak a mi éjszakai rokonaink Helsingforsban.

OSZK

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

A finn parasztok.

1.

A nagy ugor népcsalád tagjai elváltak egymástól, — ki éjszakra ment, ki délre, ki meg keleten maradt. A mi ősapáink a Duna és Tisza napsütötte téerein kerestek maguknak hazát, ezt saját vérük árán szerezték, és becsülettel védték meg a zivataros századok folyamában. Karddal vésték rá nevüket a történelem lapjaira, és a magyar most is mindenütt büszkén vallhatja magát magyarnak. Hogy azután fölvitte az isten a dolgunkat, semmit sem akartunk tudni a szegény rokonokról, kik iránt a sors mostohább volt, mint mi irántunk. Majd hogy meg nem köveztük azt a néhány «haza-árulót», a ki azt «merte» állítani, hogy «holmi» lappok, finnek, osztjákok, vogulok stb. «csiribiri népek» a mi édes vérszerinti rokonaink. Akadnak még most is «művelt emberek», sőt tudósok is, a kik szent borzalommal fordul-

nak el a «balzsíros atyafiaktól», és készek volnának a Genesis is elégetni, csak hogy azt ne lehessen mondani, hogy a magyarok és azok a «csiribiri népek» egy és ugyanazon emberpártól származnak. De hála istennek, ezeknek a száma napról napra fogy, mert be kezdjük látni, hogy egy csepp okunk sincs szégyelleni magunkat atyánkfiái miatt, sőt hogy vannak tulajdonaik, melyeket tisztelnünk kell, s ha nem restelljük a fáradságot, egyben-másban tanulhatunk is tőlük valamit.

A finn nép, elválva testvéreitől, a zordon éjszakon telepedett meg, az «ezer tó országában», hol a természet nem oly gazdag, nem oly mosolygó, mint a déli országok napsütötte rónáin, hanem azért mégis elragadóan szép. Mikor az ezernyi tavat a zordon éjszak hideg szele megfagyasztja, s a földet vastag hóréteg borítja, vagy mikor a nyári nap sugarai megaranyozzák az örökzöld fenyűfák magas sudárait: az utas megáll útjában, csodálkozva szemléli a természet nagyszerűségét, elfeledi, hogy ez az ország szegény, nagyon szegény, s boldognak mondja a népet, mely ennyi szépség közepette él. S ha azután megismerkedik a néppel, elfeledi csodálni a természet szépségeit, s a csodálat helyét tisztelet és becsülés foglalja el, — tisztelet és becsülés a derék finn nép iránt. Jöjjenek ide azok, kik tiltá-

koznak a rokonság ellen, kik oktalan nemzeti büszkeséggel fordultak el a finnektől, s itt egy jóra való népet fognak találni, melyet rokonul elismerni nem szégyen. Igen, a finn nép istenfélő, jámbor, vallásos nép; rendkívüli szorgalommal és kitartással műveli szegényes földjét, hol a fagygyal, hol meg túlságos esőzésekkel küzdve, tűrve, szenvedve, de soha el nem csüggedve. Önmegtágadó, rendkívüli életerővel és szívóssággal bíró nép, melyet sem a hosszú háborúk, sem az elemi csapások megtörni nem tudtak. Most békés földművelő, de történelme számos hősi nevet tud fölmutatni, és ezekre meg ezekre megy azon névtelen hősök száma, kik hazájuk vagy vallásuk védelmében véreztek el. Lassú természetű, fontolva haladó, de ha egyszer valamit elhatározott, azt rendkívüli erélylyel hajtja végre; előre törekszik folyton, nemesak az anyagi, hanem a szellemi téren is, és éppen legföltünőbb, legjellemzőbb tulajdonságai egyike a tudomány, műveltség után vágyás.

De azt hiszem, legjobb lesz, ha magam helyett a finnek kedves elbeszélőjét, Topeliust, a jeles történet- és regényírókat hagyom beszélni, ki humoros alakbau igen találóan jellemzi népét.

«Volt egy gazdának — úgymond — három szolgálója. Iván orosz volt, Erik svéd, Matyi pedig finn. Egy nyári reggelen kiküldte szolgálót a gazda,

hogy szántóföldre kapáljanak egy köves dombot és mindegyiknek kimérte a maga darab földjét. Iván vígan dalolva kapált és délig elvégezte a dolgát. Erik majd nevetve, majd morogva kapálgatott, és délután készült el. Matyi rosszkedvűnek látszott, először jó darab ideig gondolkozott és csak későn este készült el.

A mint a munka megvolt, kijött a gazda megnézni. «Iván leghamarább végezte a dolgát, mondá, de Iván a köveket helyükön hagyta. Erik elvette a kis köveket, de a nagyokat a földben hagyta; Matyi meg a nagyokat szedte ki, s a kicsinyeket hagyta ott. Mindegyiteknek van érdeme és hibája. Máskor Ivánnal fogasoltatok, Erikkal árkot húzatok a réten, és Matyival hanyatom ki a köveket; ő van arra teremtvé.»

Matyiból tehát kőhányó lett. Ha valakinek kedve van megismerkedni ezzel a gondolkodó emberrel, elmondhatom, hogy középtermetű, vállas, izmos kezű és nagyon kitartó. Barna haja, szürke szeme, szürke arc-színe, kissé befelé hajlott orra, keskeny ajka és széles arca van. Tehát nem éppen rendkívül szép; de mondják, hogy vannak neki szép barna szemű fivérei, és csinos szőkehajú nővérei. Viseletére nézve Matyi feszes és nehézkes, mint kőhányóhoz illik. Hosszú útat tesz meg szilárdan és lassan lépdegelve.

Mondják, hogy fiatal korában táncolt is; de az valószínűleg csak ráfogás, mert most semmiféle nyomát sem lehet nála találni a táncolni tudásnak.

Természetére nézve Matyi azok közé tartozik, kik nem hirtelenkednek. Rideg és szégyellős. De mikor egy ideig jó barátok társaságában ült, fölengedni látszik és természetében megváltozik. Rideg külseje megszeliidül, föl tud vidulni, sőt a maga módja szerint elméssé is tud lenni. Nem hinnők, hogy olyan szófukar ember gúnyolódni és tréfálni is tud, pedig mégis tud, s az őt rendkívül mulattatja, ha a maga és a mások bolondságait nevetség tárgyává teheti. Noha rendszeren kevésszavú és hallgatag, ilyenkor megesik, hogy többet beszél, mint a mennyit a másik meg győz hallgatni. Matyi hibái közé tartozik ugyanis az is, hogy gyakran akkor hallgat, mikor jobb volna beszélnie, és néha akkor beszél, mikor jobb volna hallgatnia.

Matyi oly talpig becsületes ember, hogy a «tolvaj» szót más nyelvből kell kölcsönöznie.¹ Ezenkívül ő nyugodt ember is. Ha magas vízesés fölött kell eveznie, őt lépésről medvére céloznia, lőporos pince égő födelét oltania: attól ő egy

¹ A finn *varas* (tolvaj) szónak eredetije ugyanis a skandináv *varg*, ó-nord *vargr*. Sz. J.

csöppet sem ijed meg. A háborúban sem tanulta meg soha a futást. Soha sem fél a veszély közeledtekor, sem a veszélynek közepette, hanem utána mindig nagyon vigyázatos. Hogy lassú és késedelmező, azt tudja az egész világ. Ha az úton valami ösmerőssel találkozik, csak akkor jut a köszönéshez, mikor a másik már elment mellette. Mégis megtörténik, hogy miután valami ügyet nagyon soká fontolgatott, rendkívüli sietség szállja meg. Matyinak az a szokása, hogy sokáig fontolgat, azután hirtelenkedik. Annyiszor jött minde-nüvé későn, váratott magára és talált másokat, kik megelőzték, hogy az új vasutak pontossága nagy zavarba hozta. Hanem Matyi nem rest a tanulásra: most gyakran az a szokása, hogy biztosság kedvéért egy órával korábban jön. Hogy Matyi önfejű, mint a bűn, azt is tudja az egész világ: ez az önfejűség árnyoldala kitartásának. A mit egyszer fejébe vett, azt végre is akarja hajtani. A hova egyszer állt, ott meg is áll; de ha nem akar, akkor hiábavaló fáradság volna őt csalogatni. Egyike Matyi testvéreinek, magas szál ember, vizes csöbörbe fullasztotta bele magát; — nem volt könnyű dolog, de ő bele akart fulladni, és bele is fulladt. Matyinak mindig szüksége van gondolkodás-időre. Nem bízik semmi újban, de lassanként mégis beletörődik. Azért utál minden új divatot és szokást, de mikor már

a többiek elhagyták ezeket, megtörténik, hogy Matyi beléjük szokik. Az ő nemzetségében kevés az úttörő, de sok a támogató. Mikor a kezdő abbanhagyja a dolgot, a többiek is mind abbanhagyják.

Matyi lassúságához tartozik az is, hogy sokat eltúr, míg megharagszik, de ha egyszer megharagszik, akkor rettenetes a haragja. Megadással túri, ha mindenét elviszi a fagy; de morog, ha egy kis eső esik alkalmatlan időben. Megbocsát annak, a ki elpusztította vagyónát, de ha valaki kócmdzagot lop tőle, azért Matyi pört indít ellene.

Matyi szereti lovát, földjét, fürdőjét, kovácsműhelyét és régi biztos puskáját. Néhány testvére kereskedést úz és szárazföldi s vízi utakat tesz. Azomban Matyi legszívesebben van otthon, nem aggódva a holnapról, és gazdagnak tartja magát, ha ma rozskenyere, kásája, hala és burgonyája van. Szükségből megeszi a fakéregből sütött kenyeret is. Mikor igazán jól lakott a maga vagy a más ételével, megtörténik néha, hogy henyélni kezd; máskülömben fáradhatatlan munkás. Nem ártana, ha Matyi jobban számon tartaná jövedelmét és kiadásait, mert a megtakarításra nem gondol. Míg ő így fölváltva tékozol és koplal, az idegenek meggazdagodnak az ő rovására. Aranyhalmazt láthat lába alatt heverni, s még sem

nyújtja ki érte a kezét. Matyinak jó természetes esze van, de senkit sem lehet nálánál könnyebben rászedni. Azt hiszi, hogy jó vásárt tett, mikor odaadja fürge lovát és sántát kap helyette.

Külömben Matyi szolgálatra kész, vendég-szerető, megbízható, hűséges; télen alszik, nyáron virraszt, szereti hallgatni a zenét, szép dalokat költ és kedvét leli mindenben, mihez gondolkozásra van szükség. Ügyesen megfejtí a rejtvényeket és elmés közmondásokat. Mindenben alapos akar lenni; kútját oly mélyre ássa, mintha át akarná vele fúrni a földet, és ha gyermekkorában a katekizmus olvasása kissé nehezére talált esni, az évek hosszú során át törí a fejét azon, hogy voltaképpen mi végre is teremtette őt az isten.»

Eddig Topelius. Ebből a jóízű humorral írt rajzból és a fönnebb elsorolt jellemvonásokból t. olvasóim némi képet alkothatnak maguknak a finn népről. Azomban ezek a «Matyik» nem mind egyformák. A finn népnek két főtörzse van: a *karjalaiak*, kik éjszaki és keleti Finnországot lakják, és a *hámeiek*, délen és nyugaton; s ezeken könnyen észre lehet venni némi eltérő jellemvonásokat, melyekről mindjárt meg lehet őket ismerni.

A karjalai karsú, haja barna és göndör, szeme élénk kék. A hámeihez hasonlítva mond

hatni, hogy nyiltabb szívű, barátságosabb és élénkebb; élénksége könnyűvérűségéből ered; beszédes, de egyszersmind dicsekvő is; továbbá kíváncsi és hirtelen haragú; könnyen vezethető jóba, rosszba, de azért az ismeretes finn önfejűségnek sincs híjával. Szíve érzékeny, hamar elszomorodik, de hamar föl is vidul; szereti a játékot és a dalt; szeret tanulni, és tehetségei jelesek.

A karjalaiakhoz tartoznak a *savo-iak* is, de ezek korábban telepedtek meg az óriási Saima tó partjain, és szokásaikra s természetükre nézve némileg eltérőkké lettek amazoktól. Vagyonosabbak, önállóbbak, s ez néha döllyfősekké teszi őket. Jó fejük van és tudnivágyásuk nagy, azért a nép legműveltebbjei közé tartoznak. Értelmesebbek és jobban nézik a maguk hasznát, mint a karjalaiak: rendesen jobb vásárt tesznek, és nevetik szomszédjaikat, kik egy nap alatt többet esznek meg, mint a mennyit egy év alatt keresnek.

A háméiek erősebbek, nehezkesebbek, kitaratóbbak és komolyabbak, mint a karjalaiak. Hajuk barna vagy kenderszínű, síma, ritkán kondor; szemük kicsiny, szürke vagy világoskék; arcuk szélesebb, színük szürkébb, tekintetük durvább. Csendesek, hallgatagok, gondolkozók és önfejűek; nehezen haragszanak meg, de nehezen is békülnek ki. A háméi paraszt sokáig képes valamit eltűrni, de ha egyszer előnti az epe, akkor nem

nézi, hova üt. Ha pofon ütöd, egy arcizma sem mozdul meg, csak azt mondja; «még egyszer!» A másodikra sem hederít, csak azt mondja: «harmadszor is!», hanem a harmadik pofon után kitör belőle a méreg, s úgy elagyabugyál, hogy holtod napjáig sem felejtéd el. Önféjűsége mellett hűséges, szolgálatra kész, rendületlen és türelmes. A zenét és éneket nem gyűlöli, de ő maga sem az egyikre, sem a másikra nem termett; szereti hallgatni a meséket is, melyeket mások mondanak, de a magáéit már majdnem mind elfelejtette. Ilyenek a háméiek Hámének belső és éjszaki részeiben; délen és nyugaton azomban szomszédaik befolyása alatt már élénkebbekké és finomabbakká lettek.

2.

Mint már említettem, a finn népnek egyik legjellemzőbb tulajdonsága a tudnivágyás, a műveltség után törekvés. Finnországban — a testi vagy szellemi fogyatkozásokban szenvedőket kivéve — nincs ember, a ki olvasni ne tudna. E tekintetben legnagyobb érdeme van a papságnak, mely szigorúan örökdi a fölött, hogy minden gyermek megtanuljon olvasni, és olvasás útján megismerkedjék vallása hitágazataival, mert a nélkül nem járulhat az úr asztalához, nem léphet

házasságra és nem gyakorolhatja polgári jogait. A gyermekek legnagyobb része otthon, apjától vagy anyjától tanul meg olvasni, s azután az iskolában vagy magánolvasás útján szerez magának ismereteket. A mi könyv a kezükbe kerül, azt olvasatlanul le nem teszik, s a mit egyszer elolvastak, azt soha többé el nem felejtik. Ezen tanulási vágy kielégítéséről újabb időben mind jobban és jobban gondoskodnak a műveltek. Évről évre szaporodnak a finn középiskolák, melyekbe seregesen jönnek a nép gyermekei, sőt nemesak gyermekek, hanem felnöttek is; így pl. a harmad éve megnyílt turkui lyceum első osztályába beiratkozott egy huszonöt éves parasztleány is. Hogy a nép tanulási vágya mily nagy, arra néhány példát hozhatok föl. A hämeenlinnai iskolában van egy fiú, szegény parasztszülők gyermeke, ki minden áron iskolába akart járni, de szüleinek ez nem volt módjukban; a fiú annyira szivére vette a dolgot, hogy belebetegedett, — míg végre a prépost és mások megszánták és némi segélylyel ellátva iskolába adták, s most más gyermekek tanításával tartja fenn magát. Ugyanott van egy másik fiú is, ki összekoldult magának egy évre való pénzt, és Pohjanmaából gyalog jött el a hämeenlinnai iskolába. És ilyen esetet még számosat idézhetnék, de talán ennyi is elég fönnebbi állításom igazolására.

A felnőttek oktatásáról szintén gondoskodva van. A «Kansanvalistus-Seura» («népművelő társaság»), melynek az ország legtávolibb részeiben is vannak ügynökei, népszerű ismeretterjesztő könyvecskéket ad ki és terjeszt a nép között jelentéktelen évi díj mellett. A «Suomalainen Nuija» («finn buzogány») nevű egyetemi egyesület tagjai a fővárosban és a vidéken népszerű föl-olvasásokat tartanak, melyeket a nép nagy kedvvel hallgat. Végre az *Uusi Suometar* című lap, mely a nép között nagyon el van terjedve, szintén igen sokat tesz az ismeretek terjesztésére. Ezt elejétől végig a legnagyobb pontossággal megolvassák, megbeszélik, ebből tudják meg a világ folyását, azért el ne csodálkozzál, nyájas olvasó, ha Finnországba jössz, s valami egyszerű finn parasztgazda az Abdul-Kerim díszkardjáért interpellál, vagy a szegedi árvízkárosultakon sajnálkozik. A népiskolák mellett a legtöbb helyen kölcsönkönyvtárakat is találunk, sőt több helyen a parasztok olvasó-egyletet is alapítottak maguk közt, melybe meghozatják a legjobb finn lapokat, s ezekből fölolvassák egymásnak a főbb cikkeket.

E sorok írójának volt alkalma megismerkedni több művelt paraszt emberrel, volt alkalma tapasztalnia, mennyire szeret ez a nép olvasni, mennyire ismeri saját hazáját, népét, történetét, sőt a külföld viszonyait is. Irántunk, magyarok

íránt, nagy érdeklődéssel, tisztelettel és rokonszenvvel viseltetnek; jól tudják, hogy rokonaik vagyunk, mert már a legalsóbb iskolákban is tanítják a finn-magyar nyelvrokonságot. Egyszer egy parasztgazdával találkoztam, és beszélgetvén egyről-másról, szóba került a finn-magyar atyafiság is. Az öreg kérdezgetett egyes szavakat, és meglepetve hallgatta a rokon hangzásúakat, de azon sem ütközött meg, hogy a szavak nagy részében semmi hasonlatosságot sem lehet észrevenni. Az igen természetes, — úgymond, — mert a két nép oly hosszú idő óta él elválva egymástól, hogy nyelvüknek is teljesen el kellett változnia, ámbár hajdanában egy és ugyanazt a nyelvet beszéltek. — Így gondolkozott a mi emberünk a nyelvrokonságról; pedig arról bizonyosak lehetünk, hogy soha sem olvasta Müller Miksát, de még csak iskolába sem járt!

Természetes, hogy ily nép föl tudja fogni a művelődés hasznát és szükségességét, s azért nem fogunk csodálkozni, mikor azt olvassuk, hogy egy jómódú parasztgazda (Jaatinen Heikki, † 1879) végrendeletében 10,000 márkát hagyományozott a «Népművelő társaság»-nak, azon meghagyással, hogy ezen összeg kamatait olyan írók jutalmazására fordítsa, kik népszerű munkákat adnak ki, vagy más valamiképpen használja a nép művelődésének előmozdítására. Azon sem

csodálkozunk, hogy egy paraszt ember (Brusila) volt az, a ki az országgyűlésen 10,000 márka államsegélyt kért a «Finn irodalmi társaság» számára; egy másik (Kumpulainen) meg 1872-ben azt indítványozta, hogy az állam adjon segélyt egy finn nemzeti színház alapítására. De legjellemzőbb azon indítvány, melyet a mult országgyűlésen a bélyegügyben tett egy paraszt ember. A parasztok ugyanis azelőtt félannyi bélyegdíjt fizettek, mint a többi három rend tagjai; de a mult országgyűlésen egy paraszt ember azzal az indítvánnyal állt elő, hogy a parasztok bélyegdíját is emeljék föl annyira, mint az uraké, s az így begyűlt pénzből alapítsanak finn iskolákat. És mi lett a vége? Talán megkövezték a szegény embert? — Nem, hanem indítványát egyhangúlag elfogadták!

Azomban a finn parasztok nemcsak szorgalmasan olvasnak, hanem szorgalmasan írnak is. Az *Uusi Suometar* minden számában találunk vidéki tudósításokat, s ezek legnagyobb része paraszt emberek tolla alól kerül ki. A «Finn irodalmi társaság» drámai pályadíjáért majdnem minden évben pályázik néhány paraszt, s ha műveik nem felelnek is meg az æsthetika követelményeinek, mégis kitűnnek élénk phantasiájuk és nyelvük gazdagsága által. Ugyanazon társaság titkára beszélt nekem, hogy szegény, iskolázat-

lan paraszt legényektől és leányoktól gyakran érkeznek be hozzá versek és kis elbeszélések, melyekből több vagy kevesebb tehetségre lehet következtetni, de mindenesetre nagy érdeklődésre az irodalom iránt. Magamnak is volt alkalmam látni egy körülbelül ezer lapnyi irott kötetet, melyben egy öreg paraszt mindenféle theologiai és bölcséleti kérdések fölött mondja el a magánézeteit, s hallottam beszélni egy másik parasztról, ki az éjszaki fény elméletét iparkodott megállapítani!

A költészet iránt, mint mondtam, nagy hajlammal viseltetnek, kivált a karjalaiak. Nem akarok most szólni azokról a hajdani névtelen rhapsodokról, kik a világhírű Kalevala énekeit költötték, csak néhány újabbkori paraszt költővel akarom megismertetni az olvasót. Ilyen például Korhonen Pál, a ki a maga korában a leg híresebb finn költő volt. Rautalampi egyházkerületben 1775-ben született, egyszerű paraszt-szülelőktől, s tőlük tanult meg olvasni, később írni is, és magánolvasás által meglehetősen műveltségre tett szert. Első költeménye egy gaz hivatalnokról írt gúnydal volt, mely nevét csakhamar ismeretessé tette a környéken, s ha azután a parasztnak szükségük volt valami satira-félére, csak a fiatal Korhonenhoz fordultak. Költeményei ritkán születtek az íróasztal mellett, hanem több-

nyire erdei sétákon, vadászás, halászás vagy mezei munka közben. Kedvence volt a falubelieknek, mert becsületes, egyenes, igazságszerető ember volt, s mint általában a finn nép, nagyon istenfélő, vallásos. Annyira bűnösnek tartotta magát, hogy csak egyetlen egyszer járult életében az Úr asztalához, többé nem mert, és semmiképpen sem lehetett rábírní. Lelkét leginkább a pálinkaivásra való szerencsétlen hajlama nyomta, s erről költeményeiben is panaszkodik, elrettentő például állítván föl magát másoknak. Halála 1840-ben következett be, s ez alkalomból leánya, Anna Greta, kinek még nagyobb költői tehetsége volt, irt róla szép verses nekrológot. Költeményeinek egy részét a «Finn Irodalmi Társaság» adta ki, Lönnrot bevezetésével, s ebből láthatni, mily nagy becsben tartották akkor az egyszerű paraszt-költőt, ki gúnyolt, ostorozott mindent, a mi rossz és rút volt, és lelkesedve magasztalta azokat, kik a finn nyelv és nemzetiség emelésén dolgoztak.

Hasonló szellemű és szintén igen kedvelt népköltő volt Lyytinen Pentti, szintén iskolázatlan ember, ki olvasás útján szerzett magának ismereteket, és igen sok költeményt irt, melyek most is a nép száján forognak. A harmadik, kiről még szólni akarok, Puhakka András jelenleg is élő parasztköltő, rendkívül elmés és szelle-

mes öreg ember. Tréfás és gúnyos dalai tele vannak mulatságos szójátékokkal és hasonlatokkal, csak az a baj, hogy nagy részük a népelet olyan oldalait ostorozza, hogy nem lehet kinyomtatni. Ezek Fischart és Rabelais korában megnevettettek volna a felsőbb köröket is, de most meg nem tűrik a nyomdafestéket, s csak kéziratban vagy szájról szájra terjednek, és igen jó hatással vannak a nép erkölcsére, mert mindenki fél, hogy Puhakka bácsi éles tolla hegyére kerül. Az öreg négy ízben volt országgyűlési képviselő, s egyszer azzal lepte meg a «tisztelt házat», hogy — versben mondott beszédet.

Hagyjuk most el a költöket, és térjünk át egy történelmi nevezetességű parasztemberre, ki a jelen század első felében nagy vallási mozgalmat támasztott, melynek hatása még most is érezhető. Ez Ruotsalainen Pál, a pietizmus megalapítója Finnországban, ki 1777. jún. 19. született Iisalmi egyházközségben, honnan később Nilsiäbe költözött. Hat éves korában «felébresztetett», és ettől fogva tizenhat éves koráig borzasztó lelki állapotban volt, folytonosan azt kiabálva: «nekem a pokolba kell jutnom!», a miért szülei eleinte vesszővel büntették, de midőn ez nem használt, féleszünek kezdték tartani. Ezalatt az éles és élénk eszű fiú háromszor olvasta végig az egész szentírást. Tizenhat éves korában

fülébe jutott, hogy Lauka egyházközségben lakik egy Högman nevű kovács, kinek nagy tapasztalása van az üdvösségi ügyekben. Elszökött tehát hazulról, s a kovácshoz ment, ki meg is vigasztalta szorongó lelkét. Eddig ő saját munkája és érdemei által iparkodott magának biztosítani az üdvösséget, de a kovácstól megtanulta, hogy az csak a Krisztus általi megváltás és abban való hit által történhetik. És ez lőn az ő egész tanának főhitágazatává. Megnősült, saját gazdaságot alapított, de a gyakori fagyok tönkretették ezt; Ruotsalainen elszegényedett s elhatározta, hogy Lengyelországba költözik, hol — mint hallotta — «jó termőföldek vannak», de útjában megbetegedett Viborgban, s kénytelen volt hazatérni. Itt feleségével és gyermekeivel együtt egy parasztfüldőben élt nagy nyomorúságban. Fölgyógyulása után népgyűléseket kezdett tartani és prédikált a kor gonoszsága ellen, még pedig nemcsak otthon, hanem a szomszéd egyházközségekben is. Ebből hatalmas vallási mozgalom támadt egész éjszaki Savo-ban, honnan azután Pohjanmaaban is elterjedt. R. Pál híre mind szélesebb és szélesebb körben terjedt, és ugyanazon mérvben szaporodtak hívei is, s ezek között egész sereg pap is volt, kik sokszor tíz—húsz mérföldnyiről is eljöttek, hogy láthassák azt az új «prófétát» és hallhassák prédikációit. Hanem természetesen ellenségei is

támadtak mindjárt, kik gúnyolták, a nép izgatásával vádolták, s több ízben törvénybe idézték, de elítélni nem lehetett, mert nem lehetett bebizonyítani, hogy tana hamis és az egyház tanaitól eltér. Egy ízben a kuopioi püspök is Nilsiäbe jött a dolgot vizsgálni, de neki is el kellett ismernie, hogy R. tana a szentírástól s az egyház könyveitől nem tér el. Ez 1822-ben történt. R. ezután még két egész évtizeden át folytatta működését, és mindenfelé nagy föltűnést keltett pontos biblia-ismeretével, vallási tapasztalataival, szokatlan emberismeretével, rendkívüli szónoki tehetségével és rendületlen, szigorú jellemével. Sok tudós pap rendkívül nagy tiszteletben tartotta őt, és szívesen időzött társaságában. Élete végső éveiben súlyos, ágyban fekvő beteg volt, de még akkor is sokan jöttek hozzá, és buzgósággal hallgatták a beteg tanácsait és intéseit. Ruotsalainen Pál 1853. jan. 27-én halt meg, és sírja fölött, melyet másfélezer ember állt körül, Bergh theologiai doctor mondott beszédet.

Említést érdemel még egy másik parasztember is, ki nem támasztott ugyan oly nagy mozgalmat, s nem vergődött történelmi nevezetességre, hanem mégis mindenesetre nagy hasznot tett hazájának s a tudománynak. Ez Pohto Mátyás, az első finn bibliographus. Született 1817-ben Isokyrö egyházközségben ; szüleitől

megtanulta az olvasást meg a katekizmust, de azután tizenegyedik évéig minden oktatás nélkül maradt. Nyáron pásztorkodott, télen pedig koldulásból élt. Hogy jobb keresete legyen, némának tette magát, s úgy járta be az országot, de igazolványa nem lévén, több ízben elfogták és hazatoloncozták. 1836-ban a colporteurségre adta magát, ponyvairodalmi termékeket árulgatott, s bekötötte a parasztok könyveit. Két évvel ezután, 1838-ban hozzáfogott a könyvgyűjtéshez, melyet haláláig folytatott; és halála évében (1857) azon 4066 finn könyvből, melyek Pipping bibliographiájában föl vannak sorolva, Pohto 3000 és néhány száznak birtokában volt. Rendkívül szegényesen élt, beérte egy darab kenyérrel ebédre, és minden pénzén könyveket vett. Az eladni való könyveket egy szánon hordta magával, melyet maga húzott, s ekképen gyalog szánkázva bejárta az egész országot, fölkeresve minden zeget-zugot, a hol régi finn könyvet remélt találni. 1857-ben hasonló célból Sz.-Pétervárra szándékozott menni, s ezen útjában orozva meggyilkolták. Már 1851-ben készített végrendeletében meghagyta, hogy könyvtárát az egyetem, s a kuopiói, turkui és waasai gymnasium könyvtára közt osszák meg. Pohto csak finnül tudott, és nagyon keveset svédül; az írás mesterségében csak annyi jártassága volt, hogy a latin initiálékat nagy nehezen le tudta

pingálni. Pipping finn könyvész beszéli róla, hogy a bibliographia iránt igen nagy érdeklődéssel viseltetett, és neki is nagy segítségére volt. Emlékező tehetsége oly rendkívüli mérvben volt kiművelve, hogy ha valami régi könyvből kezébe került egy levél, mindjárt meg tudta mondani, mely könyvhöz tartozik; és néha, mikor Pipping azt hitte, hogy két kiadás azonos, Pohto rögtön megmondta a lapot és a sort, melyben egymástól eltértek. A nevezett bibliographus általában nagy elismeréssel szól Pohto ismereteiről és jártasságáról, s nem késik bevallani, hogy a bibliographiájában felsorolt könyvek nagy részével ezen egyszerű parasztember ismertette meg őt.

3.

Hagyjuk el most ezen kivételes embereket, és lássunk egy olyan parasztot, a milyen van elég Finnországban, úgy hogy minden egyházközségre jut egy-kettő, néha több is. Egy egyszerű háméi földművelőről, Kanajärvi Emánuelről akarok szólni.

K. E. 1801. márc. 27-dikén született a Kanajärvi tó partján egy magányos tanyán, s itt is lakott holta napjáig. Olyan nevelésben részesült, mint a parasztgyermek nagy része jelenleg is. Azaz: a gyermek, mikor már a saját lábán tud

járni, legnagyobb részt egyedül van, ha a családban nincs más kis gyermek, ki játszótársul szegődnék hozzá. Az anyát ugyanis annyira elfoglalják a házi teendők, hogy nem sok időt tölthet gyermeke körében; dajkáról pedig a legtöbb esetben szó sem lehet. A gyermek tehát majdnem egész nap magára van, és szabadon jár-kelel a házban s künn a szabadban; rendesen csak egy szál ing az egész ruhája, s télen-nyáron mezítláb és hajadon fővel kóborol. Így tart ez körülbelül nyolc éves koráig, mikor a gyermek életében nagy változás áll be, t. i. olvasni tanul. A kis Emánuelnek is kezébe adta az anyja az abc-könyvet, és apródonként megtanította olvasni.

Mikor a kis fiú belenőtt a legénykorba, és a szántás-vetésre akarták fogni, nem volt elegendő ereje hozzá, mert gyermekéveiben beteges volt. Azért nem is terhelték túl munkával, nagyobbrészt csak a ház körül tett-vett egyetmást, hol hálót kötött, hol meg a lovakat etette stb. A nap legnagyobb részében azomban szabad volt, s üres óráiban magától megtanult írni. De még nagyobb kedve volt az olvasásra, s eleinte leginkább a szentírást forgatta, és mennél tovább olvasta ezt, annál nagyobb kedve támadt más munkák olvasására is. Nem érte be szüleinek kis könyvtárával, mely csak vallásos könyvekből állt, hanem másokat is szerzett magának a város-

ból. Még atyja életében, tehát még mielőtt ő lett a házban a gazda, jókora esomó könyvet vásárolt össze; mikor azután övé lett a tanya, könyvtárára is több pénzt fordíthatott, s az lassanként annyira gyarapodott, hogy a kötetek száma százakra, sőt talán ezrekre is ment. Eleinte Kanajärvi csak annyi könyvet vett, a mennyit el is tudott olvasni, de később, mikor megismerkedett a híres parasztbibliographussal, Pohto Mátyással, kiről fönebb szoltam, ő is gyűjteni kezdte a könyveket, különösen a régieket. Így pl. megvoltak könyvtárában a finn irodalom első termékei, nevezetesen Agricola munkái, egyebek közt néhány lap az igen ritka abc-könyvből is; továbbá Maskui Hemming, Erik Sorolainen püspök munkái, és más régi könyvek. Az új könyvek közül volt ott több tudományos, mint pl. a finn irodalmi társaság által kiadott «Suomi» évkönyv, Stöckhardt vegytana, és Lönnrot botanikája; s ezenkívül a nép számára kiadott újabb könyvek majdnem mind, kivétel nélkül. Azomban Kanajärvi nem volt pusztá könyvgyűjtő; neki sok régi könyve volt ugyan, melyeket nem olvasott, de legtöbb könyvét mégis csak olvasási vágya kielégítésére vette. Mindnyájan, a kik ismerték, egyhangúlag bizonyítják, hogy könyveiből igen széleskörű ismereteket szerzett magának. Hogy a világtól el ne maradjon, hírlapokat is járatott,

kettőt-hármat évenként, melyek a közlekedés hiányossága miatt későn jutottak ugyan kezéhez, de azért szorgalmasan olvasta a régi «újságokat».

Huszonhét éves korában örökölte apja gazdaságát, s néhány évvel ezután megnősült, elvévén egy szegény zsellér leányát, ki tizenkét évvel volt nálánál fiatalabb. A gazdaság meglehetősen rossz volt, mikor Kanajärvi átvette. Az épületek rosszak, a földek el voltak hanyagolva; a halászat évről évre kevesebbet jövedelmezett, mert helytelenül kezelték. A fiatal gazda első tendője volt tehát minden oldalról javításhoz fogni, s ezt folytatta haláláig. Nyáron a földeken dolgozott, s ezek évek multával a rájuk fordított gondos munka által termékenyebbek lettek; télen meg új épületeket rakott vagy a régieket tatarozgatta. Ezenkívül kertigazdaságot is alapított, a mire pedig a háméi parasztnak eddig igen kevés hajlandóságuk és kedvük volt.

Azomban serény munkálkodása közben könyvtáráról sem feledkezett meg; reggelenként és esténként, valamint vásár- és ünnepnapokon szorgalmasan olvasott. Munka közben mindig háza népe körében volt, de mikor olvasott, egyedül akart lenni, s ilyenkor bezárkózott könyvtárába.

Sokat olvasott, sokat tudott, de írni nem irt semmit, s abban nincs is semmi különös; hanem

azon már méltán csodálkozhatunk, hogy semmi kedve sem volt ismereteit másokkal is közölni. Sokszor beszélte családja tagjainak és cselédeinek a műveltség szükségességéről, buzdította őket az olvasásra, könyveket is adott nekik, de maga soha sem oktatta őket; sőt annyira irtózott a tanítói foglalkozástól, hogy még csak egyetlen fiát sem tanította maga olvasni, hanem azt is másra bízta.

Kanajärvit szorgalmáért és műveltségéért az egész egyházközségben nagy tiszteletben tartották, és több községi tisztséggel bízták meg. Ha valamely gyűlésben fontosabb tárgy került szónyegre, Kanajärvinek mindig külön meghívót küldtek, mert az ő tanácsait nagyrabecsülték, s rendszeren azt fogadták el, a mit ő indítványozott. Az egyházközségi gyűlésekben egyenes, egyszerű beszédmódjával és éleseszű érveivel mindig a maga részére hódította a többséget, s ha a pap vagy más úri ember valami változtatást vagy javítást akart tenni a község ügyeiben, előbb mindig Kanajärvi beleegyezéséről szerzett magának bizonyosságot, mert a nélkül semmire sem mehetett. Ily nagy befolyása volt ennek az egyszerű földművelőnek társaira, s ezt megtartotta egészen haláláig, mert soha sem élt vele vissza.

Hasonló bizalomban és tiszteletben részesült Kanajärvi az egyházközségen kívül is. Így a Finn

Evangelikus Társaság tagjai közé választotta, sőt egy ízben a paraszttrend részéről a finn nemzeti bank megvizsgálására is ki volt küldve; 1855-ben pedig a finn gazdasági egylettől ezüst-érmét kapott szorgalma és ügyes gazdálkodása jutalmául. II. Sándor cár koronázására is őt akarták Moszkvába küldeni a finn paraszttrend képviselőjeként, de öregségét és betegességét hozván föl okul, nem fogadta el ezen kitüntetést.

Családi élete igen egyszerű volt. Valamint együtt dolgozott béreseivel, úgy egy asztalnál evett és egy szobában hált is velük, és megbecsülte őket szorgalmas munkájukért és hűségükért.

Idegen emberek társaságában Kanajärvi eleinte szótalan volt, de a mint kissé megismerkedett velük, mindjárt beszédesebb lett. Régi barátjai körében éppenséggel nem volt szófukar, ezeknek nagy folyékonyssággal beszélt el sok mulatságos históriát. Ilyenkor tüntek ki ismeretei is legjobban, mert különben nem fitogtatta, hanem inkább titkolta ezeket.

Ilyen volt ez az egyszerű parasztember, kit az 1867-diki inséges évre következett hagymáz ragadott ki az élők sorából 1868. jún. 2-án.

A finn lapok gyászrovata meleg szavakban emlékezett meg róla, s a *Suomen Kuvalehti* terjedelmes életrajzát közölte.

4.

Az előbbiek után az olvasó nem fog csodálkozni azon, hogy a parasztosztály a maga köréből választ képviselőket az országgyűlésre; sem azon, hogy ezek a parasztképviselők oly jól végzik a teendőjüket, oly okosan intézik az ország dolgait, mintha nem is az eke szarva mellől szólították volna el őket, hanem mintha az évek hosszú során át ültek volna az egyetem padjain.

Nagyon hosszú volna részletezni a parasztosztály működését az országgyűlésen, azért ebbe nem is bocsátkozom. Hogy azomban az olvasó láthassa, hogy és mit beszélnek és írnak a finn parasztok az országgyűlésen, közlök itt egy indítványt, melyet egy egyszerű parasztgazda, Suutarla Zefaniás tett az 1877—78-diki országgyűlésen, mikor az iskolák oktatási nyelvéről és új iskolák fölállításáról volt szó. Ez az indítvány, melyet csak úgy taláломra kaptam ki a sok közül, így hangzik:

«Tisztelt parasztrend!

«Nagy és hosszú léptekkel előre haladó népek közt levő, küloben is rideg természettel és hideg éghajlattal küzdő kicsiny és mind szellemileg mind anyagilag kevésbé művelt hazánkban és népünkben egymástól különböző és hevesen ellenkező nézetek születtek, melyek nagy aggo-

dalomba ejtik azt, a ki nemzetiségünk jövőjére gondol; ez az aggodalom azomban mégis kisebbedik, ha arra gondolunk, hogy a jognak és igazságnak előbb-utóbb mégis győznie kell. — Mindnyájan meglehetősen jól ismerjük azon történeti eseményeket, melyek a svéd nyelvet egyedüli művelt és hivatalos nyelvvé tették, valamint azon becses előnyöket, melyek annak idejében vele együtt ránk háramlottak. Azomban, ámbár az, mint minden más ebben a mulandó világban, a maga idejében jó hatással volt itt, abból nem következik, hogy mind örökké és okvetetlenül úgy lesz. Új időre virradtunk, mely elismeri az emberek egyenlőségét, és nem helyeselheti többé az egyiptomi vagy római rideg kasztrendszeret. Az új kor ragyogó fénysugaraitól és nemzetiségi hősök születése által az eddig szellemi sötétségben élt kis finn nemzet is fölébredt, és keresi, kéri most a műveltséget, melyet isten az emberiség javára teremtett. Hanem, ámbár csak a finneket szokás lassú konzervativsággal vádolni, most éppen svéd nyelvű műveltjeink nagy része kezdte előítéletből hevesen ellenezni finn-nyelvű honfitársainak előhaladását a művelődés útján, — honfitársainak, kiknek ősei pedig velük együtt egyetértőleg és hősiesen védelmezték közös hazájukat, szenvedtek és szükség esetén meg is haltak érte. A fölébredt nép megint műveltséget követel magának, s

követeli azt, hogy a hivatalnokok változzanak át úgy, hogy alkalmas szolgálói és vezetői lehessenek a népnek, mely művelődésük költségeinek egy részét viseli és őket fizeti. Ebből támadt a viszály, mely rágó féregként pusztítja erőnket és tönkretutással fenyeget bennünket. Egyedüli biztos támaszunk ebben nemzetünk szívós és lassú természete, valamint hasonlíthatatlan maga-mérséklése.

Sokan a derék hazafiak közül buzgón intettek bennünket az egyességre és mérsékletre, némelyek figyelmeztetve arra, hogy valamennyien egy anyának gyermekei vagyunk, akár finnül, akár svédül beszélünk. Erre már itt az országgyűlésen is emlékeztettek bennünket, s e buzdítások nemesek is, és jó hatással is vannak. Hanem e mellett a felsőbb körök folytonosan sok keserűséget okoznak a finn nyelv eltiprásával és mellőzésével, még pedig oly mérvben, hogy az még a finnek önmérsékletét is gyakran megrendíti.

Még sok konzervatív is a visszavonás kigyó-jának eltiprásáról beszél; de azzal csak azt látszanak célozni, hogy a finn nyelvű népnek hallgatnia, szenvednie, várnia kellene, és megelégednie azzal, ha a gazdag asztaláról hull néha egy pár morzsa a kutya'knak is! Azomban ily módon nem lehet többé megnyugtatni a népet; jobb és igazibb célra van szükség. Némelyek azt állították,

hogy a finneknek nincs történetük; de nem bizonyítja-e a mult elég világosan a finn nép kitartó és életerős természetét? Igaz, hogy becses törvényei svéd nyelven vannak megírva, s ezeket senki sem akarja bántani, s nem gondolom, hogy valaki ily szándék létezését hinné. De mégis azt vélem, hogy hazánknak és nemzetünknek végtelen nagy kára támad, — melyet a svéd nyelvűek éppúgy megéreznek, mint a finn nyelvűek, — abból, hogy a nép többségét a műveltség terén folyton elnyomva tartják. A nép többségét elzárják a műveltség elől, elnyomják és megvetik a hivatalokban, törvényszékekben és általában másutt is, legalább nyugati és déli Finnországban, valószínűleg részben megszokottságból, de leginkább abból az okból, mert a svéd ajkúak véleménye szerint mindazok, kik finnül beszélnek, durvák és műveletlenek; így áll a dolog. Hiszi-e valaki, hogy ilyen körülmények közt a szabad nemzetiség és szellemi törekvések szépen fölvirágzanak szeretett hazánkban? Némelykor azt is állítják, hogy hiszen a finn ajkúaknak nyitva áll az út az iskolákba, csak *annyira* megtanulják a svéd nyelvet, hogy ezen nyelven követhessék a tanítást! Az ilyen beszéd nem érdemes a feleletre. Hasonlóképpen fiatal hivatalnokoktól is, — kiknek eszét és minden szellemi erejét egész életükben érlelték, s kiknek már előre kell tudniuk sok

nyelvtant, — hallani azt az állítást, hogy bolondság tőlük a finn nyelv tudását követelni, mert az rájuk nézve lehetetlenség! Ezzel éppenséggel nem akarom vádolni a hivatalnokokat; mert hiszen méltányos az, hogy azt a nyelvet használhassák, melyen az oktatást nyerték, ha nem akarják a haza és nemzetiség iránti szeretetből használni a nép nyelvét. Csak arra akarom fölhívni a figyelmet, mily áthághatatlan fal van vonva a finn ajkúak művelődése és jogai elé!

A finn nyelv és a nép műveltsége mostani szeretett nagyfejedelmünk uralkodása alatt, az igaz, előhaladt; de a jelen korban mégis minden áron meg akarták akadályozni és el akarták nyomni. Szeretett nagyfejedelmünk, mint mindenki tudja, elrendelte, hogy a finn nyelvet egyenjogúvá kell tenni a svédvel. Véleményem szerint ideje volna már, hogy a hivatalok megszűnének akadályokat gördíteni az uralkodó szavainak megvalósítása és a haza emelkedése elé, és ne iparkodnának rábírní a kormányt, hogy könnyelműen járjon el a népet ily közelről érintő dologban, valamint hogy végre elkezdenék előkészíteni a finn nyelvnek természetszerűleg jutó tért az iskolákban! Mert hiszen népünk soha sem viselte magát oly becstelenül és hűtlenül, hogy hivatalnokaitól vagy művelt polgártársaitól gúnyt és megvetést érdemlenez ebben a fölvilágosult és

szabadelvűséggel dicsekvő században. Mászt bizonyítanak véleményem szerint a Gusztáv Adolf, X. és XII. Károly stb. korabeli események, melyekből kitetszik, van-e a finneknek multjuk, és milyen; s a melyekből a jövőre is lehet következtetni.

Nemes és örök-emlékezetű meghódítónk, I. Sándor, kimondta, hogy a finn népet a nemzetek sorába emelte, — s most saját műveltjei akarnák megakadályozni, hogy ne legyen nemzet s ne fejlődjék mint ilyen?

Azomban noha a konzervatívek tettei egészen egyoldalúaknak és önzőknek látszanak is, mégis meg vagyok róla győződve, hogy nekik nemes hazafias céljuk van, ámbár ezt nem a helyes úton keresik.

Szeretném remélni, hogy a műveltekben van annyi nemeslelkűség, hogy ha nem is függne attól a haza boldogsága, már csak pusztá szánelomból is szerencsétlenebb körülmények közt született és nevededett honfitársaik iránt, igazán gyengéden és mintegy rájuk kényszerítve nyújtanák nekik a műveltség áldásos előnyeit, és ezeket az értelmetleneknek is nyújtanák; és hogy azokat soha sem akadályozzák a műveltség szerzésében, kik már fölébredtek és szívből óhajtják azt! — Valamennyi művelt ember nemeslelkűségéhez fordulok tehát a haza és a finn ajkú lakosság

nevében, remélvén, hogy mindegyik komolyan meggondolja dolgot, úgy hogy senkinek egyoldalúságra hajló műveltsége vagy a beléje helyezett bizalom ne legyen hátrányára és kárára a hazának! Mert azt csak elismeri mindenki, hogy nem vagyunk svédek és nem válhatunk semmi más nemzetté.¹ — A rendek semmi esetre sem tűrhetik, hogy az utókor őket vádolja a jelenlegi balkörülményekért; hanem folytonosan föl kell tárniuk hazájuk beteges oldalait uralkodójuk előtt, ki bizonyára sietni fog kielégíteni hazánk legégetőbb szükségét, ha csak a dolgot egész valóságában terjesztik eléje; mert hiszen van már elég kedves bizonyítékunk az ő szerető gondoskodásáról.

Ebben a biztos reményben tehát azon kéréssel folyamodom a t. rendhez, hogy a fővárosban finn nyelvű felsőbb tanintézetek állíttassanak a svéd nyelvűek mellé, és hogy hazánk mind azon vidékein, hol a lakosság nagy többsége finn ajkú, az iskolák tannyelvévé a finn nyelv tétessék, valamint hogy a tandíjmentesek száma tétessék határozatlanná, de főképpen, hogy a turkui lyceum párhuzamos része állandósíttassék, finn oktatási nyelvvel az első osztálytól kezdve, különösen mivel ez elé semmi igazi akadály nem gördülhet,

¹ T. i. oroszú.

mert ott elég finnül tudó tanár van és a környékbeli gyermekek legnagyobb része nem ért svédül, míg ellenkezőleg igen kevesen vannak, kik finnül nem értenek. Ugyanezen okból az ottani reáliskolát is négyosztályúvá kellene tenni, ha nem akarjuk, hogy a régi, emlékekben gazdag Turku egészen elmaradjon a jelenkor törekvéseitől, vagy ha nem akarjuk, hogy műveltségünk ezen régi fészkeben is megvalósuljanak azon szavak, hogy: az elsők lesznek utolsókká és az utolsók elsőkké. Reméllem, hogy a t. rend támogatni fogja kéresemet és hasonlóra fogja kérni a többi rendeket, melyek eddig is jóakarattal viseltettek mi irántunk. — Helsingforsban, február 9-dikén 1877.»

Eddig az indítvány, — és ezt egy egyszerű parasztember írta, ki soha még csak iskolába sem járt!

Le a kalappal, uraim! — Tisztelet a finn parasztoznak!

A parasztság életmódja és szokásai.

Az előbbieken elmondtam egyetmást a finn parasztok véralkatáról, jelleméről, műveltségi állapotáról; most még életmódjukkal és szokásaikkal akarom az olvasót nagyjában megismertetni.

1.

Kezdjük a lakáson. A finn parasztház kö-
alpra van építve, mely néhány lábnyira kiáll a
földből, azért a lakásba egy pár lépcsőn kell föl-
mennünk. Benyitván a külső ajtót, az előszobá-
ban találjuk magunkat, s ebből egyenesen a
gazda és családja hálókamarájába jutunk. Itt
azomban semmi különös látnivaló nem lévén,
nyissunk be inkább a baloldali nagy szobába,
melynek finn neve *tupa*, s ezt konyhának, ebédlő-
nek, dolgozó és hálószoának használják. Mind-

járt beléptünkkor szemünkbe tűnik az óriási kályha; ez előtt áll a nyitott tűzhely, a tetejében pedig alvóhely van két ember számára, s a fázékonyabbak oda feketnek éjtszakára. Ezenkívül van a szobában még két, azaz voltaképpen négy ágy; mert mind a kettő emeletes, és mind a felsőben, mind az alsóban két-két ember hálhat. Ezek az ágyak bele vannak erősítve a falba, úgy szintén a körülbelül egy lábnyi szélességű pad is, mely az egyik ágytól a másikig ér, s ez előtt áll a hosszú, keresztcs lábú ebédlő asztal. A falon gyakran kis szekrények függenek, s a szoba bútorzatát egy jókora vizeskád egészíti ki. A szoba tetejéről lecsüngő kötelek két hosszú rudat tartanak, melyekre keresztben megint rudakat fektetnek, s ezekre rakják föl a ruhaneműeket s általában a kevésbé használt holmikat. Ugyanott tartják rúdra fűzve a lapos, kerek «lyukas kenyereket» (*reikä-leipä*) is, míg a gyakrabban használt eszközök, szerszámok, a falra vannak fügaszttve. Az ablakok üvegből vannak, s rendesen hat táblájúak. A padlót, mely széles deszkákból van összeróva, nem mossák, csak söprik, azért ez egészen szürkés-fekete, s a füst legtöbbsnyire a szoba tetejét és falait is szürkére festi. Némely parasztházban a *tupa* mögött még egy kis «hátsó kamara» is van, s akkor a gazda és családja ezt használja hálószobául. A *tupa* kivételével minden

szobában példás tisztaság uralkodik, s a padlók tisztára vannak súrolva.

Az előszobától jobb kézre eső szobák csakis a vendégek számára vannak fönntartva. A teremben két hosszú pad nyúlik el az ablakok alatt, azután van benne egy vagy két közönséges ágy, s néha még egy fiókos szekrény és hintázó-szék is. A terem mögötti két kis vendégszoba egész bútortatát egy asztal (az ablak alatt), egy ágy és néhány szék képezi. Ezek a jobboldali szobák a legtöbb helyen már cserépkályhákkal vannak ellátva, és gyakran látni bennük függönyöket, szőnyeget, a falakon kárpitokat, s az ablakokban virágokat.

A mellék-épületek rendszeren a lakóház közvetlen közelébe vannak építve, csak újabb időben kezdtek a tűzveszély elkerülése végett nagyobb közöket hagyni az egyes épületek között. Ilyen mellék-épületek: a ló- és tehénistálló, mely utóbbitől földtől út visz a szemközt álló szénapadlás-hoz; továbbá: juh-akol, disznóól, gabonacsűr, éléstár, szárító csűr, melyben a gabonát szárítják, csépelik, s a szalmát tartják; szélmalom (legtöbb helyütt), azután pince, rendszeren kőből, valami árnyékos helyen, félig a földbe építve. Némely telken fönntmaradt a pálinkafőző ház is, abból az időből, mikor a parasztnak joguk volt pálinkát főzni, s azt most néhol tejeskamrának

használják. Végre van még egy épület, mely nélkül finn paraszt el nem lehet, s ez a *sauna*, vagyis gőzfürdő, melynek föltalálását a finn ősmonda a *Kalevala* hőségnek, az öreg Väinämöinennek tulajdonítja. Képzeld magadnak, olvasó barátom, egy kis faházat; egyik sarkában nagy téglakemence áll, ennek tetejében pedig hatalmas kövek vannak fölhalmozva. A kemencét addig fűtik, míg a kövek jól átmelegszenek, s akkor vizet öntenek rájuk, s így megtelik az egész házikó gőzzel. A kemencével szemben egy széles pole van, s erre kuporodnak föl az emberek. Ott nyirfaágakból csinált köteget (*vihta*) vesznek kezükbe, azt hideg vagy meleg vízbe mártják, s addig veregetik vele magukat, míg a verejték nagy csöppekben gyöngyözik le átforrósodott testükről; azután lejönnek a polcra, megmosakodnak, s azon nedvesen kijönnek a szabadba, — télen úgy, mint nyáron, — s a levegőn szárogatják magukat. Némelykor azt is megteszik, hogy kijövet, beleugranak a tóba, s egyet úsznak, vagy pedig télen meghenteregnek a hóban, s úgy mennek haza. Magamnak is volt alkalmam megpróbálni ezt a heroikus fürdőt, és annyit mondhatok, hogy gyenge idegzetűeknek éppenséggel nem ajánlatos; a hőség oly nagy benne, hogy az ember teste valóssággal főzött rák színűvé lesz, s a ki nincs még hozzászokva, az kénytelen szemét vagy folytono-

san csukva tartani, vagy pedig hideg vízzel locsolni, különben a megvakulás veszélyének teszi ki magát. A finn parasztok azonban annyira hozzá vannak szokva, hogy nála nélkül el sem lehetnének, s ha valami bajuk esik, mindjárt csak a saunába sietnek, mert az szerintük a legjobb orvos. Minden héten legalább egyszer (szombaton este) megfürdenek, de Finnország némely részeiben, pl. Häme tartományban, legalább nyáron, minden áldott nap. A házhoz tartozók, férfiak és nők, mind együtt fürdenek, a nélkül, hogy ez az erköcsiségre a legcsekélyebb káros befolyással is volna, mert a finn nép a saunát «szent helynek» tekinti.

A felsorolt épületek a pince kivételével mind fából vannak építve. Finnországban ez a legjutányosabb építő-anyag, mert az ország területének 64 százaléka, azaz 213,772 □ kilométer erdővel van fődve. Az építés módja igen egyszerű. A vastag gerendák vízszintesen fekszenek egymáson, és a sarkakon össze vannak róva; a réseket mohával tömik be, a tetőt bezsindelyezik, — és készen van a ház. A külső falakat a jobb módú gazdák be szokták deszkáztatni, de rendszeren megmaradnak a maguk természetes meztelenségében. Az épületek többnyire festetlenek, tehát szürkés színűek; sok helyütt azonban a falakat sötétvörösre festik, az ablakrámákat pedig fehérre.

A parasztházak ritkán állnak magukban, hanem rendszeren falvakat képeznek. Ezek nem oly nagyok, mint a mi falvaink; rendszeren négy, öt, vagy hat, ritkábban 7—10 «porta» van egy faluban.

Mind ez, a mit itt elmondtam, ráillik általánosságban a finn parasztok lakásaira. A gazdagabb vidékeken, különösen Pohjanmaaban, és nevezetesen a gazdagabb parasztnak sokkal tágasabb és sokkal kényelmesebb berendezésű lakásaik vannak; lakóházaik sok helyütt emeletesek, és majdnem egészen úgy vannak berendezve, mint az úri házak. Magam is láttam néhány parasztlakást, melyeknek szalónjában a legkényesebb ízlésű úri hölgy is jól érezhetné magát.

Hajdanában többnyire csak nyomorúlt viskókban (*pirtti*) laktak a finn parasztok; egy szobájuk volt, melynek egyik sarkában az emberek, a másikon meg a házi állatok húzták meg magukat. Az volt a konyha, hálószoba, ebédlő, műhely, istálló, minden; ha főztek benne, a füst arra ment ki, a merre utat talált, — rendszeren a háztetőbe vágott lyukon; ablakról szó sem volt, legfeljebb egy lyukat vágtak a falba, s azt rossz időben deszkával takarták be. Ilyen primitív viskókat most is lehet még látni itt-ott keleti Finnországban.

A mi a ruházatot illeti, még a keleti részekben, nevezetesen a viborgi kormányzóság egyes egyházközségeiben, mint pl. Jääskiben, továbbá vasárnaponként Pohjanmaaban is, lehet látni helylyel-közzel eredeti népviseleteket; az ország többi részeiben ezek már jobbára egészen eltűntek, s a parasztok az általános európai minta szerint öltözködnek. És az európai divat követésében annyira mennek, hogy a partvidékeken a gazdagabb leányok chignont is hordanak, és annak idejében a krinolin is meglehetősen el volt náluk terjedve, ámbár sokaké — mint a rossz nyelvek beszélnek, — csak hordó-abroncsokból készült. A férfiak öltözete szürke, otthon szőtt gyapjúsövetből készül; áll pedig ez az öltözet nadrágból, mellényből és hosszabb vagy rövidebb kabátból; — felső kabátot nem hordanak. Fejüket nyáron rendszeren u. n. tányér-sipkával vagy szalmakalappal fődik, télen pedig legtöbbszörre prémes sipkájuk van. Lábbelijük rövid harisnya és hosszúszerű csizma. Nyáron jobbára csak ingben és fehér vászonnadrágban járnak; sok helyen kabát helyett u. n. *mekko*-t hordanak, mely egészen olyan, mint a közönséges ing, és durva vászonnadrágból készül. Efféle *mekko*-ban szaladgálnak az apró gyerekek nyáron, s ez egyetlen öltözetük. A hideg iránt a finn paraszt nem valami nagyon érzékeny. Gatyája se nyáron, se télen nincs, s

ritkán hord bundát, mely csak akadályozná a munkában; hanem mikor nagyon hideg van, két inget és két pár harisnyát vesz magára, s ebben a ruhában szembe száll a legnagyobb fagygyal is. A nők ruhái, melyeket szintén otthon szőnek, gyapjúból, gyapotból és vászonból készülnek, de vékonyabbak, mint a férfiakéi. Egyes ruhadarabjaik: üng, alsószoknya, télen u. n. *tupi*, azaz gyapottal bélelt kettős alsószoknya, azután szoknya, fejre és nyakra való kendő, hosszú szárú harisnya és saru, vagy télen sokszor csizma is. Télen mind a férfiak, mind a nők két-újjú gyapjú keztyűket hordanak, s ezek fölé az előbbiek még bőrkeztyűket is húznak, hogy a gyapjúkeztyűk a munkában ne kopjanak.

Nyáron a parasztok ernyedetlen szorgalommal dolgoznak. Az egész lakosságnak 80 százaléka földművelésből él, és abban a terméketlen országban ugyancsak meg kell dolgozniuk a mindennapi kenyérért. Reggel három-négy, vagy legkésőbbben öt órakor kelnek, s este 10—11 órakor fekszenek le. Reggelit 8-kor, ebédet 2-kor és vacsorát 9-kor esznek. A földművelési munkákban mind a férfiak, mind a nők részt vesznek, a nyájörzés ellenben kizárólag a nők munkaköréhez tartozik. Télen, mikor kevesebb a mezei munka, tovább alusznak. A hosszan tartó reggeli és esti szürkületet kézi munkákra használják föl: a férfiak fűrnak-farag-

nak, földművelő- és háziesszközöket készítenek; a fehérnép meg sző, fon, varr. Az efféle munkákat mind a fönebb leírt tupában végzik, s ha a nap gyéren osztja világát, rőzsetűzzel, vagy a falba erősített égő fenyőszilánkkal, — ritkán gyertyával — világítanak. Mint már említettem, a tupában étkeznek és hálnak is, mind a férfiak, mind a nők; kivéve nyáron, mikor az éléskamara szellős padlása (*luhti*) szolgál hálószobául, s itt a két nembeliek el vannak egymástól különítve.

Eledelük általában véve igen egyszerű. Legközönségesebb étkeik: a kemény rozskenyér, melyet évenként csak három-négyszer sűtnék, egyszerre több hónapra valót; azután erősen besózott héring, burgonya, aludt-tej és rozs- vagy árpalisztból készült kása, vízbe főzve. Ezek természetesen nem kerülnek mind egyszerre az asztalra, hanem pl. aludt-tej és kenyér; vagy kenyér, héring és burgonya; vagy kása és aludt-tej stb. Ezekhez járul még, ha telik, valami más sózott hal; borsó-leves, tejes kása vagyis inkább pép, húsleves, leginkább besózott disznóhúsból főzve, és burgonyával, répával stb. keverve. Csak ritkán, pl. vasárnaponként esznek vaját és disznóhúst. Végre a legnemzetibb paraszt-étel a *talkkuna*, mely úgy készül, hogy az e célra különösen præperált rozs- vagy árpalisztet aludt-tejbe keverik. A gazdagabb parasztok természetesen jobban él-

nek, de általában azt lehet mondani, hogy a finn pór nép inkább rossz, mint jó ételekkel él. Itálul a *kalja* szolgál, mely malátából készül; ha erre nem telik, vízzel föleresztett aludt-tejet, vagy pedig tiszta vizet isznak.

Így élnek rendes körülmények között. Azomban, fájdalom, Finnország földje és éghajlata oly szerencsétlen, hogy a statisztikusok kimutatása szerint minden öt évben csak egyszer van jó termés, kétszer közepes, és egyszer semmi. Mikor rossz volt a termés, olyankor az «inséges kenyérre» kerül a sor, mely oly nyomorúságos, hogy nézni is borzasztó. Ez leginkább fenyőfa kérgéből (abból a fehér részéből, mely magát a fát takarja), vagy egy fehér moha-fajtából (*jäkäli*), továbbá a *calla palustris* nevű növény gyökeréből készül. Ezeket megtisztítják, megszáritják és megőrlik, azután egy kis rozslisztet kevernek közéjük, s úgy dagasztanak belőlük kenyeret. Kevéske rozslisztre mindig szükség van, mert különben azok az inséges anyagok nem állnak össze. A szegényebb vidékeken gyakran a közepes években is kevernek egy kis fakéreg-lisztet a rozsliszt közé, hogy a «fényűzéshez» nagyon hozzá ne találjanak szokni; ott «tiszta kenyeret enni», azaz olyant, melyben nincs fakéreg-liszt, annyit tesz, mint «gazdagnak lenni». Azomban ez a szokás mégis már elenyésző-félben van, minthogy a

földművelés javulása folytán a termés évről évre javul. A déli és nyugati részeken már most soha sem esznek inséges kenyeret, csak még a belső és éjszaki vidékeken.

Az iszákosság azelőtt nagy mértékben el volt terjedve Finnországban. A parasztnak ugyanis meg volt engedve, hogy a saját házi szükségletükre évenként hat héten át télen pálinkát főzhesse; ezen idő leteltével a falusi rendőrség lepecsételte hivatalos pecsétjével a pálinkafőző-üstöket. Azomban az 1863-iki országgyűlés határozata folytán a parasztnak megtiltották a pálinkafőzést, és azóta az iszákosság is alább szállt. A pálinkafőzés most árendába van adva nagy gyáraknak, melyek a koronának minden kannu (= 2.6173 liter) után 1 m. és 50 p. (azaz 60 kr.) adót fizetnek. Évenként nem szabad több pálinkát főzni, mint 4.500,000 kannut, s az utóbbi években csak 4 milliónyt főztek; ebből tehát átlag két kannu esik egy emberre (Svédországban két annyi). Falun nem szabad máshol italt mérni, mint a kestikievarikban, vagyis ló-váltó állomásokon, s azokban is csak poharanként. A városokban a legutóbbi országgyűlés határozata szerint a pálinkát csak öt kannu-s mennyiségben szabad árúlni, kisebbben nem; — nagy fájdalomra az iszákosoknak, mert a szegényebbek bajosan vehetnek egyszerre annyit.

A műveltség terjedésével a fényűzés is mindinkább terjedni kezd a finn parasztnál. Most már alig van olyan kunyhó az országban, melyben ne kerülne az asztalra napjában egyszer vagy többször a párolgó kávéskanna. A dohány élvezete is egészen általánossá lett már, még pedig mindenféle alakban. Szíják pipából, rendszeren rövidszárú fa- vagy gipsz-pipából; ha nem füstölhetnek, burnóznak, s a burnótot nem csak orrukba, hanem szájukba is tömik; újabban már a szivarozás és cigarettázás is kezd terjedni. Rendszeren külföldi dohányt szíznak, mint az urak; de némely vidékeken maguk is természetesen dohányt, melynek neve: *istálló-mögi* (*naveton-takuinen*), mert a tehénistálló mögött termesztik. Ennek a leveleit megszáritják, s egészben rágicsálják, vagy pedig apróra vágva, pipából szíják. — A jó módúak theázni is szoktak, s azóta, hogy a pálinkaivás meg van nehezítve, a sörivás terjedve terjed.

Ünnepies alkalmakkor, pl. névnapok, lakodalmak, torok stb. alkalmával annyiféle finom enni-innivalóval állnak elő, hogy az embernek szeme-szája eláll belé. Példának okáért elmondom itt a nagyobb lakodalmak vagy halotti torok «programját», még pedig, hogy túlzásba ne essem, olyan vidékről (*Masku*), mely inkább szegény, mint jó módú.

Mindjárt, a mint gyülekezni kezd a vendég-sereg, azaz úgy 12—1 óra tájban, szolgálnak *tuloryyppy*-vel, vagyis «érkezési kortytyal», mely nem egyéb, mint pálinka cukorral; azután két telised-teli csésze kávé kap a vendég; — a parasztok ugyanis fősvénység jelének tartják, ha a csésze úgy nincs tele töltve, hogy az aljába is jut a kávéból; az első csészéhez sütemény is jár, a másodikhoz nem. Ez után megy végbe (lakodalomkor) az esketés. Ennek végeztével asztalhoz ülnek, de ez nem történik meg szép szerével. A lakodalmas háznál van egy csomó «elüljáró», — fiatal, csinos legények, kik az étékfogói tisztet viselik az nap, — s ezt nagy tisztességnak tekinti mindenki. Ezek az «elüljárók» most egyenként kezüknél fogva oda húzzák a vendégeket az asztalhoz, s ennek meg kell lenni, mert nagy illetlenség volna ilyen kézzel fogható meghívás nélkül foglalni helyet. Mikor aztán körülülték az asztalt, s a pap megáldotta az ételt, étvágycsinálónak megint isznak egy korty pálinkát, úgy, hogy a tányérra állított pálinkás üveg és pohár körül-bújdosik. A fiatalabb nők nem ízlelik meg a pálinkát, s az öregebbek is csak ajkukhoz értetik a pohárkát. Azután vaját és finom búzakenyeret esznek. Megjegyzendő, hogy kenyér mindig legalább is négyféle van, u. m. kétféle (finom és kevésbé finom) búzakenyér, puha édes kenyér, és

kemény savanyú kenyér. Ezután a következő
rendben kerülnek az asztalra az ételek: 1. saláta,
melynek alkatrészei: vörös- és sárgarépa, burgo-
nya, hideg hús, héring, hagymaszeletek, keményre
főzött tojás, uborka; mind ezt apróra vágják,
összekeverik, meghintik sóval, borssal, azután le-
öntik ecettel; 2. disznósült pirított burgonya-
puréével; 3. főtt marhahús tormamártással;
4. u. n. lúg-hal; ez egy jegestengerbeli hal, me-
lyet szárítva tartogatnak. Mielőtt az asztalra ke-
rül, két hétig lúgban áztatják, azután megfőzik,
és sauce-t adnak hozzá, mely a hal levéből, vaj-
ból és lisztből készül; 5. húslé vagy édes malaga-
szőlő-leves, s ehhez járul lakodalomkor a «meny-
asszonyi rizskása», melynek föltalalásakor meg-
harsan a zene. A menyasszonyi kásából min-
denkinek csak egy kanálnyit szabad ennie. Leg-
először a menyasszony vagy a pap elé teszik; az
bekap egy kanálnyit, aztán tovább adja a tálat
meg a kanalat is, s így jár körül a kása; 6. valami
pudding-féle, malaga-szőlő-lével; 7. pecsenye,
puola-bogyó-befőttel; 8. *crème* tortával.

Délután megint két csésze kávé kap a
vendégsereg, azután a nőket borral és sü-
teményekkel, a férfiakat pedig toddyval kí-
nálják; végre este theázással fejezik be a lakmá-
rozást.

Ilyen alkalmakra szakácsot szokott a házi-

asszony fogadni, hogy egészen «urasan» menjen minden.

A ruházatban is kezd terjedni a fényűzés, különösen a partvidékeken s a városok közelében. A nők pl. szégyennek tartanak ünnepies alkalmakkor otthon szőtt ruhában jelenni meg, s a helyett városi kelmékből készült szoknyát vesznek magukra, és drága selyemkendővel kötik be a fejüket. Olyankor a férfiak is fekete szalónruhában jelennek meg.

2.

A mulatságok és játékok leggyakoribbak karácsonykor, melyet ők is a legnagyobb és legszentebb ünnepnek tartanak. Olyankor úgy fél lábnyi magasságban szalmát terítenek a tupa padlójára, emlékére annak, hogy a megváltó istállóban született, s ezt ott hagyják Knut napjáig, azaz január 13-dikáig, mert szerintük csak akkor végződnek a karácsonyi ünnepek. Karácsony estéjén annyi gyertyát égetnek, a mennyi csak van a háznál, s rendesen az ablakokat is kivilágítják; — egy ideig mindig a szentírásból olvasnak, és játékaik is inkább csendesek. Legközönségesebb karácsonyi játék az «asszony-csere» (ämmän vaihetus), mely igen bonyolódott. Körben ülnek, párosával, csak egy marad özvegynek. A párok

fölcserélik neveiket, úgy hogy a férfi nőnevet, a nő pedig férfinevet vesz föl; már most a kör közepén ülő vagy álló özvegy kikiált egy nevet, s a névnek az idő szerinti tulajdonosa köteles rögtön fölállni és párul szegődni az özvegyhez, kivel most megint nevet cserél, előbbi párja pedig özvegy lesz. Így foly a játék jó hosszú ideig; a nevek tehát folytonosan változnak, úgy, hogy mindenkinek ugyancsak résen kell állania, hogy meg ne feledkezzék nevéről, mikor szólítják. Ha meg-esik rajta, hogy elfelejti, és nem áll föl, vagy a markába csapkodnak egy korbácesá font zsebkendővel, vagy pedig zálogot kell adnia. Mikor már jó sok zálog van együtt, következik a kiváltás; a kinek nincs zálogja, vagy legkevesebb van, az a bíró, s az aztán a delinquenseket szarka-ugrásra, kútba esésre, gyónásra, végrendelet tevésre, s más effélére ítéli.

Szokásos játék a sorshúzás is, mely úgy történik, hogy findzsaaljakkal letakarnak mindenféle apró tárgyakat, melyek gazdagságot, szegénységet, örömet, bút stb. jelentenek, s aztán ezek közül választanak taláalomra, rendesen mindenki hármát.

Ajándékokat szokás karácsony estéjén osztogatni, de karácsonyfát nem állítanak föl.

Egy pár babonás szokásuk is van. Nevezetesen azt tartják, hogy ha az ember akkor, mikor

mindnyájan vacsoránál ülnek, kimegy és benéz az ablakon, fej nélkül látja az asztalnál ülni azt, ki a következő évben meghal. Vacsora után nem szedik le az asztalt, hanem ott hagyják a megmaradt ételeket a ház tonttu-ja, azaz védő szelleme számára; ez a régi pogány korból fennmaradt szokás. Végre lefekvés előtt apró papíros szeletekre fölírják vagy föliratják az ábécét, és a szeletekét összegöngyölgetve a vánkösük alá tesszik; reggel aztán kihúznak hármat, s az első kettő szerintük a jövődöbeli völegény vagy menyasszony keresztneveinek, a harmadik pedig vezetőkévének kezdöbetüje. — Karácsony első napján már reggel négy órakor mennek templomba.

Másodnap, vagyis István vértanú napján, reggeli 3—4 óra tájban, álarcos legények járnak házról házra, bekopogtatnak minden ajtón, s megkérdezik: «Itthon van-e az István?» A felelet rendszeren az, hogy «itthon». Erre egy sajtáságos hosszú nótát énekelnek, melyben Krisztus kínszenvedése van elmondva. A nóta végeztével bebocsátják az énekeseket a házba, s ott megvendégelik öket pálinkával, sajttal, búzakenyérrel, s több effélével. Néha — nagy ritkán ugyan — megesik, hogy a házbeliek azt felelik, hogy az István nincs otthon; ilyenkor az álarcosok csak egy rövid gúnydalt fújnak el az ajtó előtt, s azután tovább mennek.

Szilveszter estéjén ott is szokásban van az ólom-öntés és jósolgatás. A vízbeöntött ólmot rendszeren gyertya mögé tartják és falra vetett árnyékából magyaráznak ki mindenféle furcsábbnál furcsább dolgokat. A hol ólomra nem telik, ott stearint vagy faggyút olvasztanak.

Három király napján, épp úgy, mint nálunk is, szerecsen királyoknak öltözött, bekormozott képű gyermekek járnak be a falut, csillagot hordatva maguk előtt és énekelve. Ezeket szintén meg szokás vendégelni.

Nagypénteken mindenféle babonás szokás dívik a finn népnél. Éjféltizenkét órakor fölmennek valami olyan épület tetejére, melyet már háromszor költöztettek el a helyéből. Ott ülnek tizenkettőtől egyig egészen szótlánul, és feszült figyelemmel lesik, hogy mit fognak látni. Mert azt tartja a néphit, hogy abban az órában megjelenik az illető előtt jövődöbeli völegénye, illetőleg menyasszonya, vagy valami mást lát a jövődöjéből.

Hasonló célból a saunában vagy valami más sötét szobában is szokták tölteni a kisértetek óráját. Rendszeren ketten vannak; mindegyikük előtt tükör áll, két oldalán gyertya, és fölötte két pohár, az egyik vízzel, a másik pálinkával telve. Ha egészen némán ülnek tizenkét órától egyig, meglátják jövődöbelijük képét a tükörben, s ha

az vizet iszik, józan ember lesz, ha pedig pálinkát, akkor részeges. Még az nem történt ugyan meg, hogy a jövődöbeli csakugyan megjelent volna, de arra igenis van példa, hogy a ki éjfélkor ép elmével ült le a tükör elé, egy órákor örülten kelt föl onnan.

Húsvétkor a baromfiudvart beterítik apróra vagdalt fenyűfa-galyakkal, mert a multságok akkor már a szabadban folynak. Igen közönséges multság a hintázás. Tengelye körül forgó, két vagy négy ágú hintájuk van, a milyent nálunk is lehet látni, pl. a városligetben. Gyakran előfordúl, hogy a hintázók le-leszédülnek róla, de ritkán történik bajuk, mert a puha fenyű-galyrétegre esnek. Ezenkívül ugró-hintákat is állítanak föl, azaz egy vastag fatuskóra egy hosszú deszkát fektetnek; ennek mind a két végére föláll egy fiú vagy egy leány, s az egyik elkezdi a deszkát föl és alá ingatni. Mikor a deszka egyik vége a földbe ütközik, a másik végén álló fiú vagy leány fölrepül a levegőbe, némelykor egy ölnyi magasságra is, s midőn megint visszaesik a deszkára, a másikat röpíti föl, és így tovább.

Szent Iván napjának előestéjén nagyban mulat a nép. Összegyűlnek valami közeleső dombon, és mindenféle ételt-italt hoznak magukkal; ott azután 10 vagy 11 óra tájban nagy rözsetüzet (ilovalkea, voltaképpen: örömtűz) gyújtanak, s azt

a fiatalság énekelve körültáncolja. A tóparti lakók ezenkívül rendszeren meggyújtanak egy kátrányos hordót, s azt a tóba lökik. A multság közönségesen kivilágos kivirradtig foly; esznek, isznak, játszanak, énekelnek és táncolnak.

Ez a nap sem múlhatik el babonás játékok nélkül, melyeket azomban a nép korántsem tart játékoknak. A mulatozók közül ki-kiválik egy-egy fiú vagy leány, a ki meg szeretné tudni, mit rejt számára a jövő, és elmegy nagy titokban a rozsföldekre. Ott elővesz öt kis szalagdarabot: egy feketét, egy fehéret, egy kéket, egy pirosat és egy zöldet, s ezeket külön-külön ráköti egy-egy gabona-szárra, melyet aztán a kötés fölött ketté metsz. Reggel aztán megint kimegy a szántóföldre, megnézni, vajjon melyik szár nőtt legmagasabbra, mert abból lehet megtudni a jövődöt. Megmondja a szalag. A fekete gyászt jelent, a fehér ártatlanságot, a kék reményt, a piros örömet s a zöld szerelmet. Erre a szokásra vonatkozik Finnország nagy fiának, a kitűnő svéd költőnek, Runebergnek «Szerencsejelek» című költeménye, melyet Győry Vilmos fordításában bírunk:

János napja éjjelén a lányka
Zöld tövis-bokornak gyenge ágin
Más meg más selyemszállal csomót köt;
Reggel aztán ott van újra, nézni,
Mily szerencsét olvas a jelekből:

Nézzed aztán, mit tesz a leányka:
 Hogyha a bí ága, a setét nőtt,
 Bús panasszal szól a többi lánynyal;
 A piros ha nőtt, az öröm ága,
 Vig örömmel szól a többi lányhoz; —
 S ha a zöld, szerelme ága hajtott:
 Hallgat akkor, — és szívében örvend.

Az is szokásban van, hogy a lányok kimennek a keresztútra, s ott háromszor hangosan bekiáltanak az erdőbe, kérdezvén jövendőbelijük nevét. Az erdő nem felel ugyan, de azt tartják, hogy másnap álmukban a keresztúton jönni látják azt, kit az ég nekik szánt.

A legszokásosabb játékok közül csak néhányat akarok itt leírni. Ilyen pl. a gyűrűsdi játék (sormus-leikki). Ennél körben ülnek, s a kezüket összeteszik. Egynek gyűrű van a két tenyere közt, s az körüljár, ráteszi a kezét sorban mind-egyiknek összefogott kezére, számlálgatván: «Eldugom a gyűrűt, eldugom a gyűrűt» (Kätken sormusta). Végre egynek csakugyan a markába csúsztatja, de azért csak megy tovább, folyton számlálgatván: «Eldugom a gyűrűt». Mikor valamennyit sorba járta, az utolsónál megállapodik, s az kérdi tőle: «Kinél van a gyűrű?» Ez aztán ráfeleli például: «Pekkánál». Most a gyűrűrejtegető Pekkától kérdezi, hogy kinél van a gyűrű, s az, mondjuk, Maiját nevezi meg; Maija Mikkót,

Mikkó Jussit, és így tovább, mindaddig, míg háromszor nevezték meg azt, a kinél van a gyűrű; teszem azt: Anttit. Az, a ki legelőször találta el, kimegy a gyűrű-rejtegetővel a körből, s ott aztán megállapodnak két fiú-, vagy két leánynévben. Ez esetben, minthogy a gyűrű fiúnál volt, leányneveket vesznek, pl. Kaisut és Annát, s egyszersmind elhatározzák, hogy Kaisut jelképezze a fenyőfa, Annát pedig a nyírfa. Most odamennék Anttihoz, és megkérdik, hogy a fenyű kell-e néki vagy a nyírfa. Ha a fenyűt választja, a nyírtköteles valakinek elajándékozni. De most még valami van hátra; t. i. a kinn voltak egyike azt kérdi: «Melyik kezemben van a gyűrű?» — s ha Antti eltalálja, van nagy vígság és nevetés, mert azt tartják, hogy akkor belőle és a választott leányból egy pár lesz.

Sokkal mozgalmasabb játék az özvegyesdi (leskisillä-olo), melynek ez a rendje: Minden legény fölker egy leányt, éppen úgy, mintha táncra szólítaná; a párok most fölállnak egymás háta mögé, s csak egy legény vagy leány marad pár nélkül; ez az özvegy. Ez azután a párok elé áll, és elkiáltja magát: «Utolsó pár, indulj!» (Viimeinen pari ulos!) Erre a leghátul álló pár csakugyan előre szalad; a legény bal-, a leány jobb kéz felől, s az özvegy most azon van, hogy valamelyiküket (ha fiú, akkor a leányt, ha pedig leány, akkor a fiút) megfogja, mielőtt megint

összefogódzhattak volna. Ha ez sikerül neki, akkor az elfogott az ő párja lesz, s a másik lesz az özvegy; ha pedig nem tud ez úton párra szert tenni, továbbra is özvegy marad.

Egy harmadik játék a szembekötödsdi (sokkoset), melyet olvasóim is bizonyára ismernek. Mindnyájan körbe állnak és összefogódzkodnak; egy közülök a körben marad, bekötött szemmel, s ez a vak (sokko). Most elkezdének körültáncolni, s mikor a vak jobbra-balra tapogatódzva nagyon közel talál jönni valamelyikhez, szép csendesen eleresztik a kezüket, kibocsátják őt a körből és megint körültáncolnak. Mikor aztán megelégték a szegény vaknak komikus keresgélését, megint beeresztik a körbe, s így folytatják mindaddig, míg csak nem sikerül neki valamelyiküket megfogni, mire ennek kötik be a szemét.

Ismeretes játék a tüzkölcsönzés is (lainata valkeata). Ennél körbe állnak, mindegyik egy nagy köre, meglehetősen távolságban a szomszédjától. Egy a körben marad, és sorba járván őket, tüzet kér kölcsön; mindenik a szomszédjához utasítja, s míg ő tovább megy, addig a háta megett kettő helyet cserél, s neki azon kell lennie, hogy egyiknek vagy másiknak hamarjában ő foglalja el a helyét, mire az illető maga marad benn a körben.

Ehhez hasonló a medvejáték (karhusilla-olo), melynél hat karót vernek le a földbe, még

pedig ötöt körben, a hatodikat középre. Ezek a karók úgy tíz-tizenöt lépésnyire vannak egymástól, s mindegyikbe egy-egy legény vagy leány fogózik, s a középben álló a medve. A körben állók most elkezdenek az egyik karótól a másikhoz futni, mire a medve nekik-nekik ront, s ha sikerül egyet elfogni közülük, mielőtt a másik karóhoz ért, akkor az lesz a medve.

Végre szokásban van náluk a diskos-játék is. Egy hüvelyknyi vastag és négy-öt hüvelyknyi átmérőjű kerek deszkát (kiekko) gurítanak ki nagy erővel az országútra. A játszók két pártra vannak osztva, és mindenkinek egy ötödfél láb hosszú vastag bot van a kezében. A kinn lévő párt most azon van, hogy a feléje guruló diskost botjával visszaverje; s ha sikerül megfogniuk, mielőtt még a benn levő párt ráért volna megint kifelé gurítani botjával, akkor odáig mehetnek előre, a hol a diskost megállították, s a benn levő pártnak ugyanannyival kell hátrálnia. Ha pedig nem tudják a diskost visszaverni, hanem ügyetlenségből addig hagyják gurúlni, a meddig akadálytalanul gurúlhat: akkor odáig kell hátrálniuk, a hol a diskos megáll, míg a gurító párt ugyanannyival előbbre megy. Ilyeténképpen úzik egymást előre-hátra, s néha több vesztnyi hosszúságú úton, mindaddig, míg vagy az egyik, vagy a másik párt el nem jut egy előre meghatározott helyre, s így vesztet nem lesz.

Azomban az öregebb emberek gyakran panaszkodnak, hogy azokat a régi, egészséges játékokat a fiatalság most már kezdi elhagyogatni, s helyüket a tánc foglalja el. És ez igaz is. A fönt leírt játékokat, melyekben azelőtt 20—30 éves férfiak és nők is részt vettek, most már jobbára csak gyermekek játsszák, s tizenhat-tizenhét éves korukban a fiúk és leányok jobb szeretnek táncra perdülni. Éjszaki és nyugoti Finnországban jobbára hegedű mellett táncolnak; a keleti részekben énekszóra is. Táncolnak keringőt, polkát, de maguknak is vannak igen szép társas- és kör-táncaik, melyenek a kolmen miehen engelska, koivusaaren polska, tanturi, purpuri, melkutus stb., melyek többé-kevésbé eredetiek. Leírásukat, fájdalom, nem adhatom, bár eleget láttam közülük; de a choreographia nehéz tudomány, s én egyáltalában nem értek hozzá.

Az utóbbi években ú. n. népünnepeket is szoktak rendezni, melyek évről-évre általánosabbak és kedveltebbek lesznek. Ezeket mindig szabadban tartják. A programm első pontja rendszeren népszerű felolvasás, melyet a környékbeli néptanító, vagy esetleg falun tartózkodó egyetemi hallgató tart. Azután mindenféle versenyek következnek: versenyt futnak, másznak, eveznek, lőnek stb., s a győztesek valami csekély pályadíjban részesülnek. Természetes, hogy az ének és tánc sem

hiányozhatik. Ilyen alkalommal többnyire tombolát is tartanak, vagy egy kis belépti díjat szednek a résztvevőktől, s a tiszta jövedelmet a finn iskoláknak, vagy a finn színháznak adják, vagy a falubeli kölesönkönyvtár gyarapítására fordítják; s így szép összegek gyűlhetnek össze, mert a résztvevők száma néha több ezerre megy.

Ezenkívül gyakran rendeznek műkedvelői színelőadásokat is, melyeknél a rendező szerepét valami egyetemi hallgató vagy más «úri ember» szokta sokszor magára vállalni, de igen gyakran csupa parasztokból áll a műkedvelő-társulat. Jálava barátom értesítése szerint eddig már vagy 30—40 vidéken rendezett a nép ily előadásokat, sőt egy helyen már állandó népszínház alapítására is gyűjtenek pénzt. Rendesen apróbb, egy felvonásos darabokat adnak elő, de néha négy-öt felvonásossal is megpróbálkoznak. Egy ilyen paraszt-műkedvelő-előadás alkalmával lépett legelőször színpadra tavali kedves vendégünk, Aalberg Ida k. a. is, ki szintén a nép gyermeke.

3.

Most térjünk át azokra a szokásokra, melyeket a finn parasztok az emberi élet legfontosabb mozzanatainál követnek.

A keresztelői szokásokról semmi különös

megjegyezni való sincs; de annál sajtáságosabbak a házassági szokások, különösen az ország keleti részeiben, mint pl. a viborgi kormányzóság egyes vidékein.

Augusztusban, sőt néha már júliusban, egy vasárnapon, melyet «házassági vasárnapnak» neveznek, összegyűlnek a parasztleányok és leányok a templom dombján, mind a két nem külön-külön csapatban. (A leányok közt sokszor olyanokat is látni, kiket minden lelkifurdalás nélkül néném-asszonynak szólíthatna az ember.) A leányok elkezdik «mustrálni» a leányokat, vajjon akad-e köztük menyecskének való. Mikor aztán valamelyik talál kedvére valót, átrohan a leányok csapatjába, és választottjának gyűrűt ad e szavakkal: «Ha a gyűrűm csütörtökig vagy péntekig vissza nem származik, akkor szombatra a *vásár megerősítéséről* gondoskodom». Természetes dolog, hogy most az egész legénysereg szeme a kitüntetett leány felé fordul, mert azt gondolják magukban, derék leány lehet, hogy ő kapott legelőször gyűrűt. Elkezdenek most sűrögni-forogni körülötte, körüldongják, mint a méhek a kast, kisebbítik a gyűrű adóját és magukat kínálják helyébe vőlegénynek. A szegény leány csak irúlpírúl zavarában, s azt sem tudja, melyikre hallgasson a sok közül. Van aztán öröm, ha sikerül valamelyik legénynek az előbbi gyűrűt vissza-

adatni és a magáét húzni a leány újjára. Az természetesen nagy elkeseredést szül, ha az utóbbi legény más egyházkerületből való, mert nagy gyalázatnak tartják, ha a leányt más vidékre viszik.

A házassági vasárnapra következő héten megkezdődik a vénasszonyok és vénemberek búcsújárása a menyasszonyhoz és vőlegényhez; a menyasszony előtt a vőlegényt, a vőlegény előtt pedig a menyasszonyt gyalázzák, a mennyire csak győzik. Ebben a munkában legnagyobb buzgalmat fejtenek ki az agg szűzek, kik nagyon szeretnék a fiatal leányt a saját állapotjukra juttatni. Például hallani efféle beszédeket: «Vőlegényed egészen olyan mint az anyja; az pedig, tudod, hogy milyen méregzsák»; vagy: «Vőlegényed húga abba meg abba a faluba ment férjhez, ott pedig minden ember iszákos», — a miből természetesen a tiszta logika szabályai szerint egyenesen az következik, hogy a vőlegény is iszákos. Nagy aztán az öröm, ha nyelveskedésükkel sikerül nekik semmivé tenni az eljegyzést. Hanem az igazság kedvéért meg kell vallanom, hogy akadnak olyan látogatók is, kik a menyasszonyt s a vőlegényt egymás előtt égis magasztalják.

Rákövetkező vasárnap aztán a legény és leány szülei s legközelebbi rokonai összegyűlnek a templom dombján a «vásár megerősítésére». Meg van

híva az egész falu népe. A «vásár megerősítése» akképpen történik, hogy a vőlegény jól tartja a vendégsereget burnóttal, pálinkával és kávéval.

Miután így a vásár megerősítésére együtt burnótoztak és ittak, a vőlegény vagy még ugyanaz nap, vagy néhány nappal később a menyasszony házához megy a vőfélyekkel. Ezeknek vállára tarisznya van akasztva, tele mindenféle dohányneművel: leveles dohánynyal, burnóttal, szivarral és cigarettekkel; különösen a két utóbbinak nem szabad hiányoznia. A vendégek elé most tojásos tejet (munamaito) tesznek, mely erősen meg van sózva, a végből, hogy a vőlegényt megköhögtesse, s így hallani lehessen, vajjon nem szük-e a melle. A mint ezt elköltötték, szögre akasztják a dohányos tarisznyákat, és most megkezdődik a sok ide-oda beszéd. A vőlegénytől és társaitól azt kérdik, hogy honnan jönnek és mit keresnek; erre felelik: «Madarat keresünk, melynek nincsen szárnya, s melynek farka a fejénél kezdődik; bolyongtunk ide-oda s végre ebbe a házba vezetett az útunk». Az összegyűlt vendégsereg azt feleli erre, hogy olyan madár nincs itt a szobában, hanem talán másfelé megtalálhatják. A menyasszony ugyanis a vőlegény jöttkor leánytársaival együtt kiszaladt és elbújt, hogy jobb ruhákat vegyen magára. A mint így kérde-

zösködnek és felelgetnek egymásnak, bejön egy a falu vénasszonyai közül, és megsúgja a vőlegény «szószólójának» (puhemies), hogy a menyasszony már felöltözött. Most kimennek mind, azt az elveszett madarat keresni; át meg átkutatják a pajtákat, csűröket, istállókat, míg végre ráakadnak a menyasszony búvóhelyére. A leány az ágy fejénél áll, s előtte egy vénasszony. A mint belép a szószóló, s utána a vőlegény, az előbbi köszön: «Jó estét mind közönségesen!» — «Mi az újság a vendégeknél?» kérdi a vén asszony. — «Nem valami különös sok», feleli megint a szószóló. — «Mit keresnek kendtek?» — «Olyan állatot keresünk, melynek feje tele van szarvakkal és farka a szarvainál kezdődik.» Így folytatják aztán, míg az elmés és kevésbé elmés beszédekből ki nem fognak, s végre a vénasszony megmutatja a menyasszonyt, kérdezvén: «Ez-e az, a kit keresnek?» — «Éppen ez az», feleli a szószóló, burnóttal kínálván meg a vénasszonyt s utána a többieket. Burnótozás közben valamely verscsináló «dohányverset» mond, s ennek végeztével a szószóló azt kérdezi, hogy van-e még valamire szükség? Erre a nép ezzel a verssel felel:

Adtál edényt, ékeset,
A leánynak fényeset,
Feneketlent, fedőtlent,
Adj fedőt és feneket.

A vőlegény ezt elérvén, néhány ezüstpénzt ad, mintegy fenékül és fedőül a gyűrű számára. Így megtörténvén a «pénzelés» is, enni mennek. Mikor étvágyukat mind kielégítették, a vőfélyek leakasztják tarisznyájukat a szegről, kiterítik a dohányt az asztalra és most elkezdődik a dohányzás. Mindenki annyit szí, a mennyit csak győz, s még az apró gyerekek is versenyt dohányoznak az apjukkal. A dohányzás után a fiatalság táncra perdül, az öregek pedig elkezdenek inni és kártyázni. Ennek a mulatságnak aztán csak a reggel vet véget.

Egy vagy két hétre rá megy végbe az eljegyzés, melyre meg van hívva a menyasszony házához az ő összes rokonsága, de jöhetnek hivatlan vendégek is. Utolsónak jön a vőlegény három vagy több vőfélylyel. Ezeket leültetik az asztal mellé a padra és jól tartják őket étellel és kávéval. Ennek utána megint szétteregetik az asztalon a magukkal hozott dohányt, melyből minden vendég kap. Most kezdődik az eljegyzési szertartás. A nyoszolyólyányok s a menyasszony szószólója (puhemies) kimennek a szobából, a többiek pedig helyet foglalnak a padokon. A nyoszolyólyányok előhózzák a menyasszonyt és megállnak vele az ajtón kívül; a szószóló a kezében levő bottal megdöngeti az ajtót vagy a szemöldökfát, úgy, hogy hangzik belé az egész ház; azután benyitja

az ajtót. A bennlevők azalatt kérdezgetik: «Nini, mi hallatszík kívülről?» A szószóló s a lánysereg belép.

— Jó napot!

— Mi ujság?

— Sok semmi. Legény legénynyel szembe, más legénynyel szembe leány.

— No, jertek hát közelebb.

— Az a ti dolgotok.

Most a völegény és felei fölkelnek és egy kicsit előbbre mennek; a völegény szószólója mondja:

— Mink már közelebb mentünk, jertek most tik is.

— Mi nem mehetünk; itt vannak a régi határok, ott van a régi határkő, — feleli a lány szószólója, a kályhára mutatva.

Így vitáznak még egy darabig, míg végre mind a két fél enged és közeledik egymáshoz. A völegény szószólója megfogja a bot másik végét, s ezzel a korláttal választják el a völegényt a menyasszonytól; azután ugyanaz a szószóló mondja: «Mutassátok meg szerelmeteket». Erre a völegény gyűrűt, a menyasszony meg bőrkezyűt vesz elő, s ezeket nyújtogatják egymás felé, meg vissza-vissza kapják, míg végre beleútván ebbe a játékba, a völegény átnyújtja a gyűrűt a bot fölött, a menyasszony pedig áthajítja alatta a kezyűt.

Megtörténvén a jegyváltás, a szószólók el-
énekelnek egy verset a zsoldtárból, azután a vő-
legény szószólójával együtt leül az asztalfőhöz,
elöveszi pénzes zacskóját és kiüriti tartalmát az
asztalra. A szószóló aztán szétosztja a pénzt a
leány apjának, anyjának, rokonainak s végre
magának a menyasszonynak is. Ha meg akarja
tréfálni a leányt, hosszú sorban rakja ki a pénz-
darabokat az asztal szélére, s a menyasszony, ha
ügyetlen, egyenként szedi föl, de ha föltalálja
magát, vagy a vénasszonyok rátanították, össze-
fogja a kötényt és karjával egyszerre söpri be
a pénzt.

— Itt van még a macska számára is! —
mondja aztán a szószóló, s a kályhára dob egy
kispénzt.

Az eljegyzési mulatság két álló napig tart, s
ez alatt természetesen sokat esznek, isznak, s
minden evés előtt imádkoznak és valami szent
éneket énekelnek el. Evés után táncolnak. Ilyen-
kor érdekes nézni a fiatal párt; a vőlegény meny-
asszonya mellett áll, feszesen mint a cövek, és a
világért sem váltana vele egy szót; a lány pedig
szemérmesen lesüti a szemét és szintén hallgat.
Mikor megszólal a zene, a legény megragadja a
leányt és elkezd vele forogni eszeveszetten, s mi-
dön beleúntak a táncba, megint elkezdenek álldo-
gálni egymás mellett. Másnak nem szabad táncba

vinnie a menyasszonyt, mert a vőlegény mindjárt közējük ront, és maga táncol választottjával.

Mielőtt a legények útnak indulnak, mindenik egy pár keztyűt, egy övet és egy zsebkendőt kap ajándékba a menyasszonytól. A vőlegény anyjának kötenyt, keztyűt és valami hajdiszt küldenek. A vőlegény magával viszi a jövődöbfi napamasszonyt «háztűznézni», azaz a maga háza értékének megbecsülésére; magánál tartja egészen szombatig, minden nap gazdagon megvendégelven őt, mint akár a prépost urat; szombaton haza viszi és a vasárnapot a menyasszonyi háznál tölti.

A leány az eljegyzés után egy zsákkal sorba járja a falu minden házát és gyapjat, lent, vásznat stb. gyűjtöget; ezekből azután ajándékokat készítenek.

Kevéssel karácsony előtt tartják a lakodalmat. Miután a fiatal párt megeskették a sekrestyében, a menyasszony házához indulnak, hol már nagy vendégsereg van összegyűlve, még pedig nemcsak hivatalos, hanem hivatlan vendégek is, s mennél nagyobb az utóbbiak száma, annál nagyobb a tisztesség. Mikor a násznép megjön, elébe megy a «vendégek gazdája», mely tisztségre valami öreg ember van rendesen kiválasztva. Ez a vőlegényt és társait bevezeti egy külön szobába, s ott megvendégeli őket kávéval és pálinkával. Abban a szobában, melyben a többi vendégek

vannak, már meg van terítve. A vendégek gazdája leül az asztalhoz, és mellette még néhány férfitvendég foglal helyet. Ott elkezdenek énekelni, s az ének alatt a vőlegény népei bejönnek egy vőfély vezetése alatt és megállnak a szoba közepén. Mikor az ének véget ér, megszólal a vőfély:

— Jó estét, gazda!

— Adjon isten! felel rá amaz. — Mi az újság?

— Éhség, nyomorúság; éjjeli szállás nélkül vagyunk.

— Azt nem adhatunk, keressetek másutt.

— Mi sok erdőt bejártunk,
De szállást nem találtunk.

— No, honnan valók vagytok hát?

Erre a vőfély valami szójátékkal felel:

— Paplakon innen, paplanon túlról valók vagyunk.

— Hogy kerültetek ide, és mit kerestek?

— Mi vadászok vagyunk, és erdei állatokat keresünk.

— Már ugyan hogy kereshettek olyant itten?

— Egy állatunk ide tévedt.

— No, miféle állatotok tévedt ide?

— Olyan kétlábú szép állat.

Ekkor a vendégek gazdája kérdi társaitól:

— No, mit csináljunk most ezekkel? —

feléjük fordulva: — Van-e valami irástok arról, hogy olyan állatot kerestek?

— De van ám! — felelik, s egy darab papírost nyújtanak át a gazdának, ki ide-oda forgatja, s azután olvassa:

— Ezek csak olyan gézengúzok. Nem egészen tolvajok, de nem is sokkal jobbak. Azért most visszafordulhattok; inkább ne is jöttetek volna.

De a vőlegény szószólója feleli:

— No, mért hittatok hát minket? Mi hívásra jöttünk.

— Csak forduljatok meg és menjetek el, válaszolja a gazda, s ezt elérvén a legények, megfordulnak és letelepszének a gazda mellé.

Miután a vőfély elénekelt egy verset, a gazda megint rákezd:

— Meg tudtok-e minket valamivel kínálni?

— Nekünk semmink sincsen, mi egészen üresek vagyunk.

— Akkor hát van a háznál, ha a vendégek oly szegények.

Azomban a vőlegény szószólójának zsebében mégis találkozik egy üveg pálinka; ezt előhúzza és mondja:

— Hiszen van a vendégeknek is!

Ez azután kézről kézre jár, s mikor kiürült, visszaadják a gazdájának, hogy a többi üveg közé ne keveredjék.

Most elkezdenek enni, a fönnebb említett menu szerint; ebéd végeztével mondja a gazda: — Nekünk nincs egyebünk, menjetek most dolgozókra.

— De mi nem érjük be ezzel, feleli a vőfély.

— No, mit akartok még?

— No, mi látni szeretnők azt, a mink ide tévedt, s a mi miatt mi ide jöttünk.

Ekkor előlép a menyasszony, és sörös kancsót tesz a vőfély elé, zsebkendővel letakarva.

— No lám, hát mégis itt van a mi eltévedt állatunk, mondja a vőfély, elvéve a zsebkendőt, mert az az ő számára van. A sört megízleli, aztán tovább adja a kancsót, melyből valamennyien, a nők is, isznak. Mikor valamennyien ittak, a vőfély fogja a kancsót, kiönti a maradéksört, és pénzt dob a fenékre; így aztán megint kézről kézre jár, és mindenki vet bele pénzt. A vőlegény a legutolsó; az pénz helyett egy ezüst mellesatot tesz bele, s mind ez a menyasszonyé lesz, ki csak most, a mellesat fölesatolása után ül le vőlegénye mellé.

A mulatság nagy vígan foly másnap estig. Mikor szürkülni kezd, az egyik vőfély kéri a háziasszonyt, hogy leánya ruháit csomagolja be. Ez megtörténvén, búcsú-káposztát esznek, mialatt a menyasszonyt rokonai úti ruhákba öltöztetik és lefátyolozzák.

A szánra fölrakják a menyasszony ládáját s a vőlegény ajándékait, azután a menyasszony anyja ráül a ládára és kijelenti, hogy addig el nem hagyja vinni, míg meg nem fizetnek érte; erre a vőfély fizet valami csekélységet. Egy másik vőfély elővezeti a menyasszonyt, ki torkaszakadtából sír, és leülteti vőlegénye mellé az asztalhoz. Most sört isznak, azután egy verset énekelnek, mialatt a menyasszony folyton zokog, mert úgy kívánja az illedelem. Mikor aztán a fiatal pár elindult, a vendégsereg utánuk kiabál: «Már elvitte, már elvitte!»

A mulatság most tovább foly a vőlegény házában. Másnap estére a vőlegény vendégeket hí a faluból, s ezeket káposztával vendégelik meg. Most kezdődik az ajándékok osztogatása; a menyasszony s a nyoszolyó-lányok egyenként oda-adogattják az ajándékokat egy vőfélynak, ki azokat botjával magasra föltartja, kikiáltván az illetőnek nevét, s hozzátevéen: «kevés pénzből, tiszta szívből»; az illetőt aztán a többiek fölemelik, hogy lekaphassa a neki szánt ajándékot a bot végéről.

De az ajándékokat meg is kell fizetni. A vőlegény szitát hoz be, azt leteritik zsebkendővel, és egy sörrel telt kávécsészét, meg egy kis pálinkás poharat állítanak belé, s az egészet egy nagy tálra helyezik. Erre a menyasszony fehér keztyűt húz, s egy vőfélylyel, kinek gyertya van

a kezében, sorba járja a vendégeket és pénzt szed tőlük; ki többet ad, ki kevesebbet, s a menyasszonynak minden egyes ember adományát külön kell a szitába vetnie. Néhol szokásban van az is, hogy a vendégek valami házi állatot ígérnek az új háztartás számára. Ez pedig rendesen úgy történik, hogy a ki lovat ígér, az nyerít, a ki bárányt, az mekeg, a ki disznót, az rőfög, és így tovább. Ha aztán meg nem adják, a mit ígértek, a fiatal pár törvénybe idézi a szószegőt, hol rendesen azt az ítéletet hozzák, hogy az ígéretet, ámbár nem szóval, hanem nyerítéssel, mekegéssel, vagy rőfögéssel tette, meg kell tartania.

Harmadnap, melyet fürdő-napnak híznak, befűtik a gőzfürdőt, s ez sok bajjal jár, mert a vendégek, ha csak szerét ejthetik, eloltják a tüzet. Mikor a fürdő meleg, a vőfély kormot vesz a kezébe, s azzal fenyegetődzik, hogy a ki nem akar fürdeni, azt telekormozza. Azért valamennyien megfürdenek. Fürdés után egy nagy tálat tele töltenek pálinkával, jó sok cukrot raknak bele, aztán meggyújtják, s mikor pirosra égett, elkezdnek iddogálni, s ezt a mulatságot folytatják másnap reggelig.

Akkor aztán elszéled a vendégsereg, s vége van a lakodalomnak.

A temetési szokások különfélék; lássunk a sok közül egyet (Nastola vidékéről).

-A halottat rendesen vasárnap viszik örök nyugalomra, s e végből már szombaton este hat óra tájban hozzák a tupába. Itt már együtt vannak a meghívott vendégek, kiket jól tartanak étellel, sörrel és pálinkával. Néha kinyitják a koporsót és égő gyertyákat állítanak mind a két végébe; ha nem nyitják föl, leborítják egy lepedővel, s arra állítják a gyertyákat. Azután halottas énekeket kezdenek a vendégek zengedezni, s közben-közben megint esznek, isznak. Így megy ez reggelig, s akkor a templomba indulnak, mert a körül van faluhelyen a sírkert. Rendesen kocsin (esetleg csónakon), télen pedig szánon mennek, mert néha a templom egy vagy több mérföldnyi távolságban van a falutól. Az első kocsiban vagy szánon az ú. n. «énekes» ül, az utána következőn van a koporsó, s ezt követi a többi halottas nép. Ha ráérnek, lassan hajtanak, de ha az út hosszú, ugyancsak nekibiztatják lovaikat. Mikor valami falun mennek keresztül, az «énekes» rázendít valami halottas éneket. A temető útjára érve megállnak; a harangot ritkán húztatják meg, hanem ott a koporsó alá és fölé pokrócokat, lepedőket, shawlokat és selyemkendőket teregetnek, s bepólyálják egy 30—40 méter hosszúságú vászondarabbal, melynél fogva később leemelik s a sírba bocsátják. Mentül tekintélyesebb a halott, annál drágább ez a koporsó-pólya. A szegény

ember, ki nem akar megválni ösei szokásától, a festetlen koporsót kopott törülköző- vagy zsebkendőkkal takarja be, és az emelő-vásznon helyett összekötött harisnya-kötőket vagy köteleket használ, — a koporsó széléről lecsüngő csipkéket pedig régi újságokkal pótolja.

Fejfának 2—3 méternyi hosszaságú egyenes deszkát használnak, melynek fele a földbe van ásva, felső részére pedig az elhunytnak születése és halála napja s egy bibliabeli mondás vagy zsoltár-vers van írva. Néha csak az évszámot írják rá, és semmi mást. Most kezdődik maga a temetés. A kántor elénekel egy verset, azután énekelve elindul a sír felé; körülbelül három ölnyi távolságban követi őt a pap, s ezt ugyanoly távolságban a koporsó, melyet némelykor, — ha a halott gyermek, — leányok visznek; közvetlenül ezután a fejfát viszi egy ember, ki nem rokona az elhunytnak; ezt követik a rokonok s a többi halottas nép. A mint a sír széléhez értek, leveszik a koporsóról a takarókat és a halottat lebocsátják a sírba, hol a sírásó fogadja. Ennek megtörté-
tével a halottas nép összegyűl a falu házánál vagy nyári időben a temető közelében, s itt a gazda kávéval, pálinkával és ételekkel vendégeli meg a halottas népet. Ezután bemennek a templomba, s miután itt az egyházi szertartás véget ért, visszatérnek a halottas házhoz, versenyt hajtva,

s az a legény a talpán, a ki elsőnek ér oda. Itt vagy a már előbb hazatért gazda, vagy valamely öreg szomszéd fogadja őket, a lépcsőn állva, egy-
ingújjban és hosszúszerű pipával a szájában, s ez eldicséri a legelsőnek jött lovát. Midőn mindnyájan együtt vannak, kávéval, punch-csal és otthon főzött sörrel kínálják a vendégeket, azután asztalhoz ülnek, és hozzálátanak az eléjük tált étel-
lekhez, s így folytatják a tort egy vagy két napig. Mikor a vendégek már szétözlottak, beszélnek a szomszédbeli öregek egy kis «búfelejtőre», — s mentül erősebb aztán a mámor, annál jobb volt a tor.

Most pedig, miután láttuk, hogyan laknak, ruházkodnak, esznek, isznak és mulatnak a finn parasztok, s elkisértük őket a bölcsőtől a sárig, — ideje már, hogy én is végét szakasszam ismertetésemnek.

Földművelés és baromtenyésztés.

Multatni láttuk már a finneket, most lássuk, hogyan dolgoznak, s mi úton-modon szerzik meg mindennapi kenyerüket.

Mint már említettem, a lakosságnak 80 százaléka földműveléssel foglalkozik, még pedig ősi idők óta. A legrégebb földművelési rendszer igen egyszerű volt, és nem kellett hozzá más eszköz, mint fejsze. Ezzel kivágtak egy darab erdőt, a fákat ott hagyták száradni, s aztán fölégették; a hamuval borított földet bevetették, s ez mindig nagyon gazdagon termett. A vetőmagot gereblyeforma eszközzel keverték bele a földbe, s mikor a termést learatták, ott hagyták a földet, és megint új darabot égettek maguknak. Az erdő akkor közbirtok volt, és mindenki a maga kénye-kedve szerint égethette, pusztíthatta. Később azomban lassanként mégis állandó szántóföldeket kezdtek művelni, s a birtokjogot szabályozták és korlátoz-

ták. Eleinte a földosztáskor semmi tekintettel sem voltak a földek fekvésére, csak minőségükre; s így sokszor egy gazdának a földrészletei itt is, ott is szét voltak szórva, gyakran igen nagy távolságban a lakóháztól; s ezek a részletek a népesség szaporodtával mind számosabbak és kisebbek lettek. Könnyű elképzelni, mily rossz befolyással volt ez az állapot a földművelés haladására. Csak a mult század második felében hozták be a tagosítást, mely szerint minden gazda lehetőleg egy tagban kapta a földjeit, s ez az újítás igen jó gyümölcsöket termett.

Mikor állandó szántóföldeket kezdtek művelni, megtisztították a leégett erdőtalajt a főtörzsektől és kövektől, s a földet szántani kezdték, először csak kapa-forma görbe fával, melyet az emberek maguk húztak. Később, mikor a vas általánosabban elterjedt, a faekére vas-élet csináltak, s így az eke lassanként fölvette mai formáját. Ezt már lóval vonatták, s az ember csak az eke szarvát fogta. Mikor sík földből, pl. kaszálóból akartak szántóföldet csinálni, először az egészet megkapálták, azután néhány hétig száradni hagyták és leégették. Az ilyen kapált földek rendszeren 20 magot adnak.

Erdő-égetéssel és kaszálók föltörésével még mai napság is szokás szántóföldeket csinálni; az erdő-égetés azonban már korlátozva van, s ezt

nem is igen gyakorolják másutt, mint kelleti és éjszaki Finnországban, a hol még rengeteg őserdők vannak.

A rozs, mely Finnországban a legáltalánosabb gabona-nem, és a búza két-évi gabona-nemek, azaz ezeket augusztus végén vetik el, és csak a következő év augusztusában aratják le. Ellenben az ú. n. tavasziak, mint a zab, árpa, borsó, burgonya, len, kender csak egy-évi, mert ezeket április végén vagy május elején vetik, illetőleg ültetik, és augusztusban aratják, illetőleg szedik, kivéve a burgonyát, mely szeptember közepéig marad a földben.

A szántóföld két részre van osztva, melyeket fölváltva tavaszival és őszivel vetnek be. De igen sok helyen szokásban van már az is, hogy a földbe a rozs közé takarmányt (szénát) is vetnek; a következő évben a rozst learatják, s aztán öthet esztendeig bevetetlenül hagyják a földet, mi alatt csak szénát terem. Ezen idő leteltével a fű elvesztette termő-erejét, azért a föld újra «fölvendő»; végigszántják tehát az ú. n. fordító ekével, minek folytán a fűvel benőtt rész lefelé fordul. Ebbe a földbe most rendszeren két évig egymásután zabot vetnek, a harmadikban megtrágyázzák és megint rozssal és takarmánnyal vetik be, és így tovább.

A legtöbb úri, sőt sok parasztbirtokon is a

földek 6—8 részre vannak osztva, melyekbe bizonyos rendben föl váltva 6—8 gabona-nemet vetnek, és egy részt minden évben megtrágyáznak.

Az őszi (rozs és búza) vetés számára a földet négyszer szántják föl; először mindjárt a fagy múltával, májusban; másodsor júniusban; harmadszor júliusban és negyedszer augusztusban kevéssel a bevetés előtt. Azután megegyengetik a földet, úgy, hogy végig húzatnak rajta egy ölnyi hosszú, félölnyi széles és fél lábnyi vastag deszkát, mely elé két ló van fogva, s rajta egy ember áll. A megegyengetett földet aztán bevetik kézzel, vagy némely úri birtokon géppel, és újra megsántják, megfogasolják, vagy meggereblyélik. A tavaszi vetés előtt csak kétszer szántják a földet.

A gabonát sarlóval, de a tavaszt, különösen a zabot, kaszával is vágják.

Mikor le van aratva, kévékbe kötik, s ha még nem egészen száraz, kereszttekbe rakják, ha pedig száraz, kepékbe. Innen aztán a nagy szárító csűrbe (*riihi*) viszik a gabonát, a kemencébe begyűjtanak, s ott két-három napig szárítják. Mikor megszáradt, a szárító-csűrrel egybeépített cséplő-házba viszik, és ott kicsépelik és megrostálják.

Szárító-csűröket az éjszaki országok közül csak Finnországban használnak. A szárító-csűr-

ben megszáradt szemek sokkal tovább megőrzik termő-erejüket és jobban állják a nedvességet, mint a levegőn száradt gabona. Azért a finnországi rozs, különösen a Vaasa tájékán termő, igen jó hírnek örvend Svédországban, hová sokat visznek belőle vetőmagnak. Az utóbbi időben már éjszaki Németországban is kezdtek finn rozsot vetőmagnak használni.

Trágyának földdel és fenyőfalevelekkel elegyített emberi és állati ganéjt, valamint csontlisztet használnak.

Az elvetett mag a jobban művelt földeken 10—12, a rosszabbakon 5—6 magot fizet; az égetett és kapált földek termő-erejéről már szoltam.

Úri birtokokon és sok parasztbirtokon is láthatni már új találmányú földművelő eszközöket, mint vasekéket, vető-, arató- és cséplőgépeket (ló- és gőzerővel), s ezek évről évre jobban terjednek.

A földbirtok az 1869-diki összeírás szerint következőleg oszlott meg:

Korona-birtok	14.315,560 hektár.
Városi »	60,718 »
Egyházi »	7,898 »
Nemesi »	1.629,012 »
Más honoratiori birtok	745,406 »
Paraszt-birtok	20.239,240 »

Összesen: 36.997,834 hektár.

Ebből látható tehát, hogy a földbirtok legnagyobb része szabad parasztok kezén van. A nagyobb birtokosoknak vannak torppari-jaik, vagyis tanyásaik, kik bizonyos feltételek mellett egy kis darab földet kapnak művelésre, rendesen a távolabb esők közül, s ezért kötelezik magukat, hogy évenként egy ideig (mely szerződésileg van megszabva) napszámban dolgoznak a földbirtokos földjein, és egy kis bérlet-díjat fizetnek néki természetben, (gabonában, vajban, halban stb.) A tanyás-szerződést rendesen 25 évre kötik, de van örökös szerződés is. A torppari csak fejadót fizet, a földadó ellenben a földbirtokost terheli.

A művelés alatt álló terület körülbelül 845,000 hektár, mely a termények szerint következőleg oszlik meg:

Kerti növények	---	---	15,000	hektár.
Rosz	---	---	300,000	»
Árpa	---	---	120,000	»
Zab	---	---	100,000	»
Tatárka	---	---	3,000	»
Kétszeres (félbúza)	---	---	5,500	»
Burgonya	---	---	21,000	»
Takarmány	---	---	10,000	»
Len és kender	---	---	15,000	»

Ehhez hozzá számítandó még körülbelül 250,000 hektár ugar.

Az 1878-diki termést (újabb adatok nem kerültek még a nyilvánosságra) mutatja a következő táblázat:

	Vetés.	Termés.	
Búza	3,848	21,560	tynnyri ¹
Rozs	342,157	1,882,006	»
Arpa	217,005	993,748	»
Zab	330,369	1,627,224	»
Kétszeres (félbúza)	10,721	50,986	»
Tatárka	607	3,009	»
Borsó	13,450	70,603	»
Burgonya	437,092	2,005,516	»
Répa-félék	—	130,057	»
Len	—	183,632	leiviskä ²
Kender	—	74,421	»

Bármily nagy is azomban aránylag, Finnország gabona-termelése, még sem képes kielégíteni a szükségleteket, azért igen sok orosz gabonát és lisztet kell behozni az országba. Álljon itt összehasonlítás végett a gabona-behozatal és kivitel két évről, — azon megjegyzéssel, hogy az 1867-iki termés rosszabb volt mint száz év óta valaha; az 1870-diki pedig meglehetősen jó. Innen van, hogy a rájuk következett évek kivitele és behozatala oly nagy különbségeket tüntet föl:

¹ Egy tynnyri = 1·6489 hektoliter.

² Egy leiviskä = 8·501 kilogramm.

	Behozatal:		Kivitel:		
	1868.	1871.	1868.	1871.	
Rozs	101,605	33,649	7,448	163,602	hektolit.
Árpa	111,085	6,788	1,546	68,356	»
Zab	60,614	24,672	40,687	331,876	»
Búza	345	505	—	198	»
Borsó	9,773	3,714	211	5	»
Liszt	60.248,442	36.237,209	539,835	285,439	kilogr.

A baromtenyésztés és tejgazdagság az utóbbi időkben nagy lendületet vett, és Finnországból roppant sok vaját visznek ki Orosz-, Német- és Angolországba. Ez onnan van, hogy most már nem érik be a természetes kaszálókkal, hanem mind több és több takarmányt kezdenek természeteni, és el kezdik hagyni azt a régi szokást, mely szerint sok tehenet tartottak, s ezeknek természetesen kevés eleség jutott; most ellenkezőleg lassanként be kezdik látni, hogy sokkal előnyösebb, kevesebb házi állatot tartani, de ezeket jól ellátni eleséggel. A lovakat szénával és szecskával tartják, mely utóbbiba zabot is kevernek; a szarvasmarháknak szénát és szecskát, a bárányoknak pedig szénát és száraz nyírfaleveleket adnak enni.

A házi állatok száma 1878 végén egész Finnországban a következő volt:

Ló	---	---	---	---	237,675
Csikó	---	---	---	---	37,606
Ökör és bika	---	---	---	---	73,814

Tehén	782,585
Borjú, üsző, tinó	269,211
Bárány	1.025,212
Sertés	165,986
Kecske	20,489
Rénszarvas ¹	57,806
Baromfi	180,747

A finn ló kicsiny, de rendkívül kitartó és erős. Igaz ugyan, hogy a lótenyésztésnek nagy kárára volt a lovak hiányos gondozása, folytonos túlterhelése, és a jobb tenyészlovak kivitele Oroszországba, de ennek a kormány még ideje korán elejét vette. A lótenyésztés emelésére mindenféle intézkedések történtek, s egyesek és társulatok nagy buzgalmat fejtenek ki e téren.

A szarvas-marha-faj tetemesen nemesbült idegen (ayrshirei, pembrokei, voigtlandi, anglei és algaui) fajokkal való keresztezés által. Azon kérdésre nézve, vajjon az idegen fajoknak előny adandó-e a hazai fölött, vagy nem, a finn gazdák nem tudnak megegyezni. Annyi áll, hogy a hazai fajok kisebb súlyúak, s kevesebb tejet adnak, mint az idegenek, de másrészt meg kevesebb és rosszabb minőségű eleséggel is beérik; és a tapasztalás azt mutatja, hogy gondos és értelmes tenyésztés mellett igen magas fokra vihetők.

Hogy a baromtenyésztés mily roppant jöve-

¹ Oulu és Vaasa kormányzóságban.

delem-forrása a finneknek, mutatja az, hogy pl. 1876-ban 5.484,039 kilogramm vaját, 996,621 kilogr. húst és 896,500 liter tejet adtak el külföldön, nem is számítva a külföldre szállított lábas jószágot, sajtot, tojást, bőröket stb.

A kormány igen sokat tesz a földművelés és baromtenyésztés emelésére. Minden kormányzásban tart vándortanítókat, kik faluról falura járnak, és a népnek tanácsokat adnak. Ezenkívül vannak minden kormányzásban földművelőtársaságok és majoros-egyesületek, melyek minden nyáron gyűléseket tartanak, kiállításokat rendeznek és pályadíjakat osztogatnak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**Bányászat. Erdőgazdaság. Vadászat.
Halászat.**

A bányászat Finnországban nem nagy jelentőségű; az ország gazdag ugyan ásványokban, és hegyei érceket tartalmaznak, de ezeknek kibányászása általában mégis kevéssé jövedelmező.

A finnországi gránit a külföldön is igen jó hírnek örvend és méltán; a sz.-pétervári épületek, emlékek, rakodó-partok és hidak legnagyobb részéhez délkeleti Finnországból, Pyterlahti vidékéről vitték a gránitot. A Ladoga éjszaki partjain, Impilahti, Sortavala, Ruskeala stb. vidékein igen szép vörös gránit, márvány, földpát és quarz található; Ilomantsi vidékéről malachitot nyernek, bár csak kis mennyiségben; mészkő pedig az egész országban mindenütt bőven van. Azomban Finnországban nincs más rendszeresen művelt kőbánya, mint a hoglandi porphyr-, s néhány quarz- és mészkő-bánya.

A Finnországban található ércek között az első helyet foglalja el a vas. Ennek azomban csak nagyon csekély részét nyerik a földből; a bányák, melyek majdnem mind az ország déli részeiben vannak, hamar kiürülnek, és csak rosszabb minőségű vasat tartalmaznak. Ezeket lassanként el is hagyogatják; 1862-ben még 20 vasbányát műveltek, 1876-ban pedig már csak egyetlen egyet. A vashámorok legnagyobb részében most már csak hydroxydált vasat dolgoznak föl, s ezt ropant mennyiségben nyerik a tavak és mocsarak fenekéről. Ezzel a finnek már a keresztyénség behozatala előtt is tudtak bánni. A vashámorok száma 1876-ban 21 volt.

Rezet az ország több vidékén találnak, de oly kis mennyiségben, hogy a rézbányák művelésével egymás után fölhagynak, s 1876-ban már csak kettő állt művelés alatt. — Ónbánya csak egy van, s az óntermelés is hanyatlóban van. — Ezüstabányák is voltak hajdanában, de ezeket szintén elhagyták, mert nem voltak jövedelmezők. — Aranyat a legéjszakibb vidéken, az Enare-tó partján, az Ivalo folyóból mosnak, de az is évről-évre fogy.

Az erdőgazdaság nagyon jelentékeny jövedelem-forrása a finn népnek, mert a kiviteli tár-

gyak felét annak termékei képezik. Az ország egész területének 34 százaléka, azaz 213,772 □ kilométer erdővel van borítva, de — fájdalom — ezeket századokon át esztelenül irtották, pusztították. Az erdők gyűlölése, úgy látszik, velük született a finnekkel; a fák kiegészése szántóföldek nyérése végett azelőtt általános szokás volt Finnországban, s az erdő-égések némelykor borzasztó mérveket öltöttek. Ez a szokás, mint már említettem, még napjainkban is divik a keleti részeken, bár az új erdőtörvények gátat vetettek e visszaéléseknek. Az erdők pusztulásához nagyban hozzájárul a kátrány-égetés is, mely borzasztó sok fenyűfát emészt meg, valamint az a szokás is, hogy némely vidékeken a legkisebb földrészeket is sövénykerítésekkel veszik körül, s ezekre évenként millió és millió fiatal fát használnak föl. Utazásaim közben sokszor elbámultam azon a könnyelműségen, melylyel a nép a fát pazarolja, mert minden földet, legelőt sűrű fakerítéssel vesznek körül, és az országút mentén sok helyütt több mérföldnyi hosszúságú kerítéseket láthat az utazó. Végre roppant sok fát használnak el fűtésre is, mert nemcsak a lakó- és fürdőházakat, hanem a gyárakat és hajókat is fával fűtik. Az erdők megvizsgálására kiküldött bizottság számítása szerint Finnországban évenként körülbelül 754 millió köbláb fát fogyasztanak el, — nem

is számítva a városok fogyasztását és a kivitelt.

Ezen borzasztó pazarlásnak gátat vetett ugyan az utak és közlekedési eszközök javulása, valamint az élénkebb spekuláció, mely a fák értékét növelte; de az utóbbinak megint az a hátrányos következménye lett, hogy sokan eladták egész erdejüket fűrész-malmok birtokosainak, kik siettek aztán a fákat egytől egyig kivágni.

Hogy az ország mind ezek dacára még mindig gazdag rengeteg erdőkben, az nemcsak éghajlatának és rendkívül kedvező talaj-minőségének, hanem annak a szerencsés körülménynek is tulajdonítható, hogy az erdőknek több mint fele (131,500 □ kilom.) az államé. Ezeknek igazgatása a helsingforsi erdő-igazgatásra van bízva, melynek közegei: 11 fő-erdőmester, 53 erdőmester és számos erdőkerülő.

1875 végén összesen 209 fűrész-malom működött az országban, 148 vízzel és 61 gőzerővel hajtva. Ezek 1876-ban 40·1 millió köbláb deszkát szállítottak külföldre.

Az 1868-diki vadászati törvény a vadállatok a szerint, a mint többé-kevésbé hasznosak vagy ártalmasak, három osztályba sorolja:

1. hasznosak, melyekre csak bizonyos meghatározott időben szabad vadászni; 2. kártékony vadak és ragadozó madarak, melyeknek pusztítását ajánlja a törvény; és 3. egyebek, melyeknek pusztítását nem tiltja, de nem is ajánlja különösen. Az első osztályba tartozik a tulajdonképpeni vad, mely táplálékul szolgál; erre körülbelül március 15-dikétől augusztus 9-dikéig nem szabad vadászni. Teljesen tilos a hódak s a fogyton fogyó jávorszarvasok pusztítása. Ellenkezőleg a kártékony állatok: medvék, rókák, farkasok, hiúzok stb. irtói még jutalmat is kapnak a községek-től. Mindemellett a medvék és farkasok évenként nagy pusztításokat visznek véghez a házi állatok közt; így pl. 1878-ban az általuk elpusztított házi állatok száma a következő volt:

Ló és csikó	529
Szarvasmarha	1984
Bárány	9656
Sertés	441
Kecske	291
Rénszarvas	4568
Szárnyas	2363

E szerint a vadak évenként körülbelül 120,000 márkányi kárt tesznek a lakosságnak.

Ugyanazon évben az elpusztított vadállatok száma 9,504 volt, és elejtőik összesen 24,331 márkát és 12 pennit kaptak jutalmul.

Ebből is láthatni, hogy Finnország nagyon gazdag vadakban; mindazonáltal a vadászatot eddig inkább csak mulatságból, mint keresetnek üzték. A kivétel nem jelentékeny, és csak Svéd- és Oroszországra szorítkozik.

Sokkal jelentékenyebb kereset-forrás a halászat, a mi igen természetes az «ezer tó országában», melyet majdnem minden oldalról tenger vesz körül. Az 1865-diki halászati törvény szerint a sós és édes vízben való halászat joga a part birtokosáé, kivéve, ha ezen jogáról másnak a javára lemond. A nyílt tengeren és az olyan partokon, szigeteken és sziklákon, melyek senki birtokához sem tartoznak, és nincsenek jogszerűen elfoglalva, mindenki halászhat. Gyakorlatban azomban még több engedmény történik; így pl. horgászni mindenütt szabad. A halászat idejét szintén megszabja a törvény.

Legnyereségesebb a kis-héring (*silakka, clupea harengus*) halászat, melyet az egész partvidék hosszában űznek. Ez a hal a lakosság nagy részének főtáplálékát képezi, s e mellett óriási mennyiségeket szállítanak belőle külföldre.

A lazacot a nagy folyókban (Torneå, Kemi, Oulu, Kumo, Kymmene, Vuoksi) fogják, és

1878-ban az állami halásztanyákon (Torneå, Kemi, Ijo, Oulu) fogott lazac-mennyiség súlya 278,140 kilogramm volt.

A többi halakról nincsenek pontos adataim; azért csak annyit jegyezhetek ide, hogy az 1876-ban kivitt összes halszállítmányok 2.685,543 márka értéket képviseltek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXIII.

I p a r.

Finnország, mint tudjuk, első sorban földművelő ország, s azért ipara nem is nagyon jelentékeny; mindazáltal újabb időben egy pár ipar-ág virágzásnak kezdett indulni, és remélhető, hogy ezek idő folytán nagyobb jelentőségre fognak vergődni.

Kezdjük az élelmi és élvezeti cikkeken. — 1875-ben 2016 olyan vízi malom működött az országban, melyekért tulajdonosaik adót fizettek az államnak; ezenkívül a legtöbb földbirtokosnak van a jószágán kis vízi vagy szélmalma, mely nem esik adó alá, s ezeknek száma több ezerre tehető; végre mindezekhez hozzájárul még öt gőzmalom. A malmok legnagyobbbrészt csak a hazai szükséglet kielégítésére szolgálnak, mert lisztet nem sokat visznek ki az országból.

Pálinkafőző gyár 62 van, s ezek évenként körülbelül 11 millió liter pálinkát gyártanak; a

maximum, a mit gyártaniuk szabad, 11.336,000 liter (4.500,000 kannu). Ezen kívül van Finnországban 71 liqueur-gyár, melyeknek gyártmányai 1875-ben körülbelül 7 millió márka értéket képviseltek.

Sörfőző körülbelül 30 van a városokban, s ugyanannyi a vidéken; legjelentékenyebb a Sinebrychoffé Helsingforsban, mely körülbelül 80 munkást foglalkoztat és évenként több mint egy millió liter sört főz. Ezen kívül van 9 porter- és ecet-gyár.

Cukorfinomító-gyár kettő van: az egyik a Thölö-ben, a főváros közelében, a másik Aurában. Mind a kettő külföldről hozatja a finomítatlan cukrot; néhány évvel ezelőtt megkisértették ugyan déli Finnországban a cukorrépa termesztését, de még nem lehet tudni, mily jelentősége lesz ennek a cukorgyártásra nézve. A thölői gyár 75 munkást foglalkoztat, és évenként körülbelül 1.827,500 kilogr. finomított cukrot s 178,500 kilogr. cukorszirupot állít elő, összesen 2.793,000 márka értékben. Az aurai gyárnak szintén 75 munkása van, és gyártmányai: 1.062,000 kilogr. cukor süvegekben, 106,500 kilogr. por-alakban, és 212,000 kilogr. cukor-szirup; érték: 1.902,000 márka.

A dohány-gyárak száma 28, és évi gyártmányaik értéke körülbelül $3\frac{1}{3}$ millió márka.

A chemikus cikketek előállító gyárak közül

említésre méltók: néhány pezsgővíz-, illatszer- és finom szappan-gyár. Továbbá 7 gyújtó-gyár, melyek mind u. n. svéd, azaz kén és phosphor nélküli gyújtókat gyártanak; legrégebb és legjelesebb közöttük a pori-i (björneborgi), mely két évtizeddel ezelőtt egyike volt a legnagyobb e nemű gyáraknak Európában. Ez 1875-ben 30 férfit, 170 nőt és 60 gyermeket foglalkoztatott, és 15.978,000 skatulya gyújtót készített, 261,700 márka értékben. A 7 gyár teljesen kielégíti az ország szükségleteit, és még külföldre is szállít gyújtót; így pl. 1870-ben összesen 40.160,000 skatulyát vittek ki.

A gyertya-gyártás egy félszázad óta Viborgban van központosítva, hol két gyertya-gyár van. Ezek 1875-ben 239,880 kilogr. finom stearin-gyertyát, 104,380 kilogramm kevésbé finomat, 14,195 kilogr. faggyúgyertyát, 187,000 kilogr. oleint és 34,850 kilogr. finomítatlan glycerint gyártottak. Továbbá van még Helsingforsban és Kuopioban is egy-egy kisebb gyertya- és szappan-gyár. Végre faluhelyen majd minden háznál készítenek saját szükségletükre gyertyákat. Innen van az, hogy a gyári gyertyák nem kelnek el mind Finnországban, hanem egy részüket Oroszországba szállítják; így 1875-ben a kivitel 128,358 kilogrammot tett; (a behozatal 102,959 kilogr.).

A fonó- és szövő-ipar egyike a legjelentéke-

nyebb iparágaknak Finnországban. Öt gyár foglalkozik vele, s ezek a gyapotot legnagyobb részt egyenesen Amerikából és Nyugot-Indiából hozzadják. A behozott gyapot 1875-ben 2.341,367 kilogr. súlyú volt. A vászon-szövést még csak nem rég is általánosan mint házi-ipart üzték; most azonban a tamperei nagyszerű gyár monopolizálja, mely felerészben hazai, felerészben oroszországi lent dolgoz föl. Az öt gyár gyártmányainak értéke 1875-ben 8.232,702 márkát tett.

Posztógyártással 11 gyár foglalkozik, s ezek közül a littoisi posztógyár (a legnagyobb az országban) 1875-ben 85,000 kilogr. gyapjút dolgozott föl, és a készített posztó értéke 650,000 márka volt.

Finnországban 1873-ban volt 7 ruha-gyár, 3 kalap-gyár, 2 keztyű-gyár, 4 szücs-munka-gyár, 2 ing-gyár és egy paszománt-gyár; továbbá: 17 kalapos, 11 szücs, 2353 szabó, 2 paszományos, 11 keztyűs; — a többiekről nincsenek hivatalos adatok.

A mi a bőrgyártást illeti, 1875-ben 600 tímár-műhely volt az országban. A legnagyobb az oului, mely az említett évben 620,000 márka értékű bőrt készített ki. A nyers-bőrt legnagyobb részt Amerikából hozatja. 1873-ban 10 cipő- és 3 nyereggyár, továbbá 2360 varga és 117 nyerges-mester volt az országban.

A fa-iparnak untig elég anyagot szolgáltatnak az ország rengeteg erdői. A fűrészmalomokról már volt szó; de az utóbbi években e mellett egy igen jövedelmező ipar-ágot is kezdtek művelni, t. i. papirosnak való anyag készítését fából. 1875-ben 8 telep volt erre Finnországban, s ezek 800,000 márka értékű anyagot készítettek, melynek nagy részét külföldre szállították.

A gyári és építési asztalos-munkákat részben a nagy gyárak mellett főnnálló műhelyekben végzik. Ezen kívül van vagy 30 bútorgyár, de ezek nem jelentékenyek. 1873-ban 649 asztalos és 171 esztergályos volt az országban. A nép legnagyobb része maga is ért az asztalos munkához, és az egyszerűbb bútorokat sokszor maga készíti.

A koci-gyárak száma 1875 ben 11 volt, és ezekben 272 munkás foglalkozott. A parasztok rendszeren maguk készítik káréikat és szánjaikat, s némely helyütt a nép még eladásra is készít ilyeneket.

A kosárfonás még egészen új iparág Finnországban, de minden népiskolában tanítják, és már is nagy haladásokat tett.

A papiros-gyárak nemesak az egész országot ellátják papirossal, hanem külföldre is szállítanak sokat; így pl. 1876-ban 3.645,009 márka értékű papirost és papiros-masszát vittek ki Oroszországba és a külföldre. A legnagyobb papiros-gyár

a tamperei, mely 350 munkást foglalkoztat, s a mely 1873-ban 1.200,000 márka értékű papirost gyártott.

Faience-, porcellán-, kályha- és fazék-gyár körülbelül 50 van, s ezek közül legnagyobbak: a Helsingfors közelében levő porcellán-gyár, mely 1875-ben 105 munkást foglalkoztatott és több mint 300,000 márka értékű porcellánt gyártott; továbbá a helsingforsi faience- és kályha-gyár, s a suotniemii faience-gyár (60 munkás és 95,800 márka értékű gyártmány).

Üveghuta 11 volt 1875-ben, s ezek közül a legnagyobb 68 munkást foglalkoztatott és 140,000 márka értékű üveget készített. Az országból kivitt üvegyártmányok értéke 975,704 márka volt.

Gépek készítésével 17 nagy gép-gyár foglalkozik. A legnagyobbik (Osberg- és Bade-féle) gépgyárnak 1875-ben 850 munkása, 62 gépe, 2 gőzkalapácsa, 4 ventilátora, 7 kohója, — s a famunkák számára 25 gépe és 22 fűrészke volt. A gyártmányok bruttó értéke: 2.500,000 márka.

Aranyműves 61 volt 1873-ban; bádogos 21, rézöntő 34, rézműves 61, lakatos 4, kovács 1588, nem számítva a legényeket és inasokat.

A mi végre a graphikus ipar-ágakat illeti, 1880-ban 30 könyvnyomtató volt az országban, s ezek közül 8 a fővárosban. Legnagyobb az

irodalmi társaság könyvnyomtató műhelye, melynek 1878-ban 2 kézi és 4 gözsajtója volt, s 68 munkást foglalkoztatott. — Lithographia 5 van (3 a fővárosban, 1 Turkuban és 1 Viborgban). — Photographus minden jelentékenyebb városban van; néhol több is.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXIV.

Kereskedés.

Mielőtt áttérnék Finnország kereskedelmi forgalmára, néhány szót akarok szólni a közlekedési eszközökről.

Vasutak csak a déli részekben vannak, és az összes vonalak hosszúsága 820 verszt (= 876·5 kilométer), de jelenleg éppen egy új vonalat építenek éjszak felé. A menet-ár az első osztályon 10, a másodikon 7, a harmadikon pedig 4 penn versztenként. A vasuti kocsik igen kényelmesek, kettős ajtókkal és ablakokkal ellátva, és télen át mind a három osztályt fűtik; az ajtók a kocsi végében vannak, s az ember a vonat robogása közben is kénye-kedve szerint sétálhat végig az egészen.

A közlekedésre nézve igen jelentékeny az ezer meg ezer tó, melyeket természetes vagy mesterséges csatornák kötnek össze egymással. A legnagyobb ezek közt a Saima-csatorna, mely a

Saima vizeit Viborg közelében a finn öbölbe viszi. Egész hosszúsága 59·3 kilom., mélysége 2·7 m., és szélessége 12 méter. Minthogy a Saima-tó felszíne 76·2 méternyire van a tenger színe fölött, a víz színének szabályozása végett 28 zsilipet kellett a csatornában alkalmazni. Savo és Karjala tavain a nagyszámú remorqueurökon kívül 17 személy- és teherszállító gőzös jár, melyek közül 3 Sz.-Pétervárig és Lübeckig megy. A Päijännetavon Lahtis és Jyväskylä közt hetenként hatszor közlekedik gőzös; Tampere és Hämeenlinna közt 4 gőzhajó jár, s az előbbi városból 3 megy éjszakra; ezen kívül még a Pielis-taván, Oulu-taván és a Ladogán is közlekednek gőzösök. A partvidéki városok között szintén rendes gőzhajóközlekedés van; a bottniai öböl partjáról 7 hajó jár Helsingforsba és Sz.-Pétervárra, érintve az útba eső városokat; továbbá 2 Lübeckbe és 6 a svéd partokra. Helsingfors kikötőjében rendszeren 22 nagyobb és számos kisebb gőzös van, melyek a közeli partvidékekkel közlekednek; 11 hajó jár onnan Sz.-Pétervárra, 5 Stockholmba, 2 Lübeckbe, 4 Revalba, és még néhány Hullba és Stettinbe. A turkui kikötő forgalma majdnem szint' ilyen élénk.

Az országutak általában igen jó karban vannak, s a postalovakkal utazás nagyon olcsó. Az utak és hidak jó karban tartása a parasztok kö-

telessége; ezenkívül kötelesek az országút mentében egy vagy legföljebb két mérföldnyire egymástól ú. n. kestikievari-kat, azaz ló-váltó állomásokat építeni, melyekben az utasok ételt, italt, szobát és póstalovakat kaphatnak. Lónak és kocsinak mindig kell lenni a kestikievariban, hogy az utas rögtön folytathassa útját a legközelebbi állomásig. Kocsit, lovat és kocsist a parasztoknak kell szolgáltatniuk; minden ló 48 óráig van az állomáson, és napjában kétszer köteles fuvarba menni. Az utas mérföldenként egy márkát fizet, kivéve ha városból indul, mikor a fuvarbér az első mérföldért 1 m. 60 penni; ezen kívül még 4 penni jár a kocsiórt.

Ez a fuvarrendszer természetesen roppant teher a szegény nép nyakán, s a forgalom élénkültével évről-évre terhesebbé lesz. A parasztok folytonosan panaszkodtak és kérelmeztek is e miatt, már a legrégebb idők óta, s az ügy minden országgyűlésen szőnyegre került; két ízben történtek is már indítványok a fuvarrendszer újjászervezésére, de ezeket nem fogadták el, s így minden megint csak a régiben maradt.

1875-ben összesen (városokban és faluhelyen) 3139 kereskedő és 2000-nél több kereskedőség volt.

A mi a hajóforgalmat illeti, 1878-ban Finnország kikötőibe érkezett 8460 hajó (1.185,627 tonna súlylyal); és kiindult 8,649 hajó (1.196,736 tonna súlylyal). Ezek közül finn hajó volt 2003; még pedig 1827 vitorlás és 176 gőzös. Azon országok, melyekkel Finnország egyenes hajó-összeköttetésben állt, a következők: Orosz-, Svéd-, Norvég-, Dán-, Németország, Németalföld, Belgium, Nagy-Britannia és Irland, Francia- és Olaszország, Portugal és Spanyolország, Éjszak- és Dél-Amerika, Kelet- és Nyugot-India.

Az egész kivitel értéke 1878-ban 88.347,123 márka volt; a behozatalé: 128.349,782, tehát az összes külföldi kereskedése: 216,696,905 márka; ebből a hajóforgalomra esik 150.639,019 márka.

Kereskedést űzhet minden jó hírnevű finn polgár, ki tud anyanyelvén írni, számolni és könyvet vezetni. Ha valaki valamely városban, vagy a város közelében (egy mérföldnyi távolságon belül) akar kereskedést űzni, polgári jogot kell szereznie az illető városban, és a vele járó városi adókat fizetnie. Faluhelyen senki sem nyithat kereskedést, ha előbb az államtól engedélyt nem nyert rá; s ez engedélyért bizonyos összeget (mely legföljebb 160 márkáig terjedhet) kell fizetnie évenként az államnak. Ellenben saját terményeit és készítményeit minden finn polgár külföldre viheti, valamint mindenki szabadon hozhatat kül-

földről mindent, a mire a ház körül szüksége van ;
ebben a kereskedelmi törvény senkit sem korlátoz.

A mesterségek üzésének joga körülbelül
ugyanazon föltételektől van függővé téve, mint a
kereskedés. Azomban mindenkinek van joga a
saját fönntartására valami mesterséget üzni, és
ebben felesége és kiskorú gyermekei segédkezet
nyújthatnak neki. Ezek a törvények a hajdaniak-
hoz képest elég szabad-elvűek, mindazáltal még
igen sok esetben gátolják az ipar szabad fejlő-
dését.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Pénzügy.

Finnország pénzügyi helyzete már régóta igen jó, és az évi bevételek rendszeren jóval túlhaladják a kiadásokat. Ennek oka először az, hogy Finnországnak eddig nem volt hadserege, s az a néhány csapat, melyet tartott, nem emésztette föl az állami jövedelmek nagy részét, mint más országokban; másodsor meg az, hogy az ipar és kereskedés újabb időben rohamos haladásnak indult, minek tanúja egyebek közt a vámjövdelem folytonos emelkedése az utóbbi 15 év alatt.

A finn nagyfejedelemség bevételei 1878-ban a következők voltak:

	Márka.	Penni.
Földadó (tulajdonképpeni adó, koronai tized, széna-jövdelem, bérlet-jövdelem stb.)	3.717,476	16
Hadmentességi adó	1.412,073	55
	5.129,549	71
	Átvitel:	5.129,549 71

	Márka.	Penni.
Áthozat:	5.129,549	71
Korona-birtokok eladásából	68,060	86
Korona-erdők jövedelme	928,238	30
Malmok adója	88,711	79
Fejadó és mesteremberek adója	1.451,544	75
Vánjövedelem, hajózási díj	9.860,991	89
Fűrészmalnok adója	663,804	47
Póstajövedelem	710,929	34
Bélyeg-adó	448,885	44
Gyógyszertárak és falusi kereskedők adója	251,014	73
Bánatpénzek, bírságok	104,432	13
Vasútak jövedelme	1.590,427	88
Jobbágy-telkek eladásából	53,527	19
Világító torony- és rév-kalauz-díjak	399,176	29
A finn bank	527,941	—
Visszafizetések	497,262	3
Pálinka-égetés és árulás jogáért	4.112,774	41
Jövedelmi adó	1.049,806	35
Csatornák jövedelme	873,828	40
A kölcsönök kamatai	913,438	70
Iskolapénzek	127,436	50
Útlevelek, ítéletek, oklevelek díjai stb.	91,348	64
Vegyes jövedelmek	538,557	82
Összesen:	30.481,688	62

A kiadások pedig ugyanazon évben a következők voltak:

	Márka.	Penni.
A nagyfejedelem rendelkezési alapja	280,000	—
Főkörmányzó, szenátus, államtitkár	1.409,129	12
Átvitel:	1.689,129	12

	Márka.	Penni.
Áthozat:	1.689,129	12
Törvénykezés	651,180	70
Testőrség, hajóssereg, hadi főtörvény- szék	1.052,331	35
Had-apród-iskola	237,648	67
Főlosztatott finn hadsereg ¹	204,745	97
Beszállásolási költségek stb.	487,470	14
Polgári közigazgatás	5.254,511	5
Egyházi hivatalok	370,010	82
Tudományos és művészeti-ösztöndíjak és segélypénzek	95,500	—
Egyetem	550,872	22
Középiskolák, iskola-kormány	1.323,879	28
Műegyetem, ipariskolák, vakok és sü- ketnémák intézetei	285,749	77
Népiskolák	564,490	29
Közegészségügy	830,195	98
Szegényügy	59,503	76
Fogházak	1.716,048	29
A községekre eső rész a pálinka-adóból	402,453	47
Földművelés, gazdasági iskolák stb.	631,487	91
Útak és csatornák felügyelősége, köz- munkák stb.	1.234,313	98
Vasútak	1.503,810	70
Erdőségek visszaváltása	200,000	—
A jobbágy-telek visszaváltása	841,108	11
Államadósság kamatai és törlesztése	3.814,741	75
Átvitel:	24.001,183	33

¹ T. i. az 1853—55-iki keleti háború idejében föl-
állított és azután főlosztatott sereg tiszti-karának nyug-
díj-összege.

	Márka.	Penni.
Áthozat:	24.001,183	33
Ajándékok, nyugdíjak stb. --- ---	1.337,350	68
Középitkezés, restaurálás --- --- ---	1.425,190	43
Mindenféle esetleges kiadások ---	2,584,902	65
A pálinka-, bélyeg- stb. adó ellenőrzé- sének költségei --- --- --- ---	253,963	86
Az előirányzatból be nem folyt... ---	461,906	33
Összesen :	30.064,497	28

E szerint tehát 1878-ban az állam bevételei 417,191 márkával és 34 pennivel haladták meg a kiadásokat. Valószínű azonban, hogy ezentúl Finnországnak is deficittel kell majd küzdenie, mert tavál óta életbe lépett az általános hadkötelezettség, s a hadsereg nemcsak a hadi pénztár tartalmát (mely a hajdani katonai telkek jövedelméből, s az I. Sándor alatt behozott hadmentességi adóból gyűlt be), hanem az állami jövedelmek tetemes részét is föl fogja emészteni.

Finnország állam-adóssága 1880. január elsején mindössze 61.342,970 márkát és 10 pennit tett ki.

A finn-magyar nyelvrokonság.

Az eddigiekben a finneket mindig atyánkfiainak neveztem, a nélkül, hogy csak egyszer is megmagyaráztam volna, hogy micsoda rokonság is van voltaképpen köztünk és amaz éjszaki nép között. Most erről is beszámolok.

A finnek és magyarok atyafiságát a két nép nyelvének rokonságára alapítják a tudósok. Finnországban mindenkinek van tudomása e rokonságról, melyet a legutólsó falusi iskolában is tanítanak, és ott alig akad ember, a ki kételkednék benne. Mi még nem jutottunk ennyire. A művelt emberek nálunk is tudnak ugyan valami keveskét e rokonságról, de vajmi nagy még azoknak a száma, kik kereken tagadják, vagy legalább is csendesen kételkednek benne. Ha vitába bocsátkozol velük, mindjárt azzal a kérdéssel állnak elő, hogy «no hát mit jelent ez meg amaz?» Te

megmondod nekik, hogy *adni* finnül = *antaa*,¹ *isten* = *jumala*, *kés* = *veitsi*, stb., — és ők győzedelmesen kiáltanak föl: «Hisz ezekben nincs egy mákszemnyi hasonlóság sem!»

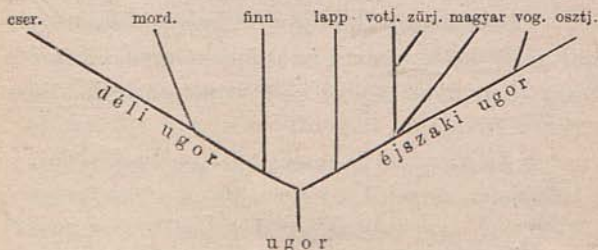
Hiába hozod föl az egyiknek, hogy hiszen az ő huga sem hasonlít az édes-anya nagynénjének a dédanyjához, pedig hát azoknak a rokonságát napnál világosabban bizonyítja a leszármazási fa; hiába mondod a másiknak, hogy a nyelvek nem olyanok, mint a tojások, melyek szakasztott másai egymásnak. Nem használ semmit sem.

Ha aztán mélyebben bele akarsz bocsátkozni a dolog magyarázatába, húsz közül tizenkilenc ott hagy a faképnél, azt mondván, hogy unalmas ember vagy; csak egyetlen egy árva hallgatód marad, ki türelmesen végig hallgatja a mondókádat, de az sem állhatja meg, hogy ne csóválja rá hébe-korba a fejét.

Elmondod neki, hogy volt hajdanában, réges-régen egy nép, melyet ugoroknak neveznek a tudósok; ez az ugor nép az idők folyamában két ágra

¹ A kiejtésre nézve megjegyzendő, hogy a finn *a* olyan, mint a m. *á* röviden ejtve; *e* = zárthangú *é*, (milyen pl. az *égy* szóban van); *ä* = nyílt *e* (milyen pl. a *szere*t szóban van); *y* = *ü*; *s* = *sz*; *h* egyéb mássalhangzó előtt szintén hangzik, és nem a hosszúság jele, mint pl. a németben; a hosszúságot a finnek ketős betűvel jelölik, tehát *aa* = *á*, *ee* = *é*, *ää* = *ê* stb.

vált el; az egyiket éjszakinak, a másikat délinek nevezzük. A néppel együtt a nyelv is kétfelé vált, és mind a két ág külön kezdett tovább fejlődni, s így ezek természetesen eltértek egymástól. Már most az éjszaki ágból megint kivált egy népcsoport; ennek nyelve megint külön fejlődött s ebből lett a lapp nyelv; a többiek egy darabig még együtt maradtak, de azután azok is elszakadtak egymástól, először kétfelé, azután az egyik csoport megint kétfelé, s így három nép és három nyelv lett belőlük: a zürjén-votják (testvérnelvek), vogul-osztják (szintén testvérnelvek) és a magyar. A déli ugor ág sem maradt együtt; először elszakadt belőle egy csoport: a finn; a megmaradtak később szintén kétfelé váltak, s így állt elő a mordvin és cseremisz nép és nyelv. A mi nemzetségünk leszármazási fája tehát ilyen:

Erről a származási fáról — melynek genealógusa Budenz József — mindenki láthatja, hogy

a finnek csakugyan atyánkfiái, ha nem is nagyon közletről. Most már könnyű lesz megérteni, hogy a finnek nyelve mért tér el annyira a mienktől. Ők évezredekkel ezelőtt váltak ki az ősnépből, majd a saját águkból (a déli ugorból is), és másfelé költöztek. Az ősnyelv szókincsét, mely természetesen szegény volt, magukkal vitték; vándorlásaik közben sokat felejtettek belőle, s mikor valami új, előbb ismeretlen dolog megnevezésére új szóra volt szükségük, vagy a maguk módja szerint csináltak egyet, vagy pedig kölcsön vették legközelebbi szomszédaiktól. A nehezebb hangokat beszéd közben könnyebbekre változtatták, szavakat egyszerűsítették, s a maguk esze járása szerint állították rendbe, s így tartott ez az évszázadok hosszú során át, míg végre előállt a mai finn nyelv. Ez természetesen nagyon elüt attól az ős nyelvtől, melyet a finnek velünk együtt beszéltek, mikor még egy nép voltunk; s elüt természetesen a többi rokon nyelvektől (közük a magyartól) is, melyek hasonló fejlődésen mentek át. Ez az egyszerű oka annak, hogy mi most már nem értjük meg éjszaki rokonainkat, s viszont ők sem minket.

A tudósok azután kikutatták, hogy a finn nyelv mostani hangjainak, képzőinek, ragjainak és alapszavainak mi volt a régibb alakja, s ezeket összevetvén a magyar nyelv hangjainak, képzői-

nek, ragjainak és alapszavainak régibb alakjával, cáfolhatatlanul bebizonyították, hogy a két nyelvben annyi az egyezés, hogy lehetetlen őket rokonoknak nem tartani. Azonban a két nyelv hasonlósága még most sem mosódott el annyira, hogy a figyelmes szemlélő — ha csak laikus is, — észre ne vehetné.

Olvasóim maguk ítélhetnek az egyezésekből, melyek közül itt felsorolok néhányat.

Így pl. a gyakoriságot, tartósságot, ismétlődést stb. jelző magyar *-l* képzőnek a finn megfelelője szintén *-l*; a hasonló jelentésű m. *-s*, *-sz* képzőnek a finnben *-sk* felel meg; az egyszeriséget, hirtelen beállást, rövid tartamot stb. jelző képzők közül a magyar *-m* *-n* képző a finnben is *-n* alakban van meg; a *-t* = *-tt*; az *-lt* ott is *-lt*. A cselekvés megindítását jelző m. *-t* képző megvan *-t* és *-tt* alakban a finnben is; a magáraható *-v* képzőnek megfelelője ott *-u*, *y*; az *< út* képző, mely névszóból igét képez, ott *< itta*-nak hangzik. — Az igenevek képzői közül szembetűnően hasonlítanak egymáshoz a m. *< ó*, *ö* és a f. *< u*, *y* vagy *< o*, *ö*; m. *< aj*, *ej*, *i* és f. *-ja*, *-jä*, *< i*; m. *-m* és f. *-ma*, *-mä*. — A többi névszóképzők közül világos egyezést tüntetnek föl pl. a következők: m. *-ka*, *ke*: f. *-kka*, *-kkä*; m. *-s* *-cs*: f. *-ks*. — Az igeragozásban egyezik az első személybeli m. *-m* és a finn *-n*; az indicativus jelen-idejében a finn-

ben is a tiszta tőhöz járulnak a ragok, mint a magyarban; m. *-na*, *-ne* potenciális képző: f. *-ne*. A névragozásban: m. *-n*: finn *-na*, *-nä* stb. Végre fontos egyezés még az is, hogy a finnben szintén van hangzó-illeszkedés, azaz magashangú tőhöz csak magashangú és mélyhangúhoz csak mélyhangú rag és képző járulhat.

A mi a szókincset illeti, álljon itt néhány magyar és finn szó, melyeknek alapszavában olvasóim bizonyára könnyen észre fogják venni az egyezést:

Kacsint, kacsont: *katso-*; kap: *kaappaa-*; kapar, kopor: *kopara*; karika: *kaare*; kast: *kasta-*; kel: *käy-*; kell: *kelpaa-*; kengyel: *kenkä*; kér: *kerjää-*; kéreg: *kärnä*; kering: *kieri-*; keserű: *katkera*; kevés: *keviä*; kéz: *käte*; ki: *ke*; kő: *kive*; köny: *kyynele*; könyök: *kyynärä*; köz: *keske*; küld: *kylvä-*; hal: *kala*; hó: *kuu*; hólyag: *kuula*; jég: *jää*; jegy: *jälke*; jut: *jouta-*; gyalog: *jalka*; talp: *talla*; tapogat: *tapaa-*; ti: *te*; tél: *talve*; tép: *tempaa-*; tö: *tyve*; tör: *terä*; törpe: *täpärrä*; tud: *tunte-*; dermed: *tyrmiä*; dorgál: *tora*, *toru-*; dug: *tunke-*; száj: *suu*; szál: *salko*; száll: *saa-*; szár: *sääre*; szarv: *sarve*; szel: *sälö*; szem: *silmä*; szomorú: *sumu*; sarok: *sarana*; savanyú: *happame*; sorvad: *surkene-*; sugár: *suikera*; sűrög: *hyöri-*; csap: *tappa-*; csepp: *tippa*; csuk: *tukki-*; napa: *anoppi*;

nász: *nai-*; négy: *neljä*; név: *nime*; nő, né: *neite*; nyal: *nuole-*; nyel: *niele-*; nyil: *nuole*; nyugod-; *nukku-*; pillog: *pilkkaa-*; pofa: *pove*; por: *poro*; fa: *puu*; facsar: *puserta-*; fal: *puole*; fal-: *pala*; fed: *peittä-*; fő: *pää*; fél-: *pelkää-*; felhő: *pilve*; fene: *peni*; fesel: *pääse-*; fest: *pese-*; fészek: *pesü*; fiú: *poika*; fon: *puno*; forr: *porise-*; vágó: *vaati-*; vaj: *voi*; vall: *vala*; varjú: *varikse*; vas: *vaske*; vér: *vere*; vés: *veitse*; vessző: *vesa*; vet: *vätkää-*; viv-: *vie-*; víz: *vete*; máj: *maksa*; más: *muu*; men-: *mene-*; meny: *miniä*; mi: *me*; rak: *rakenta-*; reped: *repeä*; rés: *reikä*; lap: *lappea*; lép: *lampe*; lé: *lieme*; lék: *leikkaa-*; lev-: *lie-*; lő: *lyö-*; lök: *lykkää-*; ád: *anta-*; al: *ala* stb. stb.

Mind ezek, azt hiszem, ékesen szóló bizonyítékai a finn-magyar nyelvrokonságnak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

